שו״ת · אחרונים

שו"ת שאול שאל - חלק ג

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שו"ת שאול שאל - חלק ג

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שות-שאול-שאל-חלק-ג/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

בפתח השער 4
כבוד ועונג שבת 6
מלאכת גוי בשבת 9
המפליג באניה והיוצא לדרך בערב
שבת 26
סעודה בערב שבת 32
מלאכה בערב שבת 36
הנחת תבשיל על גבי האש והטמנה 41
ההכנות לשבת הדלקת הנר וקבלת
שבת 64
תפילת שבת 81
הלכות קידוש ובציעת הפת 85
השתמשות בנרות שבת וטילטולם 98
תפילת שחרית וקריאת התורה 105
קידוש היום וסעודות שבת 114
תפילת מנחה ערבית הבדלה וסעודה
רביעית 116
הוצאה בשבת 128
ניקיון בגד נעלים או שולחן 134
תכשיטי נשים 141
שביתת העבד והבהמה 145
חפצי חול בשבת 148
הלכות מוקצה 154
הלכות בונה 168
הלכות צידה 177
קושר ומתיר 183
בישול בשבת 186
איסור בורר 197
איסור סחיטה 204
צביעה ועיבוד אוכלין 210
איסור טוחן לש ומחתך 213
איסור מידה ומשקל 220
הכנה לצורך חול 223
טרחה לצורך בהמה ולהזמין גוי בשבת .224
הנאה ממעשה גוי 226
רחיצה בשבת 231
רפואה בשבת ופיקוח נפש 234
דיני יולדת 247
מילה בשבת 251
לילד הבהמה 252
פינוי האוצר ולהציל מפני הדלקה 252
השקיה טיאטוי ושיטפת הקרקע 259
השמעת קול 261
גרף של רעי, שחיה בשבת, הפרשת תרומות
ומעשרות בשבת 262
תולש, מוחק, מלאכה בשינוי 265
מעמר, קורע, התרת נדרים 266
מלאכה בבין השמשות, חינוך קטן, ההולך
במדבר ושכח מתי שבת 269

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 - אסור בשימוש מסחרי
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל אברכי כולל ערב ב"גבעת עזר" שליט"א
תשובות לפי סדר השו"ע ומ"ב חלק ג מסימן רמב עד סימן שדמ

בפתח השער

ישמחו השמים ותגל הארץ, שבת אל וינפש, להנחילנו שבת האהובה, רשומה בדת נעימה יקרה.
בשבח והודאה לבורא עולם מגישים אנו לפני הציבור היקר קובץ שאלות ותשובות חלק שלישי על הלכות שבת, לשינון ההלכה. לפי סדר סימני השלחן ערוך שאלה אחת או יותר לכל סימן בשו"ע, מסימן רמב עד סימן שדמ. עם מקורות התשובות ממרן השו"ע והרמ"א משנה ברורה ופסקי מרן גאון עוזנו רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה זיע"א והספרים החשובים ילקוט יוסף למרן הראשל"צ רבי יצחק יוסף שליט"א והלכה ברורה להרה"ג רבי דוד יוסף שליט"א עד חלק טז שיצא לעת עתה.
כבר הזכרנו בחלק א שאין בחיבור זה הלכות חדשות הבאות מהבנת דבר מתוך דבר או דימוי מילתא למילתא, אלא כתבנו רק הדינים המופיעים בשו"ע ובספרים הנ"ל.
כמעשינו בראשונה כן בקובץ זה עמלו בשקידה גדולה האברכים היקרים בכולל ערב בישוב "עזר" תחת הנהגתו של הרב הגאון רבי שלמה בן חמו שליט"א רב הישוב ורב וראש מחלקת הנישואין באשדוד. ובפרט האברכים היקרים הרב אברהם אסייג שליט"א והרב ברוך אליהו שליט"א והרב שמואל בנימין שליט"א שהשקיעו מאמצים גדולים בהוצאת חלק זה.
תודה מיוחדת למורנו הראשל"צ הרב יצחק יוסף שליט"א שהשיב לנו בכמה שאלות שנידונו בתוך הספר. כמו כן חלק א' וב' היו למראה עיניו, ראה את הסכמתו שכתב לחלק א. יאריך ה' ימיו בטוב ושנותיו בנעימים ורוב שלום עד בלי ירח.
ברכה מיוחדת לתומכי ומחזיקי הכולל ובראשם איש חיל ורב פעלים לתורה הרב אריה בן חמו שליט"א יאריך ה' ימיו בטוב ובנעימים בבריאות ונחת מכל יוצ"ח הוא ונוות ביתו מנב"ת. ולעילוי נשמת הוריו היקרים יצחק בן מרים ז"ל ומרת מסעודה מרסדס בת עישה ע"ה.
חיבור זה יצא לאור עולם בזכות תרומתם הנדיבה של הגברת הנכבדה מרת ענת בת פאני תחיה, והגב' מרסדס בן זכרי תחי' ובני ביתם היקרים. תהא משכורתם שלמה מעם

ה' ויזכו לאורך ימים טובים ושנות חיים בבריאות איתנה שמחה ונחת מכל יוצ"ח. וכן הרב ימין בן זכרי שליט"א וכל העוזרים והמסייעים בחיבור זה יאריך ה' ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים בבריאות איתנה ברוב הצלחה ונחת.

חיבור זה נכתב לזיכוי הרבים לעשות נחת ליוצרנו, וכל הרוצה להעתיק או להפיץ בכל דרך שהיא תבא עליו ברכה.

ויה"ר שלא תצא תקלה מתחת ידינו ח"ו, וכל מעשינו יהיו לשם שמים לזכות את הרבים ללמוד וללמד לשמור ולעשות בלי שום פניה כלל ועיקר.

הקדמה קצרה

כתב רש"י ע"ה על הפסוק: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. אמר לו הקב"ה למשה, לא תעלה על דעתך לומר, אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים, עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם.

והקשה הרב משה דרור ויצמן שליט"א צריך עיון גדול וכי למה יעלה על דעת משה רבינו ע"ה שלא להטריח עצמו להבינם את טעמי ההלכות.

ותירץ, אמר הקב"ה למשה שמא תחשוב שכיון שאדם לעמל יולד, ואם תאמר להם את טעמי ההלכה לא ישאר להם על מה לעמול, ועל כן לא אטריח עצמי לומר להם ויטרחו הם לחפש הטעמים לכל הלכה כדי שיהיה להם עמל התורה. ועל זה אומר לו הקב"ה אל תאמר כן אלא תלמד אותם גם את טעמי ההלכות כשולחן ערוך שלא חסר בו כל טוב. ואם כן באמת מה יהיה עמל התורה של בני ישראל אם משה רבינו עליו השלום שם את הכל לפניהם. והרי חייבים לעמול בתורה כמו שכתב רש"י בפרשת בחקותי אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה, ובלא עמל התורה יכולים להגרר ולהגיע חלילה לכל הקללות האמורות בפרשה כמו שפירש"י שם. אלא על כרחך לומר שעמל התורה הוא על ידי החזרות שוב ושוב לשנן את ההלכות והטעמים.

וכיוצא בזה כתב החזו"א (אגרת ג) "ועיקר זה דורש עמל ומלחמה פנימית נגד העצלות בשינון כמה פעמים אף בלי חידוש, ולחזור על אתר כמה פעמים, ולדקדק בדברים שאין השכל נהנה מהם בתחילתן, ואדרבה מכבידים עליו, אבל העמל הזה הוא עמל התורה אשר כל סגולות לימוד התורה נאמר על עמלה. ואמנם אחר העמל נפתח שער אורה חדש אשר השכל מתענג ללא קץ".

כן נהגנו בשו"ת זה לערוך השולחן כדת והבאנו את ההלכה בטעמה בקצרה, וכמו שעשה מרן השולחן ערוך רבנו יוסף קארו ע"ה. וכן מקורות הדין הבאנו בקצרה למען

יהיו הדברים שוים לכל נפש. וזו היא תורת חסד על לשונה. וכמו שאומרת הגמ' (סוכה מט:) וא"ר אלעזר מאי דכתיב (משלי לא-כו) "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה" וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד, אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד, שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד. איכא דאמרי תורה ללמדה זו היא תורה של חסד שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד. ע"כ. ונראה דלא פליגי כי מי שלומד תורה לשמה דהיינו כדי לעשות רצון ה' במדויק כפי רצונו, ממילא רוצה שגם אחרים יעשו כן, ולומד תורה כדי ללמדה. וכיון ששאיפתו שגם אחרים יעשו רצון ה' מלמד אותם בדרך הקצרה והמובנת יותר.

יעזרנו ה' על דבר כבוד שמו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו ומפי כל עמך בית ישראל עד עולם.

כבוד ועונג שבת

שו"ע סימן רמב

שאלה א: על איזה מצב אמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.

תשובה: אדם שאין לו כסף כדי לקנות צורכי שבת וגם לא יכול ללוות כסף, כיון שאין לו מהיכן לפרוע, ויש לו מזון רק לשתי סעודות, פטור מסעודה שלישית ויעשה את השבת כחול ויאכל רק שתי סעודות, ולא צריך לקחת מהבריות מוצרים או כסף כדי לקנות סעודה שלישית. וכן פטור מלהוסיף איזה דבר מאכל מיוחד לכבוד שבת לקיים מצוות עונג שבת.

כתב מרן (סימן רמב סעי' א) אפילו מי שצריך לאחרים, אם יש לו מעט משלו, צריך לזרז עצמו לכבד את השבת. ולא אמרו עשה שבתך חול ולא תצטרך לבריות אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר על כן צריך לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת מפני כבוד השבת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) הנה עיקר מצות עונג שבת נתפרש לנו על ידי הנביאים וכמו שנאמר וקראת לשבת עונג. ויש פוסקים שס"ל דעיקרו הוא מן התורה שהשבת הוא בכלל מקראי קודש, שנאמר וביום השביעי שבת שבתון מקרא קודש וגו' ומקרא קודש פירשו חז"ל בספרא דהיינו לקדשו ולכבדו בכסות נקיה ולענגו בעונג אכילה ושתיה. והפליגו חז"ל [בשבת קי"ח] מאד במצוה זו ואמרו דכל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים וניצול משעבוד מלכיות וזוכה עבור זה לעשירות, ועי"ש עוד כמה מאמרים בענין זה. והנה בגדר מצוה זו יש ג' מאמרי חז"ל בזה א) הא דאמרו דצריך לענגו בדגים גדולים וראשי שומין ותבשיל

של תרדין, שזה היה מאכל חשוב בזמניהם וכן בכל מקום ומקום לפי מנהגו יענגוהו במאכלים ומשקים החשובים להם עונג. [ולפי שמן הסתם רוב בני אדם עיקר עינוגם בבשר ויין ומגדנות לכך איתא בסימן ר"נ ס"ב דירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו]. ב) הא דאמרו דאפילו דבר מועט שעשאו לכבוד שבת קיים מצות עונג שבת ואפי' כסא דהרסנא (היינו דגים קטנים מטוגנין בשמנן). ג) הא דאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. וחילוק כל אלו המאמרים הוא באופן זה דהיינו למאן דאפשר ליה צריך לכבדו כפי יכלתו. ומי שהשעה דחוקה לו ביותר היינו שאין לו רק מזון ב' סעודות לשבת, בזה אמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ואינו מחויב לא בג' סעודות ולא בכסא דהרסנא. ומי שיש לו ממון כדי לקנות מזה מזון ג' סעודות ויותר מזה קצת, מחויב להוציא אותן על שבת כדי שיקיים ג' סעודות וכסא דהרסנא.

וה"ה מי שאין לו כלום והוא מוטל הכל על הצדקה הרי הגבאים מחויבים ליתן לו ג' סעודות וכסא דהרסנא עכ"פ, ובאדם נכבד הכל לפי כבודו, וכמו שנתבאר ביו"ד בסי' רנ"ג. ולא אמרינן בזה עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות דלא אמרינן הכי אלא במי שעדיין לא נצטרך ליטול, אבל מי שכבר בא לידי מדה זו לפשוט ידו וליטול נותנים לו הכל כנ"ל. [ובמקומות שנוהגין הגבאים לקבוע לעניים רק שתי סעודות ולא הסעודה ג' לאו שפיר עבדי, ועכ"פ בימות הקיץ בודאי יזהרו בזה]. ולזה בא השו"ע לומר דאם יש לו גם מעט משלו צריך לדחוק עצמו לכבד ולענג שבת כראוי, כיון דאפשר לו ויש בידו להוציא ע"ז ולא סגי בכסא דהרסנא לחוד. ולזה סיים דיצמצם בשאר ימים מהוצאותיו כדי שיהא נשאר לו זה לכבוד שבת. ועיין בט"ז ותוספות שבת ושארי אחרונים שכתבו דאף מי שהשעה דחוקה לו ביותר דהוא פטור מדינא מסעודה ג' וכסא דהרסנא, מ"מ נכון מאד שיראה להשתדל להיות עכ"פ מן הכת האמצעית דהיינו בקיום ג' סעודות וכסא דהרסנא. ע"כ. עוד כתב המ"ב (ס"ק ג) שבאופן שהשעה דחוקה לו שפטור מג' סעודות ומצות עונג שבת, מדובר כשאין לו משכונות ללוות עליהם ובלא משכון אין יכול להשיג, דאל"ה צריך ללוות כדי שלא לבטל מצות עונג שבת, וכמו שאחז"ל שאומר הקדוש ברוך הוא בני לוו עלי ואני פורע. (משמע שאפילו אם יודע שאין לו מהיכן לפרוע ילוה. ועיין בשעה"צ אות יב. אבל הב"י כתב שדוקא אם יש לו לפרוע ילוה. וכ"כ בחזון עובדיה שבת א עמוד ה בהערה).*וכתב בילקו"י שבת א (אות ב) ומי שאין בידו לענגו בבשר, יענגהו כפי יכולתו, ואם אין בידו לקנות לג' סעודות, יקנה לכל הפחות ב' סעודות, ואל יצטרך לבריות. ויצמצם בצרכי שאר הימים, כדי שיהיה לו לסעודות שבת. ואם אין לו אפשרות גם לב' סעודות, יקח מגבאי צדקה, ויבקש מזון לכל ג' סעודות. *וכ"כ בהלכה ברורה

(אות י) ואם יש לו רק למזון ארבע עשרה סעודות לשבעת ימי השבוע, שתי סעודות לכל יום, ועדיין אינו מתפרנס מן הצדקה, וממילא אין לו אלא לשתי סעודות שבת, ואין לו לסעודה שלישית, לדעת רבים מרבותינו הפוסקים הרי הוא פטור מסעודה שלישית, ואינו חייב ליטול מן הצדקה כדי לקיים מצוות סעודה שלישית, וכל שכן שאינו צריך להוסיף דבר מועט לכבוד שבת בשתי הסעודות שאוכל בשבת, ועל כיוצא בזה אמר רבי עקיבא (שבת קיח.) "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות". ע"כ. *[ויש לעיין כיון שמצוות עונג שבת דאוריתא וכמ"ש מרן זצ"ל בשו"ת חזון עובדיה שבת א (עמוד א) א"כ איך יבטל מצוה מהתורה ולא יצטרך לבריות. ועיין בביאור הלכה סימן תרנו ד"ה אפילו מצוה עוברת, שדן בשאלה מעין זו. ולעולת תמיד והא"ר הביאם הביאו"ה שם שאין אדם מחוייב לחזר על הפתחים כדי שיוכל לקיים מצוות עשה, אתי שפיר. אלא שקשה אם אין להצטרך לבריות עבור עונג שבת, למה חייב לחזר על הפתחים כדי לקנות נרות שבת, והרי נרות שבת הם בכלל עונג שבת. כמ"ש מרן בסימן רס"ג סעי' ב. ואולי משום שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול, אבל לא יותר גרוע מחול, ולהיות בלי נר הוא גרוע מחול, לכן יחזר על הפתחים לקנות נר. ועל זו הדרך בימינו שיש שרגילים לאכול שלוש סעודות ביום חול, אם יש לו לקנות לשבת רק שתי סעודות, אם לא יחזר על הפתחים לצורך סעודה שלישית נמצא שהשבת גרועה מחול, לכן יכול לחזר על הפתחים שעל זה לא דיבר רבי עקיבא].

שאלה ב: **עני שאין לו כלום לצורך השבת, מה מחויבים לתת לו הגבאי צדקה.**

תשובה: יתנו לו מזון לשלוש סעודות, בתוספת משהו קטן לכבוד שבת כדוגמת 'כסא דהרסנא', (פירוש דגים קטנים מטוגנין בשמנן) ואם הוא מכובד הכל לפי כבודו.

כתב המ"ב (סימן רמב ס"ק א) הנזכר לעיל, מי שאין לו כלום והוא מוטל הכל על הצדקה הרי הגבאים מחויבים ליתן לו ג' סעודות וכסא דהרסנא עכ"פ, ובאדם נכבד הכל לפי כבודו וכמו שנתבאר ביו"ד בסי' רנ"ג. ולא אמרינן בזה עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, דלא אמרינן הכי אלא במי שעדיין לא נצטרך ליטול, אבל מי שכבר בא לידי מדה זו לפשוט ידו וליטול נותנים לו הכל כנ"ל. [ובמקומות שנוהגין הגבאים לקבוע לעניים רק שתי סעודות ולא הסעודה ג' לאו שפיר עבדי, ועכ"פ בימות הקיץ בודאי יזהרו בזה]. ע"כ. וכ"כ בילקו"י שבת א (אות ב) ואם אין לו אפשרות גם לב' סעודות, יקח מגבאי צדקה, ויבקש מזון לכל ג' הסעודות. וכ"כ בהלכה ברורה (אות י) שיתנו לו מזון שלוש סעודות לכבוד שבת עם תוספת מועטה לכבוד שבת, ואם הוא אדם נכבד צריכים גבאי צדקה לתת לו כפי כבודו.

שאלה ג: אם תקנו לאסור לאכול דגים מחמת יוקר השער, ואחד קנה מקודם האם מותר לו לאוכלן.

תשובה: מותר לו לאוכלן.

כתב המ"ב (סימן רמב ס"ק ב) טוב שיאכל בכל סעודה מג' סעודות דגים, אם לא שאין נאותים לו לפי טבעו, או ששונאן ושבת לעונג ניתן ולא לצער, וכדלקמן בסי' רפ"ח. אם מוכרי הדגים מייקרין השער נכון לתקן שלא יקנו דגים איזה שבתות עד שיעמוד השער על מקומו. והנה בבה"ט הביא דלא יעשו תקנה רק אם הוסיפו המקח יתר על שליש מכמו שהיה מקדם, אבל בא"ר ובפמ"ג כתבו דאף פחות משליש יוקר יש לעשות תקנה משום עניים. עוד כתב שם דאין בזה משום בטול מצות עונג דיש לענג השבת במאכלים אחרים. אם תקנו לאסור לאכול דגים כמה שבתות ואחד קנה מקודם מותר. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת א (עמוד יג).

מלאכת גוי בשבת

שו"ע סימן רמג

שאלה ד: באיזה אופן מותר ליהנות ממלאכה שעושה הגוי לישראל בשבת.

תשובה: אסור מן הדין לישראל ליהנות בשבת ממלאכה שעושה הגוי עבורו. לכן אם יש לישראל עסק הפועל על ידי מלאכות האסורות בשבת אסור להפעילו בשבת על ידי גוי, כיון שהישראל נהנה מהמלאכות שעושה שם הגוי, שהרי מלאכות אלו מניבות לו רווחים. אבל אם יש לגוי חלק מהרווחים מותר לאפשר לגוי לעבוד שם בשבת שכל שהגוי עושה לצורך עצמו מותר לישראל ליהנות ממה שעושה בשבת. אבל באופן שהרגילות באותו מקום שבעסק הדומה לזה כל הרווחים של בעל הבית אסרו חכמים להעסיק גוי באותו עסק בתוך תחום אותו מקום אפילו שמגיעים לו חלק מהרווחים, משום מראית העין שהרואים יחשבו שכל הרווחים של הישראל.

כתב מרן (סימן רמג סעיף א) לא ישכיר אדם מרחץ שלו לאינו יהודי מפני שנקרא על שמו ואינו יהודי זה עושה מלאכה בו בשבת דסתם מרחץ לאו לאריסותא (פירוש אריס הוא העובד ליקח חלק ממה שישביח לבעליו) עביד ואמרי שכל הריוח של ישראל ושכר את האינו יהודי בכך וכך ליום ונמצא האינו יהודי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל אבל שדה מותר שכן דרך לקבל שדה באריסות ואף על פי שיודעים שהוא של ישראל אומרים האינו יהודי לקחה באריסות ולעצמו הוא עובד ותנור דינו כמרחץ ורחיים דינם כשדה: *הגה: ואף על פי שלא לקחה האינו יהודי רק לשליש או לרביע ויש לישראל

הנאה במה שהאינו יהודי עובד בשבת שרי דאינו יהודי אדעתא דנפשיה עובד (בית יוסף בשם מיימוני פרק ז' ובית יוסף סימן רמ"ה בשם סה"ת).*עוד כתב מרן (בסעי' ב) אפילו מרחץ או תנור אם השכירם שנה אחר שנה ונתפרסם הדבר על ידי כך שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם וכן אם מנהג רוב אנשי אותו המקום להשכירם או ליתנם באריסות מותר להשכירם לאינו יהודי או ליתנם לו באריסות: הגה: ואפילו במקום האסור אם אין המרחץ או התנור של ישראל רק שכרם מאינו יהודי וחזר והשכירם לאינו יהודי שרי דאין שם הישראל נקרא עליו (אור זרוע בשם גאונים). וכן אם יש מרחץ בבית דירה ואין רוחצין במרחץ רק אותן שבביתו והם יודעים ששכרו האינו יהודי שרי (בית יוסף בשם מהרי"א ור"ח ואור זרוע). ואם עבר והשכירו במקום האסור יש אומרים ששכרו מותר (בית יוסף בשם הגאונים) ויש אומרים שאסור (מרדכי פרק קמא דשבת וכן עיקר) (ועיין לקמן סוף סימן רמ"ה).*וכתב המ"ב בהקדמה לסימן זה. דע ששלושה חילוקים יש אחד הוא אריסות ששוכר לא"י שיעשה המלאכה בשדה או במרחץ והרווחים או הפירות יחלוקו. הב' הוא שכירות שא"י נוטל כל הרווחים או הפירות ונותן לישראל עבור שדהו ומרחצו דבר קצוב לכל שנה.

הב' חילוקים אלו מותרים בשדה לגמרי ובמרחץ רק מדינא דא"י אדעתיה דנפשיה עביד אלא שחכמים אסרו אלו הב' חלוקים במרחץ משום מראית העין מפני דנקראת על שמו ויבואו לחשדו שעושה בשליחותו אבל החלוקה הג' דהוא קבלנות דהיינו שיהיו כל הרווחים לישראל רק שישראל נותן לא"י דבר קצוב לכל שנה עבור פעולתו זהו ודאי אסור מדינא במרחץ דהוי הא"י שלוחו של ישראל וישראל נהנה ממלאכה בשבת דאם לא יעשה יום אחד יפסיד הישראל ריוח אותו יום וע"כ אם מנהג רוב אנשי המקום להשכירם או ליתנם באריסות כמבואר בס"ב חזר להיות המרחץ כשדה הב' חילוקים ראשונים מותר והחלוקה הג' אסור. וכל היתר שכירות דכאן היינו שהוא משכירו דרך הבלעה עם ימות החול אבל ליום השבת לחוד אסור אפילו בשדה וגם נתפרסם זהו עיקרי הדינים שבסימן זה בקצרה.*וכתב בהלכה ברורה (אות ה) מותר ליהודי למסור שדהו לגוי, באופן שעל הגוי לעשות את כל המלאכות של אותה שדה, ונותן לו היהודי שכרו באחוזים מיבול השדה, דהיינו שנותן מפירות השדה מחצית היבול או שליש או רבע (והוא הנקרא אריס) ואפילו אם הגוי עובד בשדה גם בשבת. ואע"פ שאף היהודי נהנה מעבודת הגוי בשבת, שהרי מקבל היהודי חלק מכל עבודת הגוי, מכל מקום כיון שיש לגוי חלק בריוח מיבול השדה ממילא מה שעובד הגוי בשבת הוא על דעת עצמו ולצורך עצמו. וגם אין לחוש לזה משום מראית העין שיאמרו הרואים שהגוי הוא שכיר

יום של היהודי ועובד בשדה בשבת לצורך היהודי, כיון שדרך העולם לתת את השדה באריסות, וממילא כשיראו את הגוי עובד בשדה בשבת יאמרו שהגוי אריס הוא אצל היהודי ואין היהודי עובר כל איסור. אולם אסור ליהודי למסור בית מרחץ לגוי, באופן שמשלם היהודי לגוי שכרו לפי אחוזים מהרווחים של בית המרחץ, כל שהגוי פותח את בית המרחץ גם בשבת.

ואע"פ שמעיקר הדין היה לנו להקל בזה בבית מרחץ כמו בשדה, שהרי אף לעניין בית מרחץ מרוויח הגוי מעבודת יום השבת, ונחשב הדבר שעושה כן על דעת עצמו ולצורך עצמו, מכל מקום אסרו חכמים בזה משום מראית העין, שמכיוון שאין דרך העולם למסור בית המרחץ באריסות, אלא שוכרים פועלים ומשלמים להם שכרם מידי יום ביומו, ממילא כשיראו אנשים את הגוי עובד באותו בית מרחץ בשבת, ויודעים שבית המרחץ שייך ליהודי, יחשדו שהגוי הוא שכיר יום אצל היהודי. ע"כ. *וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רמ"ד אות י) הפוסק עם הגוי שיבנה לו את ביתו, או לקצור את שדהו, אם הבית או השדה בתוך התחום שרגילים אנשי העיר לפעמים לילך לשם, אסור לו להניחם לעשות לו המלאכה בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק עמו בקבלנות, ויחשדוהו שאמר לגוי לעבוד בשבת. וכן פועלים גוים המשפצים דירה עבור יהודי, צריך למנוע מהם להמשיך לעבוד בשבת. ואם הבנין הוא מחוץ לתחום, או באיזור שמתגוררים בו גוים, מותר. ואם בנו בית לישראל בשבת באיסור, נכון להחמיר שלא יכנסו בו. ויש אומרים שאם בנו חנות בשבת באיסור, מותר ליכנס בו [בימי החול]. ואם בנו בית כנסת בשבת על ידי קבלן גוי בחוץ לארץ, מבלי ידיעת חברי הנהלת בית הכנסת, וידוע שרוב בני העיר בונים בתיהם בקבלנות, מותר להיכנס לבית הכנסת ולהתפלל בתוכו בלי שום פקפוק, מכמה טעמים, ואין בזה אפילו חומרא ממדת חסידות. [שו"ת יביע אומר חלק ח' סימן כח, ילקוט יוסף, שבת כרך א עמוד כה, ועמוד תקכד. שארית יוסף חלק ג' עמוד שע]. ע"כ. [ולכאורה למה התירו מחוץ לתחום הרי כל מה שאסרו חכמים משום מראית העין אסור אפילו בחדרי חדרים. וי"ל כמו שכתבו התוס' בכתובות ס. ד"ה ממעכן, שאם יבואו לחשוד אותו באיסור דרבנן לא אסרו בחדרי חדרים. וכ"כ המ"ב סימן שא ס"ק קסה. עיי"ש. וכאן אמירה או הנאה ממלאכת שבת הוא איסור דרבנן לכן לא אסרו משום מראית העין שלא בפרהסיא. ועיין בהלכה ברורה בבירור הלכה אות כב שהביא ט"ז שתירץ כן].

שאלה ה: באיזה אופן מותר ליהנות משכר שבת.

תשובה: מותר להשכיר עסק לגוי אע"פ שעובד בו הגוי בשבת, שהרי הישראל לא נהנה מהרווחים שמניבות המלאכות שעושה שם הגוי, ואין כאן איסור הנאה ממלאכת שבת. ובאופן שאין חשש למראית העין כנ"ל. והוא שישכירנו לו לשבוע או חודש שבאופן זה שכר השבת מובלע בשאר ימות החול, אבל אסור להשכירו לגוי ליום השבת שלא בהבלעה באופן שמשלם הגוי לישראל שכירות יומית עבור כל יום ויום ונמצא שמקבל הישראל דמי שכירות עבור יום השבת בפני עצמה, ואסרו חכמים לקבל שכר שבת, דהיינו רווח הנובע מחמת השבת. אבל כשמשכירו בהבלעה אין כאן איסור שכר שבת שלא אסרו חכמים שכר שבת באופן זה. וכן אפילו שלא בהבלעה אם הוא לצורך מצוה או הפסד מרובה לא אסרו. (ויזהר הישראל שלא יכשיל הגוי יהודים בעסק זה שנמצא מסייע בידי עוברי עברה).

עיין במקורות התשובה הקודמת. וכתב המ"ב (סימן רמג ס"ק ג) דמדינא שרי להשכירו לאינו יהודי לשנה או לחודש, וכו' אבל להשכירה לאינו יהודי לימים, שיתן לו האינו יהודי כל יום שיסיקנו כך וכך, אף דגם זה אדעתה דנפשה עביד, מכל מקום מדינא אסור, דהוי כשכר שבת. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ח) והיינו גם בתנאי שעובד שם הגוי גם בשאר ימות השבוע או בחלקם, אבל אם אין הגוי עובד בחנות אלא בשבת, אין להקל. ע"כ. וכ"כ בהליכות עולם חלק ג' (עמוד קסז) השוכר פועל לשמור לו הזרעים שבגינתו, אינו נותן לו שכר שבת, מפני שנראה כמקח וממכר בשבת, אבל רשאי להשכירו בשכירות חודשית, או בשכירות לשנה, ואז מותר לפועל לקחת גם שכר השבת, שכיון ששכר השבת הוא בהבלעה עם שכירות ימי החול, מותר. ויש אומרים שהוא הדין לחזנים שאסור להשכירם להתפלל בשבתות או ביום טוב. ויש חולקים על זה, ואומרים, שכל שהוא לצורך מצוה, לא גזרו חכמים עליו, ומותר. וכן מותר לשכור תוקע לראש השנה, משום שאין אלו אלא לצורך מצוה. וכן משגיחי כשרות, שמפקחים בבתי מלון ובמסעדות על הכשרות בשבת, רשאין ליטול שכר שבת, שהואיל ויש מצוה בדבר לא גזרו חכמים על זה. ויש להם על מה שיסמוכו. וכן דעת מרן השולחן ערוך (בסימן תקפה סעיף ה). והעידו האחרונים שכן המנהג. ע"כ. ולענין הפסד גדול בסימן רמד כתב הרמ"א וכן יוכל להשכיר המכס לכל השבתות לאינו יהודי, והאינו יהודי יקח הרווח של שבתות לעצמו, דבמקום פסידא כהאי גוונא לא חששו. ע"כ. וכתב בביה"ל ד"ה דבמקום פסידא, שהטו"ז בסימן רמה ס"ק ג סובר בהדיא דבמכס שהוא עסק גדול לא אסרינן משום שכר שבת דאדם בהול על ממונו ואי לא שרית ליה אתי לידי איסור יותר גדול. וכן דעת התוספת שבת גם כן דבהפסד גדול מקילינן לענין שכר שבת. ע"כ.

ובבירור הלכה בסימן רמד (אות לט) הביא דברי הט"ז שכתב שבמכס על פי רוב הוא עסק גדול מה שאין כן במרחץ שאין ההפסד כל כך גדול. וכ"כ בהלכה ברורה (סימן רמד אות לא) שלדעת מרן הב"י ורבים מהפוסקים, אע"פ שהיהודי מקבל מהגוי שכר עבור שכירות השבתות ויש בזה משום איסור שכר שבת מכל מקום בנידוננו שאם לא יגבה המכס בשבת יהיה לו הפסד, התירו לו לקבל שכר שבת, אבל באופן שאין הפסד בדבר לא התירו בזה.

שאלה ו: באיזה אופן אין איסור אמירה לגוי לעשות לו מלאכה בשבת.

תשובה: אסור לומר לגוי שיעשה מלאכה עבור הישראל בשבת, אפילו באופן שאין איסור הנאה ממלאכת שבת, כגון שיש אור דולק ואומר לו להוסיף עוד אור, על כל פנים יש בזה איסור אמירה לגוי. ואפילו מערב שבת יש איסור לומר לגוי שיעשה מלאכה בשבת. ובאופן שאומר לו ברמז שאינו בלשון ציווי אין איסור אמירה לגוי כלל באופן שאין איסור הנאה ממלאכת שבת.

כתב מרן (סימן שז סעי' ב) אסור לשכור פועלים ולא לומר לאינו יהודי לשכור לו פועלים בשבת אף על פי שאין הישראל צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת שכל מה שהוא אסור לעשותו אסור לומר לאינו יהודי לעשותו ואפילו לומר לו קודם חשכה לעשותו בשבת אסור אבל מותר לומר לו אחר השבת למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעבר אף על פי שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנה בשבת הבאה. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת א (עמוד קנז) מותר לתת בגדיו לכובס גוי סמוך לשקיעת החמה, אם קצץ לו דמים, ועובד הגוי בקבלנות, ובלבד שלא יאמר לגוי לעשות בשבת. ובתנאי שהגוי עושה במכבסה שלו או בביתו. ע"כ. וכ"כ בהליכות עולם חלק ג (עמוד קעח) כל דבר שאסור לישראל לעשותו בשבת, אסור לומר לגוי לעשותו, ואפילו ברמז שרומז לגוי לעשותו. במה דברים אמורים, ברמז שהוא בלשון ציווי, כגון שאומר לו קנח חוטמך, שהכוונה שיסיר הפחם שבראש הפתילה שבנר. אבל מותר לומר לו הנר אינו מאיר יפה, והגוי מבין מעצמו ומסיר הפחם שבראש הפתילה. ואף על פי שהדין ידוע שאם הדליק גוי את הנר לצורך ישראל, אפילו עשה כן מעצמו, אסור להינות ממנו ישראל, כאן מדובר שאפשר ללמוד בדוחק לאור הנר (שיש שומר עליו שלא יטה), אי לכך אין כאן הנאה ממש ממה שעושה הגוי, וברמז כזה מותר אף לכתחילה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י סימן רעו (אות ב) כשיש אור חלש בחדר, באופן שיכול לקרוא לאור זה, אך אין הקריאה נוחה לו כל כך, מותר לומר לנכרי "קשה לקרוא לאור חשמל זה". אף אם הנכרי יבין מדבריו שצריך להדליק עוד נורה נוספת, אף על פי כן מותר לומר לו כן. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד

תרל. הליכות עולם חלק ד' פרשת תרומה]. ע"כ. עוד כתב שם (אות ה) מי שקשה לו להירדם כשאור החשמל דלוק, מותר לומר לנכרי "קשה לישון כאשר יש אור בחדר", והוא יבין מאליו לכבות החשמל.

שכל שאינו בלשון ציווי, אלא ברמז וכמספר הדבר, אין בזה משום אמירה לגוי שבות. וכל שכן שיש להקל כשיש חולה או יולדת בבית. [ילקוט יוסף, שבת כרך א' עמוד שלא]. עוד כתב בסימן שז (אות א) כל דבר שאסור לישראל לעשותו בשבת, אסור לומר לנכרי לעשותו, בין אם יעשה זאת בשבילו בחנם, בין אם יעשה זאת תמורת תשלום. בין מלאכות האסורות מן התורה, ובין מלאכות האסורות מדברי סופרים. ואין הבדל בין אם אומר לו מערב-שבת לעשות לו המלאכה בשבת, או אם אומר לו כן בשבת עצמה. [ואף במקום מצוה אסור לומר לנכרי מערב שבת שיעשה בשבת מלאכה האסורה מדאורייתא. ובמלאכה דרבנן ראה להלן]. ויש מי שאומר שאיסור אמירה לגוי בעצם יום השבת הוא מן התורה, אולם לדינא אמירה לגוי גם בשבת עצמה אינה אסורה אלא מדרבנן. [ילקו"י שבת א' סי' רמו, ובאורך בשבת ב' עמ' רכז, ועמ' תרלא]. ע"כ. ובהלכה ברורה בהקדמה לסימן רמג (אות א) כתב, חכמינו ז"ל אסרו לומר לגוי לעשות בשבת כל מלאכה שאסור לישראל לעשותה, ואפילו אומר לו קודם השבת שיעשה כן בשבת. ולדעת הרמב"ם טעם האיסור הוא כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהם ויבואו לעשות בעצמם. ויש אומרים שטעם האיסור הוא מפני שהגוי הוא שלוחו של היהודי, ואף על פי שהלכה רווחת בידינו שאין שליחות לגוי, מכל מקום לחומרא יש שליחות לגוי. ויש אומרים שאיסור אמירה לגוי נלמד ממה שכתוב ודבר דבר, דיבור אסור, וכשם שדיבור חול אסור בשבת, כך אמירה לגוי לעשות מלאכה בשבת אסורה. ויש שלמדו איסור אמירה לגוי ממה שנאמר בתורה כל מלאכה לא יעשה בהם, ודרשו חז"ל לא תעשה אתה, ולא יעשה חברך, ולא יעשה נכרי מלאכתך, ויש מרבותינו הראשונים הסוברים שדרשה גמורה היא מן התורה. אולם לדעת רוב רבותינו הראשונים והאחרונים, איסור אמירה לגוי בשבת אינו אלא מדרבנן, והפסוק הנ"ל אינו אלא אסמכתא בעלמא.

שאלה ז: עבר והשכיר עסק לגוי באופן שיש איסור של מראית העין שיחשדו ששכר את הגוי לעבוד בעסק, האם מותר לקבל השכר בדיעבד.

תשובה: אם האיסור מצד הדין כגון שהשכיר לגוי ליום שבת שלא בהבלעה עם שאר ימות החול שיש בזה איסור שכר שבת, אסור לקבל השכר. ואם השכיר לו בהבלעה והאיסור רק משום מראית העין שיחשדו ששכר את הגוי לעבוד בעסק, מותר לקבל השכר בדיעבד.

כתב הרמ"א (בסוף סימן רמג) ואם עבר והשכירו במקום האסור יש אומרים ששכרו מותר (בית יוסף בשם הגאונים) ויש אומרים שאסור (מרדכי פרק קמא דשבת) וכן עיקר (ועיין לקמן סוף סימן רמ"ה). וכתב המ"ב (ס"ק טז) שהאחרונים הסכימו דלא פליגי, דבמקום דמותר מדינא, כגון שהשכיר המרחץ לאינו יהודי לשנה או לחודש, דמשום שכר שבת ליכא דהלא הוא בהבלעה, ואינו אסור אלא משום מראית העין כנ"ל בס"א, לכן בדיעבד מותר לקבל השכר מהאינו יהודי. משא"כ אם השכירו לימים דמדינא אסור משום שכר שבת, לכן אפילו הביא האינו יהודי מעצמו מעות אסור לקבל הימנו, כמ"ש בסימן רמ"ה ס"ו וע"ש מה שכתבנו במ"ב. ואם המלאכה מוטלת על ישראל עיין ריש סימן רמ"ה.

שו"ע סימן רמד

שאלה ח: יהודי שגר בעיר של גויים האם מותר לו להניח את הגוי לבנות לו כותל בביתו באופן שהתנה איתו לעשות את המלאכה בקבלנות.

תשובה: אסור, משום שבני ביתו יראו ויחשדוהו ששכר את הגוי, או משום שיש לחוש לאורחים שיבואו לשם.

כתב מרן (סימן רמד סעי' א) פוסק אדם (פירוש מתנה) עם האינו יהודי על המלאכה וקוצץ דמים, והאינו יהודי עושה לעצמו. ואף על פי שהוא עושה בשבת מותר. במה דברים אמורים בצנעה שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא, אבל אם היתה ידועה ומפורסמת אסור, שהרואה את האינו יהודי עוסק אינו יודע שקצץ ואומר שפלוני שכר האינו יהודי לעשות לו מלאכה בשבת, לפיכך הפוסק עם האינו יהודי לבנות לו חצירו או כותלו או לקצור לו שדהו, אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור לו להניח לעשות לו מלאכה בשבת מפני הרואים שאינם יודעים שפסק. וכתב הרמ"א בהגה: ואפילו אם דר בין העובדי כוכבים יש לחוש לאורחים הבאים שם או לבני ביתו שיחשדו אותו (בית יוסף בשם תשובת אשכנזים). ע"כ. ואם היתה המלאכה חוץ לתחום וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו של מקום שעושים בו מלאכה מותר. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ז).

שאלה ט: באיזה אופן אסור להניח את הגוי לסתת לו אבנים לצורך בנין, ובאיזה אופן מותר.

תשובה: מלאכה הנעשית בדבר המחובר לקרקע כמו בנין או שדה בתוך התחום, אסור לומר לגוי לעשות ואפילו בקבלנות, משום מראית העין שהכל יודעים שמחובר זה שייך לישראל ויחשדו ששכר את הגוי ולא עובד בקבלנות. והחמירו גם בסיתות

אבנים בקבלנות אע"פ שאינם במחובר ואינם ניכרים שהם של ישראל, כיון שהם לצורך מחובר לא חילקו והחשיבום כמחובר. ואם האבנים שייכות לגוי ויכול לקחת אותם אחר הסיתות לעצמו ולסתת אבנים אחרות ולתנם לישראל, נמצא שהגוי לא עסק במלאכה שהיא בודאי לצורך הישראל ומותר, אפילו שמפורסם שעושה כן לצורך ישראל, שאין איסור הנאה ממלאכת הגוי אלא אם כן עושה בודאי לצורך הישראל.

כתב מרן (סימן רמד סעי' ב) לפסול האבנים ולתקן הקורות, אפילו בביתו של עובד כוכבים אסור, כיון דלצורך מחובר הוא. ואם עשו כן לא ישקעם בבנין. וכתב הרמ"א הגה: ויש אומרים דאם אינו מפורסם שהוא של ישראל שרי (כל בו). וכתב המ"ב (ס"ק יד) ודוקא כשאבנים וקורות הם של ישראל ונתנם לאומן אינו יהודי לסתתם ולתקנם, אבל אם האינו יהודי מסתת אבנים שלו ומתקן קורות שלו שהישראל עשה עמו קיבולת על הכל, והברירה עוד ביד האינו יהודי לסתת אבנים אחרות ולהחזיק אלו לעצמו. אפילו עושה זה לצורך ישראל אם אינו בביתו של ישראל אף שהוא מפורסם שעשה זה לצורך ישראל מותר שזה לא נקרא עדיין מלאכת ישראל. כ"כ הדגמ"ר וכבר קדמו בתשובת הרדב"ז בחלק ששי סימן נ"ו אך שמסיים שם דאם היה האינו יהודי מסתת אותם בשבת סמוך לבנין אין נכון הדבר משום מראית העין שלא יאמרו שכירו הוא. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רמד אות ז) מלאכה שנעשית בתלוש, לצורך קביעה במחובר, כגון סיתות אבנים או תיקון קורות כדי לקובעם בבנין, אפי' אם נעשית המלאכה בבית הגוי בקבלנות, אסור לעשותה בשבת, כל שאין מנהג רוב בני העיר לעשות מלאכה זו בקבלנות. ואם עשו כן לא יקבעם בבנין. במה דברים אמורים כשהאבנים או הקורות שייכים לישראל ונותנן לגוי לתקנן, אבל אם האבנים או הקורות שייכים לגוי, מותר, הואיל ובידו של הגוי לסתת אבנים אחרות ולהשאיר אבנים אלו לעצמו. אפילו אם עושה כן לצורך הישראל, אם אינו עושה כן בביתו של הישראל, מותר, ולכן מותר להזמין שיש ואבנים לבנין, מחברה של גויים, אפילו אם החברה עובדת בשבת בייצור השיש והאבנים, או בסיתות האבנים והכנתם לבנין. וכן מותר להזמין ריהוט וכדומה, מחברה של גויים, אף שהחברה עובדת בשבת בייצור הריהוט. ואם החברה הביאה לו את הריהוט בעצם יום השבת, [על-ידי גוים] ואי אפשר לו שלא לקבל את הסחורה, מותר לתת לגוי את מפתח הבית, והגוי יניח שם את הריהוט. וכמובן שאסור ליהודי לחתום ולאשר קבלת המשלוח. [שבת א' עמוד כג].ע"כ. ובהלכה ברורה (אות יג) כתב שאם אין הדבר ידוע ומפורסם לרואים שעושה הגוי המלאכה בשביל יהודי, יש להקל. (וקשה, הרי כל החומרא שיש במלאכת מחובר היא שאע"פ שאינה מפורסמת שהיא של

הישראל, אסור, וכיון שמלאכת סיתות האבנים דינה כמלאכת מחובר גם היא צריכה להיות אסורה בלא מפורסם, שאם לא כן לאיזה ענין דינה כמחובר. ועוד הרי כל מלאכת תלוש המפורסמת שהיא של ישראל אסר מרן בסעי' ד א"כ איזה דין להחמיר התחדש בסיתות האבנים. וצ"ע. ואולי אפשר שכוונתו לומר שגם מרן מסכים למה שכתב הרמ"א שאם ברור הדבר שלא נתפרסם הדבר כלל מותר בקבלנות ולא אוסרים משום מראית העין. וכגון שאף אחד לא ראה את הישראל שמצוה את הגוי שיסתת עבורו אבנים. וכמו שפירש המ"ב את דברי הרמ"א שסובר שאפילו במחובר גמור לא אסרו בקבלנות אלא בסתמא, דמסתמא שם הישראל נקרא עליו, אבל בידוע לנו שאינו מפורסם הבנין על שם ישראל לא אסרו בקיבולת, והא דציין הרמ"א הי"א על סיתות אבנים משום דבבנין ממש אין מצוי זה. ע"כ. אולם לענין מחובר ממש כתב בהלכה ברורה שם שאין להקל אפילו אם אין הדבר ידוע ומפורסם לרואים שעושה הגוי המלאכה בשביל יהודי).

שאלה י: שפחה גויה המושכרת לעשות כל מלאכות הבית, האם מותר להניח לה לעשות מעצמה איזה מלאכה לצורך בעל הבית.

תשובה: אסור אפילו שעושה מעצמה, ואפילו עושה בביתה ולא בביתו של בעל הבית. כתב מרן (סימן רמד סעי' ה) אם שכר אינו יהודי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו בגד, הרי זה כותב ואורג בשבת כאילו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד שהוא עושה בכל עת שירצה, והוא שלא יחשוב עמו יום יום ולא יעשה המלאכה בבית ישראל. ויש מי שאוסר בשוכר אינו יהודי לזמן. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת כגון בגד לארוג או ספר לכתוב אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות לכולי עלמא אסור (בית יוסף, וכמו שיתבאר סוף סימן רמ"ז). וכתב המ"ב (ס"ק ל) ומטעם זה יש למחות ביד השפחות כשעושין מלאכת אדוניהן בשבת, אפילו כשעושין שלא בבית ישראל ושלא בצווי בעליהן, דהא הם שכורין לכל המלאכות, וכ"ש כשעושין בבית ישראל דזה אסור אפילו בשכור למלאכה מיוחדת וכנ"ל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן שז אות לד) עוזרת בית נכרית התופרת כפתור בחולצתו או במעילו של הישראל, צריך למחות בידה, ולמנוע זאת ממנה. אבל מותר לשפחה נכרית לתקן את בגדיה בשבת בבית בעל הבית היהודי, אם ניכר שמלאכת עצמה היא עושה. [ילקוט יוסף, שבת כרך ב' עמוד רנח]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כה).

שו"ע סימן רמה

שאלה יא: ישראל שבא להשתתף עם גוי באיזה עסק, כיצד צריך להתנות ולהתחלק עימו, כדי שיעבוד הגוי בשבת.

תשובה: קודם שקונים העסק בשותפות, יתנו, שיעבוד הגוי בשבת כפי מלאכתו הן רב הן מעט, ויקח הרווח לעצמו. והישראל יעבוד כנגדו יום אחד בחול ויקח הרווח לעצמו. וכיון שמתנים כן קודם קנית העסק נמצא שהישראל לא קנה את העסק לימות השבת ואינו שייך לו, ולכן אין איסור אמירה לגוי במה שאומר לגוי קודם השותפות שיעבוד בשבת שהרי אינו אומר לו שיעבוד עבורו אלא עבור הגוי. אבל אם מתנה כן לאחר שקנו את העסק והוא שייך גם לישראל בשבת, נחשב כאומר לגוי עבוד עבורי בשבת, ויש כאן איסור אמירה לגוי, ועוד שאסור להינות ממלאכת הגוי שעושה בשבת בשליחות הישראל.

כתב מרן (סימן רמה סעי' א) ישראל ואינו יהודי שיש להם שדה או תנור או מרחץ או רחיים של מים בשותפות או שהם שותפין בחנות בסחורה, אם התנו מתחלה בשעה שבאו להשתתף שיהיה שכר השבת לאינו יהודי לבדו אם מעט ואם הרבה ושכר יום אחד כנגד יום השבת לישראל לבדו, מותר. ואם לא התנו בתחלה כשיבואו לחלוק נוטל האינו יהודי שכר השבתות כולם והשאר חולקים אותו ואם לא היה שכר השבת ידוע יטול האינו יהודי לבדו שביעית השכר וחולקים השאר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) טעם הדברים אלו דבעינן התנו, דאם לאו הכי כיון דמתחלה בשעת עשיית השותפות היה מוטל המלאכה על שניהם יחדו, ולהכי אם אח"כ יאמר להא"י עשה אתה לבדך בשבת וטול לך כל הריוח של שבת, ואני אעשה לבדי יום אחד בחול כנגדו ואטול אותו לעצמי הריוח של אותו יום, הו"ל כאילו מעמיד את הא"י לפועל בידים כאילו אומר לו עשה אתה עבורי בשבת ואני אעשה נגד זה עבורך בחול, והוי שלוחו ממש [תוספות]. ולפי"ז אם שותפו הא"י בעצמו אינו עושה כלום רק שא"י אחרים הבאים לאפות מסיקין בו בתנור של השותפות ונותנים סך מה בשכרם יכול הישראל לקבל משותפו שכרו המגיע לו לפי חלקו אפילו אם לא התנו ובלבד שלא יקח ממנו משכר שבת לבדו אלא יקח ממנו סתם בהבלעת שאר ימים כדי שלא יהיה שכר שבת ולא חיישינן משום מראית העין שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה כיון שידוע שיש לא"י חלק בו [מ"א וש"א]: עוד כתב (ס"ק ב) אם התנו מתחלה מותר, הטעם דכיון שהתנו בתחלה לא הוטל על הישראל כלל מעיקרא לעשות בשבת ואין הא"י שלוחו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רמד אות ד) ישראל ואינו יהודי שיש להם עסק בשותפות, ואין אפשרות לסגור את העסק בשבת, צריכים להתנות מיד בתחלת עשיית העסק, שיהיה שכר השבת לאינו יהודי לבדו, ושכר יום אחד כנגד יום השבת לישראל לבדו. ואם שכר שבת מרובה, ובשעת החלוקה נתרצה האינו יהודי לחלוק בשוה, מותר. ואם לא התנו, יטול האינו יהודי שכר שבתות לבדו,

והשאר יחלקו. ואם אין ידוע שכר שבת, יטול האינו יהודי שביעית, וחולקים השאר. [ילקוט יוסף, שבת כרך א עמוד יח]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות א).

שאלה יב: אם לא התנו קודם השותפות ועבד הגוי בשבת והישראל עבד יום אחד כנגדו, כיצד יחלקו ביניהם את הרווחים.

תשובה: לדעת מרן כיון שלא התנו קודם השותפות כנ"ל, ועבד הישראל יום אחד כנגד השבת נחשב כאומר לגוי עבוד אתה בשבת ויש כאן איסור הנאה ממלאכת גוי הנעשית בשליחות הישראל, אפילו שלא אמר לו כלום קודם העבודה, ולכן יקח הגוי את כל הרווח של השבת ושאר הרווח של ימות החול יחלקו בשווה. ואם לא ידוע כמה הרווח של השבת, יקח הגוי שביעית מסך כל הרווח והשאר יחלקו בשווה. ולדעת הרמ"א דוקא אם אמר היהודי לגוי בשעת חלוקה קח אתה מה שנכנס ביום שבת ואני אקח מה שנכנס באחד מימות החול כנגדו, יש כאן גילוי דעת שמה שעבד הישראל יום אחד כנגד השבת נחשב כאומר לו שיעבוד בשבת ויש כאן איסור הנאה ממלאכת הגוי. אבל אם לא אומר לו כלום בשעת חלוקה ומחלקים הרווחים של שבעת הימים בשוה במקום הפסד גדול יש לסמוך על המתירים.

כתב מרן (שם) ואם לא התנו בתחלה, כשיבואו לחלוק נוטל האינו יהודי שכר השבתות כולם והשאר חולקים אותו. ואם לא היה שכר השבת ידוע, יטול האינו יהודי לבדו שביעית השכר, וחולקים השאר. ע"כ. וכתב הרמ"א הגה: ויש מתירין השכר בדיעבד אפילו לא התנו וחלקו סתם (הרא"ש פרק קמא דע"ז ורבינו ירוחם חלק י"ב). ונראה לי דבהפסד גדול יש לסמוך עלייהו. ויש אומרים שכל זה לא מיירי אלא בשותפות שכל אחד עוסק ביומו (בית יוסף), אבל כששניהם עוסקים ביחד כל ימי החול ובשבת עסק האינו יהודי לבדו מותר לחלוק עמו כל השכר דאינו יהודי אדעתיה דנפשיה קא עביד ואין הישראל נהנה במלאכתו בשבת כיון שאין המלאכה מוטלת עליו לעשות, ומכל מקום לא יטול שכר שבת אלא בהבלעה עם שאר הימים (ר"ן סוף פרק כל כתבי וסוף פרק קמא דע"ז). ע"כ. וכתב המ"ב (בהקדמה לסימן) אם לא התנו מתחלה ובשעת חלוקה אומר לא"י טול אתה כנגד עמלך בשבת ואני בחול זהו ודאי אסור, ואם לא התנו מתחלה ובשעת חלוקה חלקו סתם בשוה, זהו בעיא בגמרא ולא אפשיטא, ופסק הרמב"ם לחומרא והרא"ש לקולא, והמחבר סתם כהרמב"ם והרמ"א פסק בהג"ה כהרא"ש במקום הפסד גדול. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ו). [אף שאין כאן איסור אמירה לגוי שהרי לא אמר כלום לגוי, עכ"פ בשעת חלוקה נראה שמה שעשה הגוי בשבת הוא בשליחות הישראל שהרי עבד יום כנגדו ומחלקים בשוה, ויש כאן איסור

הנאה ממלאכת הגוי שנעשתה בשליחות הישראל. ואפילו שהגוי עשה להנאת עצמו להרויח את יום השבת, אין זה מתיר את ההנאה ממלאכת הגוי במה שעובד הישראל יום כנגדו, כיון שעשה הגוי ביוזמת הישראל. וכל ההיתר של אדעתא דנפשיה שמתיר להנות ממלאכת הגוי הוא באופן שעושה הגוי בשבת שלא ביוזמת הישראל כלל. כגון שהדליק הגוי נר לצורך עצמו, או עשה מלאכת הישראל שהיא בקבלנות].

שאלה יג: האם מותר לתת כסף לגוי כדי שיסחר אתו בשבת.

תשובה: לא יתן כסף לגוי ביום חול ויאמר לו שיסחר אתו גם בשבת שיש כאן איסור אמירה לגוי, אבל אם נותן לו בסתם ולא אומר לו שיסחר בו בשבת, מותר. ואפילו שיודע שסוחר בשבת לא צריך להפרישו כיון שמקבל הגוי חלק מהרווחים נחשב כעושה לעצמו.

כתב מרן (סימן רמה סעי' ד) יכול ישראל ליתן לאינו יהודי מעות להתעסק בהם ואף על פי שהאינו יהודי נושא ונותן בהם בשבת חולק עמו כל השכר בשוה מפני שאין מלאכה זו מוטלת על ישראל לעשותה שנאמר שהאינו יהודי עושה שליחותו וכן אין העסק ניכר ממי הוא. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה, ודוקא בכי האי גוונא שהאינו יהודי נושא ונותן לחוד עם המעות, אבל אם כל אחד עוסק ביומו וישראל צריך לעסוק נגד מה שעוסק האינו יהודי בשבת, אסור (בית יוסף בשם גאון). וישראל שיש לו משכון מן האינו יהודי עיין לקמן סימן שכ"ה סעיף ב וג. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק טז) אם הגוי והישראל עובדים יחד יום כנגד יום אסור כמו בסעי' א שצריכים להתנות קודם השותפות שיעבוד הגוי בשבת והיהודי יום כנגדו ביום חול. עוד כתב המ"ב (ס"ק יז) מותר לחלוק עם הגוי בשוה שלא נראה כשכר שבת שהרי הוא בהבלעה. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י סימן שז (אות טז) שאם יש שהות לקנות ולמכור מבעוד יום, מותר אפילו בלא קצץ. [ילקוט יוסף, שבת ב' עמוד רמח]. עוד כתב שם (אות כב) מותר ליתן לאינו יהודי מעות להתעסק בהם בבורסה, ולחלוק עמו את השכר בשוה, אף אם הנכרי עוסק בהם גם בשבת. שהרי אין מלאכה זו מוטלת על ישראל לעשותה. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד רנב]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות טו) וכתב שלמנהג האשכנזים אין להקל אלא אם כן מסתחר הגוי במעות אלו גם בימות החול, [משום שכר שבת שיהיה בהבלעה] אבל למנהג הספרדים יש להקל אפילו אם מעכב הגוי את המעות אצלו ואינו רוצה להסתחר בהם אלא בשבת, שאין כאן שכר שבת שדומה למשכיר כליו לגוי לשבת שכתבו הראשונים שאין בזה שכר שבת אפילו שלא בהבלעה. (ועיין בבירור הלכה סימן רמה אות יד וסימן רמו אות ג שהאריך בזה. ויש להעיר על דברי קודשו שאפשר לחלק בין השכרת כלים לנתינת מעות

לגוי כדי שיסתחר בהם, שבהשכרת כלים מסתיימת העסקה בערב שבת ולכן לא נחשב שהשבת הרויחה לו משא"כ כשנותן מעות לגוי שיסתחר בהם ורוצה הגוי להסתחר בהם דוקא בשבת יום השבת הוא שהרויח לישראל שהרי העסק נעשה בשבת ואסור משום שכר שבת. ועוד מאי שנא השכרת כלים לגוי מהשכרת חנות לגוי ליום השבת שכתב בהלכה ברורה סימן רמג אות ח שמותר להשכיר רק בהבלעת שאר ימות השבוע. ועוד שכאן כתב שאין בהשכרת כלים שכר שבת, ובסימן רמו אות ב כתב הרוצה לסמוך על המקילים יש לו על מה שיסמוך. וצ"ע). עוד כתב שם ואין צריך לקבוע מראש עם הגוי סכום מסויים בנוסף על חלקו ברווחים, ודי בכך שיקבע עמו מתחילה שיחלקו ביניהם הרווחים.

שאלה יד: באיזה אופן מותר לתת סחורה לגוי למכור, והוא יודע שימכור אותה בשבת.

תשובה : אם קצץ לו שכר, ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת, ויום השוק הוא לא בשבת בלבד.

כתב מרן (סימן רמה סעי' ה) מותר לישראל ליתן סחורה לאינו יהודי למכור אם קצץ לו שכר ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כ) כיון שקצץ לו שכר אמרינן אדעתה דנפשיה עביד ואינו כשלוחו. עוד כתב (ס"ק כא) ואם יום השוק הוא בשבת אפילו בסתמא אסור דהוי כאלו אמר לו מכור לי בשבת. ע"כ. אולם בהליכות עולם ח"ג (עמוד קפד) כתב אסור לתת מעות לגוי בערב שבת לקנות לו חפץ בשבת, והני מילי שאומר לו בפירוש לקנות לו "בשבת", אבל אם אומר לו לקנות בסתם ולא אמר לו "בשבת", אפילו אם הגוי קונה בשבת מותר, והוא שקצץ לנכרי לשלם לו שכר טרחו, שאז הנכרי אדעתא דנפשיה עביד. ואם אי אפשר לנכרי לקנות החפץ אלא בשבת, מפני שיום השוק הוא ביום השבת בלבד, מכל מקום יש להקל במקום צורך, כל שלא הזכיר בפירוש "בשבת". ע"כ. (ולענין שכר שבת נראה שצריך שהרווח שנותן הגוי לישראל עבור הסחורה שמכר בשבת יהיה מובלע עם רווח של ימות החול. וכמ"ש המ"ב הנ"ל בתשובה הקודמת גבי גוי הסוחר במעות של ישראל. אולם לדעת ההלכה ברורה הנזכר לעיל שסובר שאין איסור שכר שבת במעות שמסתחר בהם הגוי ודינם כמו במשכיר כליו לגוי, ממילא הוא הדין כאן לא יצריך שיהיה הרווח של הסחורה מובלע ברווח של ימות החול. ועיי"ש מה שהערנו עליו שאפשר שדוקא בשכירות כלים אין שכר שבת שנגמרת העיסקה מערב שבת מה שאין כשמסתחר הגוי בשבת עצמה שיש בזה שכר שבת. ומה שהבאנו כאן מהליכות עולם שבמקום צורך מותר לתת מעות לגוי לקנות חפץ ויום השוק הוא בשבת בלבד, ולא חשש בזה לשכר שבת, צ"ל שבקנית חפץ שאינו

סחורה אין בזה שום שכר, ולא שייך בזה איסור שכר שבת). וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן שז אות כ) מותר ליתן לאינו יהודי [מערב-שבת] בגדים למכור, ובלבד שיקצוץ עמו שכר, ולא יאמר לו למכור בשבת. [ילקו"י שבת ב' עמוד רנ]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות טז) וכתב שאין להקל בזה כשהגוי מוכר הסחורה במקום השייך ליהודי כגון בביתו או בחנותו של היהודי. ע"כ.

שו"ע סימן רמו

שאלה טו: האם מצווה אדם להשבית את בהמתו ממלאכה ביום טוב.

תשובה: צריך להשבית את בהמתו ממלאכה ביום טוב כמו בשבת.

כתב מרן (סימן רמו סעי' ג) אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לאינו יהודי כדי שיעשה בה מלאכה בשבת שאדם מצווה על שביתת בהמתו. וכתב הרמ"א בהגה: אבל יכול להשכירה או להשאילה ולהתנות שיחזירנה לו קודם השבת אבל לא מהני אם מתנה עם האינו יהודי שתנוח בשבת כי אין האינו יהודי נאמן על כך (סמ"ג וסה"ת ומרדכי פרק קמא דשבת). ע"כ. וכתב עוד מרן ואם השאילה או השכירה לאינו יהודי והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת יפקירנה בינו לבין עצמו קודם השבת או יאמר בהמתי קנויה לאינו יהודי כדי שינצל מאיסורא דאורייתא. וכתב הרמ"א בהגה: ואם רוצה יכול להפקירה לפני ג' בני אדם כדין שאר הפקר ואפילו הכי אין שום אדם יכול לזכות בה דודאי אין כוונתו רק כדי להפקיע מעליו איסור שבת (טור). ודוקא בשבת אבל ביום טוב אין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביום טוב (בית יוסף סימן ש"ה בשם שבלי הלקט). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יט) הטעם שכתב הרמ"א שאין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביום טוב הוא דשביתת בהמתו ילפינן ממה דכתיב "למען ינוח שורך וחמורך כמוך" והאי קרא בשבת כתיב ואפילו הכי לא ישכירם אלא בהבלעה שלא יהיה שכר יום טוב. והנה המהרש"ל חולק על זה ודעתו דיום טוב ושבת שוין הן בזה כמו בכל מלאכות. ועיין במג"א שהאריך בזה ומביא דהבית יוסף בסימן תצה הביא דעות הראשונים בזה ומצדד שם לאיסור, ועל כן יש להחמיר. ובביאור הגר"א גם כן האריך בזה ומסיק דהעיקר כדעת המהרש"ל הנ"ל, וגם לקמן בסימן תצה סעי' ג מפרש הגר"א מה שכתוב שם בשולחן ערוך דאין מוציאין משא על הבהמה ביו"ט, הטעם הוא משום שביתת בהמתו. ע"כ. ובסימן תצה סעי' ג כתב מרן אין מוציאין משא על הבהמה ביום טוב. ע"כ. והבאנו שם במנחת שי בזה"ל: איסור שביתת בהמה ואיסור מחמר נוהג גם ביו"ט מהתורה, ובמלאכת הוצאה המותרת ביו"ט, אסור מדרבנן להוציא על גבי בהמה משום עובדין דחול. והמקור לזה מהב"י שהביא בשם הכלבו, שביתת בהמה ומחמר, יש

אומרים שמאחר שנקראת מלאכה הרי זה ביו"ט בכלל לא תעשה כל מלאכה, אבל בחול המועד ודאי מותר. ויש אומרים שאפילו ביו"ט מותר, שאין לאוסרה רק בשבת, שפרט לך בה הכתוב. ע"כ. וכתב הב"י טעם המתירים כיון שאינם מכלל ארבעים אבות מלאכות ולא מתולדותיהן. אבל אין נראה שתהא כן דעת הפוסקים שהרי סתמו דבריהם לומר שיו"ט שוה לשבת לכל דבר, אלמא סבירי להו דביו"ט נמי אסורים. וכ"כ בחזון עובדיה (עמוד ג) שגם ביו"ט ציותה התורה על שביתת בהמה כמו בשבת. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י כאן (אות ח) גם ביום טוב אדם מצווה על שביתת בהמתו. והוא הדין בזה ביום טוב שני של גלויות. [ילקוט יוסף, שבת כרך א עמוד מג]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות לב) לענין הלכה העיקר כדעת הפוסקים הסוברים שכשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, כך אדם מצווה על שביתת בהמתו ביום טוב.*והטעם שפסק מרן בסימן תצה שאין מוציאין משא על הבהמה ביו"ט, אע"פ שמלאכת הוצאה הותרה ביו"ט כתב הב"י שהרמב"ם בפרק ה' (ה"ב) וסמ"ג כתבו, דאין מוציאין משא על גבי בהמה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. וכתב הרב המגיד שיש מי שכתב לפי שאין משתמשין בבעלי חיים כל עיקר, והרשב"א (עבה"ק בית מועד ש"ג סי' ז) כתב שני הטעמים עכ"ל. והרמ"א כאן שפסק כדעת המתירים הסוברים שאין איסור שביתת בהמה ביו"ט, צ"ל שיודה לאסור להוציא משא ע"ג בהמה ביו"ט מדרבנן מהטעמים הנ"ל. וכתב המ"ב (שם ס"ק יד) שאפילו באותה רשות לא יוציא משא ע"ג הבהמה שגם בזה שייך עובדין דחול.

שו"ע סימן רמז

שאלה טז: באיזה אופן מותר לשלוח מכתב ביד גוי בערב שבת כדי שיוליכנו לבית הדואר בעיר אחרת.

תשובה: מותר לשלוח ביום שישי מכתב ביד הגוי להוליכו לעיר אחרת, באופן שמסכם עמו מראש שישלם לו עבור שליחות זו, וגם אם ילך הגוי בשבת ויוציא מחוץ לתחום ויכניס מרשות לרשות, אין בזה איסור לישראל ליהנות ממלאכות שעושה הגוי עבורו, שהרי עושה להנאת עצמו להרויח את הכסף, וגם לא נחשב הגוי לשלוחו של הישראל ללכת בשבת, שהרי יכול ללכת ביום ראשון. ופשוט שלא יאמר לו שילך בשבת, כדי שלא יעבור על איסור אמירה לגוי שעושה אותו לשלוחו. וכן לא יאמר לו שיבצע שליחות זו עד זמן מסוים באופן שבהכרח יצטרך ללכת הגוי בשבת, שגם בזה נחשב לשלוחו. וגם אם לא סיכם עמו מראש שישלם לו עבור שליחות זו, שבכך לא עושה הגוי על דעת עצמו. בכל אופן יכול לשלוח המכתב ביד הגוי אם יש שהות מספקת כדי שיגיע הגוי קודם כניסת השבת לבית הדואר, ששוב אין לחשוש שיעשה הגוי מלאכה בשבת,

וגם אם יעשה אין זה בשליחות הישראל. ואם לא יודע בדיוק היכן בית הדואר, כל שיכול להגיע לבית הראשון שבתוך חומות העיר קודם השבת מותר לתת לו להוליך את המכתב, שיתכן ובית הדואר הוא בבית הראשון. ובתנאי שיודע שיש בית דואר קבוע בעיר שיכול להגיע אליו ולהניח שם את המכתב קודם השבת. אבל אם אין שם בית דואר קבוע חששו חכמים שאף על פי שהגוי יגיע לעיר מבעוד יום, יחפש את הדוור ותכנס השבת ונמצא שעושה מלאכה עבור הישראל בשבת. וגם הרואים את הגוי עם המכתב של הישראל יבואו לחשוד את השולח ששלח את הגוי בשבת. אבל אם יש רק חשש אחד כגון: שסיכם עימו שישלם לו, ששוב אין איסור הנאה ממלאכה שעושה הגוי לישראל שהרי עושה הגוי לטובת עצמו, או שלא סיכם עימו שישלם לו אבל הכתב הכתוב באיגרת הוא בלשון לועזית, שלא יבואו לחשוד את השולח, לא אסרו, גם אם אין דואר קבוע שיכול להניח בו את המכתב.

כתב מרן (סימן רמז סעי' א) שולח אדם אגרת ביד אינו יהודי ואפילו בערב שבת עם חשיכה והוא שקצץ לו דמים, ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת. ואם לא קצץ, אי לא קביע בי דואר (פירוש איש ידוע שכל כתב אליו יובל והוא משלחן למי ששלוח אליו) במתא, אסור לשלוח אפילו מיום ראשון. ואי קביע בי דואר במתא משלחן אפילו בערב שבת והוא שיהא שהות ביום כדי שיכול להגיע לבית הסמוך לחומה. וכתב הרמ"א בהגה: ויש מתירין אפילו לא קצץ ואפילו לא קביע בי דואר במתא אם משלחו ביום ה' או קודם לכן (טור) ויש לסמוך עלייהו אם צריכים לכך. וכתב המ"ב (ס"ק ה) כשאינו קבוע תמיד הבי דואר באותה העיר שנשתלח שם אלא הולך לפעמים למקום אחר, אסור, דשמא לא ימצאנו הא"י ויצטרך לילך אחריו בשבת, ולכך החמירו כולי האי וחששו לזה בעניננו, דכיון שכתב ידו של ישראל נושא וניכר מעשה ישראל יאמרו בשבת נתן לו להוליך. וא"כ אם נכתב האגרת בכתב אינו יהודי שרי להוליך אפילו בע"ש ובלא קצץ כל שיכול להגיע שם מבעוד יום לבית ראשון הסמוך לחומה וכמו שהתרנו לעיל בשולח שאר כלים וחפצים ע"י א"י. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ב) אם לא קבע עם הגוי התשלום עבור שליחותו, אם יש בית דואר קבוע בעיר ששולח האיגרת לשם יש להקל כל שיכול הגוי להגיע קודם השבת לבית הראשון שבעיר ששולח האיגרת לשם. ואם אין בית דואר קבוע יש לאסור מפני שיש לחוש שמא לא ימצא הגוי את האיש האחראי על בית הדואר וילך לחפשו בשבת ונמצא שהגוי עושה מלאכה עבור היהודי ביום השבת, ומכיון שלא קבע עם הגוי תשלום עבור עבודתו נמצא שהגוי עושה כן עבור היהודי ובשליחותו. ע"כ. עוד כתב (באות ה ואות ו) שחפצים וכלים או אגרת הכתובה

בכתב לועזי מותר לשלוח אפילו אם אין בית דואר קבוע. והטעם כתב בשער הציון (אות יא) שדוקא באיגרת החמירו משום שכתב ידו של ישראל ניכר. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רמו אות יג) במקום צורך מותר ליתן מערב שבת מכתב אקספרס, בחוץ לארץ, כדי שישלחוהו על ידי שליח בשבת, כיון שאינו מדבר עם השליח עצמו המביא את המכתב, אלא רק עם פקיד הדואר. אבל אם המלאכה תיעשה על ידי יהודי, אין להקל בזה. ומותר לשלשל מכתב לתיבת הדואר, מערב שבת, גם אם הגויים יטפלו במשלוח המכתב בשבת. [ילקו"י שבת כרך א עמוד מח].

שאלה יז: באיזה אופן מותר לשלוח מכתב ביד גוי בערב שבת, גם אם הדואר שם לא קבוע, ולא קצץ לגוי דמים , והכתב הכתוב באיגרת הוא בעברית.

תשובה: באופן שהגוי הולך מעצמו לאותו מקום ולא הולך במיוחד עבור הישראל, שבאופן זה כיון שאינו נשלח במיוחד לשלוח את המכתב, אין חשש שיחפש את הדוור בשבת אם לא ימצאנו, ואין כאן חשש של איסור הנאה ממלאכת הגוי בשבת, או שיחשדוהו ששלח את הגוי בשבת. ובאופן שלא יאמר לו שילך בשבת, ויש לו מספיק זמן להגיע לבית הראשון שבתוך החומה מבעוד יום.

כתב מרן (סימן רמז סעי' ה) אם האינו יהודי הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו אגרת מותר בכל גוונא. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יח) אפילו לא קצץ ליתן לו שכר אלא בסתמא דקיי"ל בס"א דאסור לשלוח על ידו כשאין קבוע בי דואר דחיישינן שמא לא ימצאנו בביתו וילך אחריו בשבת אפ"ה שרינן כאן כיון שאין הא"י הולך בשליחותו אלא שמעצמו הולך לשם בודאי אם לא ימצאנו לא יחפש אחריו ודוקא אם יש שהות להגיע שם מבעוד יום אבל אם אין שהות להגיע שם מבעוד יום אסור אף בזה דאף דהליכתו בשביל עצמו הוא מ"מ מה שנושא המכתב הוא בשביל ישראל. ודע דליתן לו בשבת אסור לכו"ע אפילו בהולך מעצמו ואפילו קצץ לו שכר מבעוד יום עבור זה וע"כ אסור ליתן אגרת על הפאצט בשבת [ומע"ש מותר דעל הפאצט הוי תמיד קצץ דאף אם אינו משלם כאן מ"מ יצטרך לשלם מי שנשתלח לו] אפילו במקום שיש עירוב ואפילו ע"י א"י אסור דבר זה [ולא מהני קציצה על שבת גופא] אך במקום הפסד גדול יש להתיר בכה"ג דהוי שבות דשבות במקום פסידא דמותר ושלא במקום הפסד יש להחמיר אפילו בע"ש שלא ליתן לא"י האגרת שהוא יתן אותו על הפאצט בשבת ואפילו בקצץ שהרי מייחד מלאכתו על שבת [ח"א בכלל ג' ע"ש]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות י) (ומה שכתב שם שאם קבע עם הגוי תשלום מסויים עבור שליחותו מותר גם באופן שאין לגוי מספיק זמן להגיע קודם שבת לבית הראשון שבעיר. ע"כ. צ"ל כוונתו שבזה אין איסור הנאה

ממלאכת הגוי, אבל איסור אמירה לגוי עדיין יש אם אומר לו בלשון ציווי שיוליך לו את האיגרת, ורק אם אומר לו שלא בלשון ציווי כגון, מאוד אשמח אם חברי הגר בעיר הזו שאתה הולך לשם יקבל איגרת זו, מותר).

המפליג באניה והיוצא לדרך בערב שבת

שו"ע סימן רמח

שאלה יח: באיזה אופן מותר להפליג באניה מערב שבת כשיודע שהאניה תמשיך בדרכה בלב ים ביום השבת.

תשובה: אסור לצאת להפלגה בתוך שלושה ימים שלפני השבת, דהיינו ביום חמישי ושישי, כיון שבתוך שלושה ימים להפלגה עלול אדם לחלות בחולי הים מחמת מליחות המים שבים, ויבוא לבטל מצוות עונג שבת. אבל אם נוסע לצורך מצוה מותר אפילו מערב שבת, ואין לחשוש מביטול מצוות עונג שבת, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכן אם מפליג בנהרות המתוקים שאין חשש לחולי הים מותר אפילו מערב שבת. ובכל אופן קודם ההפלגה יש לבדוק שכל אנשי הצוות העוסקים במלאכת ההפלגה הם גויים, וכן יאמר לגוי שבשבת ישבות ממלאכות, ואם אחר כך לא ישבות אין בכך כלום, וזאת כדי להימנע מאיסור הנאה ממלאכת גוי שעושה עבור הישראל בשבת. כמו כן יש לבדוק שבמשך ההפלגה בשבת תהיה האניה עשרה טפחים (80 ס"מ) מעל הקרקע, כדי להימנע מאיסור תחומין.

כתב מרן (סימן רמח סעי' א) מותר להפליג בספינה אפילו בערב שבת אם הולך לדבר מצוה ופוסק עמו שישבות ואם אחר כך לא ישבות אין בכך כלום אבל לדבר הרשות אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת. וכתב הרמ"א בהגה: אבל קודם שלשה ימים שרי אפילו בספינה שמושכים אותה על ידי בהמות ואפילו אין בגובה המים י' טפחים (מהרי"ק שורש מ"ה) ואפילו במקום שיצטרך הישראל לעשות אחר כך מלאכה בשבת להוליך הספינה (ריב"ש סימן קנ"ב). ע"כ. ואם הוא דרך מועט כמו מצור לצידון שאין ביניהם כי אם מהלך יום אחד מותר להפליג בערב שבת בבוקר מפני שאפשר שיגיע שם קודם השבת ומקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל אפילו דרך מועט אין מפליגין. ע"כ. *עוד כתב מרן (סימן רמח סעי' ב) הא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת הטעם משום עונג שבת שכל שלשה ימים הראשונים יש להם צער ובלבול ודוקא למפליגים בימים המלוחים אבל בנהרות אין שום צער למפליגים בהם ולפיכך מותר להפליג בהם אפילו בערב שבת והוא שלא יהא ידוע לנו

שאין בעומקם עשרה טפחים אבל במקום שידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מעשרה טפחים אסור (לצאת חוץ לתחום) משום איסור תחומין. וכתב הרמ"א בהגה: וכן בספינה שיצטרך הישראל לבוא לידי מלאכה בשבת אסור ליכנס בה שלשה ימים קודם השבת אפילו הם נהרות הנובעים והיא למעלה מעשרה (ריב"ש סימן קנ"ב מהרי"ק). אבל אין איסור במה שהבהמות מושכות הספינה בשפת הנהר ולא דמי להליכה בקרון שאסור (מהרי"ק). ע"כ.*וכתב בחזון עובדיה שבת חלק א (עמוד קב) מותר להפליג בספינה הנוסעת בשבת בלב ים, ואפילו בערב שבת, אם הולך לדבר מצוה, כגון שנוסע לארץ ישראל. ופוסק עמו שישבות בשבת, ואם אחר כך לא ישבות אין בך כלום. אבל לדבר הרשות אסור להפליג בספינה בפחות משלשה ימים קודם השבת, דהיינו ימי חמישי ושישי שקודם השבת.

וזה שאמרנו שאין להפליג בספינה פחות משלושה ימים קודם השבת, הטעם הוא משום ביטול מצוות עונג שבת, שכל שלשת הימים הראשונים שיורדים לים, יחוגו וינועו כשכור, שנענוע הספינה וגלי הים גורמים מיחוש והקאות, ולכן המפליג לדבר מצוה מותר אפילו בערב שבת, לפי שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. וזהו רק למפליגים במים המלוחים, אבל להפליג בנהרות אין שום צער למפליגים בהם, לפיכך מותר להפליג בהם אפילו בערב שבת, ובלבד שהספינה מהלכת בעומק המים, באופן שמשטח תחתית הספינה עד קרקעית הנהר יש למעלה מעשרה טפחים, דקימ"ל אין תחומין למעלה מעשרה טפחים. אבל בידוע בבירור שאין שם בעומק המים עשרה טפחים אסור להפליג בתוכם משום איסור תחומין. ואם יש לנו ספק אם הספינה למעלה מעשרה טפחים אם לאו, מותר לנסוע בה בשבת, משום דקימ"ל ספק דרבנן לקולא. ע"כ. וכ"כ בקישו"ע ילקו"י (אות א) מותר לנסוע באניה של קיטור, אשר רב החובל והמלחים שלה הם גוים, אף על-פי שממשיכים לנסוע גם בשבת, ואין לאסור משום איסור תחומין. ואפילו בערב-שבת מותר להפליג באניה זו אם הולך לדבר מצוה. [כגון אם עולה לארץ ישראל, או לגייס תרומות לישיבות הקדושות ותלמודי התורה, וכדומה]. ואין צריך להתנות עמם שלא לנסוע בשבת, כל שיודע בבירור שלא ישמעו לו. [והוא שלא יהיה ידוע לנו שאין בעומק הנהר עשרה טפחים]. אבל לדבר הרשות אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת. ויש אומרים שגם אם נוסע לצורך פרנסה, אין זה חשיב כצורך מצוה. ואף בזמן הזה אין להקל להפליג באוניה לדבר הרשות, תוך ג' ימים לשבת, זולת אלה הרגילים להפליג בים, שאינם מרגישים כל צער בהפלגה בים. ובאניה שהקברניט וצוות העובדים שלה הם יהודים, אין להתיר להפליג בה אם מפליגים גם בשבת, אפילו אם

מפליגים ביום א', לפי שהנוסעים נהנים ממלאכת שבת, ובימינו אין שום פיקוח נפש בדבר להמשיך בהפלגה בשבת, והאניה יכולה להטיל עוגן אפילו בלב ים. [ילקוט יוסף, שבת כרך א עמוד מח]. ע"כ. ועיין בהלכה ברורה שהאריך בזה (מאות א עד אות ח). וכתב (באות ח) שאם יוצא שלושה ימים קודם השבת אין צריך שיתנה עם הגוי שישבות בשבת. (ויש לעיין על מה שכתב באות ג שצריך שיהיו רוב הנוסעים גויים, שאם רוב הנוסעים יהודים נמצא שעושה הגוי מלאכה לצורך ישראל. וצ"ע אחר שהישראל קצץ עימו דמים וגם מתנה עימו שישבות בשבת, הגוי אדעתא דנפשיה עביד ושוב אין כאן איסור הנאה ממלאכת הגוי בשבת, ואפילו שעושה הגוי לצורך ישראל מותר).

שאלה יט: באיזה אופן מותר להפליג בספינה קודם השבת אפילו שברור לו שיעבור על איסור תחומין בשבת.

תשובה: כשההפלגה היא שלושה ימים קודם השבת, או כשמפליג לדבר מצוה אפילו בערב שבת, ולא יכולים לעצור את הספינה בשבת מחמת סכנה, מותר להפליג אפילו שברור לו שיעבור על איסור תחומין. אך אם לא יכולים לעצור מחמת סיבה אחרת שאינה סכנה אסור להפליג אפילו מיום ראשון ואפילו לדבר מצוה.

כתב המ"ב (סימן רמח ס"ק א) מותר להפליג בע"ש לצורך מצוה אף שבודאי לא יקיים עונג שבת על ידי זה דקי"ל דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ולא מבעיא אם הספינה הולכת במקום שהמים עמוקים יותר מעשרה טפחים דמותר ואין לחוש ליציאת חוץ לתחום דקי"ל אין תחומין למעלה מעשרה טפחים, אלא אפילו יש מקומות שהמים מועטין פחות מעשרה טפחים ג"כ מותר לצאת בע"ש בספינה כיון שהוא לדבר מצוה [א"ר]. ע"כ. אולם בהלכה ברורה (אות ד) כתב אם אין בעומק המים עשרה טפחים, אסור להפליג בה אפילו מיום ראשון, ואפילו כשיוצא לדרך לדבר מצוה, משום שכל שאין בעומק המים עשרה טפחים, ונוסעת הספינה בשבת יותר מתחום שבת שהוא אלפיים אמה, (שהוא קצת פחות מקילומטר אחד), הרי הוא עובר על איסור יציאה מחוץ לתחום שבת, ולכן צריך שיעמידו הספינה קודם השבת, או שיצא מן הספינה קודם השבת. וכן הלכה למנהג הספרדים ועדות המזרח. ומכל מקום, אם יוצא לדרך יותר משלשה ימים קודם השבת, ויודע שכשיגיע יום השבת לא יוכלו להעמיד את הספינה מחמת הסכנה, וגם לא יוכל לרדת ממנה קודם השבת מחמת הסכנה, יש להקל להפליג בספינה אפילו כשאין בעומק המים עשרה טפחים, כל שיוצא לדרך יותר משלשה ימים קודם השבת. (וכשיוצא לדבר מצוה יש להקל בזה אפילו כשיוצא בערב שבת). ולמנהג האשכנזים, המיקל לצאת לדרך בספינה המפליגה בנהרות כל שיוצא יותר משלושה ימים קודם

השבת, או שיוצא לדבר מצוה אפילו בערב שבת, אפילו אין בעומק המים עשרה טפחים, יש לו על מה שיסמוך. וכו' עיי"ש. *וזה על פי מה שכתב מרן (בסעי' ד) היוצאים בשיירא במדבר והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת, כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, שלשה ימים קודם שבת אסורים לצאת וביום ראשון ובשני ובשלישי מותר לצאת, ואם אחר כך יארע לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פקוח נפש מותר ואין כאן חילול. והעולה לארץ ישראל אם נזדמנה לו שיירא אפילו בערב שבת כיון דדבר מצוה הוא יכול לפרוש ופוסק עמהם לשבות ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו יכול ללכת עמהם חוץ לתחום מפני פקוח נפש. ואם נכנס לעיר אחת בשבת מהלך את כולה ואפילו הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס לעיר מותר דכיון דלדבר מצוה נפק יש לו אלפים אמה לכל רוח. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות י) שמיום חמישי בשבוע ואילך, אסור לעשות מעשה שכתוצאה ממנו יווצר מצב של פיקוח נפש, ויהיה צורך לחלל שבת.

שאלה כ: באיזה אופן מותר להפליג בספינה בשבת עצמה.

תשובה: גם באופן שמותר להפליג בספינה של גויים בערב שבת, כגון: שמפליג במים מתוקים, או אפילו במים מלוחים ומפליג לדבר מצוה, וגם אומר לגוי שלא יפליג בשבת, וגם אין איסור תחומין. על כל פנים אסור להכנס לספינה ולהפליג בשבת עצמה, מהטעם שאסרו חכמים לשוט על פני המים בשבת, שמא יעשה כלי לשוט בו, והנכנס לספינה ומפליג בשבת נראה כשט על פני המים. אבל אם נכנס מערב שבת לספינה ולא יצא ממנה אף על פי שמפלגת בשבת מותר, שנחשבת הספינה כביתו.

כתב מרן (סימן רמח סעי' ג) היכא דמותר להפליג מערב שבת, אם נכנס בספינה בערב שבת וקנה בה שביתה, אף על פי שמפלגת בשבת מותר, והוא שלא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה. וכתב הרמ"א בהגה. ויש אומרים דאפילו יצא מן הספינה שרי, דמאחר שקנה בה שביתה מערב שבת מותר אחר כך ליכנס בה בשבת ולהפליג. ויש אומרים שעושין קידוש בספינה ואחר כך חוזרים לביתם ולנים שם ולמחר חוזרין לספינה ומפליגין, וכן נהגו בקצת מקומות ואין למחות (ר''ן פרק קמא דשבת וריב''ש סימן י''ז ק''א קנ''ב) ועיין לקמן סימן של''ט ות''ד. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כב) אחר שקנה בה שביתה על ידי זה נחשבת הספינה כביתו ואינו נראה כשט כשנכנס בה בשבת. ואפילו לדעה זו אינו מועיל הקנין שביתה אלא שיהיה מותר לכנוס בהספינה בשבת אבל כשמגיע אח"כ ליבשה אסור לו לזוז מד' אמותיו כמ"ש בסימן ת"ד. [ואם הגיעה הספינה לעיר המוקפת מחיצות עי"ש בהג"ה] אבל אם לא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה

מותר אח"כ לילך במקום שיגיע ליבשה עד אלפים לכל רוח. והני מילי כשהיתה הספינה לעולם למעלה מעשרה טפחים וכמבואר שם. ובספינה גופא מהלך את כולה אפילו אם יצא מבערב לביתו אחר שקנה שביתה כיון ששבת באויר מחיצות מבעוד יום, ואם לא קנה שביתה כלל מבע"י עיין לקמן בסי' ת"ה ס"ז במ"ב כי שם בארנו כל פרטי הדינים האלו. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת א (עמוד קיג) במקום שהתירו להפליג בספינה אפילו בערב שבת, כגון בנהרות או לדבר מצוה, אם נכנס בערב שבת לספינה, וקנה בה שביתה, (דהיינו שישב שם כל זמן בן השמשות), אף על פי שהספינה מפליגה בשבת מותר, ובתנאי שלא יצא מן הספינה מעת שקנה שביתה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) בשבת עצמה אסור להתחיל להפליג בספינה, אף אם רוב הנוסעים והמלחים בה הם גויים, ואפילו לדבר מצוה, שאסור לשוט במים בשבת. ולכן מי שאין לו בית כנסת בשכונתו, ויש בית כנסת מעבר לנהר, אסור לו לילך לבית הכנסת בשבת על-ידי ספינה, גם אם זו ממונעת על-ידי גוים. וגם בספינת משוטים שאינה פועלת על-ידי מנוע חשמלי, אין להקל. [ילקו"י שם, עמוד נב]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ט) וכתב שלמנהג האשכנזים יש להקל להפליג בשבת על ידי שיקנה שביתה בספינה מערב שבת, אפילו אם יצא מהספינה לאחר מכן, ולא חזר אליה אלא סמוך לשעה שמפליגה ביום השבת. ע"כ. (והמ"א ס"ק א הביאו המ"ב בס"ק ב כתב עוד טעם לאסור להכנס לספינה להפליג בשבת עצמה, שהרי לא שייך שיפסוק עימו לשבות כשהוא נכנס להפליג בשבת. ומה שהתרנו בסעי' ג להפליג בשבת צ"ל שזה באופן שפסק עימו שלא יפליג בשבת בשעה שקנה שם את השביתה בערב שבת).

שו"ע סימן רמט

שאלה כא: האם מותר לצאת לדרך ביום שישי למקום רחוק.

תשובה: לדעת מרן השולחן ערוך אין לאדם לצאת לדרך בערב שבת כשיודע שלא יגיע למחוז חפצו קודם שליש היום, כדי שיספיק להכין צורכי שבת. אולם אם הוא נמצא במקום שאין לו צורכי שבת, או שיודע שבמקום שיגיע לשם מזומנים לו צורכי שבת, מותר לצאת אפילו שיגיע מאוחר יותר. ובתנאי שיש מספיק זמן שאף אם יתעכב בדרך לא יגיע לידי חילול שבת. ובזמנינו יכול להגיע למחוז חפצו גם אחר שליש היום, אף כשיוצא למקום שלא הכינו עבורו צורכי שבת, כיון שיכול להשיג גם אחרי חצות היום אוכל מוכן לכבוד שבת.

כתב מרן (סימן רמט סעי' א) אין הולכין בערב שבת יותר מג' פרסאות כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול ויוכל להכין צרכי סעודה לשבת בין שהולך לבית אחרים בין שהולך

לביתו והני מילי כשהוא בישוב במקום שיוכל להכין צרכי שבת אבל אם במקום שהוא שם אי אפשר לו להכין צרכי שבת או שאינו מקום יישוב בטוח מותר לילך אפילו כמה פרסאות ואם שלח להודיעם שהוא הולך שם לשבת מותר לילך כמה פרסאות בכל גוונא. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג) אף שהוא מכוין שבביתו יהיה לו יותר עונג שבת מ"מ אסור שמא לא ידעו כלל מביאתו ולא הכינו בשבילו. ובמדינות אלו רוב בני אדם מכינים צרכי שבת בריוח ולכן אין נזהרין בזה כלל בין כשהולך לביתו או להתארח בבית אחרים [ממ"א בשם אגודה]. ובהרבה אחרונים ראיתי שכתבו דמ"מ צריך ליזהר לכתחלה שלא ילך או יסע עד סמוך לערב מפני שכמה פעמים נכשלים עי"ז ובאים לידי חילול שבת כי בעל אושפיזא או אפילו בביתו כשבא סמוך לשבת מוסיפין לבשל בשבילו ומחללין שבת וגם כמה פעמים יארע דלא יגיע למלון ולביתו מבעוד יום עד שחשכה ממש וכמה חילול שבת יש בהוצאה והכנסה ויציאה מחוץ לתחום ושביתת בהמתו ולכן כל זה ישים האדם ללבו וימהר לשבות אפילו בכפר ולא יסיתנו היצר לומר עוד היום גדול והדרך טוב אך אם אירע שהלך עד חשיכה והיה בבה"ש בתוך תחום עיר מותר להלוך בתוכה כבסימן תי"ו וצריך לירד מעגלה וסוס עיין סימן רס"ו ושם יבואר אי"ה. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת א (עמוד לט). וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (את א) אין נוסעים בערב שבת או בערב יום טוב יותר מג' פרסאות. וכל זה כאשר לא הודיע למארחיו על בואו הצפוי, ולא הכינו עבורו אכילה ושתיה. אבל אם הודיע להם על בואו מותר לנסוע מעיר לעיר אפילו אחר שליש היום, אף בנסיעה של מספר שעות. וכיום נהגו להקל בזה, כיון שבלאו הכי רוב בני אדם מכינים צרכי שבת בריוח. ומכל מקום נכון להודיע למארחיו על בואו, כדי שיכינו לו צרכי שבת, ולא יבואו לידי ביטול עונג שבת, או חשש חילול שבת. ואם אינו יכול להכין צרכי שבת במקום שנמצא שם, ואינו יכול להודיע לקרוביו על בואו, מותר לו ליסע לביתו אף בלי שיודיע להם על כך, ובלבד שיגיע קודם כניסת שבת. ובכל אופן צריך כל אחד לתכנן את נסיעתו היטב ולקחת בחשבון כל אפשרות של תקלה בלתי צפויה בדרך, כדי שיוכל להגיע למחוז חפצו בעוד מועד, ולא יכנס ח"ו לספק חילול שבת ויום טוב. [ילקוט יוסף, שבת כרך א עמוד סא]. ע"כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ד) אם הולך למקום שמצוי שם צרכי שבת, יש להקל לצאת לדרך רחוקה אפילו אם יגיע למחוז חפצו אחר חצות היום. וכן יש להקל בזה במקומות שרגילים להכין צורכי שבת בשפע, באופן שאין לחוש שמא לא יספיקו צורכי שבת גם עבורו. ומכל מקום יש להזהר שלא יצא לדרך רחוקה בערב שבת באופן שעתיד להגיע למחוז חפצו סמוך לכניסת השבת, מפני שיש לחוש שמא יתעכב בדרכו ויבוא לידי חילול שבת, או

שיצטרך לשבות בדרך ויתבטל ממצוות עונג שבת, ולא יסמוך על כך שמסתמא יגיע למחוז חפצו קודם השבת.

סעודה בערב שבת

שאלה כב: האם מותר לעשות סעודת ברית, פדיון הבן, או סעודת נישואין ביום שישי. ומה הדין כשאין הסעודות הנ"ל בזמנם.

תשובה: סעודת ברית או פדיון מותר לעשות ביום שישי כל היום ומצוה להקדים הסעודה קודם חצות היום. ובפדיון הבן נכון יותר לעשות הפדיון והסעודה בליל שישי. ופדיון הבן שלא בזמנו מותר לעשות עם סעודה ביום שישי. ובברית שלא בזמנה נוהגים שלא למול ביום חמישי ושישי שלא יצטרכו לחלל שבת עליו אם יסתכן. ולענין סעודת קידושין ונישואין אסור לעשותה ביום שישי, כיון שיכול לעשות הנשואין והסעודה ביום אחר.

כתב מרן (סימן רמט סעי' ב) אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול ואפילו היא סעודת אירוסין מפני כבוד השבת שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול וכל היום בכלל האיסור. ולאכול ולשתות בלי קביעת סעודה אפילו סעודה שרגיל בה בחול כל היום מותר להתחיל מן הדין אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהג בה בחול מט' שעות ולמעלה. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה וסעודה שזמנה ערב שבת כגון ברית מילה או פדיון הבן מותר כן נראה לי, וכן המנהג פשוט. ע"כ. ולענין ברית מילה ופדיון שלא בזמנם כתב המ"ב (ס"ק יב) ברית מילה אפילו אם אינה בשמיני ללידתו כגון שהיה חולה בשמיני ונדחית מ"מ מקרי זמנה קבוע דכל שעתא ושעתא זמניה הוא דאסור להניחו ערל אפילו יום אחד וכן בפדיון הבן אפילו עבר זמנו מ"מ כיון שמן הדין אפילו אחר ל' יום כל שעתא ושעתא רמיא חיובא עליה לפדותו ממילא מותר לעשות ג"כ הסעודה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב ג ד) בכלל כבוד שבת הוא להכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול סעודת שבת. ולכן אסרו חכמים לקבוע בערב-שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בה בימי החול, ואפילו בשעות הבוקר. אבל סעודה שרגיל בה בימות החול, מותר לאכול כל היום, אלא שמצוה להמנע בזה מט' שעות ומעלה. באופן שאכילתו בערב-שבת לא תפריע לו לסעודת ליל שבת. ואף מי שרגיל לאכול בכל יום בסעודה גדולה, בערב שבת נכון שימנע מזה. [ילקו"י שבת כרך א עמוד סב]. ואמנם סעודת מצוה שחל זמנה בערב שבת, כגון סעודת ברית, או פדיון הבן, מותר לעשותה בערב שבת, אפילו אחר שעה עשירית, אף שהיא סעודה גדולה שאין רגילים בה בימות החול. ומכל מקום אם אפשר

ראוי ונכון להקדים את הסעודה קודם חצות היום. [ילקו"י שם, ועמוד תקלא]. סעודת פדיון הבן שלא בזמנה, מותר לעשותה ביום שישי אפילו אחרי שעה עשירית.
והמחמיר שלא לערוך סעודה ממש אלא להסתפק בעוגות ומיני מתיקה, תבוא עליו ברכה. [ילקו"י שבת כרך א' מהדורת תשס"ד, עמוד תקלב. שארית יוסף חלק ג' עמוד שעא]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ח) וכתב למנהג הספרדים אין לעשות ברית מילה שנדחית ביום חמישי ושישי מחשש שיצטרכו לחלל עליו את השבת תוך שלושה ימים למילתו. ע"כ. ולענין סעודת פדיון הבן כתב (אות ז) נכון יותר שיעשו הפדיון ביום חמישי בערב כיון שלדעת מרן זמן פדיון הבן הוא בליל ל"א ללידתו אפילו שעדין לא עבר חודש ירח מלא, שהוא עשרים ותשעה ימים ושתים עשרה שעות ותשצ"ג חלקים. ע"כ. ולענין סעודת חתונה ביום שישי כתב המ"ב (ס"ק ט) מה שאסר מרן לקבוע סעודת אירוסין [דהיינו קידושין], פירוש אם אירס קודם לכן אסור לעשות הסעודה בע"ש דאף דסעודת אירוסין היא מצוה מ"מ היה לו להקדימה, אבל אם אירס בע"ש מותר לעשות הסעודה דכיון דאירוסין שריא בע"ש משום שלא יקדמנו אחר ממילא שרי הסעודה לזה ג"כ וחשובה כמו סעודת מילה ופדיון הבן שזמנה קבוע. וכן אם היו הנשואין בע"ש מותר לעשות הסעודה ג"כ ומ"מ לכתחלה טוב ונכון אם אפשר לדחות הסעודה למחר או יום אחר אפילו באירס בע"ש. ודע דכ"ז בסעודת אירוסין אבל בסעודה שעושין בשידוכין שלנו לא הוי סעודת מצוה כ"כ בפמ"ג בסימן תמ"ד ולפ"ז אין לעשותה בע"ש אפילו אם נגמר השידוך באותו יום ומה שנוהגין לאכול מיני מרקחת בשעת כתיבת התנאים לא מקרי סעודה. ע"כ. וכ"כ בהליכות עולם חלק ג (עמוד סג) להתיר סעודת קידושין ונישואין ביום שישי, ואפילו סעודת שידוכין דהיינו שעושים תנאים עם קנין, כתב שגם היא נחשבת סעודת מצוה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) סעודת אירוסין [אחר קידושין] ונישואין מותר לעשותה בערב שבת. וסעודת שידוכין, דהיינו בעת שעושים תנאים עם קנין, יש אומרים שאסור לעשותה בערב שבת, אף אם שידך בערב שבת, וכל שכן אם אירס קודם ערב שבת. ויש מקילין בזה, ולדינא, גם סעודה זו נחשבת לסעודת מצוה, וכדעת רוב האחרונים שהובאו בכף החיים (סימן תמד ס"ק מט). [ודלא כהפרי מגדים (מש"ז שם סק"ח) שכתב שסעודת שידוכין לא חשיבא סעודת מצוה ואסור לעשותה בע"ש. וכדבריו פסק בכף החיים (סימן רמט ס"ק י) וליתא להלכה]. ולכל הדעות מה שנוהגים לאכול מיני מתיקה אחר כתיבת התנאים פשיטא דשרי דלא מקרי סעודה. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד סג, ותקלא]. ע"כ. אולם בחזון עובדיה שבת חלק א (עמוד לב) חזר בו מזה וכתב לאסור לעשות סעודת אירוסין דהיינו קידושין בערב

שבת אפילו אם היו האירוסין בו ביום כיון שאפשר לקיים סעודת האירוסין ביום אחר. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ז) וכתב שיש מהאשכנזים שנהגו להקל בזה ויש להם על מה שיסמוכו. (ונראה שבדיעבד אם הוזמן לחתונה ביום שישי והגיע לשם, מותר לו לאכול שם שהרי זו סעודת מצוה ואין בידו לדחות סעודה זו ליום אחר, אלא שאם רואה שילמדו ממנו שמותר לעשות כן לכתחילה לקבוע סעודת נישואין ליום שישי, טוב שימנע מסעודה זו).

שאלה כג: מאיזה שעה בערב שבת מצוה להמנע מלקבוע סעודה שרגיל בה בחול.

תשובה: מצוה להמנע מסעודה שרגיל לאכול בימות החול מתחילת שעה עשירית מהנץ, (והחישוב הוא בשעות זמניות, ושעה זמנית היא אחד חלקי שתים עשרה מהנץ ועד השקיעה). וכשהימים קצרים אף לפני כן ימנע.

כתב מרן (סימן רמט סעי' ב) ולאכול ולשתות בלי קביעת סעודה אפילו סעודה שרגיל בה בחול כל היום מותר להתחיל מן הדין, אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהג בה בחול מט' שעות ולמעלה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יז) מט' שעות ולמעלה היינו שעות זמניות, והוא רביעית היום עד הלילה. ומ"מ נראה דבימות החורף בזמן שהימים קצרים מאד מצוה להמנע מלקבוע סעודה הרגילה אפילו קודם ט' שעות כל שהוא משער בנפשו שעי"ז לא יהיה תאב לאכול בלילה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) בכלל כבוד שבת הוא להכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול סעודת שבת. ולכן אסרו חכמים לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בה בימי החול, ואפילו בשעות הבוקר. אבל סעודה שרגיל בה בימות החול, מותר לאכול כל היום, אלא שמצוה להמנע בזה מט' שעות ומעלה. באופן שאכילתו בערב שבת לא תפריע לו לסעודת ליל שבת. ואף מי שרגיל לאכול בכל יום בסעודה גדולה, בערב שבת נכון שימנע מזה. [ילקו''י שבת כרך א עמוד סב]. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת א (עמוד לב). ובהלכה ברורה אות ה. (יום נחשב לענין זה מהנץ החמה עד השקיעה, וזמן זה מחלקים בשנים עשרה חלקים וכל חלק הוא שעה זמנית. לדוגמא אם הנץ בשעה 7.00 והשקיעה בשעה 6.00 נמצא שהיום הוא אחד עשרה שעות של שישים דקות כל שעה, ובדקות הם 660, וכשנחלק דקות אלו לשנים עשר חלקים נמצא כל חלק 55 דקות והוא שעה זמנית. וכמ"ש בקיצוש"ע ילקו"י סימן נח (אות ג) וז"ל, נחלקו הפוסקים מאיזה זמן חושבים את ג' השעות הנ''ל, שיש אומרים שיש לחשוב השעות מעמוד השחר עד צאת הכוכבים. [זמן המגן אברהם]. ויש חולקים ואומרים שיש לשער מהנץ החמה עד השקיעה. [זמן הגר''א]. ולכתחלה יש להחמיר לגבי סוף זמן קריאת שמע, לחשוב משעת עלות השחר. [ועמוד השחר הוא

שבעים ושתים דקות קודם זריחת השמש]. ולענין ברכות קריאת שמע ש הם מדרבנן, יש לחשב ד' השעות [שהוא סוף זמן ברכות קריאת שמע] מהזריחה).

שאלה כד: מי שהתנה בשעת קבלת התענית להתענות בערב שבת רק עד מנחה גדולה האם מועיל התנאי.

תשובה: קיבל עליו תענית סתם צריך להשלים עד צאת הכוכבים, ואם התנה לסיים התענית קודם ואפילו עד מנחה גדולה, מועיל התנאי. ותענית חלום לא יתנה לסיים קודם צאת הכוכבים כיון שתענית חלום צריך להתענות עד צאת הכוכבים.

כתב מרן (סימן רמ"ט סעי' ד) אם קבל עליו להתענות בערב שבת צריך להתענות עד צאת הכוכבים אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלימו הצבור תפילתן, וכתב הרמ"א בהגה: ויש אומרים דלא ישלים אלא מיד שיוצאים מבית הכנסת יאכל (טור ומרדכי סוף פרק בכל מערבין בשם הר''מ והגהות מיימוני פרק א' מהלכות תענית). לכן בתענית יחיד לא ישלים וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית ובתענית צבור ישלים והכי נהוג (מהרי''ל): ע"כ. עוד כתב מרן ואם הוא תענית חלום צריך להתענות עד צאת הכוכבים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כ) אם פירש בשעת קבלת התענית עד שישלימו הצבור תפילתן, מותר אפילו עוד היום גדול, וכן אם התנה להתענות רק עד אחר מנחה גדולה מהני תנאו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ו ז) דרך חסידים ואנשי מעשה להתענות בכל ערב-שבת, כדי לאכול סעודת ליל שבת בתיאבון. [ויש אומרים שאין להתענות בערב שבת, והוא על פי הסוד]. ומי שקיבל עליו תענית ליום שישי, כגון ביום פטירת אב ואם, וכדומה, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אף שעל-ידי כך הוא נכנס לשבת כשהוא בתענית. ואם בשעה שקיבל עליו התענית אמר בפירוש שהוא מקבל עליו את התענית רק עד שיסיימו הצבור את תפלת ערבית, רשאי לקדש ולאכול מבעוד יום, אחר תפילת ערבית. ואם קיבל עליו התענית ביום חמישי במנחה, ולא פירש בקבלת התענית שהוא עד שיסיימו הצבור תפלתם, צריך להתענות עד צאת הכוכבים. [ילקו''י שבת כרך א עמ' סה]. אם חל עשרה בטבת בערב שבת, מתענים ומשלימים התענית עד צאת הכוכבים. וכן בתענית חלום צריך להתענות ולהשלים עד צאת הכוכבים. [יבי''א חלק ו' חאו''ח סימן לא]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות טז) וכתב שלמנהג האשכנזים יכול לאכול בלא תנאי אחר תפילת ערבית אחר זמן פלג המנחה, וטוב שיתנה בשעת קבלת התענית. ולמנהג הספרדים אינו רשאי לאכול מבעוד יום אם לא התנה, ואם טעה ואכל אחר תפלת ערבית שאחר זמן פלג המנחה, צריך להתענות יום אחר להשלים קבלתו. ע"כ. ובהליכות עולם חלק ג' (עמוד סה) כתב צום עשרה בטבת שחל בערב שבת צריך

להשלים התענית עד צאת הכוכבים, ואף על פי שבכך הוא נכנס לשבת כשהוא מעונה, מותר, כיון שהוא תענית ציבור. אבל תענית יחיד כגון תענית של יום פקודת השנה לאביו או לאמו וכיוצא בזה, רשאי להקדים להתפלל ערבית מבעוד יום, ואחר שקיעת החמה יקדש ויאכל. ע"כ. וכדברים האלה כתב בש"ות יביע"א חלק ו סימן לא. (וצ"ע שהרי לדעת מרן הנ"ל צריך להשלים עד צאת הכוכבים אם לא התנה. שוב הראני ידידי הרב יעקב אליאס שליט"א בחזון עובדיה ארבע תעניות עמוד טו שכתב אף בתענית יחיד של פקודת השנה על פטירת אביו או אמו שחל בערב שבת, יש להתענות בערב שבת ולהשלים עד צאת הכוכבים).

שו"ע סימן רנ

שאלה כה: האם יש מצוה לטעום מכל סוגי התבשילים בערב שבת.

תשובה: מצוה לטעום מכל סוגי התבשילים.

כתב במ"ב (סימן רנ ס"ק ב) מצוה לטעום מכל תבשיל בע"ש כדי לתקנן יפה כהוגן, ועיין בספר שלחן שלמה דהטעימה בשבת מכל מין בודאי היא מצוה ורמז לזה טועמיה חיים זכו. ע"כ. (אפשר שבא להוסיף המ"ב שאפילו אם יודע טעם התבשילים כגון אם כבר טעם אחד מבני הבית, בכל זאת יש מצוה לטעום). וכ"כ בקיצושו"ע ילקו"י (אות ו) מצוה לטעום מהתבשילים של שבת בערב שבת, כדי לראות אם הם מתוקנים לאכילה, כדי שיהיו נאכלים בשבת לעונג. וסמך לדבר, טועמיה חיים זכו. וכל הטועם תבשילו בערב שבת, מאריכין לו ימיו ושנותיו. ונכון לטעום מכל מין ומין. וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכולתו. [ילקוט יוסף, שבת כרך א עמוד עא]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יא) וכתב בשם האר"י ז"ל שהעושה כן זוכה לחיים עליונים.

מלאכה בערב שבת

שו"ע סימן רנא

שאלה כו: עד איזה שעה ביום שישי מותר לכתוב בשכר ספר תורה תפילין ומזוזות.

תשובה: עד זמן מנחה קטנה, דהיינו שעתיים וחצי (בשעות זמניות) קודם השקיעה.

כתב מרן (סימן רנא סעי' א) העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה. עוד כתב (סעי' ב) לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת מותר כל היום. והוא הדין למי שכותב ספרים לעצמו דרך למודו. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: אבל אסור לכתוב לחבירו בשכר (מרדכי פרק מקום שנהגו). ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) אסור לעשות מלאכה בערב שבת [ובערב

יום טוב] מתשע שעות ומחצה ולמעלה, כדי שיעסוק בצרכי שבת, והעושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה, שאף שירויח עתה יפסיד במקום אחר. והוא מזמן מנחה קטנה, שהוא שעתיים וחצי קודם השקיעה, בשעות זמניות. וכל זה כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל מותר לעשות מלאכה דרך עראי, כגון לכתוב אגרת לחבירו, או לתפור כפתור בבגדו, או לתקן ולתפור את בגדו, או בגד חדש לעצמו, וכדומה. אבל סופר סת"ם הכותב ספר תורה או תפילין ומזוזות, אסור לו לכתוב בערב שבת אחר זמן מנחה קטנה, אלא אם כן הוא דחוק לצרכי שבת. ומותר להגיה את הספר תורה שקורין בו בצבור בשבת, ולתקן את הטעויות שנמצאו בו, גם אחר זמן מנחה קטנה. [ילקוט יוסף, שבת כרך א עמוד עא]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ח). שמותר להגיה ולתקן את הספר תורה לקרא בו באותה שבת אפילו כשנוטל שכר.

כז.שאלה: עד איזה שעה מותר להסתפר ביום שישי אצל ספר ישראל.

תשובה: מותר להסתפר גם לאחר זמן מנחה קטנה שלא אסרו לעשות מלאכות שהם לכבוד שבת כל היום. ואם לא התפלל מנחה אף בשאר ימים אסור להסתפר מחצות היום, שמא ישבר המספרים ויפסיד תפילת מנחה, אלא אם כן יש לו זוג מספרים נוסף שאם ישבר האחד יוכל להשתמש בשני ללא עיכוב, מותר להסתפר עד סוף שעה תשיעית.; ומתחילת שעה עשרית לא יסתפר אלא אם כן יש לו מנין קבוע שמתפלל שם, או שאמר לחבירו שיזכירנו להתפלל.

כתב הרמ"א (סימן רנא סעי' ב) ומסתפרין כל היום אפילו מספר ישראל (כל בו ובית יוסף). ויש לאדם למעט קצת בלימודו בערב שבת כדי שיכין צרכי שבת (שלטי גבורים פרק י"ו דשבת ירושלמי פרק קמא דתענית). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ז) אפילו אם הספר נוטל שכר מותר, והטעם, דנראה לכל שעושה המסתפר לצורך שבת ולכן שרי ולא דמי לתיקון בגדים שאסור בנטילת שכר דהתם אין ניכר בפעולה שהוא לצורך שבת משא"כ בזה, וע"כ יש ליזהר מלגלח לא"י. כתב המ"א שהאר"י ז"ל היה נזהר שלא לגלח אחר מנחה אפילו בע"ש וביארו כונתו דמ"ש אחר מנחה היינו אחר שהגיע זמן מנחה אבל לא מיירי שהתפלל מנחה והיינו דקאמר אפילו בע"ש דר"ל לא מיבעיא בחול קודם שהתפלל מנחה אלא אפילו לצורך שבת שהוא מצוה ג"כ לא היה מגלח אחר שהגיע זמן מנחה ולא התפלל והעולם שאינם נזהרים בזה אפילו אחר שהגיע זמן מנחה קטנה י"ל דכיון שקוראין לבהכ"נ לא חיישינן שיעבור עי"ז זמן התפלה: ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) נכון להסתפר ביום הששי לכבוד שבת, ומותר להסתפר אף אחר חצות היום,

אף אצל ספר ישראל, ואף בשכר, ואין מניעה להסתפר אז, גם על פי דרך הסוד, ושלא כמו שחשבו כמה מהאחרונים. כי לא מצאה הקפידה מקום לנוח אלא רק בשביל מנחה, והסומכים להקל בזה על פי התירוצים שנאמרו בזה (וכמו שכתב בבן איש חי בהלכות שנה ראשונה פרשת ויקהל אות יא), יכולים להסתפר גם אחר חצות. ואין צריך להחמיר בזה אף ממדת חסידות. וכן המנהג. [ילקו"י שבת כרך א עמוד עה, ועמוד תקכח]. ע"כ.
וכ"כ בהלכה ברורה (אות י) וכתב ומכל מקום ראוי להשתדל להקדים התספורת בערב שבת ובערב יו"ט קודם שיגיע זמן מנחה קטנה. אבל בערב פסח אסור להסתפר אחר חצות. ואם עדיין לא התפלל מנחה שאסור להסתפר אף בימות החול סמוך למנחה, עכ"פ אם יש לספר כמה זוגות מספרים, שאם ישבר אחד יכול להשתמש באחר יש להקל להסתפר אחר חצות היום עד סוף שעה תשיעית, ובתחילת שעה עשירית שהוא סמוך למנחה קטנה אין להקל אלא אם כן יש לו זמן קבוע ללכת לבית הכנסת או שיש מי שיזכירנו להתפלל מנחה. ואם אפשר הדבר נכון להחמיר להתפלל מנחה תחילה ואחר כך ילך להסתפר.

שו"ע סימן רנב

שאלה כח: האם מותר לתת לגוי לעשות מלאכה ביום שישי סמוך לשבת, כגון לתקן רכב, באופן שלא סיכם איתו את המחיר.

תשובה: אם לא אומר לגוי שיעשה בשבת, וגם יש לגוי מספיק זמן ביום שישי לסיים את המלאכה קודם כניסת השבת, וגם המלאכה נעשית בבית הגוי ולא בבית הישראל, מותר לתת לו לעשות המלאכה, אפילו לא קצץ עימו תשלום עבור המלאכה, כיון שיש שהות ויכול לעשות המלאכה ביום שישי לא צריך לחשוש שמא יעשה הגוי ביום שבת ויעבור על איסור הנאה ממלאכת גוי שעושה עבור הישראל. ואם אין שהות לסיים המלאכה ביום שישי אסור לתת לו. ואם סיכם עימו שישלם לו מותר לתת לו אפילו סמוך לשבת כיון שעושה הנכרי את המלאכה בקבלנות נחשב שעושה לטובת עצמו ולא לצורך הישראל. וכן אם אמר הגוי שיעשה בחינם ודאי כוונתו להחזיר בזה טובה שחייב לישראל ונחשב כאילו סיכם הישראל עימו שישלם לו, ועושה הגוי המלאכה לעצמו.
כתב מרן (סימן רנב סעי' ב) ומותר ליתן בגדיו לכובס אינו יהודי ועורות לעבדן (פירוש האומן שמעבד ומתקן העורות) סמוך לחשיכה אם קצץ לו דמים או שעושה אותם בטובת הנאה, והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת וגם שיעשה האינו יהודי המלאכה בביתו. וכתב הרמ"א בהגה: ואם לא קצץ אסור בערב שבת. ועיין לעיל סימן רמ"ז דיש חולקין אם עושה לו בחנם דהיינו בטובת הנאה. ע"כ. עוד כתב מרן ואם ראהו עושה בטובת הנאה

צריך לומר לו שלא יעשה בה בשבת. וכתב הרמ"א בהגה: ואפילו נתנם לו כמה ימים לפני שבת. עוד כתב מרן (סעי' ג) ואם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של ישראל ועושה אותה במקום מפורסם טוב להחמיר ולאסור. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יט) וכתבו הפוסקים דכשיש שהות לגמרה מבע"י מותר אפילו בע"ש ואפילו לא קצץ לכו"ע. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רמד אות א) אסור להניח גוי לעשות לו מלאכה בשבת, בין בחנם בין בשכר. והיינו בשכירות יומית, אבל אם הגוי עושה מלאכה בקבלנות, כגון שנתן בד של חליפה לגוי חייט על מנת שיתפור לו חליפה, ותמורת זה ישלם לו סך כך וכך, מותר להניח את הגוי לתפור החליפה בשבת בצינעא בביתו של הגוי, שכיון שקצץ לו שכרו, הגוי אדעתא דנפשיה קא עביד כדי לקבל שכרו. ובלבד שלא יאמר לגוי לעשות בשבת, וגם לא יחשוב עמו לפי שכר יומי. ואפילו אם הביא לו הגוי את החליפה בשבת מותר לישראל ללבוש אותה בשבת, ואף על פי שיודע שהגוי תפר אותה והשלימה בשבת. [ילקו"י שבת א' עמ' כט, ושבת ב' עמ' תרכח. הליכות עולם חלק ד']. ע"כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ט) אם יכול הגוי להספיק לסיים את המלאכה קודם השבת, אף לדעת מרן השלחן ערוך יש להקל למסור לו המלאכה אפילו בערב שבת, ואפילו כשלא קבע עם הגוי התשלום עבור עבודתו כלל. עוד כתב (אות י) אפילו אם אמר לגוי שישלם לו שכרו כראוי, או שיתפשר עמו על גובה התשלום, נחשב הדבר כאמר לו בפירוש כמה יתן לו. אבל אם לא אמר לגוי שיתן לו תשלום, אף על פי שיודעים שניהם שבודאי ישלם לו עבור עבודתו, אין זה נחשב כקבע עימו התשלום. ואם אמר היהודי לגוי בפירוש שיעשה עבורו המלאכה בחינם, והתרצה והסכים הגוי לכך, נחשב הדבר כקבע עימו תשלום עבור מלאכתו, מפני שמסתבר שמה שהסכים הגוי לעשות בחינם הוא משום שרוצה להשיב טובה ליהודי. ולמנהג האשכנזים צריך שיקבע לו מעט שכר. ע"כ. (אבל כשהגוי עושה מלאכה לישראל בשבת בחינם כגון מדליק לו את הנר אפילו בביתו של הגוי אסור ליהנות ממלאכה זו ולא נחשב שעושה הגוי לטובת עצמו בטובת הנאה שחייב לישראל, כיון שהיא הנאה ישירה מתכלית המלאכה שעשה הגוי עבור הישראל, אך בתיקון רכב ההנאה מתכלית המלאכה היא הנסיעה ברכב ומזה לא נהנה בשבת. ועיין בהלכה ברורה אות יד. וברמ"א סימן רעו סעי' א. ובנר אפילו קצץ אסור להנות מהאור שהיא הנאה ישירה מתכלית המלאכה ולא דומה לגוי שתפר חליפה בקבלנות וסיימה בשבת שמותר להינות ממנה כמו שכתב מרן בסעי' ד, כיון שבהדלקת הנר עשה הגוי כדי שישתמש הישראל בשבת משא"כ כשתפר את החליפה לא עשה כדי שילבשנה היהודי בשבת. כ"כ במ"ב ס"ק כז).

שאלה כט: ישראל שראה את הגוי עושה מלאכתו ביום השבת האם צריך למחות בידו.
תשובה: באופן שעושה הגוי בטובת הנאה אף על פי שכוונתו בזה להחזיר טובה שחייב לישראל ונחשב כקצץ עימו תשלום, ולכן מותר לתת לו את המלאכה סמוך לחשכה. עכ"פ אם רואהו בשבת עושה את המלאכה, צריך למחות בידו ולהפרישו שלא יעשה. אבל אם התנה עימו שיקבל שכר לא צריך למחות בידו.
הבאנו בתשובה הקודמת מה שכתב מרן (סימן רנב סעי' ב) ואם ראהו עושה בטובת הנאה צריך לומר לו שלא יעשה בה בשבת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כב) אף שהמחבר הקל למעלה ליתן לו אף בטובת הנאה מבע"י, ואין לו לחוש מה שיעשה בשבת אפילו אם הוא יודע שיעשה, כיון שאינו מצוהו ע"ז וכמ"ש לעיל בסימן רמ"ז במ"ב סק"ג, מ"מ כשבא לביתו ומצאו שעושה מחזי דמדעתיה עביד כיון שאינו מקבל שכר ע"ז וצריך לומר לו שלא יעשה, אבל אם התנה עמו מתחלה ליתן לו שכרו אף שלא פירש לו סך ידוע א"צ למחות בידו דבעבידתיה קעסיק. ע"כ. (נראה לפרש כוונת דבריו, כשהגוי עושה בטובת הנאה ואין לו רווח ממשי בכל אופן יש לו הנאה בפרעון טובת ההנאה שקיבל מהישראל, ורווח מועט זה מספיק כדי להחשיבו כקצץ עימו שכר להתיר לתת לו את המלאכה בע"ש מטעם שהגוי עושה אדעתא דנפשיה. אבל רווח מועט זה לא יחשב כקצץ עימו שכר באופן שהישראל רואהו בשבת איך שעושה עבורו את המלאכה כיון שהנאת הישראל באופן זה מרובה כשרואה שנעשית מלאכה עבורו ללא שישלם, ועל הנאה זו שנהנה ממלאכת הגוי בשבת לא נחשבת הנאת הגוי שעושה תמורת טובת הנאה כקצץ עימו שכר). עוד כתב בהלכה ברורה (אות יא) גם באופן שלא קצץ ונתן לו לעשות בע"ש באופן שיש לגוי שהות לעשות ביום שישי, ובשבת רואהו שעושה את המלאכה, לדעת כמה אחרונים אין צריך למחות בידו, והמיקל בזה יש לו על מה שיסמוך.
שאלה ל: זיתים או ענבים שריסקם מבעוד יום האם מותר לשתות מהשמן והיין שזבו מהם בשבת.
תשובה: משקה הזב מזיתים או ענבים בשבת אסור לשתותו שמא יבוא לסחוט ויעבור על איסור תורה. אבל אם ריסקם מערב שבת מותר לשתות את המשקה הזב מהם, שהרי גם אם יסחט בשבת את מה שריסק בערב שבת לא יעבור על איסור סחיטה מהתורה כיון שהמשקה היה זב מאליו גם בלא הסחיטה.
כתב מרן בסימן שכ (סעי' א וב) זיתים וענבים אסור לסחטן, ואם יצאו מעצמן אסורים אפילו לא היו עומדים אלא לאכילה. ותותים ורמונים אסור לסחטן, ואם יצאו מעצמן אם עומדים לאכילה מותר, ואם עומדים למשקים אסור. ושאר כל הפירות מותר לסחטן.

זיתים וענבים שנתרסקו מערב שבת משקין היוצאין מהם מותרין. ע"כ. וכ"כ כאן בסימן רנב (סעי' ה) וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום על זיתים וענבים, והשמן והיין היוצא מהם מותר. וכן בוסר ומלילות שריסקן מבעוד יום מותרים המשקים היוצאים מהם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מג) השמן והיין היוצא בשבת מותר ולא גזרינן שמא יסחט כמו שגזרו במשקין שזבו מזיתים וענבים שלא נתרסקו וכדלקמן בסימן ש"כ ס"א דהתם יש חיוב חטאת אם יסחט ע"כ גזרו אפילו בזבו מעצמן, אבל הכא שכבר נדרסו ע"י הטעינה ובלא"ה זב מעצמו אלא שיוצא טפי ע"י הסחיטה בידים בזה אין איסור אלא מדרבנן, על כן בזב מעצמו בשבת שרי לגמרי. וזה הטעם הוא ג"כ בבוסר ומלילות שריסקן. ועיין בבה"ל דאין להתיר כ"א בשדכן ג"כ קודם השבת ודיכה הוא יותר מריסוק. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כא) וכתב שיש מחמירים למנהג האשכנזים לשתות המשקה אלא אם כן נתרסקו מערב שבת וגם נידוכו על ידי שטען עליהם את הקורה מערב שבת, שבכה"ג מותר גם לגמור סחיטתם בידיים בשבת.

הנחת תבשיל על גבי האש והטמנה

שו"ע סימן רנג

שאלה לא: האם מותר להניח תבשיל על גבי אש גלויה בערב שבת כדי שילך ויתבשל במשך השבת.

תשובה: ישנם אופנים שאסרו חז"ל להניח מערב שבת קדירה עם תבשיל על גבי אש גלויה, מחשש שמא יבוא להגביה את האש למהר את הבישול בשבת, וישנם אופנים שמותר להניח אפילו על גבי אש גלויה. והדין משתנה לפי דרגת הבישול שיגיע התבשיל בכניסת השבת, דהיינו בשקיעת החמה, וכמו שנפרט.

א. תבשיל שבכניסת השבת יתבשל כל צורכו, והוא סוג תבשיל שמצטמק ורע לו כגון: מים רותחים שהולכים ונחסרים. מותר להשהותו על אש גלויה, שהרי אין חשש שיבוא להגביה את האש.

ב. תבשיל שבכניסת השבת יתבשל כל צורכו, והוא מצטמק וטוב לו כגון: מרק ירקות וקטניות וטוב לו שנעשה סמיך. או תבשיל שבכניסת השבת יתבשל כמאכל בן דרוסאי דהיינו שליש בישול, אם צריך אותו לצורך סעודת הלילה לדעת מרן אסור להשהותו על אש גלויה שמא יבוא להגביה את האש כדי לזרז או להשביח את הבישול. ואם צריך אותו לצורך סעודת היום מותר. [מספק ספיקא, ספק כמ"ד כל שהוא לצורך סעודת היום אין חשש חיתוי, ואת"ל שאסור שמא הלכה כמ"ד שבשליש בישול או יותר אין

חשש חיתוי]. והמנהג להקל אף לצורך הלילה וטוב ונכון שישים כיסוי על האש. ואם בכניסת השבת יתבשל מעט ופחות משליש בישול, אפילו צריך אותו לסעודת היום אסור להשהותו על אש גלויה מהחשש שמא ירצה לאוכלו בלילה ויגביה את האש.

ג. תבשיל חי שבכניסת השבת לא יתבשל כלל, אם הוא תבשיל שלא יכול להתבשל בתחילת הלילה כגון: תבשיל של בשר בהמה. ואפילו אם יש בו רק חתיכת בשר אחת שלא התבשלה כלל, כיון שהבשר לא ממהר להתבשל אלא עד למחר מסיח דעתו ממנו, ואין חשש שיגביה את האש לאוכלו בלילה, ומותר להשהותו על אש גלויה. ואם הוא תבשיל שאין בו בשר אלא ירקות שקלים להתבשל בתחילת הלילה לא מסיח דעתו ממנו, ויש חשש שמא יבוא להגביה את האש למהר בישולם לצורך סעודת הלילה, ואסור להשהותו על גבי אש גלויה.

ד. וכל זה דוקא כשמניח על אש גלויה, אבל אם מניח על האש טס מתכת להיכר שלא יבוא להגביה את האש, או מניח את התבשיל על גבי פלאטה חשמלית שאין בה אפשרות להגבהת האש, מותר להניח עליהם תבשיל בערב שבת בכל מצב שהוא.

כתב מרן (סימן רנג סעי' א) כירה שהיא עשויה כקדירה ושופתין על פיה קדירה למעלה ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות, אם הוסקה בגפת שהוא פסולת של זיתים או בעצים, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה אלא אם כן נתבשל כל צרכו והוא מצטמק (פירוש הולך וחסר) ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה. או שהיה חי שלא נתבשל כלל, דכיון שהוא מסיח דעתו ממנה עד למחר ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי. אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה אלא אם כן גרף דהיינו שהוציא ממנו כל הגחלים או קטם דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם. ואם נתן בה חתיכה חיה מותר כאלו היתה כולה חיה דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה. וכו'. ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (פירוש שם אדם שהיה אוכל מאכלו של נתבשל כל צרכו) או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מותר להשהותו על גבי כירה. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ונהגו להקל כסברא האחרונה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י) שבלא נתבשל כלל שרי לתנו סמוך לשקיעה ממש, אבל אם נתנו מבעוד יום אסור, דכבר נתבשל קצת קודם שבת, וצריך לסלק כשהגיע זמן שבת, אלא אם כן נתבשל כל צורכו קודם זה. ע"כ. ובחזון עובדיה (שבת א עמוד מד אות א ועמוד נו אות ג) כתב להקל להניח על גבי אש גלויה אם הגיע התבשיל למאכל בן דרוסאי אם התבשיל הוא לצורך סעודת שחרית של שבת, [ובמקורות הטעם להקל מספק ספיקא, ספק כמ"ד כל שהוא לצורך היום אין

חשש חיתוי, ואת"ל שאסור שמא הלכה כמ"ד שבשליש בישול אין חשש חיתוי. ויתכן שגם מרן השו"ע יסכים להקל באופן זה מחמת הספק ספיקא] ועכ"פ טוב להניח טס של מתכת להפסיק בין האש לקדרה, ועל פלאטה חשמלית של שבת יש להקל בפשיטות אף בלא הפסקת פח של מתכת. ע"כ.

אולם בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) כתב תבשיל שנתבשל כל צרכו מערב שבת, או שנתבשל רק כחצי בישולו, ועדיין אינו מבושל כל צרכו, [וראוי לאכול מהתבשיל על ידי הדחק], יש אומרים שמותר להשהותו מערב שבת על גבי אש גלויה, כמו פתיליה של נפט, או גז, לצורך סעודת שבת, ואין צריך ליתן טס של מתכת או אזבסט, להפסיק בין האש לקדרה, אפילו אם התבשיל הולך ומצטמק, והצימוק יפה לתבשיל. ויש חולקים ומצריכים ליתן טס של מתכת או אזבסט להפסיק בין האש לקדרה. ומנהג הספרדים כסברא ראשונה ומשהים מערב שבת תבשיל כנזכר על גבי אש גלויה, אך יש להזהיר שבאופן כזה אין להחזיר הקדרה בשבת. ומכל מקום טוב ונכון להחמיר לתת טס של מתכת או אזבסט, להפסיק בין האש לקדרה, ואז גם יוכל להחזיר בתנאים מסויימים כדלהלן. וכל זה דוקא בפתיליה הבוערת על ידי נפט, שיש לחוש שמא יסבב כפתור הפתיליה להגביה האש. אבל פלאטה חשמלית שאין כל אפשרות להגדיל או להקטין את מידת החום, מותר להשהות עליה תבשיל שלא נתבשל כל צרכו, ואין צריך לעשות הפסק בינה לבין הקדרה, שהפח של הפלאטה נחשב הפסק, ומותר להניח מערב שבת על הפלאטה כל תבשיל, בין שנתבשל מעט, בין שנתבשל כל צורכו ומצטמק ויפה לו. [ילקוט יוסף, שבת כרך א' עמוד צ. שו"ת יביע אומר חלק ו' חאו"ח סימן לב]. עוד כתב (אות ג) תבשיל שהתחיל להתבשל, ונתבשל קצת מערב שבת, אך עדיין לא הגיע למאכל בן דרוסאי, אסור להשהותו מערב שבת על אש גלויה, שמא יגביה את האש, כדי למהר את הבישול. אף אם התבשיל הוא לאכילת היום. ואם עבר והניח מערב שבת תבשיל שהתחיל להתבשל על אש גלויה, התבשיל אסור באכילה בשבת. אבל אם נתן שם פח או אזבסט המפסיקים בין האש לקדרה, וכן בפלאטה חשמלית, מותר ליתן שם מערב שבת גם תבשיל שהתחיל להתבשל. [ילקוט יוסף, שבת כרך א' עמוד צה]. עוד כתב (באות ב) אבל תבשיל שיש בו בשר שלא נתבשל כלל, מותר להניחו מערב שבת אף על גבי אש גלויה, בלי הפסק מתכת או אזבסט. וכל שכן על גבי פלאטה חשמלית, או על אש מכוסה בפח או אזבסט. וכן תבשיל שהתחיל להתבשל מעט, ונתן בתוכו סמוך לכניסת השבת חתיכת בשר שאינה מבושלת, מותר להשהות תבשיל זה מערב שבת על אש גלויה. ואף שהתבשיל מתבשל והולך במשך השבת, אין בזה משום איסור בישול

בשבת, כיון שנתן את הקדרה מערב שבת. [ילקוט יוסף, שבת כרך א' עמוד צג]. ע"כ. ובעמוד תנה כתב שגם בשר עוף נחשב לחתיכה חיה. [אפשר שכוונתו בנותנו על אש נמוכה מאוד שלא יספיק להתבשל אלא עד למחר]. ובהלכה ברורה (אות כ) כתב אם דעתו שלא לאכול תבשיל זה בסעודת ליל שבת אלא בסעודת שבת בבוקר, יש לסמוך על דברי המתירים בנתינת ירק חי. ע"כ. [שיש כאן ספיק ספיקא, ספק כמאן דאמר שכל שמניח לסעודת הבוקר אין חשש שיחתה, ואת"ל כדעת האוסרים שמא הלכה כדעת הרמב"ם שגם אם מניח ירק חי מסיח דעתו מתבשיל זה]. עוד כתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) שמאכל בן דרוסאי הוא חצי בישול. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ה). אולם בחזון עובדיה (שם) כתב שהוא שליש בישול. כתב באור לציון חלק ב (עמוד קנז) באופן שהלהבה נמצאת על מצב גבוהה כיון שאין אפשרות להגביה את האש יותר, מותר להשהות על גבי האש גם בלי הפסק פח. אולם בהלכה ברורה (אות יד) כתב שאף באופן שאי אפשר להגביה יותר את האש, אינה נחשבת לכירה גרופה אלא אם כן כיסה את האש.

שאלה לב: אם שכח והשהה על אש גלויה באופנים האסורים, האם מותר לאכול התבשיל בשבת. ומה הדין אם השהה במזיד.

תשובה: אם השהה באופנים האסורים הנזכרים בתשובה הקודמת, נאסר התבשיל באכילה בשבת בין לו ובין לאחרים, ומותר במוצאי שבת לאחר שיעור אורך הזמן שבו סיים התבשיל את בישולו על גבי האש הגלויה בשבת, בין השהה במזיד ובין השהה בשוגג או שכח את התבשיל על גבי האש. ורק באופן שבכניסת השבת התבשל התבשיל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, אף שלדעת מרן אסור להשהותו על אש גלויה לכתחילה אם צריך אותו לסעודת הלילה כנ"ל, בדיעבד שהשהה, מותר התבשיל באכילה בשבת, אם שגג או שכח, מאחר שלא נהנה משהיה זו כל כך שהרי בלאו הכי היה ראוי לאכילה, ואם השהה במזיד אסור.

כתב מרן (סימן רנג סעי' א) ואם שכח ושהה אם הוא תבשיל שבישל כל צרכו מותר אפילו הוא מצטמק ויפה לו, ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת, ואם עבר ושהה אסור בשניהם. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: שבמוצאי שבת מותר עד בכדי שיעשו (הגהות אשירי ורמב"ם פרק ג'). ע"כ. וכ"כ מרן בסימן רנד סעי' ח צריך להמתין במוצאי שבת כדי שיעשו. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג) ואם עבר והניח מערב שבת תבשיל שהתחיל להתבשל על אש גלויה, התבשיל אסור באכילה בשבת. וכתב המ"ב (ס"ק ל) שלא אסרו בדיעבד אם שכח תבשיל שהתבשל כל

צורכו ומצטמק ויפה לו, כיון שלא נהנה ממנו כל כך דבלאו הכי היה ראוי לאכילה. ע"כ. עוד כתב המ"ב (ס"ק לא) כשנאסר התבשיל נאסר לכל אדם וכל שכן לבני ביתו דאסור כיון שנתבשל בשבילם. ובהלכה ברורה (אות כח) כתב שאם היה התבשיל בכניסת השבת מבושל שליש בישולו התבשיל מותר באכילה. וכן אפילו לא התבשל שליש בישול אבל הניח את התבשיל על האש לצורך סעודת הבוקר במקום צורך יש להקל לאוכלו. עוד כתב שדין בני ביתו וכל מי שנעשה האיסור בשבילו כדין אותו אחד שעשה את איסור השהיה, ואפילו כשהיה הדבר בשוגג, אבל לאחרים המיקל בזה יש לו על מי שיסמוך.

שאלה לג: תבשיל שנתבשל כל צורכו שהוסר בשבת מתוך תנור אפיה חשמלי (הפועל על מצב שבת), האם מותר להחזירו. ומה הדין להחזיר תבשיל שהוסר מעל גבי הפלאטה, או כירים של גז או חשמל המכוסים בפח.

תשובה: תבשיל שנתבשל כל צורכו שהוסר מתוך תנור אפיה חשמלי בשבת, כיון שהתנור הוא מקום בישול, החזרת התבשיל לתוכו נראית כמעשה בישול, לכן אסרו להחזיר לתנור אלא בתנאים אלו: א. שלא יניח התבנית על גבי קרקע אלא עודנה בידו או הניחה על גבי כסא או שולחן. ב. מקום גופי החימום של התנור מכוסים בטס מתכת או בנייר כסף עבה. ג. יש לשנות באופן הנחת התבנית בתוך התנור דהיינו שיוציאה מעט כלפי חוץ. ד. ומשום איסור בישול אחר בישול בלח אין להחזיר תבשיל לח כשהוא צונן אף על פי שהיתקימו כל התנאים הנ"ל אלא רק כשהוא עדיין חם בחום שהיד סולדת בו. ובפלאטה וכן כירים מכוסות בפח שאינם מקום בישול, מותר להחזיר עליהם כל דבר מבושל בלא ג' התנאים הנ"ל, פרט לתבשיל לח אם הוא צונן שאסור להחזירו משום איסור בישול אחר בישול בלח.

ראשית יש להיזהר מאיסור בישול, לכן צריך לוודא שהתבשיל שרוצה להניח על מקור חום יהיה מבושל כל צורכו, שאם לא כן אפילו אם הקדירה רותחת יש בהחזרת הקדירה איסור בישול. וכן אם התבשיל מבושל כל צורכו והוא תבשיל לח שירד מחום שהיד סולדת בו גם כן אסור להחזיר, כיון שיש בישול אחר בישול בלח. *וגם באופן שאין איסור בישול [תבשיל יבש מבושל כל צורכו, תבשיל לח מבושל כל צורכו וגם רותח] על כל פנים אסרו חכמים להחזיר לכירה המוסקת בגחלים, משום שלא יהא נראה כמבשל. אלא אם כן הכירה גרופה או קטומה [דהיינו שהוציא ממנה את הגחלים או כיסה אותם באפר. להיכר שבזה לא נראה כמבשל, וגם כדי שלא יבא לחתות בגחלים] עוד הצריכו שלא יניח את הקדירה בתוך הכירה כדרך המבשלים על קרקעית הכירה אלא יגביהנה

מעט. ועוד הצריכו שלא הניח את הקדירה שהסיר מעל הכירה על הקרקע אלא עודנה בידו או על גבי כסא. כדי שלא יראה כמעשה בישול חדש. ולענין פלאטה שלנו חשובה היא ככירה קטומה שהרי האש מכוסה בפח, וכן הדין בכריים של גז או כירים חשמליות המכוסות בפח. [ודוקא בכירים שאין בהם טרמוסטט שאם יש בהם טרמוסטט הנחת סיר קר על הכירים עלולה להפעיל את הדלקת גופי החימום. הלכה ברורה סימן שיח אות קז]. וגם לא נחשב כמניח כדרך המבשלים שהרי אין דרך לבשל על גבי פלאטה או פח, ולכן לא צריך לשנות בדרך ההנחה עליה. ואפילו הניח הקדירה על גבי קרקע ומחזיר על הפלאטה מותר שהרי לא נראה כמבשל שהרי אין דרך בישול על גבי פלאטה או פח אלא דרך חימום בעלמא. *ולגבי תנור אפיה (הפועל על מצב שבת) דומה למניח על גבי כירה עם גחלים שהרי דרך העולם לבשל בתנור, לכן לאחר שהוציא תבנית מהתנור ובתוכה תבשיל בין יבש ובין לח אפילו שהוא מבושל כל צורכו והוא רותח, לא יחזירנו לתנור אלא אם כן יתקיימו תנאים אלו א.

שלא הניחו על גבי קרקע. ב. צריך שיהא התנור קטום (דהיינו כיסוי מקור החום להיכר שאין כאן מעשה בישול) ולכן יש להניח בדפנות התנור סמוך למקור החום טס או נייר כסף. ג. יש לשנות באופן הנחת התבנית בתוך התנור, לכן יוציא את התבנית מעט להיות בולטת כלפי חוץ. או יניח את התבנית על גבי קדירה ריקה בתוך התנור. ומאכל המבושל כל צורכו והוא בתוך סיר בישול, יש להקל להחזירו לתוך תנור, שבמקום שאין דרך לבשל בתנור רק בתבנית אפיה, לא נראה בזה כמבשל.*כתב מרן (סימן רנג סעי' ב) כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדרה מעליה אפילו בשבת מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת,*ולא הניחה על גבי קרקע. ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור ובתנור אסור להחזיר אפילו הוא גרוף וקטום והוא הדין לכופח אם הסיקו בגפת ועצים. ע"כ. והרמ"א בהגה: כתב שצריך שתהיה הקדירה בידו וגם דעתו להחזירה. עוד כתב שהתנורים שלנו יש להם דין כירה. וכתב המ"ב (ס"ק נד) מה שכתב מרן כל זמן שהיא רותחת פרט זה אינו דומה לכל הנזכרים בסעיף זה דבהם הטעם הוא דלא התירו חכמים חזרה כ"א באופן זה אבל בזה הטעם הוא דכיון שנסתלק מרתיחתו דהיינו שאין היד סולדת בו יהיה בו שוב איסור בישול וכדלקמן בסימן שי"ח ס"ד ולפי מה שפסק הרמ"א שם סט"ו בהג"ה נהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי. עוד כתב (ס"ק נז) דוקא על גבה מותר להחזיר היינו על עובי דפנותיה מלמעלה או ששם כיסוי על חללה והעמיד הקדירה על הכיסוי ואפילו אם תלה הקדירה לתוך אויר הכירה וקצת דפנותיה בולטין מלמעלה כדרך הקדירה שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה ג"כ בכלל ע"ג הוי, ולא מקרי תוכה אלא כשיושבת הקדירה על

קרקעית הכירה. ע"כ. והטעם לזה שלתוכה אסור כתב (בס"ק נח) דכיון שהוא מעמיד לתוכה כדרך שמבשלין בה תדיר נראה כמבשל [רשב"א ור"ן]. ע"כ.
ובקיצוש"ע ילקו"י (אות ח) כתב אין להחזיר תבשיל בשבת לתוך תנור חשמלי הדולק מערב שבת, שיש לחוש בזה ל"מיחזי כמבשל". אבל כשקיימים תנאי החזרה, דהיינו בתבשיל לח חם בחום שהיד סולדת בו, והוציאו ולא הניחו על גבי קרקע, מותר להחזיר הקדרה לתנור, דבזה ליכא לאיסור מיחזי כמבשל. [בילקו"י שבת א' עמוד קב נתבאר דכאשר קיימים תנאי החזרה מותר להחזיר לתוך התנור. וע"ש בהערה שדייקנו כן מלשון שה"ג. ובמשנ"ב, ובאגרות משה (סי' צד) משמע להחמיר בזה, דלא התירו אלא על גב הכירה ולא לתוכה. ובילקו"י שבת כרך א' עמו' צט כתבנו לדחות דברי האג"מ, ואין דין התנורים שלנו כתנורים שבזמן התלמוד]. ויש אומרים שכל זה כשמחזיר לתנור תבנית שדרך לאפות ולבשל בתנור, דבזה צריך שיהיו תנאי החזרה, אבל בקדרה של חמין שאין דרך ליתנה בתנור אפייה, אין בזה מיחזי כמבשל. ויש שמחמירים גם בקדרת חמין, אחר שרגילים להטמין בתנור תבשיל חם. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד קב]. ע"כ. ובילקו"י מהדורת תשע"א (עמוד תצה) צירף להיתר להכניס לתוך תנור שלנו בלא שינוי, מלבד הסברא שבתנור אפשר להכניס רק לתוכו ולא על גבו, אלא גם אין דרך להכניס לתוכו קדירת תבשיל אלא תבניות אפיה ממילא ליכא בזה מחזי כמבשל. ולפי זה בתבנית אפיה יש מקום להחמיר להצריך שינוי. ומה שלא הזכיר בילקו"י שצריך התנור להיות גרוף או קטום, עכ"פ במהדורת תשע"א (עמוד תצד) בענין להחזיר לתוך התנור בתנורים שלנו כתב, וע"כ נראה בנ"ד דאם הוא גרוף וקטום מן הדין מותר להחזיר לתוכו. ובהלכה ברורה (סימן שיח אות קו) כתב שיש להניח בתוך התנור על גופי החימום טס של מתכת או קדירה ריקה, ועליהם יניח את הקדירה שבה התבשיל. ע"כ.
*וכתב בחזון עובדיה (עמוד עח) תבשיל צונן שנתבשל כל צרכו מערב שבת, והניחו אותו במקרר, מותר לחממו בשבת על פלאטה חשמלית של שבת, אפילו חום שהיד סולדת בו.
וכן מותר לחממו על אזבסט (פח מתכת מנוקב) המונח על כירים של גז, ובלבד שרוב התבשיל יבש, אף שיש בו קצת רוטב, כגון בשר ודגים אורז ותפוחי אדמה, וכיו"ב, אבל אם היה רוב התבשיל רוטב, אסור לחממו בשבת על הפלאטה. שיש דין בישול אחר בישול בלח. עכ"ל. [ונראה שבגז המכוסה בפח יש להחמיר שלא להניח במקום הלהבה ממש, אלא יניח רחוק ממקום הלהבה, שבאופן כזה אינו מקום בישול ודומה לפלאטה. שהרי המקור לדין זה כתב בחזון עובדיה (עמוד פ) הוא מהרב זרע אמת שהתיר לחמם

על גבי פח מנוקב הנתון על גבי הכירה שיש בה גחלים, ועל גבי הכירה הוא מקום רחוק מהאש עצמה שאין דרך לבשל שם]. *ובהלכה ברורה (סימן שיח אות פד) כתב אם הסיר תבשיל לח מעל האש ורוצה להחזירו, יש להחמיר שלא להחזירו על גבי פלטה חשמלית או על גבי אש מכוסה בטס של ברזל, או על גבי קדירה המונחת על האש, ואפילו אם עודו רותח, אלא אם כן בתנאי חזרה דהיינו כשלא הניח הקדירה על גבי קרקע. ולמנהג האשכנזים כשעודה בידו ובשעה שהוציאה היתה דעתו להחזירה. והטעם לזה כתב המ"א סימן שיח (ס"ק כו) דגזרינן שמא יתן עליו כשהוא קר. [לכאורה עוד יש לומר שיש להחמיר להחזיר תבשיל לח רותח אפילו על פלטה כיון שאם נצטנן שייך בחימומו בישול, לכן גם בלא הצטנן לא יחזיר שאז נראה כמחמם מחדש, וחימום דבר לח אסור משום בישול ולכן אף שמחזירו על הפלאטה שאינה מקום בישול עכ"פ הרי היא מקום חימום לכן בהחזרתו נראה כמחמם היינו מבשל בלח, והוא הטעם של מחזי כמבשל. אולם י"ל אף שאנו פוסקים שיש בישול אחר בישול בלח זה משום דספיקא דאוריתא לחומרא אבל בדין של מחזי כמבשל שהוא מדרבנן יש להקל משום ספיקא דרבנן לקולא]. ובהלכה ברורה שם אות צה כתב, שבתבשיל לח אין להקל להחזירו על הפלאטה אלא אם כן לא הניחו על גבי קרקע. משמע שתופס דעת המ"א לדינא ולא רק חומרא בעלמא כמו שכתב באות פד הנ"ל. וכן חזר על הדברים כעבור שנתיים בספרו על סימן רנג אות לא [הלכה ברורה על סימן שיח יצא לאור בשנת התשע"ה ועל סימן רנג יצא לאור בשנת התשע"ז] לאסור להחזיר על גבי הפלאטה תבשיל לח אפילו רותח אם הניחו על גבי קרקע. אולם בחזון עובדיה חלק ד (עמוד שמו) משמע דלא ס"ל לדינא חומרת המ"א, שאחר שהביא את דברי המ"א הנ"ל נשאר עליו בצ"ע שאין לנו לגזור גזרות חדשות מדעתינו. וכן משמע בקיצוש"ע ילקו"י סימן רנג (אות טז) שכתב, תבשיל המונח על גבי גז מכוסה בפח, או על גבי פלאטה של שבת, יש להקל גם אם הניחה על גבי קרקע.

שאלה לד: הוציא בשבת מעל גבי אש גלויה או כירים חשמליות, תבשיל שהתבשל כל צרכו, ובעוד התבשיל רותח ועודנו בידו החזירו בשוגג, או הוציא מתוך תנור חשמלי כשגופי החימום מכוסים, והחזירו אחר שהניחו על גבי קרקע, והתבשיל רותח, האם מותר התבשיל באכילה.

תשובה: אם התבשיל מצטמק ורע לו מותר באכילה, ואפילו החזיר במזיד, שהרי לא נהנה מהאיסור. ואם היה קר בשעה שהניחו צריך להמתין עד שיצטנן התבשיל ואחר כך יאכלנו. ואם התבשיל מצטמק ויפה לו אסור התבשיל באכילה לו ולבני ביתו עד

מוצאי שבת, אפילו היה שוגג, ולאחרים מותר אפילו בשבת אם היה שוגג, ובמזיד אסור גם לאחרים.

כתב הרמ"א (סימן רנג סעי' א) ואם החזירה אינו יהודי בשבת דינו כשכח ושהה (הגהות אשירי). ואם החזירו ישראל דינו כעבר ושהה (הגהות מרדכי), ואם מצטמק ורע לו, מותר, שהרי לא נהנה מן האיסור (בית יוסף. ועיין לקמן ריש סימן רנ"ז). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לה) ואם החזירו ישראל בשבת אפילו בשוגג דינו כעבר ושהה במזיד, ואסור אם מצטמק ויפה לו. והטעם דמחמרינן בחזרה טפי מבשהיה משום דקעביד מעשה. ועיין במ"א שפסק דלאחרים שרי בזה מאחר שהיה מבושל קודם כ"צ והיה שוגג. ודע דדין זה הוא אפילו לשיטת הרמ"א דפוסק בסוף הסעיף כהי"א דבשהיה מותר כמאכל בן דרוסאי הכא בחזרה שוים הם לדינא דהא לכו"ע בחזרה אסור אפילו אם נתבשל כל צרכו. ע"כ. עוד כתב (בס"ק לו) שבמצטמק ורע לו מותר אפילו אם החזיר במזיד שהרי לא נהנה מהאיסור כלל. ע"כ. וכתב בהלכה ברורה (אות מד) שאם היה צונן ונתחמם אסור לאוכלו בשבת כל שהוא עדיין חם. [וכתב בביה"ל (ד"ה ואם החזירו) ומיירי באופן שהחזרה אסור לדברי הכל, דאי לאו הכי אין להחמיר בדיעבד, וכעין שכתב המ"א בס"ק יד ע"ש. ע"כ. ולפי זה נראה שבשעת הדחק אפשר להקל למי שהחזיר לתנור שגופי החימום שלו מכוסים, שהרי לדעת הר"ן כל איסור חזרה הוא רק אם הוציא מע"ש, אבל אם הוציא את התבשיל בשבת מותר להחזיר אפילו הניחו על גבי קרקע. וכתב הד"מ (אות ד) שרבים נוהגים להקל להחזיר כדברי הר"ן אף על פי שהניחו על גבי קרקע ועודנו חם. וכ"כ בהגה לסעי' ב וסיים וטוב להחמיר. ואע"פ שהב"י כתב שאין כן דעת כל הפוסקים. עכ"פ נחשב שלא עשה איסור אליבא דכ"ע, ולא נאסר התבשיל. אולם כיון ששמעתי שיש מפוסקי זמנינו שאמרו שלדידן כיון שדחה הב"י את שיטת הר"ן נחשב כשיטה דחויה והוי כעשה איסור אליבא דכ"ע. לכן לא כתבנו להקל אלא בשעת הדחק].

שאלה לה: מה יעשה מי שתבשילו מונח על גבי אש גלויה או על גבי כירים חשמליות וירא שלא ישרף.

תשובה: יסיר את הקדירה עם התבשיל ויניח קדירה ריקנית על גבי הכירים, ויניח עליה את הקדירה עם התבשיל. ויזהר אחר שהסיר את התבשיל מעל האש שלא יניחנו על גבי קרקע. ואם מניח טס מתכת על גבי האש מותר להחזיר עליו את הקדירה אף אם הניחה על גבי קרקע, ועל כל פנים אם התבשיל לח אסור להחזירו אם אינו רותח משום איסור בישול.

כתב מרן (סימן רנג סעי' ג) המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח יותר יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע ושתהיה רותחת. וכתב הרמ"א וכבר נתבאר שנוהגים להקל אף אם נתנה על גבי קרקע. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק פא) על ידי שמניח הקדירה על פי הכירה הוא ליה כירה כגרופה וקטומה שהרי הקדרה סותמת את פי הכירה, וממילא מותר אח"כ להשים עליה הקדרה שהתבשיל בתוכה וכדלעיל דחזרה ע"ג גרופה וקטומה מותר. ולפ"ז ה"ה גם בתנורים שלנו כשהאש בתוכה ג"כ שרי ליתן למעלה ע"ג מעזיבה שעל התנור כיון שהמעזיבה מפסיק בין הקדרה ובין האש וה"ה כשנותן לתוך הקאכלין שבתנור. אכן במהרי"ל איתא דצריך להפסיק שם על המעזיבה באיזה עץ או דף להכירא וישים הקדירה עליה, וכן משמע בסוף הסימן ברמ"א, ועיין במ"א בסוף סימן רנ"ט בדיני שהיה והטמנה שהעתיק ג"כ כמהרי"ל ומשמע שם דע"י היכר דבר המפסיק מותר אפילו ליתן לכתחלה בשבת. ועיין בחידושי רע"א שם וכ"ז כשהתבשיל עדיין חם שלא נצטנן דאם לאו הכי אסור משום בישול אם יוכל להתחמם שיהיה היד סולדת בו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רנג אות טז) המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו [תבשיל לח] וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדירה ריקנית על הגז, ואז ישים הקדרה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית. ויזהר שלא יניח קדירתו על גבי קרקע, ושתהיה רותחת. אולם בתבשיל המונח על גבי גז מכוסה בפח, או על גבי פלאטה של שבת, יש להקל גם אם הניחה על גבי קרקע. ובלבד שהקדרה תהיה רותחת, שאם לא כן יש בזה משום בישול אחר בישול בלח. [ובזמנם היו רגילים לבשל על קדרה ריקנית, ולכן שייך בה מיחזי כמבשל]. [ילקו"י שבת כרך א' מהדורת תשס"ד, עמוד תקלו]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות לא ואות לו) עוד כתב (באות לח) מותר לכסות את האש בטס של מתכת אף בשבת עצמה, על מנת להניח עליו את התבשיל באופנים שמותר לחממו בשבת.

שאלה לו: האם מותר להטמין בשבת חלות תחת הבגדים הנתונים מעל גבי המיחם כדי לחממם.

תשובה: אסור, שאין מטמינים בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל.

כתב מרן (סימן רנג סעי' ה) מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן לחממן לפי שאין דרך בישול בכך אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי המיחם ודאי אסור. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק פח) אם קדרת החמין או המיחם היה מכוסה מלמעלה בבגדים אפילו אם אין אש תחתיה

ג"כ אסור להטמין הפאנדיש תחת הבגדים משום איסור הטמנה דקי"ל דאסור להטמין בשבת אפילו תבשיל שהוא מבושל כל צרכו וחם ואפילו בדבר שאין מוסיף הבל. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה סימן רנז (אות ד) וכתב אסור לכסות את הקדירה העליונה ואפילו להניח בגדים או שמיכות על גבי מכסה הקדירה בלבד ואין הבגדים או השמיכות יורדות על צידי הקדרה, יש לאסור.

שאלה לז: כלים המלוכלכים בשומן באיזה אופן מותר להדיחם במים חמים.

תשובה: לא ידיח על ידי עירוי מים חמים על השומן שחשוב מוליד שמן על ידי שממחה השומן, אלא ישקעם במים חמים והשומן ימחה מאליו.

כתב המ"ב (סימן רנ"ג ס"ק ק) והא דמתירין להדיח כלים במים שנתן הא"י להקדירה דוקא כשאינם מלוכלכים בשומן דאל"ה אסור לשפוך הרותחים עליהם משום שממחה השומן והוי נולד כמ"ש סימן ש"כ סי"ד אלא יניח הכלי תוך המים ולא יערה עליהם דזה שרי משום דלא קעביד מעשה. ע"כ. וכן משמע בקיצוש"ע ילקו"י סימן שכ (אות לד) שכתב שומן שנקרש על פני הקדרה שיש בה רוטב, ונימוח על ידי שנתנו כנגד האש או על גבי קדרה המונחת על האש, מותר באכילה. ואפילו לכתחלה מותר לעשות כן. ואין זה דומה למה שאסרו לרסק שלג או ברד שהרי אינו עושה מעשה בידים לרסקן, אלא נותנן כנגד המדורה והם נימוחים מאליהם. ומכל מקום אחינו האשכנזים נוהגים להחמיר בזה על כל פנים לכתחלה, ורק במקום צורך סומכים על הסברא הנ"ל להקל. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד שסג].

שו"ע סימן רנד

שאלה לח: מה הדין להשהות בערב שבת סמוך לחשיכה בתוך תנור במצב גריל, בשר שור או עז, או גדי ועוף, שאינם מבושלים כלל.

תשובה: אף על פי שמותר להשהותו בשר חי בקדרה על אש גלויה סמוך לחשיכה, ולא חוששים שמא יגביה את האש, כיון שבישול הבשר איטי ולכן מסיח דעתו מהתבשיל. אולם במצב צליה אין להתיר להניח בתנור בשר שור או עז, וכן בשר גדי ועוף כשהם שלמים, כיון שמשך זמן צליית הבשר היא מהירה יותר מבישול, לא מסיח דעתו מהצלי וחוששים שמא יגביה את עוצמת החום כדי למהר בישולם. אבל בשר גדי ועוף שהם מנותחים מותר, ואפילו הם מבושלים מעט, כיון שאין בהם חשש שמא יגביה את האש שאם יגביה יחרך הבשר. ובסיום הצליה אין לפתוח את דלת התנור אלא אם כן נכבה התנור על ידי שעון שבת המכוון מערב שבת, או שהתנור עובד על מצב שבת, משום

איסור הבערה. וכן אין לפתוח ולסגור את דלת התנור כל עוד שלא נצלה הבשר כל צורכו, כיון שבשעה שסוגר את הדלת ממהר את הבישול.

כתב מרן (סימן רנד סעי' א) אף על פי שבשר חי מותר להשהותו הני מילי בקדרה אבל בצלי שאצל האש אסור להניחו סמוך לחשיכה שממהר להתבשל ואתי לחתויי והני מילי בבשר שור או עז אבל בשר גדי ועוף שהם מנותחים לאברים מותר דלא חיישינן לחיתוי שאם יחתה בגחלים יתחרך (פירוש יצא מגדר הצלי ונכנס בגדר הנשרף) הבשר שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד ואם הוא בתנור וטח פיו בטיט בין גדי ועוף שלמים בין בשר שור או עז מותר דלא חיישינן לחיתוי שאם בא לפתוח התנור ולחתות תכנס הרוח ויצטנן התנור ויתקשה הבשר ויפסיד. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג) שצלי קדר דינו כבקדירה ומותר להשהותו בחי. ע"כ. [ובצלי המונח במגש בתוך תנור שלנו, נראה שהוא כצלי רגיל כיון שהבשר נצלה ישירות מחום האש, משא"כ בצלי קדר הקדירה מפסיקה בין האש לצלי, וגם הוא צריך בישול איטי על אש נמוכה. אולם מהלכה ברורה אות (אות ב) משמע שאם הוא בתבנית לא נחשב צלי, שכתב שהבשר צריך להיות בשיפוד או על רשת ברזל בתוך תנור שגופי החימום גלויים ורק אז נחשב לצלי]. וכתב בהלכה ברורה (אות ה) שבשר גדי ועוף מנותחים שאין בהם חשש שמא יחתה בצליה, מותר להשהותם בתנור גם באופן שבסמוך לחשכה הם צלויים מעט, ורק כשמשהה בדרך בישול אסור אם לא נתבשלו לגמרי מהחשש שמא יחתה.

שאלה לט: באיזה אופן מותר לתת פת לתוך תנור אפיה סמוך לכניסת השבת.

תשובה: מותר לתת פת בתנור באופן שיקרמו פניה קודם שקיעת החמה, דהיינו שאם חותך ממנה חתיכה לא ימשכו ממנה חוטי בצק. ואם לא יקרמו פניה קודם שקיעת החמה אסור להניחה בתנור מחשש שמא יבא להגביה את האש, ואם עשה כן במזיד אסור לאכול פת זו עד מוצאי שבת בין לו ובין לאחרים עד אחר שיעבור כמשך הזמן שנאפתה בשבת. ובשוגג מותר לו לאכול בשבת מן הפת בשלושת הסעודות בלבד אם אין לו פת אחר. ואם גופי החימום של התנור מכוסים בטס או רדיד אלומניום מותר לתת פת לתנור גם אם לא יקרמו פניה קודם השקיעה.

כתב מרן (סימן רנד סעי' ה) אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור אלא כדי שיקרמו (פירוש שיעלה על פני הלחם קרום וקליפה מחמת האש) פניה המדובקים בתנור ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה שכנגד האש. וכתב הרמ"א בהגה: וכל שפורסה ואין החוטין נמשכין קרוי קרימת פנים (הגהות מיימוני פרק ג'). ופשטיד"א או פלאדי"ן צריך שיקרמו פניה למעלה ולמטה ויתבשל מה שבתוכה כמאכל בן דרוסאי

(בית יוסף בשם סמ"ג והגהות מיימוני). ע"כ. ואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם אם במזיד אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות ואומר לאחרים שאין להם מה יאכלו בואו ורדו לכם מזון שלש סעודות וכשהוא רודה לא ירדה במרדה (פירוש ברחת ובמזרה תרגום מרדה פאל"ה בלע"ז) אלא בסכין וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שעושה בחול ואם אי אפשר לרדות בשינוי ירדה במרדה ואם נתנה בכדי שיקרמו פניה כיון דלא עבד איסורא וצורך שבת הוא רודה כדרכו ושלא לצורך היום אסור אפילו בשינוי. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כח) כשהתנור גרוף וקטום מותר לתת הפת בתנור סמוך לשקיעה בכל גווני. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כב) אם מניח טס של מתכת על גופי החימום שבתוך התנור, או קדירה ריקה, או מגשית אלומניום ריקה, יש להקל להניח בתוכו אפילו בצק חי לגמרי סמוך לכניסת השבת. עוד כתב (אות כג) אם עבר והניח במזיד אף אחרים וכ"ש בני ביתו הסמוכים על שולחנו אסורים לאכול מאותה פת בשבת. עוד כתב המ"ב (ס"ק לג) לא קנסו בשוגג לאסור את הפת עד מוצאי שבת כיון שאין לו פת אחר לאכול וצריך לקיים מצוות שלוש סעודות, ואפילו בתנורים שלנו שאין בהם משום רדיה גם כן אסור להסתפק מהפת יותר משלוש סעודות. וגם בתבשיל אם אין לו כלום לאכול חוץ מתבשיל זה יהיה מותר לו לאכול ממנו כדי שלא יעבור על איסור צום בשבת. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כו ואות לב).

שאלה מ: הדביק פת בשבת לתוך תנור שיש בו איסור רדיה, האם מותר לו או לחברו לרדותה לפני שתאפה. ומה הדין בתנורים שלנו שאין בהם איסור רדיה.

תשובה: מי שהדביק מותר לו לרדות כדי שלא יגיע לידי איסור תורה כשתאפה הפת, ולחברו אסור שלא אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך. וגם בתנורים שלנו שהפת מונחת בתבנית שאין איסור רדיה כשמוציאה מהתנור, על כל פנים אסור לחבירו להוציא משום שהבצק הוא מוקצה ואסור בטילטול.

כתב מרן (סימן רנד סעי' ו) ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מ) דוקא הוא בעצמו מותר לרדות אבל אחרים אסורים לרדות בשבילו בין כשהדביק במזיד ובין בשוגג אפילו מי שהדביק את הפת איננו פה שיודיעוהו דאין אומרים לו לאדם עשה חטא קל כדי שלא יבוא חברך לידי איסור חמור כיון שחבירו פשע במה שהדביק. ואפילו בתנורים שלנו שאין בהם איסור רידוי מצדד בא"ר דאסור לאחר משום דהבצק מוקצה הוא ואינו ראוי לטלטול. וכ"ז לענין אפיה אבל לענין בישול פשוט הוא דאם אחד שכח או עבר והניח

קדרה סמוך להאש צריך גם אחר לסלקו כדי שלא יבוא חבירו לידי איסור דבסילוק הקדירה אין כאן איסור כלל וממילא יש כאן מצוה לאפרושי מאיסורא. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ל) והטעם שבקדירה אין איסור מוקצה כתב שם בשער הציון (אות לז) שבכל קדירה מסתמא יש דבר שראוי לאוכלו קודם בישול.

שו"ע סימן רנה

שאלה מא: מה השיעור שתהיה האש דולקת בעצים או בפחמים קודם כניסת השבת סמוך לחשיכה, כדי שיהיה מותר להשתמש בה בשבת.

תשובה: אם הם הרבה עצים צריך שיהיו רוב העצים בוערים שתהא השלהבת עולה מאליה קודם כניסת השבת באופן שאין חשש להתערבות האדם בהבערת האש בשבת. ובעץ יחידי צריך שיהיה דולק ברוב עוביו וברוב היקפו. ובפחמים מספיק שידלק מעט מהם כיון שהם מבעירים את עצמם. ואם לא דלקו סמוך לחשכה בשיעור זה אסור להשתמש בהם בשבת אפילו שדלקו אחר כך לגמרי.

כתב מרן (סימן רנה סעי' א) אין עושין מדורה מעצים סמוך לחשיכה עד שיצית בהן האור, בענין שתהא השלהבת עולה מאליה בלי סיוע עצים אחרים. ואם הוא עץ יחידי צריך שיאחוז האור ברוב עביו וברוב היקפו. ואם לא הודלקה כל כך אסור ליהנות בה בשבת גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת, וכשהודלקה כשיעור יכול להתחמם כנגדה בשבת ולהשתמש לאורה בין אם הוא על גבי קרקע או על גבי המנורה ואפילו היא מדברים שאין עושין מהם פתילה לשבת. עוד כתב מרן (בסעי' ב) יש אומרים שבפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי מפני שהם דולקים והולכים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) ברוב עביו היינו שיכנס האור מבפנים בתוך עביו עד רובו, וגם שיתפשט ברוב היקפו מבחוץ. עוד כתב (ס"ק ה) אם לא דלקה האש סמוך לחשכה אסור ליהנות ממנה אפילו הודלקה אח"כ לגמרי וכמש"כ בסוף סימן רנ"ד בעסיות ותורמוסין דכל שעבר על דחז"ל אסור ליהנות עד מו"ש. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות א וב).

שו"ע סימן רנו

שאלה מב: האם צריך להכריז קודם כניסת השבת להפריש את העם ממלאכה.

תשובה: ראוי לנהוג בכל מקום להכריז על כניסת השבת כחצי שעה או שעה קודם השקיעה, כדי להבדיל את העם מן המלאכה.

כתב מרן (סימן רנו סעי' א) כשהיו ישראל בישובן היו תוקעין בערב שבת שש תקיעות כדי להבדיל את העם מן המלאכה. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ונהגו בקהלות הקדושות

שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה שמכריז שליח ציבור להכין עצמן לשבת והוא במקום התקיעות בימיהם וכן ראוי לנהוג בכל מקום. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב) ראוי לנהוג כן כדי שלא יבואו ישראל לידי חילול שבת. ובקהלות גדולות מאד שא"א להכריז, נכון מאד שימצאו אנשים המתנדבים בעם לילך ולזרז בכל רחובות קריה ע"ד סגירת החנויות והדלקת הנרות וכעת נמצא כן בכמה עיירות גדולות חבורות קדושות המיוסדות על השגחת השבת ואשרי חלקם כי הם מזכים את ישראל לאביהם שבשמים ויזכו עבור זה המתחזקים תמיד במצוה זו לבנים גדולי ישראל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רס אות ה) מנהג נכון הוא להכריז סמוך לחשיכה על כניסת השבת. ועל ראשי הקהל לדאוג לכך שתהיה הכרזה סמוך לכניסת השבת. [ילקו"י שבת כרך א' עמוד קכא]. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ג) כתב שההכרזה צריכה להיות חצי שעה קודם השקיעה. עוד כתב (באות ב) על בעלי החנויות להפסיק מעבודתם שעתים וחצי קודם הלילה. ומכל מקום אפשר להקל לבעלי חנויות המוכרים מצרכי מזון שיסגרו את חנויותיהם כשעה קודם שקיעת החמה, ובפרט כשיש צורך גדול בדבר, אבל לאחר מכן אין להקל.

שו"ע סימן רנז

שאלה מג: באיזה אופן מותר להטמין את התבשיל בערב שבת, ובאיזה אופנים מותר אפילו בשבת.

תשובה: בערב שבת אסור להטמין בדבר המוסיף הבל, [כגון: חול, או פסולת של זתים או שומשמין] אבל מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל [כגון: שמיכות או נסורת]. ובשבת אסור להטמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל אם טומן בכדי לשמור מהעכברים וכיוצא מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, וכן אם היה טמון מערב שבת ונתגלה, או מחליף את הכיסוי, [והתבשיל מבושל כל צורכו] מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל. וכן אם רוקן את התבשיל שבקדירה לקדירה אחרת, מותר להטמינה בדבר שאינו מוסיף הבל. וכן מותר להטמין דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן יותר.

כתב מרן (סימן רנז סעי' א) אין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל אבל בספק חשיכה טומנין בו. ואין טומנין בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום, ואם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפילו בדיעבד, ודוקא בצונן שנתחמם או שנצטמק ויפה לו אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר. עוד כתב מרן (סעי' ב) אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו אסור להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, ומכל מקום

לשום כלים על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או כדי שלא יטנף בעפרורית שרי, שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה. עוד כתב מרן (סעי' ד) אף על פי שאין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה מותר לחזור ולכסותו. וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת מוסיף וכן אם רוצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטלו לכסותו בגלופקרין, והוא שנתבשלה הקדירה כל צרכה אבל אם אינה מבושלת כל צרכה אפילו להוסיף על הכיסוי אסור שתוספת זה גורם לה להתבשל. עוד כתב מרן (סעי' ה) אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל. עוד כתב מרן (סעי' ו) מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צינתו. אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבעוד יום נמי אסור. וכתב המ"ב (ס"ק א) אין טומנין הטעם שאסרו להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל שמא ימצא אז קדרתו צוננת וירתיחה דחייב משום מבשל. ואפילו למ"ד דאינו חייב משום מבשל בזה, כיון שנתבשל פעם אחד, מ"מ איכא למיגזר שמא יחממה ע"ג האש ויחתה בגחלים ויתחייב משום מבעיר.

עוד כתב (ס"ק ה) הטעם שאסור להטמין מערב שבת בדבר המוסיף הבל גזירה שמא יטמין בערב שבת באפר שיש בו גחלים, ויחתה בשבת. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) אף על פי שאין טומנין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, מכל מקום בערב שבת מותר לכסות את הקדרה בשמיכות גם כשיורדים לצדדים. ואם טמן מבעוד יום, ונתגלה בשבת, מותר לחזור ולכסותו. וכן מותר לגלותו כדי להוציא ממנו מאכל, ולחזור ולכסותו. וכן אם רצה להוסיף עליו עוד שמיכות ובגדים בשבת, או להחליפם, מותר. והוא שנתבשל כל צרכו. אבל אם לא נתבשל כל צרכו, אסור להוסיף על כיסוי הקדרה הנמצאת על האש, או על הפלאטה, שעל ידי כך ממהר את הבישול. [ילקו"י שבת כרך א עמוד קיא]. עוד כתב (אות ה) קדרת חמין המונחת על פלאטה חשמלית בשבת, או על גז דלוק שיש טס מתכת מפסיק בין הקדרה לאש, נהגו העולם לכסות את הקדירה מערב שבת בבגדים, אף אם הבגדים יורדים לשולי הקדרה, שאף שהקדרה מונחת על פלאטה, סמכו על הסוברים שגם בזה אין איסור הטמנה מערב שבת בדבר שלא מוסיף הבל. והמחמיר תבוא עליו ברכת טוב. אבל תבשיל המונח על גבי כירה או פתיליה בוערת, נכון לחוש להניח כלי רחב על הקדרה, ועליו יניח הבגדים, כדי שהבגדים לא ירדו לדפנות הקדרה. ומכל מקום המנהג להקל בזה, ויש להם על מה שיסמוכו. אך

טוב להחמיר בזה שהבגדים לא יכסו את צידי הקדרה. [שם עמו' קיא. יבי"א ח"ו סי' לג]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כט) הנוהגים להקל להטמין בערב שבת בשמיכות או בבגדים תבשיל המונח על גבי אש מכוסה או על גבי פלאטה חשמלית, יש להם על מה שיסמוכו. עוד כתב (באות ל) אבל בשבת עצמה אסור להניח שמיכות או בגדים על גבי תבשיל חם שבכלי ראשון, ואפילו הסירוהו מעל גבי האש המכוסה או הפלאטה החשמלית ואפילו כשהשמיכות או הבגדים מונחים על גבי המכסה ואינם יורדים על צידי הקדרה, שהרי אסרו חכמים להטמין בשבת עצמה ואפילו בדבר שאינו מוסיף הבל.

שאלה מד: האם מותר להטמין בערב שבת תבשיל צונן גמור בדבר המוסיף הבל.

תשובה: אסור להטמין בערב שבת בדבר המוסיף הבל אפילו דבר צונן. ולהטמין דבר צונן בתוך חול מותר, כיון שהחול אינו מוסיף הבל בדבר קר.

כתב מרן (סימן רנז סעי' ו) מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צינתו. אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבעוד יום נמי אסור. ע"כ. וכ"כ בקיצשו"ע ילקו"י (אות י) תבשיל שהועבר לקדרה אחרת, אפילו שהוא עדיין חם, מותר להטמינו בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, כגון שמיכות ובגדים וכדומה. וכן מותר לכסות בבגדים או בשמיכות צמר קדירה שיש בתוכה תבשיל צונן, או תבשיל שאינו חם חום שהיד סולדת בו, אפילו אם מתכוין להפיג צינתו. ובדבר המוסיף הבל, אין להטמין גם דבר צונן, ואפילו מבעוד יום. [ילקו"י שבת א עמו' קטו]. ע"כ. וכתב בביה"ל (ד"ה אבל בדבר) שבחול מותר להטמין את הצונן אפילו שחול מוסיף הבל לדברים חמים אבל לדברים קרים מקרר הוא. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כה).

שאלה מה: האם מותר להטמין בערב שבת תבשיל שמצטמק ורע לו בדבר המוסיף הבל.

תשובה: אסור להטמין בערב שבת בדבר שמוסיף הבל ואפילו התבשיל מצטמק ורע לו שמא יבא להטמין ברמץ כדי לשמור על חום התבשיל. ובדיעבד שהטמין בערב שבת ובשבת הצטמק התבשיל ונעשה טוב יותר, התבשיל אסור באכילה עד מוצאי שבת בין לו ובין לאחרים. וכן אם היה צונן ונתחמם מחמת ההטמנה בשבת, נאסר באכילה בעודו חם. אבל אם הטמין דבר חם ולא התחמם יותר אלא עומד בחמימותו כבשעת ההטמנה מותר התבשיל שהרי לא השתפר התבשיל יותר מחמת ההטמנה.

כתב מרן סימן רנז (סעי' ז) כל היכא דאסרינן הטמנה אפילו בקדירה מבושלת כל צרכה אסרינן ואפילו מצטמק ורע לו. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: וכן עיקר. ויש מקילין ואומרים

דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו מותר בהטמנה כמו בשיהוי וכמו שנתבאר לעיל סימן רנ"ג. ובמקום שנהגו להקל על פי סברא זו אין למחות בידם אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לד) ואפילו מצטמק ורע לו ובדיעבד מותר לכו"ע במצטמק ורע לו וכנ"ל בס"א. ע"כ. ובסעי' א כתב מרן ואם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפילו בדיעבד, ודוקא בצונן שנתחמם או שנצטמק ויפה לו אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר. ע"כ. ועיין סימן רנג סעי' א גבי שהיה שבדיעבד אסור התבשיל עד מוצאי שבת. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ו) וכתב כל שנאסר התבשיל באכילה אסור בין לו ובין לאחרים. ובסימן רנג (אות מד) כתב שאם היה התבשיל צונן ונתחמם מחמת שהחזירו בשבת באיסור, אסור לאוכלו בשבת כל שהוא עדיין חם. [ולכאורה הוא הדין הכא בהטמין צונן ונתחמם לא צריך להמתין עד מוצאי שבת ויכול לאוכלו אחר שיצטנן, שבכך לא נהנה מהאיסור שעשה].

שאלה מו: האם מותר להטמין בערב שבת סיר המונח על פלאטה או על כירים המכוסות בפח, בדבר שאינו מוסיף הבל כגון שמיכות או בגדים.

תשובה: לדעת מרן אם טומן את הסיר מכל הכיוונים אסור, שמחמת החום שלמטה נחשבים הבגדים למוסיפים הבל, אבל אם מניח על הקדירה מכסה רחב ועליו מניח את הבדים באופן שהם לא נוגעים בצידי הקדירה, מותר, כיון שאין דרך הטמנה בכך. ונהגו להקל בזה כדעת הרמב"ן והר"ן הסוברים שבאופן שאין הקדירה נוגעת בגחלים לא נחשב להטמנה, וכן בפלאטה או כירים המכוסות בפח. וטוב להחמיר שהבגדים לא יכסו את צידי הקדרה כדעת מרן.

כתב מרן (סימן רנז סעי' ח) אף על פי שמותר להשהות קדירה על גבי כירה שיש בה גחלים על פי הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג אם הוא מכוסה בבגדים אף על פי שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל (ואסור) ומיהו כל שהוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדירה אף על פי שיש אש תחתיה כיון שאין עושה דרך הטמנה שרי הלכך היכא שמעמיד קדירה על גבי כירה או כופח שיש בהם גחלים ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים שיהוי מקרי ומותר על פי הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג ואם נתן על הקדירה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדירה ונתן בגדים על אותו כלי רחב מותר דכיון שאין הבגדים נתונים אלא על אותו כלי רחב שאינו נוגע בצדי קדירה אין כאן הטמנה וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו על ידי שיתן בתוכה חתיכה חיה והוא שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים ואף על פי שמכסה פי התנור בבגדים כיון שאין הבגדים נוגעים בקדירה לאו הטמנה היא ושרי.

וכתב הרמ"א בהגה: והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט שרי לכולי עלמא (אור זרוע ותרומת הדשן סימן ס"ט ואגור) וכמו שנתבאר לעיל סוף סימן רנ"ד ויתבאר לקמן סוף סימן רנ"ט ומצוה להטמין לשבת כדי שיאכל חמין בשבת כי זהו מכבוד ועונג שבת וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת חיישינן שמא אפיקורוס הוא (הר"ן פרק במה טומנין וכל בו). ע"כ. וכתב בחזון עובדיה שבת א' (עמוד נו) אם הקדירה מכוסה בבגדים אע"פ שאינם מוסיפים הבל מחמת עצמם, אע"פ כן כיון שהאש שתחתיו גורמת תוספת הבל יש אוסרים ויש מתירים וכן המנהג להקל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) קדרת חמין המונחת על פלאטה חשמלית בשבת, או על גז דלוק שיש טס מתכת מפסיק בין הקדרה לאש, נהגו העולם לכסות את הקדירה מערב שבת בבגדים, אף אם הבגדים יורדים לשולי הקדרה, שאף שהקדרה מונחת על פלאטה, סמכו על הסוברים שגם בזה אין איסור הטמנה מערב שבת בדבר שלא מוסיף הבל. והמחמיר תבוא עליו ברכת טוב. אבל תבשיל המונח על גבי כירה או פתיליה בוערת, נכון לחוש להניח כלי רחב על הקדרה, ועליו יניח הבגדים, כדי שהבגדים לא ירדו לדפנות הקדרה. ומכל מקום המנהג להקל בזה, ויש להם על מה שיסמוכו. אך טוב להחמיר בזה שהבגדים לא יכסו את צידי הקדרה. [שם עמו' קיא. יבי"א ח"ו סי' לג]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כט) הנוהגים להקל להטמין בערב שבת בשמיכות או בבגדים תבשיל המונח על גבי אש מכוסה או על גבי פלאטה חשמלית, יש להם על מה שיסמוכו. וכל שכן אם התבשיל מיועד לסעודת שבת שחרית, שהמיקל בזה אין למחות בידו, שיש לו על מה שיסמוך. עוד כתב (באות ל) ואם מניח כלי רחב על גבי מכסה הקדירה, או שמניח מכסה רחב נוסף על מכסה הקדרה, ומניח שמיכות או בגדים על גבי אותו כלי, ואין הבגדים יורדים על צידי הקדרה כלל, אף למנהג הספרדים מותר לעשות כן בערב שבת ואפילו לכתחילה.

שו"ע סימן רנח

שאלה מז: סיר חם שהורד ממקור החום, ועליו מונח סיר נוסף, האם מותר לדעת מרן להטמין את הסיר העליון בבגדים בערב שבת.

תשובה: אף על פי שלדעת מרן המטמין בבגדים סיר המונח על האש, נחשב כמטמין בדבר המוסיף הבל, ואסור לעשות כן בערב שבת. אולם כל זה דוקא כשהבגדים מקבלים חום מהאש עצמה, אבל כשמניח את הסיר על קדירה חמה שאינה מונחת על האש, והבגדים מקבלים חום מחמת הקדירה שמתחת, לא נחשבים הבגדים כמוסיפים הבל,

ומותר. אבל בשבת אסור, שהרי אסור להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, דבר חם לשמור חומו, או דבר קר לחממו.

כתב מרן (סימן רנח סעי' א) מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר על גבי קדירה חמה שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב) רצונו לומר אפילו כסה הכלי והקדרה בבגדים ובודאי ניתוסף חום על הדבר קר ע"י הקדרה אפ"ה שרי דלא חשיב הקדרה כגפת ודומה לה המוסיפין הבל דהתם הוא מוסיף הבל מחמת עצמו, אבל הקדרה אין לה הבל מעצמה, ואדרבה כל שעה חומה מתמעט והולך ולהכי שרי. ודוקא להניח הדבר קר מבעוד יום, אבל להניחו בשבת על הקדרה תחת הכיסוי בגדים שעליה שיתחמם אסור. ואפילו אין החום כ"כ שיוכל לבוא ליד סולדת בו דבשבת לא התירו להטמין את הצונן אלא כדי שתפיג צינתו אבל בזה שמוליד חום ע"י הטמנה אסור. ואם אין הקדרה מכוסה בבגדים אין איסור להניח עליו הדבר קר אלא כשיוכל לבוא לידי יד סולדת בו וכדלקמן בסימן שי"ח ס"ו. ע"כ. פירוש הדברים, מרן (בסימן רנג סעי' א) סובר שאסור להניח בערב שבת קדירה על גבי גחלים, משום איסור הטמנה, שהטמנה במקצת שמה הטמנה. א"כ למה התיר כאן להניחה בערב שבת על גבי קדירה חמה שאינה מונחת על גבי האש. שתי תשובות בדבר חדא שהקדירה החמה נחשבת לדבר שאינו מוסיף הבל, וכמו שנפרש לקמן, ומותר להטמין בערב שבת בדבר שאינו מוסיף הבל. ועוד שמרן אסר הטמנה במקצת רק בדבר שיש אפשרות לטמון את כל הסיר באותו דבר, כמו גחלים וכיוצא בהם, אבל על גבי קדירה שאי אפשר להטמין את כל הסיר בה, לא אסר הטמנה במקצת. ואפילו בשבת התיר להניח דבר יבש שנתבשל כל צורכו על גבי מיחם שעל גבי האש. וכנזכר בסימן שי"ח (סעי' ח). וכאן שהתיר מרן רק בערב שבת ולא בשבת, משום שלא מדבר על הטמנה במקצת אלא מדובר שהסיר העליון עטוף כולו בבגדים, ואם היה מונח על גבי אש היה אסור שנחשב מטמין בדבר המוסיף הבל, כנזכר בסימן רנז (סעי' ח), אבל כאן כיון שמונח על קדירה חמה שאינה על האש מותר להניחו בערב שבת, כיון שהגדרת דבר המוסיף הבל הוא כשהדבר יוצר חום מחמת עצמו הדומה לרמץ, או פסולת של זתים, שבזה יש חשש שמא יטמין ברמץ ויחתה בו בשבת, לכן כשיש אש מתחת הסיר המוטמן כיון שהאש היא מוסיפה ויוצרת חום מחמת עצמה גם הבגדים נחשבים כמוסיפים הבל שהכל הטמנה אחת היא, אבל כשיש סיר חם שאינו מונח על האש ועליו הסיר המוטמן, נחשב כמטמין בדבר שאינו מוסיף הבל שהרי הסיר התחתון אינו יוצר חום מחמת עצמו אלא רק קיבל חום מהאש, לכן מותר להטמין ולהניח על גבי הקדירה החמה בערב שבת. אבל בשבת אסור, שהרי

אסור להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל. ואם הקדירה מונחת על פלאטה חשמלית או כירים של גז המכוסים בפח נחשב שמקבלת הקדירה חום מחמת האש עצמה ולדעת מרן אסור להטמינה בבגדים אפילו מערב שבת. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ג ואות ד).

שו"ע סימן רנט

שאלה מח: טמן את הקדירה בגזי צמר העומדים לסחורה, האם נעשה מכסה הקדירה מוקצה משום שהוא בסיס לדבר האסור.

תשובה: לא נעשה הכיסוי בסיס לגזי הצמר המוקצים משום שהגיזים משמשים את הקדירה ולא הקדירה את הגיזים. ומנער את הכיסוי והגיזים נופלות מאליהן. ואם כל המכסה מכוסה בגיזים ואין מקום פנוי לאחוז את מכסה הקדירה בידו, יתחוב כלי שאינו מוקצה ויפנה את הגיזים.

כתב מרן (סימן רנט סעי' א) מוכין (פירוש כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרירת בגדים בלוים) שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן אלא מנער הכיסוי והן נופלות, וכגון שמקצתן מגולה שאין זה טלטול אלא מצדו, ואם יחדן לכך מותר לטלטלן. אבל אם טמן בגיזי צמר אפילו לא יחדן לכך מותר לטלטלן והני מילי סתם גיזין שאין עומדין לסחורה אבל אם נתנם לאוצר לסחורה צריכין יחוד ואם טמן בהם בלא יחוד מנער הכיסוי והן נופלות דהיינו לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה ואף על פי שהם עליה לא איכפת לן דלא נעשית בסיס להן. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט) כיסוי הקדירה לא נעשית בסיס, משום שאין הכיסוי תשמיש להצמר אדרבה הצמר משמש להקדירה לחממה. עוד כתב (ס"ק ה) ואם כיסוי הקדירה אינו מגולה כלל יכול לתחוב בכוש ולנער את הכיסוי. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ו) וכתב ואם מכסה הקדירה מכוסה כולו יקח כלי עץ או סכין של ברזל, או כל כלי אחר שאינו מוקצה, ויתחוב אותו בהטמנה ויסיר אותה מעל מכסה הקדירה.

שאלה מט: האם מותר לפתוח או לסתום פי תנור, שיש בו גחלים שעדיין לא כבו.

תשובה: אסור לפתוח את התנור משום שהרוח נכנסת והוא מבעיר את הגחלים, וכן אסור לסתום פי התנור משום שמכבה את הגחלים, אבל מותר לומר לגוי שיפתח או יסתום, כיון שלא מתכוין להבעיר או לכבות, ואף על פי שבודאי תעשה ההבערה או הכיבוי לא החמירו לאסור 'פסיק רישא' בגוי. ודוקא שהמאכל מבושל אבל אם אינו מבושל כמאכל בן דרוסאי אסור לומר לגוי לסגור את התנור כדי לזרז את הבישול.

כתב מרן (סימן רנט סעי' ז) תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין (פירוש מחליקין) אותו בטיט מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין ולחזור ולסותמו

ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי אינו יהודי. ע"כ וכתב הרמ"א בהגה: ויש מחמירין שלא לסתור סתימת התנור הטוח בטיט על ידי ישראל אם אפשר לעשות על ידי אינו יהודי וכן אם אפשר לעשותו על ידי ישראל קטן לא יעשה ישראל גדול ואם אי אפשר יעשה גדול על ידי שינוי קצת והכי נהוג (תרומת הדשן סימן ש"ה ואגור) ונראה לי הא דמותר לחזור לסתום התנור היינו ביום דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן אבל בלילה סמוך להטמנתו דיש לספק שמא הקדירות עדיין אינן מבושלות כל צרכן אסור לסתום התנור דגורם בישול כמו שנתבאר סימן רנ"ז סעיף ד'. ואפילו על ידי אינו יהודי אסור כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רנ"ג. (ושאר דיני חזרה בשבת עיין לקמן סימן שי"ח). ע"כ וכתב המ"ב (ס"ק כא) מותר ע"י א"י אבל ע"י ישראל אסור לסתום דמכבה הגחלים ואע"פ שאין מתכוין לכך אסור משום פסיק רישא אבל באמירה לא"י לא קפדינן כולי האי כמ"ש סוף סימן רנ"ג. ואם אינו סותמו לגמרי אפילו ע"י ישראל שרי דאינו מכבה [אגור ומהרי"ל] וכתב המ"א דדוקא כשמניחו הרבה פתוח אבל אם מניחו רק מעט פתוח יש לאסור משום מבעיר דטבע הרוח להיות מפיח דרך נקב קטן ודמי למפוח ומבעיר יותר התנור מאלו היה פתוח לגמרי. כתב הא"ר דבמקום הדחק מותר הישראל לסתום התנור אפילו ביש גחלים לוחשות כי יש לסמוך על דעת תרומת הדשן שמיקל וס"ל דלא הוי פסיק רישא שיכבו הגחלים ע"י הסתימה ואם אש בוער בתוכו אף לתה"ד אסור דהסתימה גורם לאש שיכבה מהר. ודע דכ"ז לענין סתימת התנור אבל לענין פתיחת פי התנור לכו"ע אסור ע"י ישראל אם ידוע שיש גחלים לוחשות אפילו אם אינו שרוק בטיט דהרוח מבעיר את הגחלים. עוד כתב (ס"ק כד) כשהקדרות אינם מבושלות אסור לסתום התנור דע"י סתימת פיו ואפילו בלא טיחה בטיט מוסיף חום ומתבשל במהרה, ואסור אפילו אם התנור גרוף וקטום מן הגחלים. ואם התנור אינו גרוף וקטום מן הגחלים אסור לישראל לסתמו אף אם הקדרות כבר מבושלות כ"צ מבעוד יום דבלילה מסתמא עדיין לא נתאכלו הגחלים ולוחשות הן ויש חשש כיבוי ע"י הסתימה. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יא) עוד כתב (באות יג) שאם נתבשל התבשיל כמאכל בן דרוסאי מותר לומר לגוי לסגור את התנור אע"פ שממהר את הבישול.

שאלה נ: סגר הישראל או הגוי את התנור בשבת וקירב על ידי זה את הבישול האם נאסר התבשיל.

תשובה: אם התבשיל היה מבושל כמאכל בן דרוסאי דהיינו שנאכל כך בשעת הדחק, לא נאסר. ואם לא היה מבושל וסגר הישראל נאסר התבשיל, כמו במבשל בשבת. ואם סגר הגוי לא נאסר התבשיל, כיון שלא הועילו כל כך מעשיו שהרי בלאו הכי היה

התבשיל מתבשל. וכן אסור לסגור סיר המונח על הפלאטה באופן שהתבשיל לא מבושל כל צורכו שמזרז את הבישול, ובדיעבד אם סגר את הסיר והתבשיל לא היה מבושל כמאכל בן דרוסאי, נאסר התבשיל, ואם היה מבושל כמאכל בן דרוסאי לא נאסר.

כתב הרמ"א בהגה (סימן רנט סעי' ז) ונראה לי הא דמותר לחזור לסתום התנור היינו ביום דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן, אבל בלילה סמוך להטמנתו דיש לספק שמא הקדירות עדיין אינן מבושלות כל צרכן אסור לסתום התנור, דגורם בישול, כמו שנתבאר סימן רנ"ז סעיף ד'. ואפילו על ידי אינו יהודי אסור כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רנ"ג. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כה) אסור לסתום התנור שגורם בישול, ואפילו בדיעבד אסור התבשיל כדין מבשל בשבת עיין לקמן בסימן שי"ח ס"א והוא שלא הגיע עדיין למאכל בן דרוסאי [שו"ת הרמ"א סימן ק"ב ע"ש] דבהגיע אין לאסור בזה בדיעבד. עוד כתב (ס"ק כו) ואפילו ע"י א"י אסור הסתימה ואפילו בלא מירוח בטיט דהוא מקרב הבישול ממש עי"ז וכ"ש דאסור לומר למרח הסתימה בטיט דיש בזה משום מלאכת ממרח ואסור אפילו היה סתום התנור מקודם. ולענין דיעבד אם סתם הא"י התנור אין לאסור התבשיל דלא אהני מעשיו כ"כ דבלא"ה היה מתבשל לבסוף. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן שיח אות סא) וכן אם פתח את כיסוי הקדרה בשבת, ונתברר לו שהתבשיל לא נתבשל כל צרכו אלא כמאכל בן דרוסאי, [דהיינו שנאכל על ידי דחק], וכיסה את הקדרה בשוגג, בדיעבד אין לאסור ליהנות מהתבשיל משום מעשה שבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד עח]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יד).

שו"ע סימן רס

שאלה נא: האם מותר לומר לגוי לבשל תבשיל לצורך קטן או חולה.

תשובה: מותר לומר לגוי לבשל לצורך קטן שאין לו מה לאכול או לצורך חולה שאין בו סכנה שנפל למשכב. וכן אם נותן הישראל בשבת על פלאטה או אש מכוסה, חלב המבושל מערב שבת, ועומד לידו להשגיח שהחלב לא יגיע לחום שהיד סולדת בו, יש להקל לצורך תינוק.

כתב במ"ב בסוף סימן רנט (ד"ה כללא דמלתא) לצורך חולה שאין בו סכנה או לצורך קטן שאין לו מה לאכול מותר לחמם ע"י א"י אפילו בתוך התנור. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן שז אות עט) מותר לומר לאינו יהודי לעשות בשבת כל מלאכה, אפילו מלאכות דאורייתא, אם יש בזה צורך לחולה אף אם אין בו סכנה. ובלבד שיהיה חולה שנפל למשכב, ולא מי שסובל ממיחוש בעלמא. וכן מותר לומר לו לבשל ולאפות לצורך חולה שאין בו סכנה. [ילקוט יוסף שם, עמ' רפט]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (סימן ש"ז אות לו).

עוד כתב בקיצוש"ע ילקו"י (בסימן רנז אות ו) לגבי ישראל אם נותן בשבת חלב מבושל לתוך כלי ראשון, או מניחו על הפלאטה, או אש מכוסה, ועומד לידו להשגיח שהחלב לא יגיע לחום שהיד סולדת בו, יש להקל, כל שהדבר נעשה לצורך תינוק. [ילקו"י שבת א' עמ' קיב, ובמהדורת תשס"ד עמ' תקלט, ובשבת כרך ג' עמ' קמא, ובמהדורת תשס"ד עמוד תעד].

ההכנות לשבת הדלקת הנר וקבלת שבת

שאלה נב: באיזה ימים מהנכון לגזוז ציפורני הידיים והרגליים.

תשובה: מצוה לגזוז ציפורנים בערב שבת לכבוד שבת, ציפרני הידיים יגזוז ביום שישי והרגליים ביום חמישי.

כתב מרן (סימן רס סעי' א) מצוה לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת ומצוה לחוף הראש ולגלח הצפרנים בערב שבת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ו) וביום ה' מקפידין שלא ליטלן מפני שהצפרנים מתחילין לחזור ולצמוח ביום ג' לגלוחן וא"כ אין זה תיקון כבוד שבת שחוזר לצאת. יש שכתבו שלא לקוץ צפרני הידים ורגלים ביום אחד ואין לקוץ אלא בע"ש או בעיו"ט. והנכון שיקוץ מן הרגלים ביום ה' ומן הידים ביום ו' [מ"א]. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות ג) כתב, אם היו צפרניו גדולות, מצוה ליטלן לכבוד שבת. ומותר להסתפר ולגזוז את הצפרנים ביום חמישי, אף שהשערות והצפרניים חוזרות לצמוח בשבת. ואסור לזרוק את הצפרנים לארץ, אלא אם כן הוא בבית הכנסת או בבית המדרש, במקום שאין נשים מצויות. [ילקו"י שבת א עמוד קיח]. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ט) כתב ראוי ונכון שלא יקדים ליטול הצפורנים ביום חמישי. ויש נוהגים ליטלם ביום שישי קודם חצות היום ויש נוהגים אחר חצות היום. עוד כתב (באות ח) לפי דעת רבותינו המקובלים כל שהיו הצפורנים גדולות ויוצאות מחוץ לכנגד בשר האצבעות חייב ליטול אותן ואפילו כשאינו לכבוד השבת.

שאלה נג: מתי הזמן הנכון בערב שבת שישאל לאנשי ביתו האם עשרתם, ערבתם עירובי חצרות, הפרשתם חלה.

תשובה: במקום שרגילים לקנות פירות ממקומות שאינם מעשרים, וכן אם רגילים לעשות כל שבת עירובי חצרות, וכן אם רגילים לאפות פת בבית, ישאל בלשון רכה עשרתם, ערבתם, הפרשתם חלה, הדליקו את הנר, ויאמר כן מעט קודם זמן קבלת שבת כדי שיעשו מיד ולא יאמרו שיש עוד זמן וישכחו.

כתב מרן (סימן רס סעי' ב) כשיהיה סמוך לחשיכה ישאל לאנשי ביתו בלשון רכה עשרתם ערבתם הפרשתם חלה ויאמר להם הדליקו את הנר. ובמקום שאין מעשרין אין צריך לומר עשרתם (טור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט) סמוך לחשיכה היינו קודם בין השמשות בעוד ודאי יום ושיהיה בו עוד שהות להוסיף מחול על הקודש והטעם שמאחר מלישאל עד עתה כדי שלא יפשעו ויאמרו עדיין יש שהות. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כא). עוד כתב (ס"ק י) בלשון רכה כי היכי דליקבלו מניה ולעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שמתוך היראה הם מחללין שבת ומאכילין לאדם דבר האסור לו ובאין לידי כמה עבירות. עוד כתב (ס"ק יג) הפרשתם חלה וכעת אין נוהגין לישאול זה, ועיין בתשובות כנסת יחזקאל סי' ק"ג שכתב טעם לזה, [שבחלת חו"ל אפשר לאכול ממנה טבל וישאיר מעט] ובע"פ בודאי צריך לישאול ואם חל בשבת צריך לישאל בע"ש ע"ש. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) כיון שאסור להפריש חלה בשבת וביום טוב [בעיסה שנילושה מערב יום טוב], לפיכך תיקנו חכמים שישאל אדם לבני ביתו בערב שבת ובערב יום טוב סמוך לחשכה, בלשון רכה, אם הפרישו חלה ממיני מאפה, ואם לא הפרישו אומר להם שיפרישו החלה קודם כניסת השבת. ובפרט יש לשאול על כך בערב פסח, שלא ישכחו להפריש חלה מן המצות שאפו עבור ליל פסח. וצריך לומר את הדברים בלשון רכה, כדי שיקבלו ממנו. ואמנם מי שאינו רגיל לאפות לחם או שאר מיני מאפה בביתו, אין צריך שישאל בערב שבת על הפרשת חלה. וכן במקומות שרגילים לקנות פירות וירקות ממקומות שיש להם הכשר כדת שכבר הפרישו מהם תרומות ומעשרות, אין צריך לשאול עשרתם. וכן במקומות שאין רגילים להניח עירובי חצרות ועירובי תחומין, אין צריך שיאמר להם ערבתם. ורק יאמר לבני ביתו להדליק את הנר, ולהזהירם סמוך לחשכה שיפסיקו לעשות מלאכה. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד קכא]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כא).

שו"ע סימן רסא

שאלה נד: מאיזה זמן יכול לקבל עליו שבת, ואם קיבל לפני זמן זה האם נאסר בעשיית מלאכה.

תשובה: זמן קבלת תוספת שבת הוא כחצי שעה קודם צאת הכוכבים. ומפלג המנחה [שעה ורבע קודם צאת הכוכבים] יכול לקבל עליו שבת, וטוב שיאמר בפיו הריני מקבל עלי קדושת השבת, ואם קיבל לפני כן לא עשה ולא כלום. ומנהג רוב המקומות לקבל שבת כעשרים דקות קודם שקיעת החמה.

כתב מרן (סימן רסא סעי' ב) יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש. ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה ואילך הרשות בידו (טור ואגור בשם תוספות פרק תפלת השחר) (ועיין לקמן סימן רס"ז). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כה) קיבל עליו שבת מפלג המנחה נאסר בעשיית מלאכה אבל אם קיבל עליו השבת קודם פלג המנחה אין בקבלתו כלום ופלג המנחה נקרא שעה ורביע קודם הערב ועיין לעיל בסימן רל"ג דהוא שעות זמניות דהיינו בין שהיום ארוך או קצר מתחלק לי"ב חלקים וחלק ורביע קודם הערב הוא פלג המנחה. גם כתבנו שם דיש דעות בין הפוסקים אם שעה ורביע הזו הוא קודם השקיעה או קודם צאת הכוכבים, ע"כ לענייננו בדיעבד אם קבל על עצמו לשם תוספת שבת עד שעה ורביע שקודם השקיעה יש להחמיר שלא לעשות מלאכה. עוד כתב (ס"ק כא) מקבל התוספת ע"י דיבור שהוא מקבלו עליו לשם תוספת שבת או ע"י אמירת ברכו וכדלקמן בס"ד. ואם מהני לזה קבלה בלב ע"ל בסי' תר"ח ס"ג בהג"ה ובמ"ב שם. וע"ל ברס"ג ס"י בהג"ה דמנהגנו שהאשה המדלקת נרות לשבת היא מקבלת שבת בהדלקה זו. עוד כתב (ס"ק כב) ולא סגי בהוספה כל שהוא אלא שצריך קצת יותר. ושיעור התוספת עם בין השמשות ביחד עולה כמעט חצי שעה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רסג אות מז) זמן הדלקת נרות שבת בערב שבת, לכתחלה הוא כעשרים דקות קודם השקיעה. ומנהג זה הוא גם בירושלים על פי מנהג הספרדים ועדות המזרח. ובמקום צורך אפשר להדליק הנרות כעשר דקות קודם השקיעה. ואין צריך להחמיר בזה ולנהוג בירושלים כפי שנדפס בלוחות על פי הרב טקוצ'ינסקי, להדליק את הנר ארבעים דקות קודם השקיעה. שאין לזה כל יסוד בהלכה. וכן נהגו הרב בעל כף החיים זצ"ל, והגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל, להדליק את הנרות כעשרים דקות קודם השקיעה. ובפרט בשבת חנוכה שנכון לכתחלה לאחר את ההדלקה של נרות שבת עד לכעשר דקות קודם השקיעה, שזמן תוספת שבת אין לו שיעור, ודי שיהיה תוספת שבת כמה רגעים קודם השקיעה. וספרדי שנהג להחמיר ולהדליק הנרות ארבעים דקות לפני שקיעת החמה בחושבו שכן מנהג ירושלים, רשאי לחזור בו ממנהגו. ומדינא אינו צריך התרה לבטל מנהגו, דהוי מנהג בטעות, ועל כל פנים נכון שיעשה התרה בשלשה ויתחרט בפניהם על שלא אמר "בלי נדר". [ילקו"י שבת כרך א' עמוד קעא, ובמהדורת

תשס"ד עמוד תקמט. וראה בשו"ת יביע אומר חלק ה' סימן כא. וראה מעשה עם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשארית יוסף ח"ג עמוד שפה]. עוד כתב (ס"ק מח) גם הנשים חייבות במצות תוספת שבת ויום טוב, ולכן מן הראוי שהאשה תקבל עליה שבת איזה זמן קודם השקיעה, כדי להוסיף מחול על הקודש, והנשים בנות אשכנז מקבלות עליהן את השבת בהדלקת הנרות. [ילקו"י שבת כרך א עמוד קעה. ואם תוספת מה"ת, ראה עמו' תקנא]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יט) שמנהג רוב המקומות לקבל שבת כעשרים דקות קודם שקיעת החמה.

שאלה נה: כשקיבל עליו שבת בציבור קודם לשקיעה, האם מותר לעשר את הדמאי, לערב עירובי חצרות, או להטמין את החמין.

תשובה: אף על פי שבבין השמשות ועדיין לא קיבלו עליהם הציבור את השבת מותר לעשר את הדמאי ולערב עירובי חצרות ולטמון החמין, ואפילו קיבל עליו שבת ביחיד, על כל פנים אם קיבל עליו שבת קודם השקיעה בציבור אסור לעשות כן משעה שקיבל עליו, כיון שקבלת שבת בציבור קודם השקיעה חמורה יותר מזמן בין השמשות. ולענין אמירה לגוי במקום מצוה מותר כמו בזמן בן השמשות.

כתב מרן (סימן רסא סעי' ד) אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהוא קבליה לשבת עליה ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדידהו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כח) עניית ברכו היא התחלת תפלת ערבית של שבת לכך הכל פורשין אז ממלאכה וכדלקמן בסימן רס"ג ס"י דהוא כמי שקבל עליו קדושת שבת בפירוש ואסור אז בכל הסייגים והגדרים שגדרו חז"ל לשבת כגון לכנוס למרחץ להזיע בעלמא וכ"ש ברחיצה בחמין וכה"ג בכל השבותין. ובא המחבר להשמיענו דאפילו אותן דברים שהתירו בבין השמשות כגון עירובי חצרות והטמנה דהוא בודאי לצורך שבת וה"ה כל שבות שהוא לצורך מצוה אפ"ה אסור כאן והטעם דכיון דקבל עליו שבת בפירוש אף שהוא זמן הרבה קודם ביה"ש חמור מביה"ש בלי קבלה [ולפ"ז לא יצוייר ההיתירא דבין השמשות הנ"ל לענין ע"ח והטמנה וכה"ג רק אם הוא במקום שאין שם צבור דאל"ה בודאי רוב הצבור קבלו כבר שבת בבין השמשות והמיעוט נמשכין אחריהן בע"כ וכמ"ש בסימן רס"ג סי"ב וי"ג ע"ש] ועיין בביאור הלכה בשם הרבה אחרונים שכתבו דדוקא ע"י ברכו שהוא קבלת שבת של ציבור אבל אם יחיד קבל עליו שבת מבעוד יום לא חמיר מבין השמשות וכן משמע ממ"א סק"ז. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) ספק חשיכה, שהוא בין השמשות, מאחרי שקיעת השמש עד י"ג דקות וחצי [בשעות זמניות] אחר השקיעה, אין מעשרין את הודאי, [וכל שכן

בשבת עצמה שאין מעשרין אף את הדמאי. מפני שנראה כמתקן]. ובשעת הדחק כשהיה טרוד בערב שבת מותר לעשר בבין השמשות אפילו טבל ודאי. שכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בבין השמשות. ואין מטבילין את הכלים להוציאן מטומאתן, אבל בטבילת כלים חדשים הנקחים מהגוי, מותר לדידן להטבילן במקוה בשבת בברכה, לצורך השבת. וירא שמים נכון שיתן את הכלי לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו. ואין מדליקין את הנרות, ואין מערבין עירובי תחומין. אבל מעשרין את הדמאי, [שהוא כל דבר שיש לגביו ספק אם הפרישו ממנו תרו"מ], אפילו שלא בשעת הדחק, אפילו אם קיבל עליו שבת [ביחיד]. ומערבין עירובי חצרות, וטומנין את החמין [בדבר שלא מוסיף הבל]. [שם עמ' קכב]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כ). עוד כתב המ"ב (ס"ק יז) ואפילו לפי מה שפוסק המחבר לקמן בס"ד דאחר קבלת שבת אסור לעבור אפילו על שבות במקום מצוה מ"מ לענין אמירה לא"י לא מחמרינן טפי מבין השמשות. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רסג אות נא) אשה ששכחה להדליק נרות שבת, ונזכרה בתוך זמן בין השמשות, שהוא י"ג דקות וחצי בשעות זמניות, יכולה לצוות לגוי להדליק נרות לכבוד שבת. אבל לא תברך על הדלקה זו. ויכול להדליק כל הנרות כמו בכל ערב שבת. ואפילו אם קיבלה עליה את השבת בפירוש, יכולה לצוות לגוי להדליק הנר. ואפילו אם קיבלו עליהם רוב הצבור את השבת. ואפילו אם היא עצמה קיבלה את השבת יחד עם הצבור. ואפילו אם יש בית כנסת אחת בעיר וכבר קיבלו את השבת, אם הוא עדיין בתוך זמן בין השמשות, יכולה לצוות לגוי להדליק הנר. וכל שכן אם בעלה קיבל עליו את השבת. [משנ"ב סי' רסא ס"ק יז]. אולם אם אור החשמל דלוק בדירה, אסור לומר לגוי להדליק את הנרות. ואחר צאת הכוכבים אין להתיר בזה בכל אופן. [ילקו"י שם עמו' קעז].

שו"ע סימן רסב

שאלה נו: יום הכיפורים שחל בשבת האם אומרים בבית הכנסת סדר קבלת שבת.

תשובה: לא אומרים קבלת שבת רק מזמור שיר ליום השבת קודם הפיוט לך אלי תשוקתי. אולם בראש השנה שחל בשבת אומרים סדר קבלת שבת מלבד פרק במה מדליקין.

כתב המ"ב (סימן רסב ס"ק י) נהגו שלא לקבל את השבת ביוה"כ שחל בשבת רק שאומרים מזמור שיר ליום השבת קודם ברכו ואפילו הנוהגין בשאר יו"ט כשחל בשבת לומר עוד איזה מזמורים בשביל שבת. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן תריט אות ו) יום הכפורים שחל להיות בשבת, אין אומרים קבלת שבת, אלא רק מזמור שיר ליום

השבת, ויאמרו המזמור, קודם הפיוט לך אלי תשוקתי. [חזון עובדיה ימים נוראים הלכות יוהכ''פ עמוד רסז]. (ועיין שם הטעם משום שע"פ הקבלה אנו עושים קבלת שבת משום הנשמה יתרה וביום כיפור אין נשמה יתרה מפני התענית). וכ"כ בהלכה ברורה (אות לב) שכן הנהיג מרן זצוק"ל בשנותיו האחרונות לומר רק מזמור שיר ליום השבת וה' מלך גאות לבש קודם הפיוט לך אלי תשוקתי. ע"כ. עוד כתב בקיצוש"ע ילקו"י (סימן תקפב אות ג) ראש השנה שחל בשבת מיד אחר תפלת מנחה אומרים קבלת שבת, קודם הפיוט אחות קטנה, ואין אומרים פרק במה מדליקין ביום טוב שחל בשבת, כמו שכתב הרמ''א (סוף סי' ער). ואף על פי שבספר שיורי כנה''ג כתב שבמקומו נהגו לאומרו ביום טוב שחל בשבת, מכל מקום מנהגינו פה עה''ק ירושלים שלא לאומרו. ואחר מזמור שיר וכו' אומרים אחות קטנה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד כג, חזון עובדיה ימים נוראים עמוד עז]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות לג).

שאלה נז: מתי הזמן הראוי יותר להתרחץ לכבוד שבת.

תשובה: יתרחץ קודם שמתלבש לכבוד שבת כדי שילבש בגדי שבת מיד אחר הרחיצה. כתב מרן (סימן רס"ב סעי' ג) ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא ואמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא. ר' ינאי אומר בואי כלה בואי כלה. וכתב הרמ"א בהגה: ויליבש עצמו בבגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו וזהו כבוד השבת ועל כן לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב שילביש עצמו מיד (הגהות מרדכי החדשים). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יב) סמוך לערב היינו כשהוא רוחץ עצמו מעט בביתו וכמו שמובא בגמרא [שבת כ"ה ע"ב] לענין ר' יהודא בר' אלעאי ע"ש אבל כשהוא הולך לבית המרחץ בודאי מהנכון להקדים עצמו כדי שלא יבוא לחילול שבת ובפרט בימי החורף כשהימים קצרים ועיין לעיל בסימן ר"ס סק"א במ"ב מה שכתבנו שם. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג) ראוי לייחד בגדים טובים ונקיים לכבוד שבת וכמו שאמרו חז''ל (שבת קיג.)''וכבדתו'' מעשות דרכיך, שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. וילבש בגדיו הנאים אחר שרחץ עצמו לכבוד שבת. וישתדל להחליף את כל בגדיו לכבוד שבת. והיכא דאפשר נכון לייחד טלית [גדול] לכבוד שבת. [ילקוט יוסף שבת א' עמוד תקכג]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כ) וכתב שישתדל להסמיך רחיצת גופו ולבישת בגדי שבת סמוך לכניסת השבת, כדי שיהיה ניכר הדבר שעושה כן לכבוד שבת.

שו"ע סימן רסג

שאלה נח: כשמדליק בערב שבת שתי נרות או יותר, האם מותר להדליק נר מנר, או להדליק גפרור מנר אחד כדי להדליק נר אחר.

תשובה: מותר להדליק נר מנר באופן ישיר, אבל על ידי גפרור נהגו להחמיר בזה. כתב המ"ב (סימן רסג ס"ק ד) מותר להדליק מנר לנר בין אם מדליק שנים או יותר ואין בזה משום בזוי מצוה דכולן של מצוה הם, אבל אסור להדליק קיסם או נר של חול מנר של שבת, משום בזוי מצוה. ונהגו להחמיר בזה אפילו אם כונתו כדי להדליק בו נר אחר של שבת. ע"כ. וכתב בביה"ל (ד"ה שתי פתילות) כתב הטעם שאפשר להדליק מנר לנר אע"פ שאחר שהדליק הנר הראשון הנר השני הוא רק לרמז בעלמא של זכור ושמור ולא נזכר בגמ' והוי כנר של רשות, עכ"פ שכל שיש תוספת אורה יש יותר שלום בית ושמחה יתירה והכל הוא בכלל עונג שבת ולכן גם הנר השני נקרא נר של מצוה. [ויש לעיין אם טעם זה מהני לדעת מרן שפסק בסעי' ח שלא מברכים על תוספת אורה]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יא) שעל ידי נר אמצעי יש להחמיר משום שיש בזה ביזוי מצוה.

שאלה נט: אישה ששכחה להדליק נרות שבת כיצד תנהג בשבת הבאה, ומה הדין אם לא הדליקה מחמת אונס.

תשובה: כתב הרמ"א שתדליק משבת הבאה והלאה נר אחד נוסף, ואם נאנסה אינה חייבת. אולם כיום שיש אור החשמל אפילו אם לא היתה אנוסה אין צריך לקנוס אותה להדליק נר נוסף.

כתב מרן (סימן רסג סעי' א) יהא זהיר לעשות נר יפה ויש מכוונים לעשות שתי פתילות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ויכולין להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות וכן נהגו. האשה ששכחה פעם אחת להדליק מדלקת כל ימיה ג' נרות (מהרי"ל) כי יכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר ובלבד שלא יפחות (אשר"י ומרדכי מסכת ראש השנה וריש פרק יום טוב). ע"כ. (וכתב המ"ב ס"ק ז) ג' נרות מיירי בשהיתה רגילה בשנים, ואם היתה רגילה מתחלה בשלשה צריכה להדליק כל ימיה ד' ואם שכחה כמה פעמים צריכה להוסיף בכל פעם עוד נר אחד יותר והכל משום קנס כדי שתהא זהירה בכבוד שבת וע"כ אם נאנסה ולא הדליקה כגון שהיתה בבית האסורים וכיוצא בזה א"צ להוסיף. כתב הא"ר דבאשה עניה יש להקל בששכחה שתוסיף כל ימיה מעט שמן בנר ואם היא מדלקת נרות תדליק תמיד נר אחד מעט יותר ארוך מבתחלה. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות כו) כתב, אשה ששכחה להדליק נרות שבת, וגם בעלה לא הדליק, יש אומרים שמכאן ולהבא צריכה להוסיף בכל ערב שבת נר נוסף על מה שהיתה רגילה להדליק עד כה. ויש מקילים בזה על כל פנים באשה עניה שתוסיף מעט

שמן, או שתקח נרות שעוה גדולים יותר מעט. וכן אשה שהיתה רגילה להדליק ב' או ז' נרות, ופחתה נר אחד, יש אומרים שצריכה להדליק מכאן ולהבא נר נוסף. ובלאו הכי בזמן הזה שיש אור החשמל דלוק בבית, אין צריך לקנוס בזה, ולכן גם אם שכחה פעם אחת ולא הדליקה נרות כלל, והיה אור החשמל דלוק, תדליק בשבת הבאה כמנין הנרות שהורגלה בו עד כה. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד קנא]. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות כג) כתב אשה ששכחה להדליק נרות שבת אם הדליקו את אור החשמל כדי שיהיה אור בבית לכבוד שבת והיה הדבר סמוך לשבת, יש לסמוך על הדלקה זו ואינה צריכה מכאן והלאה להדליק נר נוסף, אבל אם היה אור החשמל דלוק זמן רב קודם השבת, ובשעה שהודלק לא היה הדבר לכבוד שבת, צריכה מכאן והלאה להדליק נר נוסף.

שאלה ס: כשיש לו כסף מצומצם מה עדיף שיקנה: א. לחם לסעודת שבת או נר שבת. ב. נר שבת או שאר מאכלים. ג. נר שבת או יין לקידוש. ד. נר שבת או נר חנוכה. ה. נר שני לשבת או נרות ההידור לחנוכה.

תשובה: א. לחם לסעודת שבת עדיף מנר שבת. ב. נר שבת קודם לשאר מאכלים, ומספיק נר אחד והשאר יוציא על מאכלים. ג. נר שבת קודם ליין לקידוש ונר אחד מספיק ויוציא השאר ליין לקידוש. ד. נר לשבת קודם לנר חנוכה ונר אחד מספיק ויוציא השאר לנר חנוכה. ה. נרות ההידור של חנוכה קודמים לנר שני של שבת. וכל זה שאין לו אור חשמל אבל כשיש לו אור חשמל נחשב כנר שבת וגם יברך עליו.

כתב מרן (סימן רסג סעי' ג) הנשים מוזהרות בו יותר מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית. אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ולקידוש היום נר שבת קודם וכן אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ונר לחנוכה נר שבת קודם משום שלום הבית דאין שלום בבית בלא נר (ואם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולקנות נר חנוכה עיין לקמן סימן תרע"ה). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט) ומי שיש לו מעות מצומצמין מצות לחם לסעודת שבת קודם לכל. ונר לשבת קודם ליקח משאר מאכלים דאף דשאר מאכלים ובשר הוא ג"כ בכלל עונג שבת מ"מ נר עדיף יותר משום שלום בית וכדלקמן, ומיהו משום נר די נר אחד לחוד והשאר יוציא על מאכלי שבת כדאמרינן בגמרא דאפילו עני צריך לעשות דבר מועט לכבוד שבת. עוד כתב (ס"ק יד) ואם יש לו נר אחד לשבת ונר אחד לחנוכה ויש לו עוד מעט מעות נ"ל דטוב יותר לקנות עוד נרות לחנוכה להיות מן המהדרין וכמו שבארתי בבה"ל. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) אפילו עני שאין לו מה לאכול חייב במצות הדלקת נרות, ושואל על הפתחים ולוקח שמן או נר ומדליק, שזה בכלל עונג שבת. ואם אין ידו משגת לקנות נר לשבת וגם יין לקידוש, נר שבת קודם.

ויקדש על הפת. ואם יש לו חשמל, אין צריך לחזר על הפתחים לקנות נר, אלא יברך על החשמל. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד קלז]. עוד כתב (אות ה) מי שאין לו אלא נר אחד בלבד וכגון שנמצא בבית האסורים וכיוצא בזה, והוא בערב שבת של חנוכה ידליק הנר לחנוכה עם הברכות, ואת אור החשמל ידליק לצורך נר שבת. ורשאי אף לברך על הדלקת נר חשמל ''להדליק נר של שבת''. ואם אין לו אור חשמל ויש לו רק נר אחד, יש מי שאומר שבזמן הזה שבלאו הכי מדליקים בבית, ידליק הנר לצורך נר חנוכה, ויעלה לו גם לשלום ביתו, שלא יתקל בכסא וכדו' ויש חולקים. ואם יש לו שתי נרות ידליק נר אחד לנר חנוכה ונר אחד לשבת, אף אם הוא בליל ב' והלאה של חנוכה. [ילקוט יוסף, שבת כרך א' עמ' קלח]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות לד לה).

שאלה סא: אישה סומא שאינה רואה האם תדליק נרות שבת בברכה.

תשובה: יכולה להדליק בברכה ואם יש לה בעל פיקח נכון שהוא ידליק ויברך.

כתב המ"ב (סימן רסג ס"ק יד) כתב המ"א דאשה סומא ג"כ יכולה לברך על נר שבת דהא נהנית ג"כ מהמאורות ומיהו אם יש לה בעל שהוא פקח הוא יברך. ואם אוכלת בשלחן אחד עם אחרים שברכו והדליקו לא תברך דהא עיקר הטעם שכולם מברכין משום שמחה יתירה שיש ע"י ריבוי הנרות כמ"ש בסעיף ח' והא ליכא שמחה גבה. ע"כ. [ולדידן בלאו הכי לא מברכים על תוספת אורה]. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות כה) סומא [עיוורת] מדליקה הנרות ומברכת, שהרי יש לה הנאה במאורות על ידי שאחרים רואים ויורוה את הדרך אשר תלך בה, וכמו שאמרו כן לענין ברכת יוצר המאורות שהסומא מברך ברכה זו מהטעם האמור. ומכל מקום אם יש לה בעל פיקח שהוא רואה, נכון שהוא יברך וידליק נרות שבת. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד קנ]. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת א (עמוד קצג). ובהלכה ברורה (אות לא) וכתב ואם יש לה צער מכך שאינה מדלקת את הנרות תדליק ותברך אפילו כשיש לה בעל פיקח.

שאלה סב: באיזה אופן צריך האורח להשתתף בפרוטות בנרות שבת.

תשובה: אם לא מדליקים עליו בביתו, ובמקום שנמצא בו אין לו חדר מיוחד שיכול לקיים שם מצוות הדלקת נר שבת, והוא לא סמוך על שולחן בעל הבית, צריך להשתתף בפרוטה עם בעל הבית, או שיקנה לו בעל הבית במתנה חלק בנר.

כתב מרן (סימן רסג סעי' ז) אורח שאין לו חדר מיוחד וגם אין מדליקין עליו בביתו צריך להשתתף בפרוטה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לג) ובריש סימן תרע"ז הביא המג"א בשם תשובת רש"ל דגם הבחורים צריכין להשתתף. ומסיק שם דאפשר דהיינו דוקא כשאוכל בפ"ע אבל אם סמוך על שלחן בעה"ב הרי הוא בכלל ב"ב ע"ש. עוד כתב (ס"ק לד)

להשתתף בפרוטה והוא הדין אם הבעה"ב מקנה לו חלק בנר שלו במתנה וכמ"ש לקמן בסימן תרע"ז לענין נר חנוכה. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות כג) יולדת הנמצאת בבית חולים בערב שבת, או בבית החלמה, אם אוכלת ליד מטתה בחדרה, תדליק שם נר שבת בברכה, אפילו אם בעלה מדליק נרות בביתם. ואם כבר הקדימו אחרים והדליקו נרות שבת בחדרה, אינה צריכה להדליק, ואינה צריכה להשתתף בפרוטות בהדלקת הנר של בית החולים, שמסתמא בית החולים מזכה לה חלק בשמן ובנרות, כשם שכל מחסורה על הנהלת בית החולים או בית ההחלמה. ואם הנהלת המקום אינה מאפשרת להדליק נרות ליד מטת היולדת, מסיבות רפואיות וכדומה, תדליק בחדר האוכל של בית החולים, אם אוכלת שם. ואם קדמו נשים אחרות והדליקו הנר בחדר האוכל של בית החולים, אין לה להדליק שם בברכה. ותסמוך על הדלקת החשמל שבחדר השינה. ואם רוצה להדליק נרות גם היא בחדר האוכל, לדידן יש להורות שתדליק בלי ברכה. [ילקו"י שבת כרך א עמוד קמט]. ע"כ. ועיין עוד בילקו"י סימן תרע"ז (אות ד) שכתב שבחורי הישיבות הלנים בחדרי הפנימיה של הישיבה אינם צריכים להשתתף בפרוטות ואינם צריכים להדליק נר חנוכה בחדרם. ובהערה כתב הטעם כיון שמדליקים עליהם בביתם וגם הם סמוכים על שולחן בעה"ב שהוא ראש הישיבה. ושכ"פ הטוש"ע (סי' תרעז ס"א), אכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו, אינו יוצא י"ח הדלקת נ"ח בשל בעה"ב, אלא צריך לתת פרוטה לבעה"ב להשתתף עמו בשמן של נ"ח. ואם מדליקים עליו בביתו אינו צריך יותר. ואם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו. ע"כ. וז"ל המג"א (סי' תרעז סק"א): כתב בתשו' מהרש"ל, גם הבחורים צריכים להשתתף, ואפשר דהיינו דוקא כשאוכל בפני עצמו, אבל בסמוך על שלחן בעה"ב, הרי הוא בכלל בני ביתו, וא"צ להדליק, אא"כ רוצה להיות מן המהדרין. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות נה) אם במקום שמתארח בו אין לו חדר מיוחד לעצמו, וגם אין מדליקים נרות שבת בביתו, ואינו סמוך על שולחן בעל הבית, צריך להשתתף עם בעל הבית בהוצאות הנרות כדי שיהיה לו חלק במצות הדלקת הנרות.

שאלה סג: האם בהדלקה מקיים את מצוות הדלקת הנר או בהנחה.

תשובה: הדלקה עושה מצוה לכן צריך להדליק אותם במקומם ולא ידליקם במקום פטור כגון מחוץ לבית ויניחם אחר כך במקום חיוב. ואשה חולה או יולדת יכולה להדליק הנרות בברכה כשהיא במיטתה, ואחר כך יקחו אותם למקומם בחדר האוכל, כיון שכל חדרי הבית הם מקום החייב בהדלקת נרות, ובמקום צורך יש לסמוך על המקילים להעביר הנרות ממקום שמשתמשים בו למקום אחר שמשתמשים בו.

כתב הרמ"א בהגה (סימן רסג סעי' י) וצריך להניח הנרות במקום שמדליקין לא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר (מרדכי פרק במה מדליקין). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מח) היינו שאסור להדליק במקום שאין משתמשין בו ולהניח הנר במקום שמשתמשין בו משום דקי"ל הדלקה עושה מצוה וכיון שהדליק במקום שאין משתמשין בו שאינו מקום חיובא לא מהני הדלקתו כלום אף שמניח אח"כ במקום חיובא וצריך לכבות ולחזור ולהדליק אבל אם הדליק בבית במקום שמשתמשין בו מותר לטלטלם אח"כ ולהניח במקום אחר דכל הבית הוי מקומם. והלבוש מחמיר אף בזה ובמקום הצורך יש להקל. כתב הח"א הנשים שמדליקין בסוכה בחג ומטלטלין לתוך הבית לא יפה הן עושין. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות ס) כתב צריך להדליק את הנרות במקום שמשתמשים בו, ולא ידליקם במקום שאין משתמשים בו בליל שבת, ויניחם אחר כך במקום שמשתמשים בו. ומכל מקום מותר להדליק הנר על השלחן, ואחר כך להניחו במנורה גבוהה תלויה, או על גבי מדף גבוה, שהרי ניכר שעושה כן לכבוד שבת. וכן אם האשה חולה ושוכבת במטה, מותר להביא אצלה את הנרות להדליקם בברכה, ואחר כך יקחם משם, ויתנם במקומם הראוי להם. [מג"א סי' רסג ס"ק כג. ילקו"י שבת א' עמו' קפו]. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה (עמוד רג). וכ"כ בהלכה ברורה (אות צ) שבמקום צורך יש לסמוך על המקילים. ובזמנינו שיש את אור החשמל וניכר שהנרות הודלקו לכבוד שבת לכל הדעות יש להקל להעביר את הנרות ממקום אחד שמשתמשים בו אל מקום אחר שמשתמשים בו. עוד כתב (באות קג) אם היה בדעתה לקבל את השבת בהדלקת הנרות אסורה לטלטל את הנרות משום איסור מוקצה.

שאלה סד: התפלל ערבית של שבת קודם השקיעה ביחיד, ואומר שאינו רוצה לקבל עליו שבת, האם מועיל.

תשובה: לא מועיל לעשות תנאי שלא מקבל שבת בתפילה כיון שמזכיר בה קדושת שבת.

כתב מרן (סימן רסג סעי' יא) אף על פי שלא התפללו הקהל עדיין אם קדם היחיד והתפלל של שבת מבעוד יום חל עליו קבלת שבת ואסור בעשיית מלאכה, ואפילו אם אומר שאינו רוצה לקבל שבת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נ) ואף דבהדלקה י"א דמהני תנאי וכדלעיל בס"י בתפלה שאני כיון שהזכיר בה קדושת שבת. ע"כ וכ"כ בהלכה ברורה (אות צא).

שאלה סה: קיבלו הציבור עליהם את השבת, והגיע היחיד לבית הכנסת קודם השקיעה ועדיין לא התפלל מנחה, כיצד ינהג.

תשובה: אף על פי שמשעה שקבלו עליהם הציבור את השבת המיעוט נמשך אחריהם ואסורים בעשיית מלאכה, אבל עדיין יכולים להתפלל מנחה של חול, רק לא יתפלל בתוך בית הכנסת משום כבוד הציבור שכבר קיבלו עליהם שבת, אלא יצא לחוץ ויתפלל, ואם קיבל איתם שבת באמירת מזמור שיר ליום השבת, שוב לא יכול להתפלל מנחה, ויתפלל ערבית שתיים של שבת, הראשונה לשם ערבית, והשניה לתשלומי מנחה.

כתב מרן (סימן רס"ג סעי' טו) מי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת עד שקבלו הקהל שבת לא יתפלל מנחה באותו בית הכנסת אלא ילך חוץ לאותו בית הכנסת ויתפלל תפלה של חול והוא שלא קבל שבת עמהם אבל אם ענה וקבל שבת עמהם אינו יכול להתפלל תפלת חול אלא יתפלל ערבית שתים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נט) לא יתפלל מנחה באותו בית הכנסת, היינו אפילו עוד היום גדול, ומשום שאחרי שהקהל קדשו היום לא יעשנו חול אצלם. וכתב בביה"ל (ד"ה של חול) אע"פ שכתב מרן בסעי' יב אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת המיעוט נמשכים אחריהם על כרחם. זה דוקא לענין שאסור לו לעשות מלאכה, אבל לענין תפילה כל שלא ענה עימהם ברכו, מתפלל תפלה של חול חוץ לבית הכנסת. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) מי שלא התפלל מנחה בערב שבת, והגיע לבית הכנסת אחר שהצבור קיבל עליו שבת, לא יתפלל מנחה באותה בית הכנסת, אלא יתפלל במקום אחר. אולם אם בשעה שמתחיל להתפלל הצבור עדיין לא קיבל עליו שבת, רשאי להתחיל את העמידה, אף שיודע שבאמצע התפלה הצבור יגיע לקבלת שבת. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד קצט]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות קיב).

שאלה סו: מי שקיבל עליו שבת, האם מותר לומר לחברו שעדיין לא קיבל עליו שבת לעשות לו מלאכה.

תשובה: מותר לומר לחבירו שלא קיבל עליו את השבת לעשות לו מלאכה.

כתב מרן (סימן רסג סעי' יז) יש אומרים שמי שקבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה. וכתב הרמ"א בהגה: ומותר ליהנות מאותה המלאכה בשבת וכל שכן במוצאי שבת. מי שמאחר להתפלל במוצאי שבת או שממשיך סעודתו בלילה מותר לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשל לו ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו, כן נראה לי. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק סד) מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה, כיון שלחבירו מותר אין איסור אמירה שייך בזה. (שלא אסרו דיבור חול אלא בדבר שאסור לכל). וסעיף זה איירי כשיש שהות הרבה עד בה"ש דאם הוא סמוך לבין השמשות בודאי קבלו רוב אנשי העיר שבת והמיעוט נגרר אחריהן בע"כ וכדלעיל בסי"ב ולא שייך דין זה. כשמגיע

סמוך לבין השמשות אל ימתינו לומר מזמור שיר ליום השבת [או שאר מאמרים הנוהגים לומר בשביל קבלת שבת] בשביל איזה אנשים העוסקים בביתם בעניניהם ומשהין לבוא לבהכ"נ. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רסא אות ג) מי שקיבל עליו שבת מבעוד יום, והוצרך לעשות מלאכה קודם זמן כניסת השבת, רשאי לומר לחבירו שיעשה מלאכה בשבילו. ואם אין שם אחר שיעשה מלאכה בשבילו, יכול לעשות התרה על מה שקיבל שבת בפני שלשה, שהרי מה שקיבל עליו שבת, אין זה אלא מתורת נדר. ולפי זה בעל יכול להפר קבלת שבת שקיבלה אשתו. אך אם קיבל שבת בערבית אינו יכול לעשות התרה. ובמוצ"ש, מי שמוסיף מחול על הקודש, וטרם הוציא מעליו שבת, מותר לומר לחבירו שכבר הבדיל [בתפלה] לעשות לו מלאכה בשעה זו. [ילקו"י שבת א' עמ' קכד, ובמהדורת תשס"ד עמו' תקסד. ולענין עשיית שבות אחר שקיבל שבת, יש לחלק בזה בין אם קיבל שבת ביחיד לבין קיבל בצבור, וראה בלוית חן עמוד רכו]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות קיח).

שו"ע סימן רסד

שאלה סז: האם מותר להדליק נרות שבת בפתילה של צמר בהמה.

תשובה: אין להדליק נרות שבת בפתילה שהאש לא נאחזת בה יפה כגון פתילה העשויה מצמר בהמה, מהחשש שמא לא תאיר יפה ויטה את הנר או הפתילה ויעבור משום מבעיר.

כתב מרן (סימן רסד סעי' א) אין עושין פתילה לנר של שבת בין נר שעל השלחן בין כל נר שמדליק בבית מדבר שהאור אינו נאחז בו אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת כגון צמר ושער וכיוצא בהם אלא מדבר שהאור נתלה בו כגון פשתן נפוצה ובגד שש וצמר גפן וקנבוס וכיוצא בהן. וכתב המ"ב (ס"ק א) הטעם בפסול פתילות ושמנים שאין מאירין יפה וחיישינן שמא יטה הכלי שיבוא השמן שבתוכו אל הפתילה כדי שידלק יפה וחייב משום מבעיר. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רסג אות עג) אין עושין פתילה לנר שבת, בין נר שעל השלחן, ובין שאר הנרות שבבית, מדבר שהאש אינה נאחזת בפתילה, אלא השלהבת קופצת. כגון צמר בהמה, ושער וכדומה. [ילקו"י שם עמ' קצא]. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת א (עמוד רח). ובהלכה ברורה (אות ב).

שו"ע סימן רסה

שאלה סח: האם מותר לשים מערב שבת מעט מים בנרות שמן כדי שתכבה הפתילה כשיגמר השמן.

תשובה: אם נותן בנר הרבה מים על מנת להגביה את השמן, מותר. אבל אם נותן בנר מעט מים כדי לכבות את הנר כשיגיע לשם אסור. גזירה שמא יבא לעשות כן בשבת לתת מים בנר ויבא לכבות על ידי המים ניצוצות הניתזים מהנר.

כתב מרן (סימן רסה סעי' ד) נותנים כלי תחת הנר לקבל נצוצות מפני שאין בהם ממש ואין כאן ביטול כלי מהיכנו אבל לא יתן לתוכו מים אפילו מבעוד יום מפני שמקרב זמן כיבוי הנצוצות ומכל מקום מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת כיון שאינו מתכוין לכבוי אלא להגביה השמן. וכתב הרמ"א בהגה: ויש אומרים אפילו מתכוין לכיבוי שרי מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן לא הוי אלא גרם כיבוי וכן נוהגין (סמ"ג). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק טו) ואע"ג דבשאר מלאכות קי"ל דשרי להתחיל אותו מבעוד יום והמלאכה נגמרת בשבת כמ"ש רסי' רנ"ב ולא גזרינן שמא יתחיל לעשות כן בשבת שאני התם דהכל יודעין שהוא מלאכה ולא יטעו לעשות כן בשבת אבל הכא יש לחוש שמא יחשוב שאין בזה שום איסור ויעשה כן בשבת ויש לחוש שמא יגביה הכלי עם המים נגד הניצוצות ויכבה אותן [תוספות סוף כירה וע"ש עוד טעמים והעתיקן המ"א]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג) מותר לתת מערב שבת מים לתוך קערת שמן, כדי להגביה את השמן, ולהדליק שם את הנר, אף על פי שהנר יכבה בעת שהשלהבת תגיע למים. מאחר ואין כוונתו לכיבוי הנר, אלא להגבהת השמן. אבל אם נותן שם מים במטרה שהנר יכבה כשתגיע השלהבת למים, אסור לעשות כן אף מערב שבת, גזרה שמא יעשה כן בשבת. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד קצב]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יא). עוד כתב (באות יב) שאם נותן תחילה המים בנר ואח"כ מדליק יש להקל במקום הצורך.

שו"ע סימן רסו

שאלה סט: מי שהיה בא בדרך ולא הספיק להגיע לביתו ושקעה השמש, ואין עימו אלא חמורו וכיסו, כיצד ינהג.

תשובה: מניח כיסו על הבהמה לאחר שעקרה יד ורגל, וכשהיא עומדת נוטלו ממנה, ולאחר שתחזור לעקור יד ורגל יניח עליה, כדי שלא תעשה הבהמה הולכה ד' אמות ברשות הרבים, עם עקירה והנחה, ויעבור על איסור מחמר ושביתת בהמה.

כתב מרן (סימן רסו סעי' ב) אם אין עמו אינו יהודי מניחו על חמורו וכדי שלא יהא חייב משום מחמר (פירוש מנהיג את החמור) אי איכא עקירה והנחה מניחו לאחר שעקרה יד ורגל ללכת דלאו עקירה היא וכשהיא עומדת נוטל הימנה ולאחר שתחזור ותעקר רגלה יניחנו ויש אומרים שצריך ליזהר מלהנהיגה בקול רם כל זמן שהכיס עליה. ע"כ.

וכתב המ"ב (ס"ק ז) מנהיג חמור טעונה קרוי מחמר ואיסורו הוא מן התורה מדכתיב לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך וקבלו חז"ל דר"ל מלאכה שנעשית בשותפות ע"י אדם ובהמה דהיינו שהיא טעונה איזה דבר והוא מחמר אחריה ומנהיגה ע"י קולו וכיוצא בו. ואין עובר על זה אלא כשהיא עושה עקירה והנחה על ידו דלא תעשה כל מלאכה כתיב ובלא זה לא מקרי מלאכה וכן ה"ה לענין איסור שביתת בהמה ולפיכך מניח הכיס עליה לאחר שכבר עקרה ללכת דלא נעשית העקירה על ידו. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ה).

שאלה ע: היה בא בדרך והיה עימו: חרש שוטה וקטן וחמור. או חרש ושוטה. או שוטה וקטן. או חרש וקטן. למי יתן את כיסו.

תשובה: היה עימו חרש שוטה וקטן וחמור, יניחנו על החמור, שבחרש שוטה וקטן יש חשש שיחליפם בבן דעת. חרש ושוטה, יתן לשוטה, לפי שלחרש יש מעט דעת. וכן שוטה וקטן, יתננו לשוטה, משום שהקטן יבא לכלל דעת כשיגדל. חרש וקטן, יתננו למי שירצה, שלכל אחד יש מעלה לחרש יש מעט דעת, ולקטן יש מעלה שיבא לכלל דעת. ובכל אופן כשנכנסת השבת מניח כיסו עליהם לאחר שעקר רגליו ללכת, וכשהוא עומד נוטלו ממנו, ולאחר שחוזר לעקור רגליו מניח עליו.

כתב מרן (סימן רסו סעי' ג) היה עמו חמורו וחרש שוטה וקטן יניחנו על החמור ולא יתננה לאחד מאלו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יא) לא יתננה לאחד מאלו כיון שהן בני אדם כמותו ואתי לאחלופי באדם אחר המחוייב במצות. ע"כ. עוד כתב מרן (סעי' ד) היה עמו חרש ושוטה יתננו לשוטה לפי שאין לו דעת כלל. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יב) חרש דעתא קלישתא אית ליה. ע"כ. עוד כתב מרן (סעי' ה) שוטה וקטן יתננו לשוטה שהקטן יבא לכלל דעת. חרש וקטן יתננו למי שירצה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יג) חרש וקטן יתננו למי שירצה דכל אחד יש לו מעלה בפני עצמו וכנ"ל. עוד כתב מרן (סעי' ו) ויש אומרים שכשנותנו לאחד מאלו מניחו עליו כשהוא מהלך ונוטלו ממנו כשהוא עומד. וכתב הרמ"א בהגה: ודוקא כשנותן להם משחשכה אבל כשנותן להם מבעוד יום מותר בכל ענין. ע"כ. וכ"כ (בהלכה ברורה אות ו ואות ז). וכתב ובזמנינו ישנם בתי ספר מיוחדים לחרשים אילמים ומתנהגים כאנשים פיקחים הרי הם כשאר כל אדם גדול מישראל. (ומחמירים רק שלא לצרפם למנין חזרת השליח ציבור).

שאלה עא: היה בא בדרך ואין עימו חמור או חרש או שוטה או קטן מה עדיף שיעשה, לרוץ לביתו, או ללכת פחות פחות מד' אמות.

תשובה: עדיף שילך פחות פחות מד' אמות, מאשר שירוץ לביתו, שבריצה יש יותר חשש שיבא לידי עקירה והנחה והולכה ד' אמות ברשות הרבים אם יעמוד, מה שאין כן כשהולך פחות פחות מד' אמות יזכור יותר. וכשמגיע לרשות היחיד זורקה שם כלאחר יד, שלא כדרך זריקה, וכגון מכתפיו ולאחריו.

כתב מרן (סימן רסו סעי' ז) אם אין עמו שום אחד מכל אלו יטלטלנו פחות פחות מארבע אמות ודוקא כיסו או מציאה שבאה לידו אבל אם לא באה לידו לא. ע"כ. עוד כתב מרן (סעי' יא) היתה חבילתו מונחת על כתפו וקידש עליו היום רץ תחתיה עד ביתו ודוקא רץ אבל לילך לאט לא כיון דלית היכירא אתי למעבד עקירה והנחה דזמנין קאי ולאו אדעתיה אבל רץ אית ליה היכירא וכי מטי לביתיה כי היכי דלא קאי פורתא ואשתכח דקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד זורק לה כלאחר יד דהיינו שלא כדרך זריקה כגון מכתפיו ולאחריו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כט) כשרץ תחתיה כל כמה דלא עמד לפוש אין כאן עקירה בשבת, ודוקא כשאין עמו א"י ולא בהמה ולא חש"ו, וגם במקום שאין יכול להוליכו פחות פחות מד' אמות כגון שמתירא מליסטים שיגזלוהו או שיש מים רחב ד"א ועיין מה שכתבתי בסמוך דלדידן דלית לן ר"ה גמורה אפשר דשרי בכל ענין. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י בסימן שא (אות ב) היוצא בערב שבת לרשות הרבים, במקומות שאין בהם עירוב, והיה סבור שיש שהות בידיו, וקידש עליו היום, והיתה חבילתו על כתיפו, או כיסו בידו, והוא חפץ חשוב, אם יש עמו גוי יתננו לגוי. ואם לאו יתננו לקטן. ואם לאו ימשיך לילך וכל פחות מד' אמות יעמוד לנוח, או יניח החפץ, ושוב יטלנו וילך פחות מד' אמות. וכך יעשה עד שיגיע סמוך לביתו, ואז ישמיטנו מידו. וכן יוכל לעשות גם באופן שהחפץ נמצא בכיסו. ואם נמצא עמו חבר, עדיף שכל אחד יטלטל פחות פחות מד' אמות לסירוגין. ואם חושש מפני ליסטים וכדומה, ירוץ עם חבילתו עד ביתו, וזורקה שם כלאחר יד, שלא כדרך זריקה, וכגון מכתפיו ולאחריו. [ילקו"י שבת ב עמ' יח]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ט).

שו"ע סימן רסז

שאלה עב: ביום שישי אחר חצות, האם מותר לומר לפני ברכת המזון מזמור על נהרות בבל, לנוהגים לאומרו.

תשובה: לא יאמר על נהרות בבל אלא שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון.

כתב מרן (סימן רסז סעי' א) בתפלת המנחה בערב שבת אין נופלין על פניהם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) אין נופלין על פניהם מפני שהוא סמוך להכנסת שבת, כ"כ הלבוש. וכתב

הפמ"ג ונראה דה"ה כשמתפללים מנחה גדולה אחר חצות נמי אין נופלים ע"פ. וכן מי שאוכל פת אחר חצות ג"כ אין לומר על נהרות בבל כ"א שיר המעלות.

שאלה עג: האם יכול לקיים מצות סעודת שבת בערב שבת לאחר פלג המנחה.

תשובה: יכול לקיים מצות סעודת שבת. וטוב לחוש לסוברים שצריך לאכול כזית לאחר חשיכה. ואם הוא תוך חצי שעה לצאת הכוכבים נכון להיזהר שלא להתחיל לאכול עד שיגיע צאת הכוכבים ויקרא קריאת שמע קודם.

כתב מרן (סימן רסז סעי' ב) מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד (ועיין לעיל סימן רל"ג כיצד משערין שיעור פלג המנחה). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ה) יכול לאכול, הטעם דכיון דקבל עליו שבת והוסיף מחול על הקודש נחשב כשבת לענין זה דיכול לקדש ולאכול מיד ויוכל לגמור סעודתו מבע"י ויש חולקין וסוברין שיזהר למשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה וטעמם דכיון דהג' סעודות ילפינן ממה דכתיב אכלוהו היום כי שבת היום לה' וגו' בעינן שיקיים אותם ביום שבת עצמו ולכתחלה נכון לחוש לדבריהם. עוד כתב (ס"ק ו) ואם לאחר שהתפלל מעריב אין עד הלילה חצי שעה יש ליזהר שלא להתחיל לאכול אלא ימתין עד הערב ויחזור ויקרא ק"ש בלא הברכות ואח"כ יאכל הואיל ולהרבה פוסקים לא יצא ידי חובת ק"ש קודם הלילה מיהו הנוהג להקל בזה אין למחות בידו דיש לו על מי לסמוך. וכ"ז לענין היתר אכילה אבל לענין ק"ש גופא דהוא דאורייתא אין לסמוך ויזהר לקרותה בלילה לצאת ידי חובת ק"ש. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י סימן רסז (אות יב) מקדימין להתפלל ערבית מוקדם יותר מבימות החול, ומזמן פלג המנחה [שעה ורבע קודם צאת הכוכבים] יכול להתפלל ערבית ולקבל שבת, ולאכול מיד. ומכל מקום טוב ונכון שיאכל עוד כזית פת אחר שיגיע זמן צאת הכוכבים. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד רא. שכ''ד מרן הש''ע. ואמנם דעת ספר חסידים והב''ח ועוד אחרונים, דכיון דילפי' ג' סעודות משבת היום וכו' בעי' שיאכל דוקא בשבת, ולא מבעו''י. ולכן אם אפשר טוב לחוש לדבריהם ולחזור ולאכול כביצה פת בצאה''כ]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ח) וכתב ומכל מקום טוב להחמיר שיחזור ויאכל כזית פת בלילה, אם קשה לו להמתין בערב שבת עד הלילה כדי לאכול עוד כזית פת טוב שיאכל ביום שבת כביצה מיני מזונות, מלבד שתי סעודות של פת. [היינו שיאכל המזונות אחר שתי סעודות שאכל ביום ותחשב כסעודה שלישית על הצד שלא יצא ידי חובת סעודה ראשונה].

תפילת שבת

שו"ע סימן רסח

שאלה עד: טעה בתפילת שבת והתחיל להתפלל של חול כיצד ינהג.

תשובה: גומר הברכה שנמצא בה וחוזר לברכה של שבת. ואם אמר רק תיבת 'אתה' של אתה חונן, ונזכר שצריך להתפלל של שבת, אם התכוין להתפלל תפילה של חול, יגמור ברכת אתה חונן וימשיך בשל שבת. ואם ידע שהיום שבת רק נתקל בלשונו ואמר 'אתה' של אתה חונן, לא גומר ברכת אתה חונן אלא ממשיך בשל שבת.

כתב מרן סימן (רסח סעי' ב) אם טעה והתחיל תפלת החול גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ומתחיל של שבת לא שנא נזכר בברכת אתה חונן לא שנא נזכר בברכה אחת משאר הברכות בין בערבית בין בשחרית מוסף ומנחה ויש אומרים דבמוסף פוסק אפילו באמצע ברכה. עוד כתב מרן (סעי' ג) אם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול ומיד כשאמר תיבת אתה נזכר קודם שאמר חונן הוה ליה התחיל בשל חול וגומר אותה ברכה אבל אם היה יודע שהוא שבת ושלא בכוונה התחיל תיבת אתה אפילו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת באתה אינו גומר ברכת אתה חונן דחשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: דהרי יכול לומר אתה קדשת או אתה אחד (תרומת הדשן סימן י''ד). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ו) כשאמר תיבת אתה, עיין בב"י דסבירא ליה דאפילו בערבית ומנחה שיכול לסיים באתה קדשת ואתה אחד מ"מ כיון שכונתו היתה לתפלת חול מקרי התחיל בשל חול וגומר ברכת אתה חונן והמ"א חולק עליו וס"ל דדוקא בתפלת שחרית שאינו מתחיל בתיבת אתה ומינכר בדבורו שהוא לשם חול אבל בערבית ומנחה כיון דלא מינכר בדבורו לא מקרי ע"י זה התחיל בשל חול ויאמר אתה קדשת ואתה אחד וכן דעת הפמ"ג והדה"ח. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) יזהר אדם בתפלותיו בשבת, שלא יבוא לכלל טעות בתפלה, להתחיל אתה חונן, שאין זה סימן טוב לאדם שיטעה בתפלתו בשבת. ולכן טוב ונכון להתפלל מתוך הסידור, ובפרט שעל ידי כך גם יוכל לכוין בתפלתו. ואם טעה בתפלות שבת והתחיל בתפלת החול, גומר אותה ברכה שהתחיל בה, ואחר כך חוזר לתפלת שבת. לא שנא אם נזכר בברכת אתה חונן, לא שנא אם נזכר בברכה אחת משאר הברכות, כגון באמצע השיבנו או רפאינו, יגמור אותה ברכה שהתחיל בה, ויחזור לשל שבת. בין בערבית בין בשחרית ובין במנחה. אבל אם טעה במוסף והתחיל באתה חונן, פוסק באמצע הברכה, ומתחיל ''תכנת שבת''. ואף אם נזכר אחר שהגיע לרצה, אומר שם תכנת שבת וכו', וחותם מקדש השבת. [ואינו יכול לומר שם מעין המאורע]. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד רכ]. עוד

כתב (אות ב) אם היה סבור שהוא יום חול, והתחיל אדעתא שהוא חול, ומיד כשאמר תיבת ''אתה'' כדי להמשיך חונן לאדם דעת, נזכר שהוא של שבת, צריך לסיים ברכת אתה חונן, ורק אחר כך לחזור לשל שבת, וכמבואר. [ואין כאן סב''ל, דמעיקר הדין היה צריך להתפלל י''ח ברכות בשבת. יבי''א ח''ו עמ' צב אות ב]. אבל אם היה יודע שהוא שבת, ומתוך הרגל לשונו אמר אתה, כדרכו בכל יום, אפילו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת באתה, אינו גומר ברכת אתה חונן, אלא פוסק מיד ואומר ישמח משה וכו'. דחשבינן ליה כטעה בתפלות שבת והחליף בין שחרית למנחה, או בין שחרית לערבית, שאינו חוזר. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד רכא]. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות יא) כתב כהמ"א שאם חשב שהיום חול והתחיל לומר אתה בתפילת ערבית ומנחה שמתחילות במילת אתה ימשיך בשל שבת אבל בתפילת שחרית שמתחלת בישמח משה יסיים בשל חול אתה חונן. ואם היה יודע שהיום שבת ואמר אתה מחמת הרגל לשונו יסיים בשל שבת גם בתפילת שחרית.

שאלה עה: טעה בתפילת שבת והתפלל של חול וסיים התפילה ואמר 'יהיו לרצון אמרי פי' השני, ועדיין לא עקר רגליו, להיכן חוזר.

תשובה: אם לא רגיל להוסיף דברי תחנונים אחר 'יהיו לרצון' השני, נחשב כאילו עקר רגליו וחוזר לראש התפילה. אבל אם רגיל להוסיף דברי תחנונים לא נחשב שסיים, וחוזר לברכה של שבת.

כתב מרן (סימן רסח סעי' ה) טעה והתפלל של חול בשבת ולא הזכיר של שבת אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לא עקר רגליו אף על פי שסיים תפלתו אינו חוזר אלא לשל שבת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יב) עיין לעיל סימן קיז סעי' ה. ע"כ. וכתב שם מרן, אם לא שאל מטר, ונזכר קודם שומע תפלה, אין מחזירין אותו, ושואל בשומע תפלה. (ואם היה לו תענית וצריך לומר עננו, יאמר השאלה קודם עננו) (אבודרהם), ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה, אם לא עקר רגליו, חוזר לברכת השנים; ואם עקר רגליו, חוזר לראש התפלה; ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אעפ"י שעדיין לא עקר רגליו, כעקורים דמי; ואם נזכר אחר שחתם שומע תפלה, קודם שהתחיל רצה, נראה שאומר ותן טל ומטר, ואחר כך אומר רצה. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) מי שהתפלל תפלה של חול בשבת, וסיים את תפלתו, מאחר שלא הזכיר של שבת לא יצא, וצריך לחזור לראש. ואם לא אמר יהיו לרצון אמרי פי השני, אינו חוזר אלא לשל שבת. ואם הזכיר של שבת בתוך השמונה עשרה, אף על פי שלא קבע ברכה לשבת, יצא. ואם

הוא מסופק אם התפלל תפלת חול או של שבת, אינו חוזר להתפלל, כי מסתמא התפלל של שבת. [ילקו"י שבת כרך א' עמוד רכג]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות טו).

שאלה עו: הטועה בתפילות שבת והחליף של זו בזו האם יצא ידי חובה.

תשובה: החליף תפילת שבת של זו בזו יצא ידי חובה, ואם התפלל שחרית במקום מוסף יבקש מהשליח ציבור שיוציאנו בתפילת החזרה.

כתב מרן (סימן רסח סעי' ו) הטועה בתפלת שבת והחליף של זו בזו אינו חוזר ויש אומרים שאם החליף של מוסף באחרת או אחרת בשל מוסף חוזר. וכתב המ"ב (ס"ק טו) האחרונים תמהו על מה שכתוב בלשון וי"א שאם החליף של מוסף חוזר, דכו"ע מודים בזה. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ח) הטועה בתפלות שבת והחליף של זו בזו, כגון שאמר בתפלת שחרית "אתה אחד" או שאמר בתפלת מנחה "ישמח משה", או שאמר בערבית "ישמח משה", יצא ידי תפלה, ואינו חוזר להתפלל. ואם טעה במוסף והתפלל של שחרית, ונזכר קודם שחתם ברכת רצה, יחזור לומר תכנת שבת וכו', ברוך אתה ה' מקדש השבת. וימשיך רצה וכו'. ואם לא נזכר עד שסיים תפלתו, יבקש מהשליח צבור שיכוין עליו להוציאו בחזרת הש"צ, וגם הוא יכוין ויקשיב לכל החזרה, ולא יענה ברוך הוא וברוך שמו, אלא אמן בלבד אחר חתימת הברכות. [ילקו"י שם עמ' רכו]. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות כ) כתב שאם טעה והחליף תפלת מוסף באחר אם נזכר מיד אחר שחתם מקדש השבת ועדיין לא התחיל רצה יאמר שם בלא חתימה את כל נוסח הברכה האמצעית. ואם נזכר אחר שהתחיל רצה יאמר שם בתוך הברכה ונעשה לפניך קורבן מוסף שבת.

שאלה עז: בשבת ויום טוב או שבת שאחר יום טוב, האם אומר השליח ציבור ברכה מעין שבע.

תשובה: אומר ברכה מעין שבע וחותם בה מקדש השבת. אולם פסח שחל בשבת, אין אומרים בו ברכה מעין שבע.

כתב מרן (סימן רסח סעי' ט) יום טוב שחל להיות בשבת אינו מזכיר של יום טוב בברכה מעין שבע. עוד כתב (סעי' יא) אף בשבת שאחר יום טוב אומרים ברכה מעין שבע. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות כז) אומרים ברכה מעין שבע גם בשבת ויום טוב, וגם בשבת שבאה אחר יום טוב. וביום טוב שחל בשבת, אינו מזכיר של יום טוב בברכה מעין שבע. אולם ליל פסח שחל בשבת, אין אומרים בו ברכה מעין שבע, דספק ברכות להקל. ומכל מקום שליח צבור שטעה והתחיל באמירת ברכה מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, אין להפסיק אותו באמצע הברכה. אלא שלא יענו אמן אחר ברכתו, דספק

אמן יתומה לקולא. ואחר הברכה יאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". [ילקוט יוסף שבת א עמ' רטו. חזון עובדיה פסח מהדו' תשס"ג עמו' שלו]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות לג לד).

שו"ע סימן רסט

שאלה עח: הנוהגים לקדש בליל שבת בבית הכנסת אחר התפילה בלא לאכול שם, האם טוב עושים.

תשובה: הנוהגים לקדש בבית הכנסת אף על פי שלא אוכלים שם, ומטעימים את היין לקטן, יש להם על מה שיסמוכו, ולכתחילה יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת. ובמקום שיש בו אנשים שאינם מקדשים בביתם, טוב להנהיג לקדש בית הכנסת כדי להוציאם ידי חובת קידוש מהתורה. וישתה השליח ציבור רביעית מהיין כדי שיחשב הקידוש במקום סעודה, או יתן לקטן שהגיע לחינוך שישתה רביעית.

כתב מרן (סימן רסט סעי' א) נוהגין לקדש בבית הכנסת ואין למקדש לטעום מיין הקידוש אלא מטעימו לקטן דאין קידוש אלא במקום סעודה (ועיין לקמן סימן רע"ג) ומעיקרא לא נתקן אלא בשביל אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא להוציאם ידי חובתם ועכשיו אף על גב דלא אכלי אורחים בבי כנישתא לא בטלה התקנה זהו טעם המקומות שנהגו לקדש בבית הכנסת אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת וכן מנהג ארץ ישראל. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב) אין קידוש אלא במקום סעודה היינו דאין המקדש יוצא בקידוש זה כיון שאינו במקום סעודתו משו"ה אסור לו לטעום כלום עד שיקדש במקום סעודתו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א ב) אין לקדש בזמן הזה בבית הכנסת, שהרי כיום אין אוכלים ואין שותים שם, ואין קידוש אלא במקום סעודה. וכן המנהג ברוב המקומות. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד רכט]. ומכל מקום המנהג שנהגו בכמה בתי כנסת לקדש על הכוס בליל שבת, יסודתו בהררי קודש, ואין לבטלו, שיש להם על מה שיסמוכו, ואדרבה בזמן הזה שרבים עתה עמי הארץ שאינם מקדשים כלל בביתם, טוב להנהיג במקומות כאלה לקדש בבית הכנסת ולהוציאם ידי חובת קידוש מן התורה, אף על פי שאינו במקום סעודה. רק יזהר השליח צבור המקדש לשתות רביעית יין מכוס הקידוש, [ויברך ברכה אחרונה על הגפן], או שיטעימנו לקטן שהגיע לחינוך, שישתה רביעית. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד רל. יביע אומר ח"א סי' טו, יחו"ד ח"ב סי' לד. וע' בש"ע סי' רעג ס"ה, דצריך לשתות מהכוס כדי שיהיה קידוש במקום סעודה. ואף שלדעת רעק"א ותו"ש לא מהני שתיית יין לקידוש במקום סעודה, והוכיחו כן מדברי כמה ראשונים, וא"כ לכאורה יש לנו לחוש לסב"ל, מכל מקום כדי לזכות את הרבים

במצוה של תורה, וצורך לרבים, כדאי לעשות לכתחלה כדעת מרן, וכל דין זה שאין קידוש אלא במקום סעודה אינו אלא מדרבנן]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות א).

שו"ע סימן ער

שאלה עט: באיזה שבתות לא אומרים במה מדליקים.

תשובה: ביום טוב שחל להיות בשבת וכן ביום הכיפורים שחל בשבת, בשבת חנוכה, ובשבת חול המועד, לא אומרים במה מדליקין. וכן נוהגים שלא לומר במה מדליקין ביום טוב שחל בערב שבת.

כתב מרן (סימן ער סעי' ב) יש שאין אומרים אותו ביום טוב שחל להיות בערב שבת ויש שאין אומרים אותו בשבת של חנוכה. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ואין נוהגין כן בחנוכה ובשבת של חול המועד אין אומרים אותו (מנהגים) וכן ביום טוב שחל להיות בשבת אין אומרים אותו (מהרי"ל הלכות סוכה). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג) אין אמרים אותו ביו"ט שחל להיות בע"ש, לפי שאין יכול לומר עשרתם שאין מעשרין ביו"ט. וכן ביו"ט שחל בשבת משום לא פלוג. עוד כתב (ס"ק ד) בשבת של חנוכה לא אומרים מפני שנזכר בה פסול שמנים שהם אסורים בשבת ולא בחנוכה. עוד כתב (ס"ק ה) וכן ביוה"כ שחל בשבת אין אומרים אותו [אחרונים]. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) אין אומרים "במה מדליקין" ביום טוב, שהרי מותר להדליק ביום טוב באותם שמנים ופתילות שאסרו חכמים להדליק בהם נר של שבת. וכן ביום טוב שחל בשבת, וכן בשבת חול המועד ובשבת של חנוכה, וביוהכ"פ שחל בשבת. אלא אומרים "אמר רבי אלעזר א"ר חנינא תלמידי חכמים וכו'". אבל בשבת שחל אחר יום טוב, מנהגינו לומר "במה מדליקין". [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד רלא]. ע"כ. אולם בילקוט יוסף שם כתב שם וכן ביום טוב שחל ביום שישי, אין אומרים בליל שבת משנת במה מדליקין. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת א (עמוד שלב) נוהגים שלא לומר במה מדליקין ביום טוב שחל בערב שבת. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ד).

הלכות קידוש ובציעת הפת

שו"ע סימן רעא

שאלה פ: נער בן שלש עשרה שנה ויותר, האם יכול להוציא את האישה ידי חובת קידוש.

תשובה: אישה חייבת בקידוש מהתורה כמו האיש, לכן צריכה לצאת ידי חובה ממי שחייב בודאי מהתורה, ואם הנער שהוא בן שלוש עשרה שנה וגם ידוע שהביא שתי

שערות או שנתמלא זקנו, מוציא את האשה ידי חובה אליבא דכולי עלמא. אבל אם אין ודאות שהביא שתי שערות ולא נתמלא זקנו, מצד הדין יכול להוציא ידי חובה איש או אשה, אך עדיף יותר שהאשה בעצמה תקדש.

כתב מרן (סימן רעא סעי' ב) נשים חייבות בקידוש אף על פי שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פירוש מצות עשה התלויה בזמן) משום דאיתקש זכור לשמור והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה ומוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג) ופשוט דקטן אינו מוציא את האשה דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ואפילו אם הוא בן י"ג שנה חיישינן שמא לא הביא שתי שערות דבמילי דאורייתא לא סמכינן אחזקה דמכיון שהגיע לכלל שנים הגיע לכלל סימני שערות עד שיתמלא זקנו כמ"ש בח"מ סימן ל"ה ולכן תקדש האשה לעצמה ואם אינה יודעת לקדש בעצמה תאמר עמו מלה במלה מראשו ועד סופו ולא תכוין לצאת בקידושו ובאופן זה כיון שהיא אומרת הקידוש בעצמה נכון שיהא פת או יין מונח גם לפניה בעת הקידוש ולא תסמוך על מה שהנער אוחז הכוס או הפת בידו כיון שאינה יוצאת בקידוש שלו ועצה זו מועילה אפילו אם הוא קטן ביותר. וכ"ז בשלא התפללה האשה תפלת ערבית אבל אם התפללה דלדעת המ"א הנ"ל כבר יצאה ידי קידוש דאורייתא בזה יש לסמוך על נער בן י"ג שנים שיוציאה אח"כ בקידוש דהיינו שיכוין להוציאה. ע"כ. אולם בקיצוש"ע ילקו"י (אות יא) כתב, נער בן י"ג שנה ויום אחד, שיש ספק אם הביא שתי שערות וחייב בקידוש מן התורה, או לא, יש אומרים שאינו מוציא ידי חובת קידוש על הכוס איש או אשה, שהם חייבים מן התורה, והוא ספק אם חייב מן התורה. ויש אומרים דאחר שהגיע לי"ג שנה ויום אחד יש חזקה שהביא ב' שערות, וסמכינן שפיר על החזקה גם במקום מצוה דאורייתא. וכן עיקר להלכה. ולכן כשבעל הבית נעדר מביתו בליל שבת, או שאבי המשפחה נפטר, וקשה לאשה לקדש בעצמה, יכול הבן הנז' לקדש ולהוציא ידי חובה את האמא ושאר בני המשפחה. ומכל מקום עדיף יותר שיקדש גדול שבודאי הביא ב' שערות, או שתקדש האמא. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמ' רמה, ובמהדורת תשס"ד עמוד תקעד. ילקוט יוסף על הל' ציצית סי' יא הערה ה'. ובילקוט יוסף על הלכות תפילין, סימן לז הערה ג. יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים ח"א סי' י']. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יא) נער שהשלים שלוש עשרה שנים נכון להחמיר לכתחילה שלא יקדש על הכוס. ואם האיש או האשה אינם יודעים לומר הקידוש יאמר את הקידוש והם יאמרו אחריו מלה במלה, ונכון שיהיה אף בידם כוס של יין. ולענין קידוש ביום טוב או אם השומעים התפללו ערבית של שבת רשאי להוציאם ידי חובת קידוש אפילו לכתחילה.

שאלה פא: אישה שיצאה ידי חובת קידוש האם יכולה להוציא איש שלא יצא ידי חובה.

תשובה: יכולה להוציא את בעלה כשאינו יודע לקדש או שאינו יכול לקדש, ואפילו יצאה ידי חובת קידוש כיון שהיא מחויבת כמותו מוציאה אותו מדין ערבות. אבל לכתחילה לא תוציא אנשים שאינם מבני ביתה משום צניעות.

כתב המ"ב (סימן רעא ס"ק ד) על מה שכתב מרן בסעי' ב' שהנשים מוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם. כן הסכימו הט"ז ומ"א והגר"א וש"א ומ"מ יש להחמיר לכתחלה שלא תוציא אשה אנשים שאינם מבני ביתה דזילא מילתא [א"ר ודה"ח]. עוד כתב (ס"ק ה) הואיל וחייבות מן התורה, ולכן יכולה להוציא אפילו היא כבר יצאת ידי קידוש וכמו באיש לקמן בסימן רע"ג ס"ד דלענין קידוש אנשים ונשים שוין. ודע דכשאחד מוציא לחבירו ידי קידוש צריך לכוין להוציאו והשומע צריך לכוין לצאת לכן מהנכון שיזכיר בעה"ב לבני ביתו שיכוונו לצאת ועיין לקמן בסימן רע"ג במ"ב סק"ל מה שנכתוב שם. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ט) נשים חייבות בקידוש מן התורה, ואף על פי שכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ממנה, מכל מקום בקידוש היום חייבות מכח היקש, שנאמר בלוחות הראשונות (בפרשת יתרו): ''זכור'' את יום השבת לקדשו, ונאמר בלוחות האחרונות (בפרשת ואתחנן): ''שמור'' את יום השבת לקדשו. וקיבלו חז''ל, כי זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, לומר: כל שישנו בשמירת שבת, שמוזהר שלא לעשות מלאכה בשבת, ישנו גם בזכירה. כלומר, שחייב בקידוש. והואיל וגם הנשים מוזהרות על שמירת שבת, כי על מצות לא תעשה נשים חייבות אף כשהן מצוות שהזמן גרמא, ישנן גם בחיוב מצות זכירת שבת, דהיינו קידוש היום. [ברכות כ:]. וגם בקידוש של יום טוב נשים חייבות, וכן בקידוש של היום, שנקרא ''קידושא רבה'', בין בשבת בין ביום טוב. ולפיכך הנשים מוציאות את האנשים ידי חובת קידוש, הואיל והן מצוות על הקידוש מן התורה כמותם. ואף אשה שהתפללה ערבית של שבת יכולה להוציא ידי חובה איש שלא התפלל. ומכל מקום משום צניעות נכון שהאשה לא תוציא אנשים ידי חובת קידוש אלא כשהם מבני ביתה. וגם אשה שלא התפללה ערבית בליל שבת, יכול בעלה שהתפלל כבר להוציאה ידי חובת קידוש, שבמצות קידוש שהנשים חייבות יש דין ערבות, ואמרינן בהו אף על פי שיצא מוציא, מדין ערבות. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד רמא, ובמהדורת תשס"ד עמוד תקעג]. עוד כתב (אות לה) אף מי שאינו מקדש לעצמו, כגון שאינו רוצה לסעוד במקום זה, או שכבר קידש וסעד, יכול לקדש לאחרים

כדי להוציאם ידי חובה, כשיש שם כאלה שאינם יודעים לקדש בעצמם. שהרי בברכת המצות כל ישראל ערבין זה לזה. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ח).

שאלה פב: יש לו מעט מיני מגדים למתי עדיף שיאכלם בסעודת היום או בסעודת הלילה.

תשובה: יאכלם בסעודת היום שכבוד היום קודם לכבוד הלילה.

כתב מרן (סימן רעא סעי' ג) אם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה ולכבוד היום ולקידוש היום מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה ממה שיכין צרכי הסעודה או ממה שיקנה יין לצורך היום והא דתניא כבוד יום קודם לכבוד לילה היינו דוקא בשאר צרכי סעודה אבל אם אין לו אלא כוס אחד לקידוש כבוד לילה קודם לכבוד יום. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט) בשאר צרכי סעודה כגון שיש לו מעט מיני מגדים טוב יותר שיניחם לצורך סעודת היום, ובספר ים של שלמה קורא תגר על שאין נזהרים בזה ואדרבה מוסיפין בליל שבת. ע"כ. [הטעם שכבוד היום קודם כתוב בגמ' חברותא פסחים קה. משום שמשה אמר להם לישראל "אכלוהו היום" רק ביום השבת. ר"ש סיריליאו ירושלמי ברכות סוף פ"ז. ויש שכתב הטעם, משום דאפקיה רחמנא בלשון יום דכתיב "אכלוהו היום". חסדי דוד על התוספתא ברכות פ"ג. ואחרונים הקשו מכאן על הסוברים שאין להניח מצוה קלה הבאה לידו כדי שיוכל לקיים לאחר מכן מצוה יותר גדולה, היות שאין מעבירין על המצוות. שהרי לפי זה היה צריך להעדיף כבוד לילה שהוא כבר בא עתה. ותירצו עפ"י החכם צבי, שהכלל הזה נאמר רק בשתי מצוות, אבל באותה מצוה מותר לדחותה לאחר זמן כדי לעשותה יותר מן המובחר. והכא נמי סעודות שבת כולן נחשבות למצוה אחת]. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות טז) אם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה, ולכבוד היום ולקידוש היום, מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה ממה שיכין צרכי הסעודה, או ממה שיקנה יין לצורך היום. ודוקא בשאר צרכי סעודה כבוד היום קודם לכבוד לילה, אבל אם אין לו אלא כוס אחד לקידוש, כבוד לילה קודם לכבוד יום. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד רנא]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כ).

שאלה פג: לא קידש בליל שבת ונזכר למחרת בבין השמשות קודם צאת השבת, כיצד ינהג.

תשובה: יקדש על הכוס בברכה, מלבד ויכולו. ונכון שישתה רביעית יין כדי שיהיה קידוש במקום סעודה.

כתב מרן (סימן רעא סעי' ח) אם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד יש לו תשלומין למחר כל היום. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ואומר כל הקידוש של לילה (בית יוסף) מלבד ויכלו (אורח חיים בשם תוספות). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לט) כל היום עד ביה"ש. ובביה"ש מצדד הפמ"ג דיאמר הנוסח של קידוש בלי הזכרת שם ומלכות בפתיחה וחתימה. ע"כ. אולם בקיצוש"ע ילקו"י (אות כב) כתב, אם לא קידש לא בליל שבת ולא ביום שבת, והגיע זמן בין השמשות של מוצאי שבת, [תוך י"ג דקות וחצי מהשקיעה, בשעות זמניות], יקדש על הכוס בברכה. ונכון שישתה רביעית יין, כדי שיהיה קידוש במקום סעודה. [ואפילו אם לא יוכל לשתות רביעית יין, יוצא ידי חובת קידוש על כל פנים מן התורה גם בלא סעודה לדעת רבינו יונה וסיעתו]. [ילקו"י שבת כרך א' עמוד רנו]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות מז) וכתב שאם לא קידש בלילה במזיד והגיע זמן בין השמשות יאמר ברכת הקידוש בלא שם ומלכות ולאחר מכן יברך בורא פרי הגפן בשם ומלכות וישתה מן הכוס.

שאלה פד: יש לו כוס אחד של יין האם עדיף לקדש עליו בלילה או להניחו לקידוש היום.

תשובה: יקדש עליו בלילה, אף על פי שבלילה יכול לקדש על הפת וביום לא יכול לקדש על הפת וישאר בלא קידוש, על כל פנים חשיבות המצוה מדרבנן שתיקנו לקדש על היין בקידוש הלילה שהוא מהתורה, עדיפה על המצוה לקדש קידוש היום שכולו מדרבנן.

כתב מרן (סימן רעא סעי' ג) אם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה ולכבוד היום ולקידוש היום מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה ממה שיכין צרכי הסעודה או ממה שיקנה יין לצורך היום והא דתניא כבוד יום קודם לכבוד לילה היינו דוקא בשאר צרכי סעודה אבל אם אין לו אלא כוס אחד לקידוש כבוד לילה קודם לכבוד יום. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ח) יקנה יין לקידוש הלילה ולא לצורך קידוש היום, והטעם דקידוש הלילה עיקרו הוא מדאורייתא וקידוש היום הוא רק מדרבנן ואע"ג דבלילה יוכל לומר ברכת קידוש אריפתא וביום כשלא יהיה לו על מה לקדש ישאר בלי קידוש מ"מ כיון דבמקום שיש יין אין מקדשין אריפתא דלילה עדיפא. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות טז) אם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה, ולכבוד היום ולקידוש היום, מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה ממה שיכין צרכי הסעודה, או ממה שיקנה יין לצורך היום. ודוקא בשאר צרכי סעודה כבוד היום קודם לכבוד לילה, אבל אם אין לו אלא כוס אחד לקידוש, כבוד לילה קודם לכבוד יום. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד רנא]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כב).

שאלה פה: יש לו כוס אחד של רביעית יין האם עדיף לקדש עליו קידוש הלילה או להניחו להבדלה.

תשובה: אם אפשר למזוג הכוס במעט מים שיספיק גם לקידוש וגם להבדלה יעשה כן, ואם הוא כבר מזוג ואי אפשר למוזגו במים, יניחנו להבדלה ויקדש על הפת. ואם יש לו שכר ואין היין מצוי בעיר יקדש על היין והבדלה יעשה על השכר. וכיום שהיין מצוי בעיר יקדש על הפת ויעשה הבדלה על היין.

כתב מרן (סימן ערא סעי' יא) אם אין לו אלא כוס אחד מקדש בו בלילה ואינו טועם ממנו שלא יפגימנו אלא שופך ממנו לכוס אחר וטועם יין של קידוש מהכוס השני ולמחר מקדש במה שנשאר בכוס ראשון ואם לא היה בו אלא רביעית בצמצום ונחסר ממנו בלילה מוזגו למחר להשלימו לרביעית והיינו דוקא כשיש לו כוס אחר להבדלה שאם לא כן מוטב שיניחנה להבדלה שאי אפשר בפת משיקדש עליו ולא יהא לו יין להבדלה ואם יש לו שני כוסות מצומצמים אחר מזיגה יקדש בלילה באחד ויבדיל על השני ולא יקדש ביום דקידוש הלילה עדיף. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נו) שיניחנה להבדלה. וי"א דקידוש הלילה עדיף מהבדלה. ואפילו לדעת השו"ע אם יש לו שכר להבדלה מוטב לקדש על היין דהא לכו"ע מבדילין אשיכרא כמ"ש בסימן רצ"ו ס"ב וקידוש אשכרא הרבה פוסקים אוסרים וגם על הפת מחמיר ר"ת ולכן אפילו בשחרית טוב יותר שיקדש על היין אם יש לו שכר להבדלה מיהו מה שנהגו לקדש בבהכ"נ וגם להבדיל בזה בודאי ההבדלה שהוא להוציא רבים ידי חובתן עדיף מקידוש שאינו אלא מנהג כמ"ש סימן רס"ט [מ"א וש"א]. ע"כ. אולם בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רצו אות יט) כתב, מי שאין ידו משגת לקנות יין גם לקידוש וגם להבדלה, עדיף שיקנה יין להבדלה, ויקדש על הפת. ואם יש לו חמר מדינה, יקנה יין לקידוש הלילה, ויבדיל על חמר מדינה, שהרי הבדלה לכולי עלמא אפשר לעשות בשכר, אם הוא חמר מדינה. ואמנם כיון שאין מקדשים על שכר רק אם אין יין מצוי בכל העיר, ולכן עדיף שיקדש על הפת וישמור היין להבדלה. [ילקו"י שבת כרך א' עמוד תסא]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות סט).

שאלה פו: טעה ונטל ידיו קודם קידוש הלילה כיצד ינהג.

תשובה: יקדש על הפת כיון שגילה דעתו שהפת חביבה עליו, ועוד אם יקדש על היין יש בברכת בורא פרי הגפן הפסק בין נטילה לברכת המוציא.

כתב מרן (מרן סימן רעא סעי' יב) אחר שקידש על כוס נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים ואם נטל ידיו קודם קידוש גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה לא יקדש על היין אלא על הפת. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ויש אומרים דלכתחלה יש ליטול ידיו קודם הקידוש

ולקדש על היין (הרא"ש ומרדכי פרק ערבי פסחים ורשב"א והגהות מיימוני פרק כ"ט והטור) וכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות רק בליל פסח כמו שיתבאר סימן תע"ג. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נט) מקדש על הפת דוקא הכא דאיכא ג"כ חשש הפסק שמקדש על היין אחר נטילה וכמו שכתבנו בס"ק נ"ח. אבל בעלמא היכא דלא נטל ידיו מותר לקדש על היין אף דריפתא חביבא ליה יותר מיין ועיין לקמן בסימן רע"ב ס"ט בהג"ה במה שכתבנו שם. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות לו) אחר שקידש על הכוס נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים. ואם נטל ידיו קודם קידוש, גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה, ולא יקדש על היין, אלא על הפת. [ילקו"י שבת כרך א עמוד רעג]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות עא) וכתב שאם יש שם אדם אחר שלא נטל ידיו עדיף שיקדש הוא ויוציא את מי שנטל ידיו. ובקידוש היום שאין מקדשין על הפת אם נטל ידיו קודם קידוש יקדש על היין ועדיף שיקדש מי שלא נטל ידיו.

שאלה פז: כמה חייב לשתות מכוס הקידוש ומה הדין לאדם גדול ביותר.

תשובה: ישתה מכוס הקידוש רוב רביעית (41 סמ"ק) שהוא כמלא לוגמיו של אדם בינוני. ואדם גדול יותר צריך לשתות כמלא לוגמיו שלו, דהיינו מלא צד אחד של פיו, אבל לא צריך לשתות יותר מרביעית.

כתב מרן (סימן רעא סעי' יג) צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו והוא רובו של רביעית. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק סח) רובו של רביעית היינו באדם בינוני מחזיק שיעורו כך, אבל באדם גדול ביותר משערינן כמלא לוגמיו דידיה לפי גדלו ומ"מ לא בעי לשתות טפי מרביעית. ודע דשיעור רביעית הוא כמעט מלא שתי קליפות מביצה בינונית של תרנגולת והוא שיעור ביצה ומחצה עם הקליפה דלוג הוא ששה ביצים כדאיתא בגמרא וממילא רביעית הלוג הוא ביצה וחצי [מ"א ופמ"ג בסי' ר"י ובח"י הלכות פסח וש"א] ויש מחמירין מאד בענין השיעורין והוכיחו דהביצים נתקטנו בזמנינו למחצית ממה שהיה בימי הגמרא וע"כ שיעור רביעית הוא בכפלים וכן נ"מ מזה לענין כזית מצה דהוא כחצי ביצה כמבואר בסי' תפ"ו ועיין בבה"ל מה שכתבנו בענין זה דנכון לחוש לדבריהם לענין קידוש של לילה ועכ"פ יראה לכתחלה שיחזיק הכוס כשני ביצים והשתיה אף שהכוס גדול די שישתה כמלא לוגמיו דידיה. ודע עוד דהשיעור של מלא לוגמיו צריך לשתות בלי הפסק הרבה בינתים דהיינו שלא ישהה מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי שתיית רביעית ועכ"פ לא יפסיק זמן רב כדי אכילת פרס ואם הפסיק בכדי אכילת פרס אף בדיעבד לא יצא וצריך ליזהר בזה כשמקדש בשחרית על יי"ש שאז מצוי

להכשל בזה. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות לז) צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו, [דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו, ויראה מלא לגומיו], והוא רובו של רביעית, כארבעים ושתים גרם לאדם בינוני. [ילקו"י שבת כרך א עמוד רעד]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות עג) וכתב שמצוה מן המובחר לשתות רביעית שלמה.

שאלה פח: הפסיק בדיבור קודם שטעם מהיין, או נפל הכוס מידו, כיצד ינהג.

תשובה: דיבר בדברים שאינם שייכים לסעודה או לקידוש קודם שטעם מהיין, לא צריך לחזור על ברכת הקידוש, אבל צריך לברך שוב ברכת בורא פרי הגפן שהדיבור נחשב להפסק בין ברכה לטעימה. וכן אם נשפך הכוס ולא היתה דעתו לשתות עוד מהיין אפילו לא עשה הפסק בדיבור יברך שוב ברכת בורא פרי הגפן על כוס אחר כיון שהברכה הראשונה חלה רק על הכוס שנשפך.

כתב מרן (סימן רעא סעי' טו) קידש וקודם שטעם הפסיק בדיבור חוזר ומברך בורא פרי הגפן ואין צריך לחזור ולקדש והוא הדין אם נשפך הכוס קודם שיטעום ממנו יביא כוס אחר ומברך עליו בורא פרי הגפן ואין צריך לחזור ולקדש. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק עה) ואם הפסיק בדברים השייכים להסעודה וכש"כ בדברים השייכים לקידוש לא הוי הפסק בדיעבד וא"צ לחזור ולברך. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות מא) קידש וקודם שטעם הפסיק בדיבור, חוזר ומברך בורא פרי הגפן, אבל אינו חוזר לברך ברכת הקידוש. וכן אם קידש על היין, וקודם שטעם נשפך היין, והביאו לו כוס יין אחר, חוזר ומברך הגפן, אבל לא ברכת הקידוש. אבל אם היה דעתו לשתות עוד מהיין אחר הקידוש, אין צריך לברך בורא פרי הגפן שנית. והשומעים שדיברו קודם שטעמו מהיין, אם דיברו קודם שהמקדש טעם, אינם יכולים לטעום מהיין אלא אם כן יברכו ברכת בורא פרי הגפן, אבל אין זה לעיכובא ויצאו ידי חובת קידוש. ואם דיברו אחר שהמקדש טעם, יש אומרים שאינם צריכים לברך. אך בהליכות עולם (ח"ג עמ' כד טור ב) הביא מהאוהל מועד שצריכים לברך. [והיכא שאחד השומעים דיבר, ראה בילקו"י על הלכות ציצית הערה כד ד"ה והיכא]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות פד) ואפילו הפסיק בדיבור באמירת מלה אחת צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן. עוד כתב (אות פו) שאם נשפך הכוס ונשאר בו מעט יטעם ממה שנשאר בלא ברכה ולאחר מכן יתן בכוס כשיעור רביעית, ויטעם ממנו רוב רביעית בלא ברכה.

שו"ע סימן ערב

שאלה פט: יין שריחו רע מחמת שהיה ריח רע בכלי, או יין מגתו שהוא בתוך ארבעים יום מסחיטתו, או יין מגולה, או יין לבן. האם מקדשים עליו.

תשובה: אין מקדשים על יין שריחו רע אפילו מחמת שהיה בכלי שריחו רע. ומצוה מן המובחר שלא לקדש על יין מגתו. ויין שנתגלה שעה מועטת שלא נמר טעמו מקדשים עליו, ויש להזהר לכתחילה שלא להשאירו מגולה כמה שעות ולקדש עליו, ואם נשאר מגולה כל הלילה אין מקדשים עליו. וכל אלו מהטעם שאין ראוי להקריבם למלך בשר ודם קל וחומר שלא לעשות בהם מצוה לפני ה'. ואין מקדשים על יין לבן אם יש לו יין אדום אפילו אם היין הלבן משובח יותר, ואם הוא קצת אדום וגם משובח יותר מהאדום יקדש עליו.

כתב מרן (סימן ערב סעי' א) אין מקדשין על יין שריחו רע אף על גב דריחיה וטעמיה חמרא ולא על יין מגולה אפילו האידנא דלא קפדינן אגילוי. וכתב הרמא בהגה: ואין מקדשין על היין דריחיה חמרא וטעמיה חלא (טור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) אין מקדשין על יין שריחו רע אפילו אין לו יין אחר, ואפילו בדיעבד אם קידש משמע מדברי הרמב"ן שהובא בב"י דלא יצא ועיין בבה"ל. ואם מותר להבדיל על היין כזה עיין בחדושי רע"א שמסתפק בזה, ול"נ פשוט הדבר לאיסור כיון שהטעם הוא משום הקריבהו נא לפחתך אח"כ מצאתי בברכי יוסף שכ"כ בשם ספר בית יהודה. ופשוט דה"ה על השכר שריחו רע אין מקדשין. עוד כתב (ס"ק ב) שריחו רע היינו שמסריח קצת מחמת שמונח בכלי מאוס ואף דמברכין עליו בפה"ג אפ"ה לקדש אסור משום הקריבהו נא לפחתך וגו'. עוד כתב (ס"ק ג) דלא קפדינן אגילוי משום שאין מצויין אצלנו נחשים אפ"ה אסור משום הקריבהו נא לפחתך, מיהו אם עמד שעה מועטת מגולה אין להקפיד האידנא כ"ז שלא נמר טעמו וריחו. וכתב הח"א דדוקא במקום שהיין ביוקר דלא קפדי כולי האי בגילוי מועט אבל המקדש על השכר יהיה זהיר בזה ונראה דבאין לו אחר אין להקפיד בדיעבד גם בשכר כמו ביין. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) אין מקדשים על יין שריחו רע, או יין מגולה, ואפילו בזמן הזה שאין אנו מקפידים שלא לשתות יין מגולה, שהרי אין נחשים מצויים ביניינו, מכל מקום לענין קידוש אין לקדש על יין מגולה. ולכתחלה יש להזהר בזה אף ביין שהיה מגולה שעה מועטת. ומיהו בדיעבד אין לפסול כי אם בנמר ריחו וטעמו, או שעבר עליו לילה אחד. ואין חילוק בין קידוש להבדלה. עוד כתב (אות ב) אם עבר וקידש על יין מגולה, בקידוש הלילה אין צריך לחזור ולקדש, דיש לחוש לאיסור ברכה לבטלה. אבל ביום שאין רק ברכת בורא פרי הגפן, טוב לחזור ולקדש על יין כשר. ואם קידש בליל שבת על יין, וכשטעמו ממנו נמצא שהיה חומץ, צריך לחזור ולקדש על יין אחר, בברכת הגפן וברכת הקידוש. במה דברים אמורים כשנמצא שהיה חומץ גמור שאם היו שופכים ממנו על גבי קרקע היה מבעבע, אבל כל שאינו

מבעבע אין אנו בקיאים אם הוא חומץ או יין, וספק ברכות להקל. [ילקו"י שבת א עמו' רעט, ועמו' תקפח. שאר"י ג' עמו' שצב]. ע"כ. עוד כתב מרן (סעי' ב) יין מגתו מקדשין עליו וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ה) מקדשים על יין מגתו ומ"מ מצוה מן המובחר ביין ישן והיינו כשכבר עבר עליו מ' יום. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) מותר לקדש על יין חדש אף שנעשה בערב שבת, ולכן מותר לסחוט מערב שבת אשכול ענבים, ולומר עליו קידוש היום. [ילקו"י שבת כרך א עמוד רעט]. ע"כ. עוד כתב מרן (סעי' ד) מקדשין על יין לבן והרמב"ן פוסלו לקידוש אפילו בדיעבד אבל מבדילין עליו ומנהג העולם כסברא ראשונה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י) ולכו"ע מצוה לכתחלה לחזר אחר יין אדום אלא דאם אין לו אדום או שאינו משובח ס"ל לדעה זו דמותר לכתחלה לקדש על לבן. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) לכתחלה מצוה לקדש על יין אדום. ומנהג בני ספרד שמקדשים על יין אדום אפילו אם היין הלבן משובח מהיין האדום. ומיהו אם אינו לבן יותר מדאי, אם הוא משובח מן האדום, יש להקדימו. [ילקו"י שבת כרך א עמוד רעט]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (מאות א עד אות כב).

שאלה צ: אם היין מזיקו האם יקדש על שכר בקידוש הלילה, ובקידוש היום.

תשובה: בלילה יקדש על הפת, דהיינו שיטול ידיו ויברך על נטילת ידים ויניח ידיו על הפת ויברך המוציא ויאמר את נוסח הקידוש ויבצע מהפת. ובקידוש היום שלא ניכר הקידוש על הפת, יקדש על השכר, ואומר הפסוקים ומברך שהכל ושותה.

כתב מרן (סימן ערב סעי' ט') במקום שאין יין מצוי יש אומרים שמקדשין על שכר ושאר משקין חוץ מן המים ויש אומרים שאין מקדשין ולהרא"ש בלילה לא יקדש על השכר אלא על הפת ובבוקר יותר טוב לקדש על השכר שיברך עליו שהכל קודם ברכת המוציא שאם יברך על הפת תחלה אין כאן שום שינוי ודברי טעם הם. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: וכן המנהג פשוט כדברי הרא"ש ואם יין בעיר לא יקדש על הפת ומי שאינו שותה יין משום נדר יכול לקדש עליו וישתו אחרים המסובין עמו ואם אין אחרים עמו יקדש על הפת ולא על היין או ישמע קידוש מאחרים (הגהות מיימוני פרק כ"ט דמחזר אחר יין ותשובת מיימוני סוף הפלאה סימן ד' דיקדש על הפת לכן צריך לומר החילוק אם אוכל לבדו ואם אוכל עם אחרים). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כד) שמקדשין על שכר דוקא במקום דהוי חמר מדינה דהיינו שאין יין מצוי בכל העיר בשנה הזו ועיקר שתייתן הוא משכר ושאר משקין, ואם יש שם יין אלא שהוא ביוקר מקרי מצוי. ואם אין יין ישראל מצוי אע"פ שיין א"י מצוי לא מקרי מצוי עי"ז. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות טז) אפילו

במקום שאין יין מצוי, אין לקדש בליל שבת על חמר מדינה כגון שכר או בירה, אלא יש לקדש על הפת. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סי' ערב סעיף ט), כדעת הפוסקים שאין לקדש בליל שבת על חמר מדינה, אלא יקדש על הפת. אבל בשחרית של יום שבת, אם אין לו יין, מקדש על חמר מדינה, דהיינו שכר או בירה, שאם יקדש על הפת אין שום היכר לקידוש, שהרי אף בחול צריך לברך המוציא לחם מן הארץ. ובמה יוודע שכוונתו לקידוש. [ילקו"י שבת כרך א עמוד רפח, ובמהדורת תשס"ד עמוד תקצב]. עוד כתב (אות יז) העיקר להלכה כדעת מרן שאין לקדש קידושא רבה על בירה או שכר וחמר מדינה כשיש יין בעיר. ואף אם נתייקר היין, אינו נפטר מקידוש על היין בשביל כך. ולכן לא יפה עושים אותם הנוהגים לקדש קידושא רבה על הבירה או השכר אף על פי שיש יין בעיר, מחמת שהיין ביוקר, או משום דחביבא להו שיכרא, שאין לקדש על בירה או שכר אלא אם כן אין בעיר יין, או כשהיין מזיק לו, שאז יקדש על חמר מדינה. [ילקוט יוסף שבת כרך א עמוד רפט]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כט). עוד כתב (אות ל) המקדש על הפת צריך לכסות את הפת בשעת הקידוש, וכשמגיע לברכת המוציא יגלה את הפת ויאחז הלחם משנה בידיו, ויברך ברכת המוציא וכשמגיע לתיבת המוציא יגביה את הפת בידיו ולאחר מכן יברך ברכת הקידוש, ויבצע מהפת.

שו"ע סימן רעג

שאלה צא: אם קידש בחדר אחד על מנת לאכול שם ונמלך לאכול בחדר אחר, האם צריך לחזור ולקדש שם.

תשובה: אם מחמת איזו סיבה אינו יכול לאכול בחדר שקידש בו צריך לחזור ולקדש בחדר האחר, כיון שאם לא אכל במקום שקידש בו לא יצא ידי חובת קידוש שאין קידוש אלא במקום סעודה, ויאמר רק את ברכת הקידוש בלא ברכת הגפן. אבל אם היה בדעתו בשעת קידוש לאכול בחדר האחר לא צריך לחזור ולקדש. ולכתחילה אין לשנות את מקומו מחדר לחדר ואפילו אם דעתו בעת הקידוש לשנות את מקומו, ומפנה לפנה באותו חדר אם היה בדעתו בשעת קידוש לשנות מקומו מותר אף לכתחילה.

כתב מרן (סימן רעג סעי' ב) אם קידש בבית אחד על מנת לאכול שם ואחר כך נמלך לאכול במקום אחר צריך לחזור ולקדש במקום שרוצה לאכול שם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) אם נמלך לאכול בחדר אחר אף שהוא באותו בית צריך לחזור ולקדש כיון שלא היה דעתו לזה בעת שקידש. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) אם קידש על מנת לאכול בפנה זו ונמלך לאכול בפנה אחרת, אפילו הוא טרקלין גדול אין צריך לחזור ולקדש, הואיל והכל חדר אחד, אבל לכתחלה לא ישנה מקומו אפילו מפנה לפנה.

ואם היה דעתו לפני הקידוש לסעוד בפנה האחרת מותר לעשות כן אף לכתחלה. עוד כתב (אות ה) לכתחלה אין לשנות את מקומו מחדר לחדר, אפילו אם בעת שקידש היה בדעתו לשנות את מקומו לחדר אחר. אבל בדיעבד אפילו מבית לבית או מבית לחצר, כל שגילה דעתו לפני הקידוש שברצונו לשנות את מקומו, אין צריך לחזור ולקדש, משום ספק ברכות להקל. [שם רצד]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ב) וכתב כשחוזר לקדש בחדר אחר יברך על הכוס ברכת הקידוש בלבד בלא ברכת הגפן.

שאלה צב: האם יכול להוציא אחרים שאינם יודעים לקדש ידי חובת קידוש באופן שהוא אינו אוכל שם.

תשובה: יכול להוציא אחרים שאינם יודעים לקדש אף על פי שאינו אוכל שם ולא יוצא ידי חובת קידוש, מדין ערבות. וכיון שאינו יוצא ידי חובת קידוש שהרי הקידוש אינו במקום סעודתו, לכן לא יטעם הוא מהיין של הקידוש שאסור לטעום כלום קודם שיצא ידי חובת קידוש. ועדיף שישתה רביעית מהיין ויצא גם הוא ידי חובת קידוש שבשתיית רביעית יין נחשב לו כקידוש במקום סעודה.

כתב מרן (סימן רעג סעי' ד) יכול אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם דלדידהו הוי מקום סעודה ואף על גב דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם כיון דהאי בורא פרי הגפן הוא חובה לקידוש כקידוש היום דמי ויכול להוציאם אף על פי שאינו נהנה. [הגה: ואפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת מותר לעשות כן (רבינו ירוחם ובית יוסף בשם הרי"ף והרא"ש והטור סימן תפ"ד)]. והוא שאינם יודעים ואם עדיין לא קידש לעצמו יזהר שלא יטעום עמהם שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות טז) יכול אדם לקדש לאחרים שאינם יודעים לקדש, אף על פי שאינו אוכל עמהם, כיון שהוא מקום סעודה להם. ויאמר כל סדר הקידוש, כולל ברכת בורא פרי הגפן. ואף שהם יודעים לברך ברכת הגפן, מכל מקום כיון שאינם יודעים לברך ברכת הקידוש, יברך הוא גם ברכת הגפן, ואם עדיין לא קידש בביתו אינו חייב לטעום מכוס הקידוש הזה, אלא יתן הכוס לשומעים ואחד מהם ישתה ממנו לפחות רוב רביעית, והשאר יטעמו טעימה כל שהיא לחיבוב מצוה. [ואף על פי שברכת היין בעלמא אין אחד יכול לברך על מנת שהשני ישתה, אם אין המברך עצמו שותה מהיין, והוא הדין בכל ברכות הנהנין, מכל מקום כאן שברכת בורא פרי הגפן שבקידוש היא ברכת חובה לקידוש, דינה כדין ברכת הקידוש עצמה, שיכול לברך אף על פי שאינו יוצא ידי חובה, הואיל וכל ישראל ערבין זה לזה]. ומכל מקום טוב שישתה שם רביעית. ואם יצא כבר ידי חובת קידוש, רשאי לשתות אפילו פחות

מרביעית. [ילקו"י שבת כרך א' עמוד רצט]. עוד כתב (אות יד) אף בקידוש של יום שאינו חובה מן התורה, ואינו אלא ברכת בורא פרי הגפן בלבד, יכול לברך לאחרים אף על פי שאינו שותה מהיין. ומכל מקום יותר טוב שישתה רביעית יין בקידוש של יום ויחשב לו כקידוש במקום סעודה, וכנזכר לעיל. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד ש']. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות י).

שו"ע סימן רעד

שאלה צג: על איזה כיכר מהלחם משנה צריך לבצוע ביום ובלילה.

תשובה: לדעת מרן בוצע על התחתונה בין ביום ובין בלילה, ויניח הככר התחתון קרוב אליו יותר מן העליון. ולרמ"א בלילה יבצע על העליונה וביום על התחתונה.

כתב מרן (סימן רעד סעי' א) בוצע על שתי ככרות (שלימות) שאוחז שתיהן בידו ובוצע התחתונה. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ודוקא בלילי שבת (דברי עצמו) אבל ביום השבת או בלילי יום טוב בוצע על העליונה (כל בו והגהות מיימוני פרק ח' מהלכות חמץ ומצה) והטעם הוא על דרך הקבלה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ה) בוצע התחתונה הב"ח תמה דאין מעבירין על המצות והט"ז תיקן זה ונהג להניח התחתון קרוב אליו יותר מן העליון ונמצא שפוגע תחלה בתחתונה או לוקחין העליונה בשעת ברכת המוציא ומניחין אותה למטה ובוצעין עליה. ועיין לעיל בסימן קס"ז ס"א בהג"ה שלא יחתוך בככר עד אחר הברכה כדי שיהיו הככרות שלמות ע"ש והמדקדקים רגילים לרשום בסכין קודם ברכה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) צריך לבצוע בשבת על שני ככרות בכל סעודה, זכר למן שנאמר בו "ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה". ואחר שיברך המוציא יבצע מן הככר התחתון, וכדי שלא יהיה כעובר על המצות, יניח הככר התחתון קרוב אליו יותר מן העליון. וגם הנשים חייבות לבצוע על שני ככרות, כשאוכלות סעודות שבת לבדן. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד שד]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות י). [לכאורה אם בשעת ברכת המוציא אוחז בידו הימנית את מקום הבציעה, לא צריך שיהיה הככר התחתון קרוב אליו יותר מן העליון, שהרי תיכף בסיום הברכה בוצע ממקום שאוחז בו ולא מעביר על המצוות].

שאלה צד: האם רשאים המסובים השומעים את ברכת המוציא מהמברך לטעום מהפת שלפניהם קודם שטעם הבוצע.

תשובה: אינם רשאים לטעום קודם שטעם הבוצע אלא אם כן היה מונח לפני כל אחד לחם משנה.

כתב מרן (סימן רעד סעי' ג) אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום הבוצע ואם יש לפניו כל אחד לחם משנה יכולים לטעום אף על פי שעדיין לא טעם הוא. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ח) אם יש לכל אחד לחם משנה אז אף על פי שהוא מוציאם בברכתו יכולים לטעום קודם לו, אבל אם אין לפניו כל אחד לחם משנה אף על פי שכל אחד ככרו שיאכל ממנו הוא לפניו כולם, צריכים לסמוך על הבוצע שיש לפניו לחם משנה ואינם רשאים לטעום קודם לו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יט) נכון יותר שאחר שחתך לעצמו יטעם מהלחם, ואחר כך ימשיך לחתוך לשאר המסובין. ואין המסובין רשאים לטעום מהלחם עד שיטעם הבוצע. ואם יש לפניו כל אחד ואחד לחם משנה, יכולים לטעום, אף על פי שהוא עדיין לא טעם. ובאופן שכל אחד בירך לעצמו, אין לענות אמן אחר ברכת חבירו קודם שיטעם מהלחם, ואם ענה אמן, בדיעבד לא הוי הפסק. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כט).

השתמשות בנרות שבת וטילטולם

שו"ע סימן ערה

שאלה צה: כבה אור החשמל בליל שבת האם מותר לקרוא לאור הנר של שעוה.

תשובה: אסור לקרוא לאור הנר של שמן שמא יטה את הנר להגביה השלהבת ויעבור על איסור מבעיר. וגם נר של שעוה כתב מרן לאסור לקרוא לאורו מהחשש שמא ימחט ראש הפתילה כדי שיאיר הנר יפה. על כל פנים נרות מוצקים שלנו שדולקים יפה ואין מוחטים אותם אפילו נר שעוה מותר לקרוא לאורם.

כתב מרן (סימן ערה סעי' א) אין פולין (פירוש לבער את הכנים מהבגדים תרגום בערתי הקדש פליתי) ואין קורין בספר לאור הנר ואפילו אינו מוציא בפיו שמא יטה ואפילו הוא גבוה עשר קומות שאינו יכול ליגע אליו שלא חלקו חכמים בדבר ומטעם זה יש לאסור אפילו הוא בעששית או קבוע בחור שבכותל וכן בנר של שעוה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) של שעוה - והב"ח בשם רש"ל כתב דנהגו להקל לבדוק כלים וציצית ולקרות אצל נר של שעוה וה"ה אצל נר של חלב והטעם דבזה לא שייך שמא יטה רק שמא ימחוט וכיבוי הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ולא הוי איסורא דאורייתא. וכ"כ הט"ז. ומסיק המג"א דשלא לצורך יש להחמיר דהא י"א דכיבוי הוי מלאכה דאורייתא כמ"ש בסוף סי' של"ד והא"ר כתב בשם המלבושי יום טוב דבנר של שעוה שייך ג"כ שמא יטה והביא לזה סמוכין מדברי הרמב"ן וכ"כ בביאור הגר"א דבנר של שעוה וה"ה של חלב שייך ג"כ שמא יטה. ומ"מ נ"ל דבנרות הטובים שלנו [שקורין סטארין] מותר לקרות

לפניהם לכו"ע דלא שייך שמא יטה רק בדבר שדרכו להטות לפעמים בחול כדי שידלק יפה ובנר (סטארין) ידוע דאין צריך להטייה כלל לעולם וכ"ש דלא שייך בו שמא ימחוט דאורו צלול מאד ואין צריך כלל לזה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג) נר של שעוה נחלקו הפוסקים אם מותר לקרוא לאורם בליל שבת, יש אוסרים גזרה שמא ימחוט ראש הפתילה והוה ליה כיבוי, ויש פוסקים שמתירים. ואף על פי שהעיקר כדעת האוסרים מפני שכן היא דעת מרן הבית יוסף, מכל מקום בנרות שעוה שבזמנינו שאורם צלול ואינם צריכים מחיטה, מותר לקרוא לאורם. וכן הדין בנרות העשויים מפראפין שאורם צלול מאד, שמותר לקרוא לאורם. [הנה מדברי מרן בשו"ת יביע אומר חלק א' סימן טז אות ו-ט מבואר דנוטה יותר להחמיר בנר של שעוה, וכן מבואר בילקוט יוסף מהדורא קמא שבת כרך א' עמוד שיז. אך בהליכות עולם ח"ג הראה פנים להקל בזה. ומשנה אחרונה עיקר. וכך היא דרכה של תורה].

שאלה צו: שניים שלומדים יחד וכבה אור החשמל האם מותר להם לקרוא לאור הנר של שמן.

תשובה: כיון שלימוד התורה הוא דבר מצוה ולומדים יחד בעניין אחד מותר להם ללמוד לאור הנר, שאם אחד מהם יבא להטות את הנר חבירו יזכירנו, אבל אם קוראים בשני עניינים אסור.

כתב מרן (סימן ערה סעי' ב) ודוקא אחד אבל שנים קורין ביחד שאם בא האחד להטות (פירוש להטות הנר כדי שיגיע השמן לפתילה) יזכירנו חבירו והוא שקורין בענין אחד שאז ישגיח האחד במה שיעשה חבירו אבל בשני ענינים לא. וכתב הרמ"א בהגה: ויש אומרים דבשני ספרים אפילו בענין אחד אסור (בית יוסף) ולכן אסור לומר פיוטים בליל יום טוב שחל להיות בשבת בבית הכנסת וכן נהגו (מרדכי וסה"ת וסמ"ג והגהות). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ו) שנים קורין דוקא לענין קריאה שהוא מלתא דמצוה התירו בזה אבל לא לענין רשות כ"כ המ"א, ומדברי הט"ז סק"ג משמע שהוא חולק ע"ז. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ז) אם אירע הפסקת חשמל בליל שבת, ועדיין לא בירכו ברכת המזון, אם הברכת שגורות בפיו יכול לברך ברכת המזון גם לאור הנר. ואם אין הברכת שגורות בפיו, לכתחלה יקרא [מתוך הספר] עם אדם נוסף, שאז אין חשש שמא יטה את הנר. או שיעמיד שומר שלא יטה. ואם אין שם אדם אחר, וגם אין הברכה שגורה בפיו, אם אכל ושבע ונתחייב בברכת המזון מן התורה, המיקל לברך ברכת המזון [גם ברכה רביעית] לאור הנר יש לו על מה שיסמוך. [שם עמוד שכא]. עוד כתב (אות ח) והוא הדין בזה לענין קריאת שנים מקרא ואחד תרגום בליל שבת, שאם אין הפרשה שגורה בפיו,

יכול לקוראה עם אדם נוסף, שאז אין חשש שמא יטה. אבל אין להקל בזה בקריאת דברי רשות. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד שכג].

שאלה צז: האם מותר לבדוק כוסות וקערות לאור הנר.

תשובה: כלים הדומים זה לזה וצריך עיון להבחין ביניהם אסור לבדקן לאור הנר של שמן, שמא יטה את הנר. ולאור נר מוצק של שעוה או חלב מותר.

כתב מרן (סימן ערה סעי' יא) כלים הדומים זה לזה וצריך עיון להבחין ביניהם אסור לבדקן לאור הנר ואפילו להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו אם הם דומים אסור לבדוק. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יט) מרן כתב צריך עיון להבחין ביניהם וברמב"ם איתא וצריך עיון רב, ועיין בבה"ל דיש לסמוך על דברי הרמב"ם להקל בנר של שעוה וחלב דבלא"ה יש מקילין וכנ"ל בסק"ד. ע"כ. אולם בקיצוש"ע ילקו"י (אות יג) כתב, בני זוג המתגוררים אצל קרוביהם, וייחדו להם חדר בדירה, ומדליקין שם נרות שבת, אחר שכבה החשמל אסור להם לבדוק את בגדיהם לאור הנר, כדי להבחין בין בגדיו לבגדי אחרים, שמא יטו את הנר כדי שיאיר יפה. ואם אין צריך עיון רב כדי להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו, יש להקל לבודקן לאור הנר. ובנר שעוה מותר אף כשצריך עיון רב. [ילקוט יוסף שבת א' עמוד שכה].

שאלה צח: מה הדין להחליף חיתול לתינוק בפני נרות שבת.

תשובה: נהגו שלא להחליף משום בזוי מצוה.

כתב הרמ"א (סימן ערה סעי' יב) נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות משום ביזוי מצוה וכן כתב הרוקח. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות טז) אם כבה אור החשמל בבית, והנר עדיין דולק, מותר לחתל את התינוקות לאור הנר, ואין לחוש בזה שמא יטה. ובנר שהודלק לשם מצות נר שבת, ראוי שלא לעשות לידו תשמיש שיש בו משום ביזוי. [ילקו"י שבת כרך א' עמוד שכו. ילקוט יוסף דיני חינוך קטן מהדו"ב עמוד קעה].

שו"ע סימן רעו

שאלה צט: גוי שהדליק נר בשביל ישראל האם מותר לישראל אחר ליהנות מאורו.

תשובה: אסור ליהנות מאורו גם ישראל אחר שלא הדליק הגוי בשבילו. ורק אם עשה הגוי עבור ישראל דבר שהוא אסור מדרבנן כגון שהביא מחוץ לתחום מותר לישראל אחר ליהנות ממנו. וכן אם הדליק הגוי לצורך חולה שאין בו סכנה או לצורך קטן מותר לישראל אחר להינות מאורו.

כתב מרן (סימן רעו סעי' א) אינו יהודי שהדליק את הנר בשביל ישראל אסור לכל אפילו למי שלא הודלק בשבילו. [הגה: ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב או שעשאו בקבלנות או בשכירות דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת אסור בכל ענין (הגהות אשירי פרק קמא דשבת ובית יוסף בשם סמ"ג וסה"ת)]. אבל אם הדליקו לצרכו או לצורך חולה ישראל אפילו אין בו סכנה. [הגה: או לצורך קטנים דהוא כחולה שאין בו סכנה (מרדכי פרק קמא דשבת)]. מותר לכל ישראל להשתמש לאורו והוא הדין לעושה מדורה לצרכו או לצורך חולה ויש אוסרים במדורה משום דגזרינן שמא ירבה בשבילו. [הגה: מיהו אם עשה אינו יהודי בבית ישראל מדעתו אין הישראל צריך לצאת אף על פי שנהנה מן הנר או מן המדורה (טור)]. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב) אסור לכל מדרבנן דאם יהא מותר ליהנות יאמר לו להדליק. עוד כתב (ס"ק ג) אסור אפילו למי שלא הודלק בשבילו ולא דמי למי שהובא בשבילו מחוץ לתחום בשבת דמותר לאחר וכדלקמן בסימן שכ"ה סעיף ח' דתחומין דרבנן וכן כל איסור דרבנן שעשה א"י בשביל ישראל מותר לאחר שלא נעשה בשבילו. ע"כ. וכתב בביה"ל (ד"ה בקבלנות) מה שהתרנו בסימן רנב סעי' ב ליהנות ממלאכת הגוי שעשה הגוי בקבלנות כיון שעשה הגוי להנאת עצמו, זה דוקא שלא נהנה הישראל מהמלאכה בשבת עצמה. אבל כאן אפילו שמדליק הנר בקבלנות אסור שהרי נהנה מהאור בשבת עצמה. ועוד שאם עושה הגוי בבית הישראל אפילו בקבלנות אסור שמא יאמרו הרואים שהוא שכירו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) אסור לומר לגוי אפילו בדרך רמז, שידליק את האור לצורך הישראל, ואם עבר וציוה את הגוי להדליק את הנר בשבילו בשבת, אסור לישראל ליהנות מאור זה, ואף צריך לצאת מהבית. אבל אם הגוי הדליק את האור בשביל הישראל שלא על פי ציוויו, אין צריך לצאת מהבית. אך אסור ליהנות מאור זה, אפילו למי שלא הודלק בשבילו, כל שהדליקו לצורך הישראל. ולהתפלל לאור זה וכיו"ב, יש להקל כשאי אפשר בלא זה. אבל אם הגוי הדליק נר לעצמו, או לצורך חולה ישראל אפילו אין בו סכנה, או לצורך קטן שדינו כחולה שאין בו סכנה, מותר לכל ישראל להשתמש לאורו. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד שכח]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ב).

שו"ע סימן רעז

שאלה ק: האם מותר להניח נר שבת או יום טוב על גבי אילן.

תשובה: נר שבת מותר להניח על גבי אילן, כיון שהנר מוקצה אין חשש שמא יטלנו מעל גבי האילן ויעבור על איסור השתמשות באילן בשבת. אולם ביום טוב שמותר להשתמש

בנר ואינו מוקצה, אסור להניחו על גבי האילן שמא יקחנו משם ונמצא עובר על איסור השתמשות באילן.

כתב מרן (סימן רעז סעי' ד) מותר להניח נר של שבת מבעוד יום על גבי אילן וידלק שם בשבת דליכא למיחש דלכשיכבה לשקליה מיניה ונמצא משתמש במחובר אבל אין מניחין נר של יום טוב על גבי אילן דשקיל ומנח ליה ונמצא משתמש באילן. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כ) בשבת אין חשש שכשיכבה הנר יטלנו משם דהא קי"ל דנר שהדליקו בו באותה שבת אסור לטלטלו אפילו לאחר שכבה וכדלקמן בסימן רע"ט. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) כשיש מסיבה משפחתית, וסועדים בליל שבת בחצר הבית, מותר להניח נר שבת או מנורה חשמלית מבעוד יום על גבי אילן שבחצר, ואין לחוש שכאשר הנר יכבה יקחנו משם, ונמצא משתמש במחובר. אבל ביום טוב אין מניחין נר על גבי אילן, אפילו מבעוד יום, שמאחר ומותר לטלטל את הנר ביום טוב, יש לחוש שמא יקחנו מהאילן ביום טוב, ונמצא משתמש באילן ביום טוב. [ילקוט יוסף שם עמוד שמ].

שו"ע סימן רעח

שאלה קא: האם מותר לכבות הנר בשביל שיישן החולה שיש בו סכנה.

תשובה: אם אפשר יעביר את החולה לחדר חשוך. ואם אי אפשר, יוציא את הנר מהחדר כי עדיף שיעשה איסור מוקצה מאשר איסור כיבוי. ואם לא יכול להוציא את הנר מותר לכבות הנר או מנורת החשמל בשביל שיישן החולה שיש בו סכנה, ואם אפשרי הדבר יעשה הכיבוי בשינוי.

כתב מרן (סימן רעח סעי' א) מותר לכבות הנר בשביל שיישן החולה שיש בו סכנה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב) מותר לכבות הנר וכשיקיץ אח"כ מותר לדלוק הנר בשבילו ובכל זה אם א"י מזומן לפניו ואפשר לעשות על ידו בלי איחור יעשה על ידו [סימן שכ"ח סי"ב בהג"ה]. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) חולה שיש בו סכנה שהאור מפריע לו לישון, ואי אפשר להעביר את החולה לחדר אחר, מותר לכבות את הנר או את החשמל, כדי שהחולה שיש בו סכנה והשינה יפה לו, יוכל לישון. וצריך שיכבה את הנר או את החשמל בשינוי, שלא כדרך שעושה כן בחול, וכגון, שיכבה את אור החשמל במרפקו, ולא ביד. ואם אפשר לטלטל את הנר מחוץ לחדר, עדיף שיעבור על איסור טלטול מוקצה, מאשר יעבור על איסור כיבוי בשבת. [ילקו"י שבת כרך א' עמוד שמ].

שו"ע סימן רעט

שאלה קב: נתן לחם על גבי המגש של נרות שבת מערב שבת, האם מותר לטלטל את המגש בשבת אחר שכבו הנרות.

תשובה: אם המגש מיוחד לנרות שבת אסור לטלטלו כיון שהמגש מיוחד לנר ולא לדבר אחר, לכן נחשב בסיס לדבר האסור, ואפילו הפת חשובה לו יותר מהנרות לא נחשב בסיס לדבר המותר והאסור. ואם הוא מגש שלא מיוחד לנרות מותר לטלטלו אם הניח עליו לחם.

כתב מרן (סימן רעט סעי' ג) לטלטל נר על ידי שנותנין עליו לחם בשבת אסור ואם נתן עליו הלחם מבעוד יום יש מי שמתיר לטלטלו בשבת על ידי לחם זה ואין לסמוך עליו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י) אם הלחם הוא חשיב אצלו יותר מהשמן וה"ה אם מניח שאר דבר חשוב דאז אמרינן כיון דהנר נעשה בסיס לאיסור דהוא השמן ולהיתר וההיתר חשוב טפי ולכך שרי כמ"ש סימן ש"י. ומ"מ סיים המחבר שאין לסמוך ע"ז והטעם דכיון דהמנורה עיקר עשייתה בשביל השלהבת לכן נעשית תמיד טפל ובסיס להשלהבת ולא ללחם ושארי דברים אחרים אף שהם חשובים יותר [מ"א]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) אם הניח מערב שבת את הפמוטים על גבי מגש מיוחד שייחדוהו תמיד להנחת נרות, ונותן אותו על השלחן, אף אם יש על המגש דבר היתר היותר חשוב מהפמוטים, וצריך לאותו דבר בשבת, אסור לטלטל את המגש עם הפמוטים שעליו, אף לאחר שהנרות כבו. ואפילו לצורך גופם או מקומם. ולכן אם רוצה להחליף את המפה שעל השלחן, צריך שיעשה תנאי מערב שבת. ולדעת הרמ"א יכול להניח מערב שבת לחם או שאר דברים החשובים לו יותר מהנר, [באופן שאין לו לחם במטבח, או מאכל החשוב לו מאד יותר מהנר], ואז השלחן יהיה כבסיס לדבר האסור והמותר, ואם צריך למקום השלחן או להסיר את המפה, רשאי לטלטל את הנרות לאחר שהנרות כבו. ואולם במגש סתם שיש שם גם לחם, מותר לטלטל המגש אגב הלחם, לאחר שהנרות כבו. [ילקו"י שבת א' עמ' שמג, ובמהדורת תשס"ד עמ' תריא. שארית יוסף ח"ג עמ' שצז].

שאלה קג: נר ישן של חרס והוא מאוס להשתמש בו שאר שימושים, האם מותר לטלטלו.

תשובה: אם לא הדליקו בו באותה שבת מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו כדין כל כלי שמלאכתו לאיסור, ואף על פי שהוא מאוס, שמוקצה מחמת מיאוס מותר בשבת. אבל אם היה דולק בין השמשות נעשה מוקצה לכל השבת אפילו אחר שכבה, כיון שהנר הוא בסיס לשלהבת ודינו כדין השלהבת, ודינו כמוקצה מחמת גופו שאסור לטלטלו אפילו לצורך גופו או מקומו.

כתב מרן (סימן רעט סעי' ו) נר שלא הדליקו בו באותה שבת אפילו הוא של חרס דמאיס ואפילו הוא של נפט דמסריח מותר לטלטלו דמוקצה מחמת מיאוס מותר. ע"כ. וכתב

המ"ב (ס"ק יט) מותר לטלטלו ואף דהוא כלי שמלאכתו לאיסור מ"מ לצורך גופו ומקומו מותר וכמ"ש סימן ש"ח ס"ג. עוד כתב (ס"ק כ) מוקצה מחמת מיאוס מותר הואיל ואיכא תורת כלי עליה וחזי לכסויי ביה מנא. ע"כ.

שאלה קד: פמוטים העשויים חוליות המתפרקים ולא הדליקו בהם באותה שבת, האם מותר לטלטלם לצורך גופם או מקומם.

תשובה: פמוטים המתפרקים אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם שמא יתפרקו ויבוא לתקוע חוליה בחברתה בחוזקה ויעבור על איסור תורה של בניית כלי. ואפילו אינם מתפרקים אלא דומים לאלו המתפרקים אסור לטלטלם שלא יתחלפו לו באלו המתפרקים. ופמוטים שלנו המחוברים על ידי ברגים ואין דרכם להתפרק בנפילה, מותר לטלטלם לצורך גופם או מקומם אם לא הדליק בהם באותה שבת, או שעשה תנאי מערב שבת שכשיכבו הנרות יוכל לטלטלם.

כתב מרן (סימן רעט סעי' ז) מנורה בין גדולה בין קטנה אם היא של פרקים אין מטלטלין אותה דחיישינן שמא תפול ותתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי ואפילו אם אינה של פרקים אלא יש בה חריצים סביב ודומה לשל פרקים אסור לטלטלה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כג) דע דלפי המתבאר בסעיף זה אסור לטלטל נרות שלנו [שקורין לייכטע"ר] (פמוטים) אף שלא הדליקו בו מעולם דהרי הם עשויין של פרקים. ומש"כ בס"ו מיירי בנרות שלא היו עשויין פרקים. ע"כ. אולם במ"ב סימן שיג (ס"ק מה) כתב שלא גזרו אלא במנורה שעשויה להתפרק וכל כיוצא בו, אבל דבר שאין דרכו להתפרק שרי בטלטול. ע"כ. והפמוטים שלנו אע"פ שעשויים מחלקים ומחוברים בברגים אין דרכם להתפרק בנפילה וכיוצא בזה. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג ד) אם התנה מערב שבת על נר זה שיטלטלנו כאשר יכבה, מותר לטלטלו אחר שהנר כבה, ונכון שיעשה את התנאי סמוך לשקיעה, ושיועיל לו התנאי לכל השנה. [ילקו"י שם עמ' שמב]. והוא הדין לפמוטים שנותנים בתוכם נרות שעוה ומדליקים את הנרות שבהם, שאסור לטלטלם בשבת, אפילו אחר שהנרות כבו, ואפילו אם צריך לגופם או למקומם. אבל פמוטים שלא הדליקו בהם באותה שבת, מותר לטלטלם לצורך גופם או מקומם. אבל אם הם עשויים מזהב שאדם מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם לצרכים אחרים, ומקצה להם מקום מיוחד, אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם, אף אם לא הדליק בהם באותה שבת. ונר שעוה וכדומה, שלא הדליקו בו באותה שבת, מותר לטלטלו בשבת לצורך גופו או מקומו.

שו"ע סימן רפ

שאלה קה: האם מותר לישא אישה בערב שבת ולעשות היחוד בשבת.

תשובה: יש לעשות היחוד אחר החופה קודם השבת, כיון שלדעת מרן חופה שלנו בלי יחוד לא נקראת חופה, ואם כן כשיתיחדו אחר כך בשבת יהיה כקונה קנין בשבת.
כתב המ"ב (סימן רפ ס"ק ד) ועיין לקמן סימן של"ט סקי"א במ"א דלכתחלה ראוי ליחדן אחר החופה יחוד גמור קודם השבת די"א דחופה שלנו לא מקרי חופה וא"כ כשיתיחדו אח"כ בשבת יהיה אח"כ כקונה קנין בשבת. ע"כ. ובמ"ב סימן שלט ס"ק לב כתב שלבתולה די ביחוד בעלמא אף שאינו ראוי לביאה ואף אם היתה נדה הוי חופה גמורה, וקנה בה קנין גמור. ואלמנה צריכה יחוד הראוי לביאה. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י סימן שלט (אות כד) נישואין הנערכים בערב שבת, אם הכלה בתולה צריכים החתן והכלה להתייחד קודם כניסת השבת, אבל אין צורך בייחוד גמור הראוי לביאה, אלא רק שיכנסו למקום צנוע. [ילקוט יוסף שבת ה עמוד צד. ויסוד הדין מבואר בבנימין זאב, ובשער המלך, ומבואר מדבריהם דדוקא בער"ש עושים יחוד מיד אחר החופה, ומשמע דבשאר הימים אין צריך לסמוך היחוד לחופה. ודיוק זה לא רצה להבין בספר תורת הישיבה, ובחנם השיג על דברינו, ורצה לבטל מנהג רבותינו ראשי הישיבות זיע"א]. ע"כ. ובהערה (אות טז) הביא מלוית חן עמוד קצב שכתב הטעם לחלק בין בתולה לאלמנה, שבבתולה יש לה חיבת חופה לכן די ביחוד כל דהו, אבל באלמנה שאין לה חיבת חופה לא קונה עד שיהיה יחוד הראוי לביאה. [ועיין עוד ביביע"א חלק ה' אבן העזר סימן ט אות ה שהביא כמה אחרונים הסוברים שאף שלדעת הרמב"ם ומרן השו"ע חופה היא יחוד, עכ"פ יש חילוק בין יחוד של בתולה ליחוד של אלמנה כנ"ל. ולפי זה העושים חדר יחוד באולם החתונה מיד אחר הקידושין צריכה הכלה לצאת משם עם כיסוי ראש כדין נשואה. ולא יועיל מה שלא סוגרים הדלת במפתח שהרי בתולה לא צריכה יחוד הראוי לביאה].

תפילת שחרית וקריאת התורה

שו"ע סימן רפא

שאלה קו: המאריך והמנעים בזמירות האם יש בזה משום ביטול תורה.

תשובה: כתב הרמ"א ואין למחות במאריך בהם אף על פי שהמוחה מכוין משום ביטול תורה.
כתב הרמ"א (סימן רפא סעי' א) הגה: ונוהגים שבשבת מאחרין יותר לבוא לבית הכנסת מבחול משום דבתמיד של ימות החול נאמר בבוקר ואצל שבת נאמר וביום השבת דמשמע איחור (מרדכי פרק כ"ב) ונוהגין להרבות בזמירות של שבת כל מקום לפי מנהגו ובכל דבר אם לא אמרו אין מחזירין אותו מלבד אם לא אמר לאל אשר שבת וכו' מחזירין

אותו ויש להאריך ולהנעים בזמירות ואין למחות במאריך בהם, אף על פי שהמוחה מכוין משום ביטול תורה (אור זרוע). ומכל מקום בשבת ויום טוב לא יאריך יותר מדאי כדי שיאכלו קודם שעה ששית כדלקמן סימן רפ"ח. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) להאריך ולהנעים בזמירות, היינו לאמרם בנגון שיש בו נעימה, כעין שעושין בפסוקי דזמרה, אבל לא להאריך הרבה וכבר הפליגו הקדמונים בגנות המשוררים המאריכים ומפרידים אות מחברתה ותיבה מחברתה. וביותר מצוי קלקול ע"י הנגונים בסיום הברכה כשעונין הקהל אמן לפעמים עונין קודם שיסיים ממש הברכה ולפעמים מאריכין בניגון אחר סיום התיבה ועונין בהפסק גדול אמן [פמ"ג]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) כבר נהגו להתפלל בשבת וביום טוב בנעימה ובנגינה, ומאריכים בתפלה יותר משאר ימים. ומכל מקום אין להאריך יותר מדאי, כדי שלא לגרום לטורח צבור, ובפרט אם על ידי כך יעבור זמן קריאת שמע ותפלה, וכמבואר. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד שמו].

שו"ע סימן רפב

שאלה קז: האם יכול לקרוא אחד מהעולים או המוסיף פסוקים שקרא חברו.

תשובה: לדעת מרן יכול לקרוא מה שקרא חברו רק לא עולה מן המניין של שבעה עולים אם לא הוסיף לפחות שני פסוקים ממה שקרא הראשון. ולדעת הרמ"א נהגו שלא יקרא מה שקרא חברו, חוץ משמחת תורה שיכול לחזור על הקריאה.

כתב מרן (סימן רפב סעי' ב) מותר לקרות עולים הרבה אף על פי שקרא זה מה שקרא זה וחוזר ומברך אין בכך כלום. וכתב הרמ"א הגה: ויש אוסרים (מרדכי סוף מגילה) וכן נהגו במדינות אלו חוץ מבשמחת תורה שנהגו להרבות בקרואים ונהגו כסברא הראשונה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט) לדעת מרן שיכול לקרוא מה שקרא חבירו, מ"מ אינו עולה מן המנין אם לא שהוסיף לכל הפחות שני פסוקים על מה שקרא הראשון דאז דיעבד עולה למנין וכמ"ש בסוף סימן קל"ז. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י כתב, בכל שבת קוראים בתורה שבעה עולים, ונהגו לקרוא שבעה עולים ולגמור עמהם את הפרשה, ואומרים קדיש, וחוזר וקורא המפטיר מה שקרא השביעי. ואם רוצים להוסיף על העולים, רשאים, וכן ביום טוב שצריך להעלות לא פחות מחמשה עולים, מותר להוסיף עליהם. באופן שכל עולה יקרא קריאה חדשה, ואף על פי שיש אומרים שבזמן הזה שהתקינו חז"ל שכל עולה לספר תורה מברך לפניה ולאחריה, אין להוסיף על העולים משום ברכה שאינה צריכה, אין הלכה כן, אלא גם בזמן הזה מותר להוסיף על העולים של חובת היום. ואדרבה בבתי כנסת גדולים שמתפללים שם קהל רב, עדיף להוסיף על העולים, כדי שיגיע לכל אחד מהקהל לעלות לספר תורה לכל הפחות פעם בחודש. אבל בבתי

כנסת קטנים שאין שם קהל רב, טוב שלא להוסיף על העולים של חובת היום, אלא אם כן יש שם חתן או בעלי ברית. וכשיש שם חתן או בעלי ברית נכון שהשליח צבור הקורא בתורה יקיים בעצמו "החכם עיניו בראשו", ויקרא לכל אחד משבעת העולים לחובת היום, שלשה פסוקים, או יותר מעט, להתחיל ולסיים בכי טוב, כדי שיוכל לקרוא קריאה חדשה לכל עולה נוסף. ואם בכל זאת מחמת ריבוי העולים נדחק לחזור על אותם פסוקים, רשאי לעשות כן. ואין בזה חשש איסור ברכה שאינה צריכה, מאחר שכן המנהג. [וכן נהגו בשמחת תורה, שחוזרים וקוראים כמה וכמה פעמים קריאת ולאשר אמר]. ומכל מקום לא יוסיפו יותר מדאי, כדי שלא לגרום טורח צבור. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד שמט, יביע אומר חלק ט' חאו"ח סימן כז עמוד מא].

שאלה קח: כמה קטנים יכולים לעלות לספר תורה בשבת, ומה הדין ביום טוב.

תשובה: מעיקר הדין צריך שיהיו רוב העולים גדולים, ויכולים לעלות בשבת שלשה קטנים. ויש מקומות שנהגו שלא מעלים קטן, וכל מקום יעשו כמנהגם. וגם ביום טוב מותר להעלות קטן למניין חמשה קרואים.

כתב מרן (סימן רפב סעי' ג) הכל עולים למנין שבעה אפילו אשה וקטן שיודע למי מברכין אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ואלו דוקא מצטרפים למנין הקרואים אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים (ר"ן וריב"ש). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יא) קטן עולה למנין שבעה אבל לא למנין שלשה [מ"א]. ובעולת שבת כתב עוד דה"ה למנין דה"ו שיש בר"ח ויו"ט ויוה"כ ג"כ אין עולה. עוד כתב (ס"ק יד) מה שכתב הרמ"א שלא יהיו כולם נשים או קטנים, גם לא רובם לא יהיו קטנים או נשים. אולם בקיצוש"ע ילקו"י (סימן קלה אות לג) כתב, מותר להעלות קטן לספר תורה בשבתות ובימים טובים, והקטן מצטרף לחובת שבעה עולים בשבת, והוא שהגיע לחינוך ויודע למי מברכים, שהוא מבן שש שנים ומעלה. [ויודע לקרוא בלחש עם השליח צבור]. ויכול הקטן לקרוא בעצמו את פרשת עלייתו, כשהוא בקי לקרוא בספר תורה בלי טעויות, ובטעמי המקרא. וכל זה בין כשעולה הקטן באמצע הקרואים, ובין כשעולה הקטן בסוף הקרואים. ובמקום שיש מנהג ברור שאין מעלין קטן לספר תורה כלל, יעשו כמנהגם, ולא ישנו מפני המחלוקת. [ילקוט יוסף, הלכות קריאת התורה עמוד נט]. עוד כתב (אות לד) לכתחלה אין להעלות קטן פחות מי"ג שנה ויום אחד, למנין שלשה עולים בימי שני וחמישי, ומכל מקום אם עלה כבר ובירך ברכות התורה, הצבור יוצא ידי חובת ג' עולים בעליית הקטן. וכשיש צורך קצת להעלות קטן לספר תורה בימי שני וחמישי, כגון נער המניח תפילין ימים מספר לפני מלאת לו י"ג שנה

ויום אחד, אפשר לסמוך על הפוסקים המקילים בזה, ולהעלותו לכתחלה לספר תורה, ועולה למנין שלשה. וכל שכן באופן שהנער הולך עם הוריו לביהכ"נ במעמד חגיגי, שמותר שיעלה לתורה, אף שחסרים לו כמה ימים להיות בר מצוה. [ילקוט יוסף, הלכ' קס"ת עמוד נח].

שאלה קט: לאחר שעלה השביעי נתברר שאין מי שיודע להפטיר אלא הוא, כיצד ינהגו.

תשובה: אם לא אמר קדיש יפטיר בנביא מי שעלה שביעי בלא שיקרא בתורה תחילה, שהרי כבר קרא בתורה. אבל אם הפסיק בקדיש יחזור ויקרא בתורה ואחר כך יפטיר בנביא.

כתב מרן (סימן רפב סעי' ה) אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה וכבר אמר שליח ציבור קדיש אחר קריאת הפרשה זה שרוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות ויברך על קריאתו תחלה וסוף. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: אבל אם לא אמר קדיש יפטיר מי שעלה לשביעי אם יודע ואם יש אחרים שיודעים להפטיר לא יפטיר מי שעלה כבר (אור זרוע). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כח) אם אמר השביעי קדיש צריך לחזור ולקרות ואפילו השביעי רוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות כיון שהפסיק בקדיש הנכנסים לא ידעו שזה המפטיר קרא מתחלה בתורה ואיכא בזיון לתורה כדאמרינן בגמרא דהמפטיר צריך שיקרא בתורה תחלה מפני כבוד התורה [היינו דאי המפטיר יפטיר בנביאים ויברך עליו ולא יקראו בתורה הרי אנו משוים דברי הנביאים לתורה בקריאה וברכה לכן צריך לקרות המפטיר בתורה תחלה ומזה יראו שהתורה עיקרית] ומ"מ נכון יותר בענייננו שהפסיק בקדיש שיקרא המפטיר אחד מן הקודמים ולא השביעי. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רפד סעי' א) העולה לתורה לכתחלה אינו רשאי לעלות שוב לעליית מפטיר. אבל כשיש צורך בדבר, יש להקל, וכגון כשלא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה, וכבר אמר השליח צבור קדיש שאחר קריאת הפרשה. וכן במקום שנהגו שהרב עולה לספר תורה בשבת חזון לעליית מפטיר, אף שלכתחלה לא יקראוהו לעליית שלישי, מכל מקום בדיעבד שכבר קראוהו לעליית שלישי, יכול לעלות אחר כך ולקרוא מפטיר בברכות. וכל זה בספר תורה אחד, אבל כשהמפטיר קורא בספר תורה אחר, בשבתות שמוציאין שני ספרי תורה, אם עלה לעלייה אחרת ממנין העולים, לא יעלה שנית לעליית מפטיר בספר התורה השני, שלא יאמרו שהספר תורה הראשון היה פגום ח"ו. [ילקוט יוסף שבת א' עמ' שנב. לוית חן סי' כ].

שו"ע סימן רפג

שאלה קי: מדוע לא מוציאים בשבת שני ספרים כדי להפטיר בספר השני את פרשת קורבן מוסף של שבת.

תשובה: כתב מרן מפני שיש בפרשת המוסף של שבת רק שני פסוקים, ולא קורים בתורה פחות משלושה פסוקים. עוד טעם כתבו התוספות לפי שצריך להפטיר בנביא בכל שבת מענינו של יום, ואם נקרא בתורה בשל שבת אם כן יהא צריך להפטיר בנביא במה שסיים, דהיינו מעניני שבת, ואם כן יהיו כל ההפטרות מענין אחד.

כתב מרן (בסימן רפג סעי' א) מה שאין מוציאין בשבת ספר שני לקרות פרשת המוספים מפני שאין בה אלא שני פסוקים. וכתב המ"ב (ס"ק א) שאין בה אלא שני פסוקים, ואין קורין בתורה פחות מג' פסוקים וכדלעיל סימן קל"ז ולהצטרף עמה פסוקים שלא מענינו של יום אי אפשר. והתוס' כתבו עוד טעם לפי שצריך להפטיר בנביא בכל שבת מענינו של יום ואי קרינן בשל שבת א"כ יהא צריך להפטיר בדסליק מיניה והיינו מעניני שבת וא"כ יהיו כל ההפטרות מענין אחד. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רפב אות יט) אין מוציאין שני ספרי תורה כדי לקרות בספר תורה השני פרשת המוספים, מפני שאין בה אלא שני פסוקים. [ילקו"י שבת כרך א עמוד שנא].

שו"ע סימן רפד

שאלה קיא: כמה פסוקים צריך לקרוא בהפטרה בשבת ויום טוב.

תשובה: בשבת קורא עשרים ואחד פסוקים, לפי מספר העולים שלושה לכל עולה. אלא אם כן הסתיים הענין בפחות לא צריך לקרוא עשרים ואחד פסוקים. וביום טוב שיש חמשה עולים, קורא בהפטרה חמשה עשר פסוקים.

כתב מרן (סימן רפד סעי' א) מפטירין בנביא מענינה של פרשה ואין פוחתין מכ"א פסוקים אלא אם כן סליק ענינא בבציר מהכי כגון עולותיכם ספו על זבחיכם. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ודוקא בשבת בעינן כ"א פסוקים ג' פסוקים לכל אחד מן הקרואים אבל ביום טוב שקורין ה' סגי בט"ו פסוקים (מהר"ם פאדוא"ה) ולא נתקנה ההפטרה רק בצבור אחר שקראו בתורה (תשובת הרמב"ן סימן קצ"ט) אבל בלאו הכי אסור לקרות עם הברכות שלפניה ולאחריה אבל בלא ברכה שרי (בית יוסף). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב) הטעם שמפטירין בנביא מפני שפעם אחת גזרו גזירה על ישראל שלא יעסקו בתורה וקראו בנביאים שבעה וברכו עליהם כנגד השבעה שהיו צריכים לעלות ולקרות בתורה ולא היו קורין עם כל אחד פחות מג' פסוקים והרי בין כולם כ"א פסוקים לכך אף על פי שהגזירה בטלה מנהגא לא בטל ומשו"ה תקנו שהמפטיר יקרא בנביא לא

פחות מכ"א פסוקים ויהא קורא בתורה תחלה מפני כבוד התורה וכמ"ש בסימן רפ"ב במ"ב סקכ"ח ויברך המפטיר ז' ברכות [דהיינו שתי ברכות שמברך המפטיר על התורה לפניה ולאחריה ואחת על הנביא לפניה וארבע לאחריה] כנגד ז' שקראו בתורה. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) מפטירין בנביא מענינה של פרשת השבוע, ואין פוחתין מכ"א פסוקים, אלא אם כן נסתיים הענין בפחות מזה.

שאלה קיב: בשבת שהפרשיות מחוברות איזה הפטרה קורא.

תשובה: קורא ההפטרה של פרשה שנייה שבה מסיימים את הקריאה.

כתב מרן (סימן רפד סעי' ז) בשבת שהפרשיות מחוברות מפטירין בהפטרת פרשה שניה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יג) מפטירין בהפטרת פרשה שניה שבה מסיימין את הקריאה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ו).

שו"ע סימן רפה

שאלה קיג: מהו הזמן המובחר לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, ועד מתי יכול לקרוא.

תשובה: האר"י ז"ל נהג לקרא ביום שישי בבוקר אחר התפילה את כל הפרשה שניים מקרא ואחד תרגום בלא הפסק. אך גם אם קורא מתחילת השבוע בכל יום מעט ומסיים בערב שבת, נחשב מצוה מן המובחר. וכן אם משלים הקריאה קודם אכילה ביום שבת בבוקר נחשב מצוה מן המובחר. ואם לא הספיק לקרוא קודם אכילה יקרא אחר אכילה עד מנחה. נאנס ולא קרא עד מנחה של שבת, יכול לקרוא עד יום רביעי, ואם לא קרא יקרא עד שמיני עצרת.

כתב מרן (סימן רפה סעי' ג) מיום ראשון ואילך חשוב עם הצבור. עוד כתב (סעי' ד) מצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת ואם לא השלים קודם אכילה ישלים אחר אכילה עד המנחה. ויש אומרים עד רביעי בשבת ויש אומרים עד שמיני עצרת (דהיינו בשמחת תורה שאז משלימים הצבור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ז) מיום ראשון ואילך חשוב עם הציבור כיון שמתחילין במנחתא דשבתא לקרות פרשת שבוע הבא נחשב שוב הקורא כקורא עם הציבור וא"כ מה שכתב המחבר מיום ראשון ואילך לאו דוקא הוא. עוד כתב (ס"ק ח) כמה אחרונים כתבו דמן המובחר הוא לקרותה בע"ש, ועיין בשע"ת. ובספר מטה יהודה כתב דאם הוא קורא מתחלת השבוע והלאה הוא ג"כ בכלל מצוה מן המובחר וכמו שכתב בב"י דמוכח כן מדברי הרמב"ם. וכן בספר מעשה רב כתב בהנהגת הגר"א שהיה נוהג תיכף אחר התפלה בכל יום לקרוא מקצת מהסדרה שנים מקרא ואחד תרגום ומסיים בע"ש. עוד כתב (ס"ק ט) מצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל, וכדאיתא במדרש שצוה רבי את בניו אל תאכלו לחם בשבת עד

שתגמרו את כל הפרשה. ומ"מ פשוט דאין לעכב מחמת זה האכילה עד אחר חצות וכדלקמן בסימן רפ"ח דזהו רק מצוה בעלמא ולכתחלה מהנכון אם לא קרא שנים מקרא ואחד תרגום בע"ש להשכים בשבת בבקר ולקרא השמו"ת קודם הליכתו לבהכ"נ [כן איתא באור זרוע ריש הלכות שבת וכ"מ בתר"י ריש ברכות ע"ש]. עוד כתב (ס"ק י) עד המנחה, דממנחה ולמעלה מתחילין הצבור לקרות פרשת שבוע הבא. ע"כ. וכתב בחזון עובדיה שבת א (עמוד שיב) שהנכון כסברא זו שרק עד המנחה יכול להשלים. ושוב כתב ומיהו יש אומרים שיכולים להשלים שמו"ת עד רביעי בשבת, ויש אומרים עד שמיני עצרת. ע"כ. ובביאורים (עמוד שיג) כתב ונראה שדעת מרן שסתם כסברא ראשונה, שזמן השלמתה בשבת עד המנחה. וכ"כ בכף החיים (אות כו) בדעת מרן. ורק בשעת הדחק גדול שנאנס ולא קראה בשבת, יכול להשלימה אח"כ. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ח) יש נוהגים לקרוא בכל יום אחר תפלת שחרית מקצת מהפרשה, שנים מקרא ואחד תרגום, ומסיימים בערב שבת, ומיום ראשון ואילך חשיב קוראה עם הצבור. וכן דעת מרן השלחן ערוך. והאר"י ז"ל נהג שביום ששי מיד אחר תפלת שחרית, היה קורא שנים מקרא ואחד תרגום. וכן מנהג החסידים. ומכל מקום, מי ששעתו דחוקה לו ואינו יכול לנהוג כן, בודאי שיכול לקרוא שמו"ת החל מיום ראשון, וכפסק מרן השלחן ערוך. [ילקוט יוסף שבת א' עמ' שנט]. עוד כתב (אות ה) מצוה מן המובחר שישלים לקרות הפרשה קודם שיאכל בשבת. ומכל מקום פשוט שאין לעכב מחמת זה האכילה עד חצות. ואם לא השלים קודם האכילה, ישלים אחר האכילה עד זמן מנחה. ובדיעבד עד רביעי בשבת, ויש אומרים עד שמיני עצרת. [ילקוט יוסף שם עמ' שנח].

שו"ע סימן רפו

שאלה קיד: הגיע זמן תפילת מנחה של שבת ועדיין לא התפלל מוסף, איזה תפילה יקדים.

תשובה: אם מתפלל ביחיד יקדים להתפלל מנחה ואחר כך יתפלל מוסף. שתדיר ואינו תדיר תדיר קודם. ובציבור יתפללו מוסף ואחר כך מנחה שלא יטעו בשאר שבתות להתפלל מנחה קודם מוסף אפילו קודם חצות.

כתב מרן (סימן רפו סעי' ד) היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד ו' שעות (ומחצה, טור) שהוא זמן תפלת מנחה צריך להתפלל של מנחה תחלה ואחר כך של מוסף. וכתב הרמ"א בהגה: ומיהו אם הקדים של מוסף יצא (בית יוסף בשם הרשב"א). עוד כתב מרן ויש אומרים דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתיהן כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה אבל אם

אינו צריך עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף. וכתב הרמ"א בהגה: ומיהו אם הגיע מנחה קטנה יתפלל מנחה תחלה (הר"י והרא"ש בשם ירושלמי). עוד כתב מרן. ויש מי שהורה שאין עושים כן בצבור להקדים תפלת מנחה לתפלת מוסף כדי שלא יטעו. ע"כ. וכתב במ"ב (ס"ק י) מתפלל מנחה תחלה שהיא תדיר. עוד כתב (ס"ק יד) שאין עושים כן בציבור שלא יטעו בשאר ימים להתפלל מנחה קודם מוסף אפילו קודם חצות. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יד) יחיד שנתעכב מלהתפלל מוסף עד שהגיע זמן מנחה, [שש שעות וחצי מהיום], צריך להקדים להתפלל של מנחה תחלה, ואחר כך להתפלל מוסף. ואם הקדים של מוסף למנחה, יצא. וכן אם נאנס ולא התפלל שחרית של שבת, ונזכר אחר שהגיע זמן מנחה, יתפלל תפלת מנחה, ואחר כך תפלת מוסף, ואחר כך תפלת התשלומין של שחרית. ואם יש לו זמן רק בשביל להתפלל תפלה אחת בלבד, יש לו להעדיף להתפלל תפלת מנחה, ולא מוסף. [ילקו"י תפלה א' עמוד תקנא].

שאלה קטו: האם מותר לאכול או לשתות אחר תפילת שחרית קודם תפילת מוסף.

תשובה: אין לאכול אכילת קבע לפני תפלת מוסף, אבל מותר לאכול עד כביצה פת או עוגה וכן יכול לאכול פירות וירקות ולשתות כמה שירצה אחר שעשה קידוש. ואם הוא חולה או חלש יכול לטעום אפילו בלא קידוש שיש אומרים שאין חובת קידוש חלה קודם תפילת מוסף.

כתב מרן (סימן רפו סעי' ג) מותר לטעום קודם תפלת המוספין דהיינו אכילת פירות או אפילו פת מועט אפילו טעימה שיש בה כדי לסעוד הלב אבל סעודה אסור. וכתב המ"ב (ס"ק ז) כשיש לו רק פירות והדין שלא יכול לצאת ידי חובת קידוש במקום סעודה באכילת פירות לבד, לכן ישתה רביעית יין מלבד כוס הקידוש, ויצא בזה ידי חובת קידוש במקום סעודה. ואם אין לו אלא רביעית אחת של יין בדיעבד יכול לצאת ידי חובה בשתיית רבעית יין מכוס הקידוש עצמו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רפט אות ז) מן הדין מותר לאכול אכילת עראי, כגון פת עד כביצה, ופירות [אפילו הרבה], בלי קידוש, בין שחרית למוסף, בין בשבת בין בימים טובים, ואפילו בראש השנה קודם התקיעות, או בסוכות קודם נטילת לולב, שלא חלה חובת קידוש אלא אחר מוסף. ומכל מקום אין להקל אלא לאדם חלש, או חולה, ובאופן שאין לו אפשרות לקדש על היין תחלה. אבל כשיש לו אפשרות לקדש תחלה, יקדש וישתה כמלוא לוגמיו בלבד, ויאכל כזית עוגה או יותר עד כביצה, ואחר כך יאכל פירות ומגדנות כאשר תאוה נפשו. ואחר מוסף יחזור ויקדש על היין ויסעוד סעודת קבע, לצאת ידי חובת סעודה שניה של שבת, שאין יוצאים י"ח סעודת שבת אלא בפת. [ילקו"י שבת א' עמ' תרג].

שו"ע סימן רפז

שאלה קטז: כשמבקר חולה בשבת או מנחם אבלים, מהו הנוסח שאומר להם.

תשובה: לחולה אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא. וכשמנחם אבל יאמר שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבוא. ועדיף לבקר החולה ולנחם אבלים ביום חול.

כתב מרן (סימן רפז סעי' א) יכולים לנחם אבלים בשבת וכן יכולים לבקר את החולה ולא יאמר לו כדרך שאומר לו בחול אלא אומר לו שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום. וכתב הרמ"א בהגה: ויש אומרים דאין צריך לומר ורחמיו מרובים וכו' וכן נהגו (רמב"ם פרק כ"ד). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) אמרינן בגמרא בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת וע"כ לא יפה עושין אותן שכל ימי השבוע אין הולכין רק בשבת. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) מותר לנחם אבלים בשבת, אך אין מזכירין שום נחמה, אלא יושבים מעט, ומפייסים את האבלים בדברי מוסר ואמונה, לעודדם ולחזקם משברון לבם, ותו לא מידי. ויש שנוהגים לומר לאבל בשבת: שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבוא. [מהרש"ל. וראה בכה"ח אות ד]. ואמרו בגמרא, שבקושי התירו לנחם אבלים בשבת, ולכן מה שיש נוהגים שבכל ימות השבוע אין הולכים לנחם רק בשבת, לא יפה עושים. [ילקו"י שבת כרך א' עמוד שעז].

שו"ע סימן רפח

שאלה קיז: המתענה תענית חלום בשבת האם אומר 'עננו' בתפילה.

תשובה: הרואה חלום רע בליל שבת לא יתענה בשבת אלא אם כן לבו דוה עליו ביותר, ונפשו עגומה מאד, ומצטער צער גדול. והמתענה אומר 'עננו' בתפלה קודם יהיו לרצון האחרון.

כתב מרן (סימן רפח סעי' ו) המתענה בשבת אומר עננו אחר סיום תפלתו בלא חתימה וכוללו באלהי נצור. וכתב הרמ"א בהגה: ויאמר אחר תפלתו רבון העולמים גלוי וכו' כמו בחול (אור זרוע הלכות תענית). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כב) אחר סיום תפילותו היינו קודם יהיו לרצון. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) הרואה חלום רע בליל שבת, אין לו להתענות תענית חלום בשבת, אפילו אם החלום הוא אחד משלשה חלומות רעים שהוזכרו בפרק הרואה ובשלחן ערוך (סי' רפח), אלא יקדיש את יום השבת ההוא ללימוד תורה, ולקריאת תהלים כפי כחו. וימנע משיחת חולין, ונרצה לו לכפר עליו. ואם לבו דוה עליו ביותר, ונפשו עגומה מאד, ומצטער צער גדול, מותר לו להתענות בשבת, וכל היום ישב בבית הכנסת ויעסוק בתורה כפי כחו, כדי שייקרע רוע גזר דינו. [ובפרט אם יודע בעצמו שחלומותיו מתקיימים]. ויאמר עננו בסוף אלהי נצור. והוא

הדין בכל זה גם ביום טוב, אף על פי שביום טוב יש בו גם מצות שמחה. ומכל מקום אין המתענה בשבת מברך הגפן בקידוש של יום, אחר שאינו שותה, ועוד שאין קידוש אלא במקום סעודה. וצריך להתענות ביום ראשון כדי לכפר על מה שביטל עונג שבת, ושב ורפא לו. ואם קשה לו להתענות ביום ראשון, יתענה אחר כך. [ילקו"י שבת א עמ' שפ].

קידוש היום וסעודות שבת

שו"ע סימן רפט

שאלה קיח: כשאין לו יין או פת לקדש עליהם האם מותר לו לאכול ללא קידוש.

תשובה: בליל שבת כשאין לו יין או חתיכת פת לקדש עליו, מותר לאכול בלא קידוש ויסמוך על הקידוש בתפילה. ואם מצפה שיביאו לו יין או פת ימתין כמה שעות, אבל לא צריך להמתין עד לאחר חצות לילה, ואם הוא חלש לא צריך להמתין כלל, ואחר כך כשיביאו לו יין ופת יקדש ויאכל כזית. וכן בקידוש היום לא צריך להמתין שיביאו לו יין או חמר מדינה ויאכל בלא קידוש, אולם אם יש לו פת ואפילו חתיכת פת אומר המוציא על הפת, ואסור לאכול דבר אחר קודם לכן.

כתב מרן (סימן רפט סעי' ב) במקום שאין יין מצוי הוי שכר ושאר משקין חוץ מן המים חמר מדינה ומקדשין עליו ואם אין לו שכר ושאר משקין אוכל בלא קידוש. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י) אוכל בלא קידוש פי' כשיש לו פת [ואפילו חתיכת פת ולא פת שלם] אומר המוציא על הפת ואסור לאכול דבר אחר קודם לכן לדעת קצת פוסקים ואם אין לו גם פת אוכל בלא קידוש ואין לו לבטל מצות עונג שבת בשביל זה. ובלילה אם אין לו חתיכת פת ויין ושאר משקין לקדש עליו ויש לו תבשיל ופירות וכיוצא בו י"א דאם מצפה שיביאו לו איזה דבר לקדש עליו ימתין איזה שעות ועכ"פ א"צ להמתין יותר מחצות ואם הוא אדם חלש א"צ להמתין ויאכל מה שיש לו בלא קידוש ויסמוך על מה שהזכיר קדושת היום בתפלה ולכשיביאו לו אח"כ בלילה פת או יין אומר עליו כל נוסח הקידוש ויסעוד כזית עכ"פ. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רעא אות ח) מי שנמצא בחוץ לארץ במקום שאין שם יין כשר לקידוש, שכל היינות שם הם יין נסך, או מי שנמצא במדבר ואין לו יין לקדש עליו, וגם אין לו פת, אין לו לברך את ברכת הקידוש, שאין מברכים ברכה זו אלא על היין או על הפת. ודי במה שמזכיר דברי שבח וקדושת השבת בתפלתו. וטוב שיוסיף בתפלה "זכר למעשה בראשית וליציאת מצרים", ויכוין לצאת ידי חובתו, שמצוות צריכות כוונה. [ילקו"י שבת כרך א עמו' רמא, ובמהדורת תשס"ד עמוד תקצד].

שו"ע סימן רצ

שאלה קיט: כיצד משלים מנין מאה ברכות בשבת.

תשובה: ירבה בפירות ומגדים ומיני ריח כדי להשלים מנין מאה ברכות.

כתב מרן (סימן רצ סעי' א) ירבה בפירות ומגדים ומיני ריח כדי להשלים מנין מאה ברכות. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) וגם בליל שבת קודש טוב שישלים בם המאה ברכות. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) ירבה בשבת בפירות ומגדים ומיני ריח, כדי להשלים מנין מאה ברכות. וגם הנשים צריכות להשלים מאה ברכות, ולכן אם אינן יכולות להשלים מאה ברכות בברכת הפירות, תתפללנה גם תפלת מנחה. [ילקו"י שם עמ' שצא].

שו"ע סימן רצא

שאלה קכ: אם לא אכל בליל שבת או יום טוב האם יש לו תשלומין.

תשובה: יש לו תשלומין ויאכל בשבת ביום ג' סעודות, ואם לא קידש בלילה אומר את נוסח הקידוש של הלילה ביום מלבד ויכולו. וכן ביום טוב אם לא אכל בלילה יאכל ביום ב' סעודות.

כתב הרמ"א (סימן רצ"א סעי' א) בהגה: ומי שלא אכל בליל שבת יאכל שלש סעודות ביום השבת (הרא"ש פרק ערבי פסחים). וכתב המ"ב (ס"ק ה) וג"כ צריך לקדש בשחרית כל הקידוש של לילה מלבד ויכלו אם לא קידש בערבית וכנ"ל בסימן רע"א ס"ח וה"ה ביום טוב מי שלא אכל בליל יום טוב צריך לאכול שתי סעודות למחר ביום [דביו"ט החיוב הוא שתי סעודות אחת בלילה ואחת ביום] וה"ה שיאמר בשחרית כל הקידוש של יום טוב של לילה אם לא קידש בלילה. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רע"א אות כא) מי ששכח או הזיד ולא קידש בליל שבת, יקדש ביום, ויאמר כל נוסח הקידוש של הלילה, מפני שזמנו כל היום. אך אינו אומר ויכולו. ואף על פי שהתפלל תפלה של שבת, יקדש על היין בשם ומלכות, ויטעם מן הכוס כמלא לוגמיו, אם הוא בתוך הסעודה. ואם אינו בתוך הסעודה, ישתה רביעית יין מכוס הקידוש, כדי שיחשב לו קידוש במקום סעודה. [ילקו"י שבת כרך א' עמוד תקצה].

שאלה קכא: עשה סעודה שלישית קודם שש שעות ומחצה האם יצא.

תשובה: לא יצא, אבל אם נמשכה סעודתו ואכל כזית לאחר שש שעות ומחצה יצא ידי חובה.

כתב מרן (סימן סימן רצא סעי' ב) זמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק

ז) ואם התחיל לאכול הסעודה שלישית קודם חצות ונמשכה הסעודה עד אחר שהגיע זמן מנחה גדולה יצא דהא עכ"פ אכלה בזמנה ולא אזלינן בזה בתר התחלה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) זמן סעודה שלישית הוא משיגיע זמן מנחה, דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה. ויתפלל מנחה קודם שיאכל, או שיעמיד שומר להזכירו להתפלל מנחה. ואם עשאה קודם לכן יחזור ויאכל כשיגיע זמנה. ואם התחיל באכילתו קודם זמן מנחה, ותוך כדי אכילתו הגיע זמן מנחה, והמשיך באכילתו, ואכל כזית אחר שש שעות ומחצה, יצא ידי חובת סעודה שלישית, דבזה לא אזלינן בתר תחלת הסעודה. [ילקו"י שבת כרך א' עמוד תב].

שאלה קכב: האוכל סעודה נוספת בשבת שלא ממניין שלוש הסעודות האם צריך לחם משנה.

תשובה: צריך לחם משנה בכל סעודה שעושה בשבת.

כתב מרן (סימן רצא סעי' ד) אין צריך לקדש בסעודה שלישית אבל צריך לבצוע על שתי ככרות. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ואם סועד הרבה פעמים בשבת צריך לכל סעודה ב' ככרות (אבודרהם ומיימוני). ולפחות לא יהיה לו בסעודה שלישית פחות מככר אחד שלם (טור ומרדכי פרק כל כתבי). ומזה פשט המנהג להקל לבצוע בסעודה שלישית רק בככר אחד שלם אבל יש להחמיר ליקח שנים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יח) א"צ לקדש דהיינו לברך על היין קודם הסעודה, דאיתקש יום ללילה לענין קידוש מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום כשתקנו חכמים לקדש סגי נמי בחד זימנא בבוקר, אבל שתי ככרות צריך דכל הסעודות שאדם סועד ביום השבת שוות.

תפילת מנחה ערבית הבדלה וסעודה רביעית

שו"ע סימן רצב

שאלה קכג: יום טוב שחל בשבת מה קורא בתורה במנחה.

תשובה: קורא בפרשה של שבת הבאה כיון שהקריאה לא באה משום היום טוב, אלא משום השבת, שהרי אין במנחה של יום טוב קריאה בתורה.

כתב מרן (סימן רצב סעי' א) במנחה אומרים אשרי ובא לציון ואני תפלתי וגו' (טור) ומוציאין ספר תורה וקורין ג' אנשים י' פסוקים מפרשה הבאה ואפילו חל יום טוב להיות בשבת קורין בפרשה הבאה ולא בשל יום טוב. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ה) לא קוראים בשל יום טוב דהא הקריאה איננה בשביל יום טוב דהא במנחה ביום טוב אין קורין. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) מוציאין ספר תורה ואומרים "בריך שמיה", וקורין

בו ג' עולים, י' פסוקים לכל הפחות מהפרשה הבאה. ואין לפחות מג' עולים, אף אם השעה דחוקה לצבור. ואפילו אם חל יום טוב בשבת, קורין בפרשה הבאה, ולא בפרשת יום טוב. ואם טעה וקרא בפרשה אחרת, אין צריך לחזור ולקרוא. [ילקו"י שבת כרך א' עמ' תיט].

שאלה קכד: המתפלל מנחה של שבת ביחיד האם אומר ואני תפילתי וכו'.

תשובה: גם המתפלל מנחה של שבת ביחיד אומר ואני תפילתי לך ה' עת רצון.

כתב מרן (סימן רצב סעי' א) במנחה אומרים אשרי ובא לציון ואני תפלתי וגו' (טור). ומוציאין ספר תורה וקורין ג' אנשים י' פסוקים מפרשה הבאה ואפילו חל יום טוב להיות בשבת קורין בפרשה הבאה ולא בשל יום טוב. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב) אומרים ואני תפלתי הוא על פי המדרש שאמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע אין אומה זו כעו"ג ששותין ומשתכרים ופוחזים ואנו לא כן אף על פי שאכלנו ושתינו ואני תפלתי וגו' אבל במנחה של יום טוב א"א אותו כיון דאין קורין בתורה שהוא עת רצון עי"ז ומיהו בשבת נהגו לאמרו אף במקום שאין ס"ת וכן אפילו ביחיד [אחרונים]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג) הנאנס ומתפלל ביחידות, או במקום שאין בו ספר תורה, בכל זאת אומר הפסוק ואני תפלתי.

שו"ע סימן רצג

שאלה קכה: האם אפשר להתפלל ערבית של מוצאי שבת מפלג המנחה כרבי יהודה.

תשובה: אם היה אנוס כגון: שממהר לצאת חוץ לתחום לדבר מצוה, ורוצה להתקדם ברגליו עד התחום, יכול להתפלל ערבית של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה, ויכול גם להבדיל על הכוס אם לא יהיה לו במקום שהולך שם. אבל לא יברך על הנר, וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים.

כתב מרן (סימן רצג סעי' ג) מי שהוא אנוס כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד אבל לא יברך על הנר וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ח) להחשיך על התחום היינו שהולך מביתו מבעוד יום עד סוף התחום ויושב שם עד הערב כדי שמיד שיחשך ילך לדבר מצוה הנחוץ לו ומיירי ששם לא ימצא לו כוס להבדיל עליו. עוד כתב (ס"ק ט) ומ"מ כתבו האחרונים דאין לעשות כן דדבר תמוה הוא לרבים גם שמא יבואו להקל במלאכה ובפרט בימינו דנוהגין לעשות תמיד כרבנן שמתפללין מנחה עד הערב בודאי מדינא אסור להקדים מעריב במו"ש ואף דבע"ש יש שמקילין היינו משום דמצוה להוסיף מחול על הקודש משא"כ במו"ש. ע"כ. אולם בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג)

כתב, מי שהוא אנוס, יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד. אבל לא יברך על הנר ועל הבשמים, וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים. ולכתחלה אין ראוי לעשות כן, ורק מי שנפטר לו אחד מקרוביו בשבת, ינהג כאמור, שיתפלל ערבית של מוצאי שבת ויבדיל מבעוד יום. ואם לא הבדיל קודם צאת השבת, אינו יכול להבדיל במוצאי שבת, כל זמן שעדיין לא נקבר המת. ולכן אם המת נקבר במוצאי שבת, יבדיל אחר הקבורה. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד תכו. וילקוט יוסף על הלכות אבלות דיני אונן].

שו"ע סימן רצד

שאלה קכו: שכח להבדיל בתפילה של מוצאי שבת שלא אמר אתה חוננתנו, האם חוזר להתפלל.

תשובה: שכח ולא הבדיל בתפילה לא חוזר להתפלל, כיון שעתיד להבדיל על הכוס. ואם טעה פעמיים, האחד שלא הבדיל בתפילה והשנית שטעם קודם הבדלה על הכוס, או עשה מלאכה קודם הבדלה על הכוס, קונסים אותו לחזור ולהתפלל.

כתב מרן (סימן רצד סעי' א) אומרים הבדלה בחונן הדעת ואם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר מפני שצריך להבדיל על הכוס ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) ואם טעם חוזר אף על גב דקי"ל בסימן רצ"ט ס"ה דאם טעה ואכל קודם הבדלה יכול להבדיל אח"כ מ"מ כאן דטעה גם בתפלה קנסינן ליה וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג) אם טעה ולא הבדיל בתפלה, אינו חוזר, כיון שהוא עתיד להבדיל על הכוס. ואם נזכר שלא אמר אתה חוננתנו אחר שאמר "ברוך אתה ה'", קודם שסיים "חונן הדעת", אין לו לומר "למדני חוקיך" כדי לחזור ולומר אתה חוננתנו, אלא יחתום חונן הדעת. וגם לא יאמר "אתה חוננתנו" בין ברכת חונן הדעת לברכת השיבנו, אפילו בלי חתימה. וכן לא יאמרנה בשומע תפלה. ולא יעשה מלאכה עד שיבדיל על הכוס, או עד שיאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול. [ילקו"י שבת א' עמ' תמא. וע' בברכות כט. לג. וברמב"ם פ"י מתפלה הי"ד. וביחו"ד ח"א עמ' רפד]. עוד כתב (אות ה) שכח ולא אמר אתה חוננתנו בתפלת ערבית, וטעם בטעות קודם שיבדיל על הכוס, חוזר להתפלל תפלת שמונה עשרה של ערבית, ואומר בה אתה חוננתנו. וקודם שיחזור להתפלל ערבית יתנה ויאמר: אם אני חייב לחזור ולהתפלל תהיה זו לתפלת חובה, ואם איני חייב לחזור ולהתפלל, תהיה תפלת נדבה". [ילקו"י שבת כרך א' עמ' תמב]. ע"כ. וכתב בחזון עובדיה שבת ח"ב

(עמוד שפב) שגם אם טעה ולא הבדיל בתפילה, וקודם שיבדיל על הכוס עשה מלאכה, צריך לחזור ולהתפלל (בתנאי דנדבה) ואח"כ יבדיל על הכוס.

שו"ע סימן רצה

שאלה קכז: האם צריך להזכיר את אליהו הנביא במוצאי שבת.

תשובה: נהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במוצאי שבת להתפלל שיבא ויבשרנו הגאולה.

כתב הרמ"א (סימן רצה סעי' ד) בהגה: ונהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במוצאי שבת להתפלל שיבא ויבשרנו הגאולה (טור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ז) להזכיר אליהו הנביא במו"ש, דאיתא בעירובין [מ"ג] מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי יום טוב מפני הטורח [שמניחין צרכי שבת והולכין להקביל פניו רש"י] וע"כ אנו מתפללים כיון שעבר השבת ויכול לבוא שיבוא ויבשרנו [טור] ועיין בא"ר שכתב דהמדקדקים אומרים גם שאר פזמונים ושירים כאשר הם מצויים אצלנו. וראוי ליזהר לומר רבש"ע וכו' החל את וכו' כי הוא בירושלמי וטור סימן רצ"ט. יש מקומות שמדליקין נרות במקום אופל דעי"ז זכה שאול למלוכה.

שו"ע סימן רצו

שאלה קכח: אין לו יין ולא שכר במוצאי שבת כדי להבדיל עליו, ויודע שמחר יהיה לו יין, האם מותר לו לאכול סעודה רביעית בלא הבדלה.

תשובה: אם מצפה שיהיה לו יין למחר קודם חצות היום, לא יאכל עד למחר אחר שיעשה הבדלה. ואם לא יהיה לו יין או חמר מדינה למחר קודם חצות יום, או שהוא אדם חלש, מותר לו לאכול במוצאי שבת בלא הבדלה, וכיון שאכל בהיתר יכול להבדיל ביום ראשון, אבל אם הזיד או שכח ואכל קודם הבדלה לא מבדיל ביום ראשון.

כתב מרן (סימן רצו סעי' ג) אם אין לו יין ולא שכר ושאר משקין יש אומרים שמותר לו לאכול ויש אומרים שאם מצפה שיהיה לו למחר לא יאכל עד למחר שיבדיל. ואם אין לו אלא כוס אחד ואינו מצפה שיהיה לו למחר מוטב שיאכל קודם שיבדיל ויברך עליו ברכת המזון ואחר כך יבדיל עליו ממה שיברך ברכת המזון בלא כוס לדברי האומרים דברכת המזון טעונה כוס ולדברי האומרים דאינה טעונה כוס לא יאכל עד שיבדיל ומיירי שכוס זה לא היה בו אלא רביעית בצמצום וכבר היה מזוג כדינו שאם היה משים בו מים יותר לא היה ראוי לשתיה שאם לא כן לדברי הכל מבדיל תחלה ושותה ממנו מעט ומוסיף עליו להשלימו לרביעית ומברך עליו ברכת המזון. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יט) אם מצפה שיהיה לו למחר, היינו בבקר אבל בערב אינו מחויב להמתין כ"כ ואפשר

דאפילו יותר מחצות היום אינו מחויב להמתין. עוד כתב (ס"ק כא) ויש אומרים שאם מצפה שיהיה לו למחר לא יאכל עד למחר שיבדיל. ויש להחמיר כסברא אחרונה הזו אם לא באדם חלש שקשה לו התענית יכול לסמוך אדעה ראשונה. ע"כ. וכתב בחזון עובדיה ח"ב (עמוד תטו) מי ששכח או הזיד ולא הבדיל על הכוס במוצאי שבת, מבדיל והולך כל היום הראשון, בתנאי שלא טעם כלל, ומברך ברכת בורא פרי הגפן וברכת המבדיל. אבל על הנר והבשמים אינו מברך אלא במוצאי שבת. ע"כ. ולפי זה משמע שאם לא מצפה שיהיה לו יין ואכל סעודה רביעית הפסיד את ההבדלה ביום ראשון. אולם יש לחלק בין מי שהיה אסור לו לאכול למי שאכל בהיתר. וכיוצא בזה כתב בילקו"י שבת החדש חלק רביעי (עמוד תתל) כיון שדין טעם אינו מבדיל הוא משום קנס על שטעם קודם הבדלה, א"כ כשמותר היה לו לטעום לא שייך קנס ויכול להבדיל. ושלחנו שאלה זו לראשל"צ הרה"ג יצחק יוסף שליט"א מי שאינו מחויב להמתין ואכל, האם יכול להבדיל למחר כשיגיע לו היין אחר חצות. והשיב לנו בזה"ל, הנה בספר ילקו"י שבת כרך א' חלק רביעי (סי' רצ"ו סעיף ל"ו בהערה) הבאנו מ"ש בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק כ"ב סעי' י') דבכה"ג מבדיל ביום ראשון בשם ומלכות, וכן אונן שלא יכל להבדיל במוצ"ש מחמת אנינותו, אף אם טעם מבדיל ביום ראשון בברכה, שכן משמע בש"ע יו"ד (סי' שמ"א ס"ב) שסתם מרן שאונן מבדיל ביום ראשון לאחר הקבורה, ולא כתב שהיא רק אם לא אכל, והטעם דכיון שדין מי שטעם אינו מבדיל הוא משום קנס, א"כ מי שמותר לו לאכול לא שייך לקונסו ויכול להבדיל. ואחר שנים יצא לאור ספר חזון עובדיה הלכות אבלות ח"א, ושם בדיני אונן (עמ' קע"א) כתב ג"כ שהאונן יאכל במוצ"ש בלא הבדלה וכו', ויבדיל אחר שיקבר המת, ומה שכתב בספר חזון עובדיה שבת כרך ב' (עמ' תט"ו) שמי ששכח או הזיד ולא הבדיל מבדיל ביום ראשון, ובתנאי שלא טעם כלל, שוכח הוי כמזיד לענין זה, אינו דומה לאונן או לחולה או שאין לו יין שאנוס הוא שהתירו לו לאכול, ואוכל בהיתר, ולכן יכול להבדיל, אבל שוכח לא התירו לו לאכול, אלא מחמת טירדתו שכח.

שאלה קכט: אם יש בידו לקנות או שמן לנר חנוכה או יין להבדלה, מה עדיף.

תשובה: נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא.

כתב מרן (סימן רצו סעי' ה) אם אין ידו משגת לקנות שמן לנר חנוכה ויין להבדלה נר חנוכה קודם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כו) נר חנוכה קודם משום דפרסומי ניסא עדיף. ועוד דעיקר מצות הבדלה נוכל לקיים בתפלה.

שו"ע סימן רצז

שאלה קל: מי שאינו מריח ועושה הבדלה, האם יכול לברך על הבשמים להוציא את השומעים.

תשובה: לא יברך המבדיל על הבשמים, אלא אחר ההבדלה יברכו השומעים בעצמם על הבשמים. ואם יש לו ילדים קטנים שחייב לחנכם במצוות יכול לברך להוציאם ידי חובה.

כתב מרן (סימן רצז סעי' ה) מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אלא אם כן נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא מי שאינו יודע. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יג) מה שכתב מרן שיכוין להוציא מי שאינו יודע. כל האחרונים חולקין ע"ז וסוברין דוקא להוציא ב"ב הקטנים הוא דשרי שמוטל עליו כדי לחנכם במצות אבל לא להוציא מי שאינו יודע דכיון שהוא אינו חייב בדבר אינו יכול להוציא אחרים ידי חובתן דאף דבעצם קידוש והבדלה יכול להוציא לאחרים אף על פי שאינו חייב בדבר כגון שיצא מכבר שאני התם שהן חובה על כל איש ישראל וכל ישראל ערבים זה בזה משא"כ בזה שהוא רק מנהג החכמים ואין צריך לחזור אחריו וכדלעיל בס"א הוא דומה לכל ברכת הנהנין שאינו יכול להוציא אחרים בברכתו אם אינו נהנה אז בעצמו וכדלעיל בסימן קס"ז סי"ט וע"כ ה"ה מי שהבדיל כבר ויש לו חוש הריח ובירך על הבשמים ובא להבדיל פעם אחרת בשביל אחרים יריח עוד בעצמו פעם אחרת כדי שיוכל עוד הפעם לברך במ"ב. ודע דמה שנוהגין איזה אנשים שאין רוצין לצאת בברכת הנר והבשמים שאומר המבדיל ומברכין אותן לעצמן בשעה שאומר המברך ברכת המבדיל שלא כדין הם עושין דכיון שהם יוצאין בהבדלה צריכין להטות אזנם ולשמוע ברכת ההבדלה ולא לברך אז ברכה אחרת ולבד כ"ז מצוה יותר לצאת כולם בברכתו דברוב עם הדרת מלך ולא לברך כ"א בפני עצמו וכדלקמן בסימן רצ"ח סי"ד אם לא שהוא רחוק אז מן האור ולא יוכל להשתמש לאורה דאינו יוצא אז בברכת המברך וכדלקמן ברצ"ח ס"ד ובאופן זה לא יכוין לצאת בברכת הנר אלא יאחר אותה לאחר הבדלה כשיהיה סמוך אצל האש. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת ח"ב (עמוד תכה) מי שאינו מריח פטור מברכת הבשמים, ואינו מברך על הבשמים, אלא אם כן להוציא בני ביתו הקטנים, כדי לחנכם במצוות. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יא) מי שאינו מריח, אינו מברך על הבשמים, ולכן במקום שבעל הבית אינו חש בטוב, ולא יכול להריח, יברך על היין ועל הנר ויבדיל, ואחר ההבדלה יברכו בני הבית על בשמים ויריחו. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד תסז].

שו"ע סימן רחצ

שאלה קלא: האם צריך לחזר אחר נר ובשמים במוצאי שבת. ומה הדין במוצאי יום הכיפורים.

תשובה: במוצאי שבת קודש לא צריך לחזר אחר נר ובשמים, שאינם חלק מההבדלה, אלא האש באה רק לזכר שנבראה במוצאי שבת, והבשמים להשיב נפש הכואבת מיציאת השבת. וטוב לחזר אחר בשמים כדעת האר"י ז"ל. ובמוצאי יום הכיפורים לא מברך על הבשמים אפילו כשחל בשבת, כיון שאין בו נשמה יתירה, אבל צריך לחזר אחר נר ששבת, כיון שהוא חלק מההבדלה שבא להבדיל בין יום הכיפורים שאסור בהבערת האש ליום טוב שמותר.

כתב מרן (סימן רצז סעי' א) מברך על הבשמים אם יש לו ואם אין לו אין צריך לחזור אחריהם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב) א"צ לחזור אחריהם שאין מברכין עליהם אלא להשיב הנפש שהיא כואבת מיציאת השבת. כתבו האחרונים שאף מי שמתענה בשבת צריך לברך על הבשמים במו"ש משא"כ ביוה"כ אף כשחל בשבת אין צריך לברך במוצאי יוה"כ. עוד כתב מרן (סימן רחצ סעי' א) מברך על הנר בורא מאורי האש אם יש לו ואינו צריך לחזור אחריו והני מילי במוצאי שבת אבל במוצאי יום הכיפורים יש אומרים שמחזר אחריו. ע"כ. ההבדל בין נר של מוצאי שבת לנר של מוצאי כיפור, שבמוצאי שבת הנר בא לזכר בעלמא שנברא האש במוצאי שבת, אבל הנר במוצאי יום כיפור הוא חלק מההבדלה שהרי בא להבדיל את יום כיפור משאר ימים טובים שמותר להדליק בהם אש, לכן מחזר אחריו. וכ"כ המ"ב (ס"ק א) מברך על הנר משום דתחלת ברייתו הוי במו"ש כדאמרינן בפסחים דף נ"ד במו"ש נתן הקדוש ברוך הוא דעה באדה"ר וטחן ב' אבנים זו בזו ויצא מהן אור והא דמברכין במוצאי יוה"כ אף כשאינו חל במו"ש מפני שהוא כעין הבדלה שכל היום היה אסור להשתמש בזה האור אף לאוכל נפש ולא כמו בשאר יום טוב ועכשיו מותר ולכך דעת הי"א דצריך לחזור אחריו כמו להבדלה. עוד כתב (ס"ק ג) וא"צ לחזור אחריו שאין מברכין אלא לזכר שנברא האור במו"ש וכנ"ל וע"כ יוכל לברך על הכוס אפילו בלא נר ומתי שיזדמן לו אח"כ שיראה אש ויהנה לאור יברך בורא מאורי האש ואך דוקא בליל מו"ש ולא יותר דעבר זמנו וכדלקמן בסי' רצ"ט ס"ו. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (סימן רצז אות יב) אם אין לו בשמים, אין צריך להתעכב מלהבדיל בשביל זה, אלא יכול להבדיל גם בלי ברכת הריח. ומכל מקום טוב ונכון להשתדל להשיג בשמים להבדלה, שלדעת האר"י ז"ל צריך לחזר אחריהם. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד תסט]. עוד כתב (סימן רחצ אות א) מברך על הנר בורא מאורי האש אם יש לו, ואם אין לו נר, אין צריך לחזר אחריו. אבל במוצאי יום הכפורים נכון לחזר

אחר נר ששבת לברך עליו בורא מאורי האש. [ילקו"י שם עמ' תע]. עוד כתב (בסימן תרכד אות ד) במוצאי יום כיפור מבדילים על הכוס, ואין מברכים על בשמים אפילו אם חל יום הכפורים בשבת, לפי שבמוצאי שבת הבשמים באים להשיב הנפש היתרה הדואבת להליכת השבת, ובשבת יוהכ"פ אין נפש יתרה, מפני התענית. ומכל מקום טוב שאחר הטעימה מהכוס כדת, יביאו לפניו בשמים ויברך עליהם. [יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים ח"ג או"ח סי' לח].

שאלה קלב: מי שאין לו כוס להבדיל כשרואה אש או בשמים האם מברך.

תשובה: אם יזדמן לו באותו לילה כוס טוב יותר שימתין ויסדרם על הכוס. ואם לא יזדמן לו, יברך בלא כוס.

כתב הרמ"א (סימן רחצ סעי' א) בהגה: מי שאין לו כוס להבדיל כשרואה האש מברך עליו וכן הבשמים (טור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) ואם משער שיזדמן לו כוס בלילה ורוצה ללמוד קודם שיבוא לידו הכוס, מצדד הגרע"א בחידושיו שלא יברך עתה על הנר וטוב יותר שיסדרם על הכוס. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) אם לא היה לו נר בעת שהבדיל, ואחר ההבדלה נזדמן לו נר, יכול לברך עליו במשך כל הלילה. אבל למחרת אין לברך על הנר. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמ' תעב].

שאלה קלג: האם אפשר לברך במוצאי שבת על נר שהדליק הגוי לעצמו בשבת, או על נר שהדליק הישראל במוצאי שבת מנר של גוי שהדליק בשבת.

תשובה: נר שהדליק הגוי בשבת אין מברכים עליו שדומה לנעשה בו עברה, אבל אם הדליק הישראל נר אחר מהנר שהדליק הגוי בשבת מותר לברך עליו, כיון שנוסף כאן אור חדש ועליו הוא מברך.

כתב מרן (סימן רחצ סעי' ה) אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה לאפוקי אור שהודלק לחיה ולחולה שכיון שלא הודלק לעבירה מברכין עליו אבל אם הדליקו אינו יהודי בשבת כיון שאם היה מדליקו ישראל היה עובר לא שבת ממלאכת עבירה מיקרי ואין מברכין על אור של עבודת גלולים (טור). עוד כתב (סעי' ו) אינו יהודי שהדליק במוצאי שבת מישראל או ישראל מאינו יהודי מברכין עליו אבל אינו יהודי שהדליק מאינו יהודי אין מברכין עליו ובמוצאי יום הכיפורים אין מברכין על נר שהדליק ישראל מאינו יהודי (ועיין לקמן סימן תרכ"ד סעיף ה'). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כא) ישראל שהדליק מא"י היינו אפילו אם הא"י הדליק הנר שלו בשבת אפ"ה שרי דהא ע"י הדלקת הישראל ניתוסף אור של היתר על מקצת האור שיש בו מן האור הראשון ועל התוספת של היתר הוא מברך. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות חי) נר שלא שבת ממלאכת

עבירה, כגון שהדליקו גוי בשבת, אין מברכים עליו במוצאי שבת ''בורא מאורי האש'', ואפילו בדיעבד שבירך עליו לא יצא. וצריך לחזור ולברך על נר אחר כשר. אבל נר שהודלק בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה או יולדת, מברכים עליו. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד תעח].

שאלה קלד: נר נשמה הדולק לצורך הנפטרים האם יכול לברך עליו בורא מאורי האש.

תשובה: לא מברך על נר נשמה כיון שהודלק לכבוד המת ולא להאיר, וצריך לברך על אש שהודלקה כדי להאיר.

כתב מרן (סימן רחצ סעי' יב) אין מברכין על נר של מתים שאינו עשוי להאיר הילכך מת שהיו מוליכין לפניו נר אילו הוציאוהו ביום והוציאוהו בלילה בנר אין מברכין עליו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ל) ונראה פשוט דעל נר יארצייט אין לברך שאינו עשוי להאיר רק לזכר נשמת המת. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות כ) אין מברכים על נר שהודלק לכבוד המת, קודם הקבורה. וכן נר שמדליקין כל שבעה במקום שנפטר שם המת, דינו כנר של מתים שאין לברך עליו בורא מאורי האש. [ילקו"י עמוד תעט].

שאלה קלה: סומא האם מברך בורא מאורי האש.

תשובה: סומא לא מברך מאורי האש, ובני ביתו יברכו לעצמם אחר ההבדלה.

כתב מרן (סימן רחצ סעי' יג) סומא אינו מברך. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לד) סומא אינו מברך דהא בעינן שיאותו לאורו עד שיהא יכול להכיר בין מטבע למטבע וכדלעיל בס"ד ובסומא לא שייך זה ועיין בפמ"ג דנשאר בצ"ע אם יכול להוציא אחרים בברכה זו כיון שהוא בעצמו פטור מן הדבר וכ"ז דוקא בברכת במ"ה אבל שאר הבדלה אומר [מ"א וא"ר וש"א]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות כא) סומא אינו מברך בורא מאורי האש. ולכן צריך שבני ביתו יברכו לעצמם ברכה זו. ויש אומרים שהסומא לא צריך להבדיל, ודי לו במה שמבדיל בתפלה, ולפי זה נכון שגם לא יבדיל כלל לבני ביתו, אלא יבדיל אחד מבני ביתו הגדולים, והוא עצמו ישמע ויצא ידי חובתו. ויש חולקים. והיכא דאפשר נכון שיבדיל אחד מבני הבית. אם לא דאנינא דעתיה. [ילקו"י שם עמ' תעט].

שאלה קלו: נר הנתון בתוך כלי זכוכית האם מברך עליו.

תשובה: לא יברך על הנר כשהוא בתוך כלי זכוכית, שצריך לברך על אש גלויה בלא הפסק בין האש לאדם.

כתב מרן (סימן רחצ סעי' טו) נר בתוך חיקו או בתוך פנס (פירוש כלי שנותן בו הנר שלא תכבה) או בתוך אספקלריא רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש

לאורה. ע"כ. וכתב במ"ב (ס"ק לז) נר בתוך חיקו היינו שהיתה טמונה בתוך חיקו שאינו רואה השלהבת ולא נשתמש לאורה וכן פנס כה"ג והדר מוסיף אספקלריא דאע"פ שהוא רואה את האור דרך האספקלריא מ"מ לא מקרי זה ראיה ממש לענין ברכת במ"ה דבעינן שיהיה האור מגולה והמ"א ושארי אחרונים כתבו דדוקא בפנס שהיא של ברזל אף שיש בה נקבים אין רואה השלהבת להדיא אבל באספקלריא של זכוכית מקרי רואה השלהבת ויכול לברך עליה כשהיא בסמוך לו שיוכל להשתמש לאורה ועיין בביאור הלכה שהבאנו דכמה פוסקים סוברים כדעת השו"ע וע"כ אין כדאי לכתחלה להקל בזה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) אין לברך בורא מאורי האש על נר שבעששית, דהיינו נר המכוסה בזכוכית, שהרי הזכוכית מפסקת בין השלהבת לאדם. וכן עיקר לדינא. ולכן כשמבדיל במוצאי שבת על מנורת נפט, צריך להוציא הזכוכית כדי שיראה את השלהבת בלי כל הפסק, ורק אחר כך יוכל לברך ברכת בורא מאורי האש. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד תעה].

שו"ע סימן רצט

שאלה קלז: האם מותר לשתות מים או שאר משקים קודם הבדלה.

תשובה: מצד הדין מותר לשתות מים לפני הבדלה, אבל יין או שאר משקים אסור. וטוב להחמיר שלא ישתה אפילו מים.

כתב מרן (סימן רצט סעי' א) אסור לאכול שום דבר או אפילו לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים משתחשך עד שיבדיל אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו אין צריך להפסיק (אפילו משתיה) (בית יוסף). ואם היה יושב ושותה וחשכה לו צריך להפסיק ויש אומרים דהני מילי בספק חשיכה אבל בודאי חשיכה אפילו היה יושב ואוכל פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו. ע"כ. והטעם שאסור לטעום כלום קודם הבדלה או קידוש בשונה משאר מצוות שמותר לטעום פירות או לשתות, משום שבקידוש והבדלה זמנם הוא בתחילת הלילה דוקא כמ"ש זכור את יום השבת לקדשו זוכרהו בכניסתו ויציאתו, לכן אסור בטעימה עד שיקיים את המצוה אבל שאר מצוות כמו ק"ש ובדיקת חמץ שזמנן כל הלילה לא אסרו את הטעימה בתחילת הלילה. כן משמע מהמ"א (סימן רלה ס"ק ד) על מה שכתב מרן אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן קריאת שמע של ערבית. כתב המ"א נ"ל דאין להחמיר בטעימה בעלמא וכמ"ש בסימן תלא [שמותר לטעום קודם בדיקת חמץ]. ולא דמי לקידוש והבדלה שאסור לטעום דהנהו איתקן דוקא בתחילת הלילה בכניסתו וביציאתו. ע"כ. ומה שהקלו במוצאי שבת בשתיית מים ובערב שבת לא הקלו בזה כתב הרשב"ם על דברי הגמ' פסחים קה. רבנן

דבי רב אשי לא קפדי אמיא. "קמי הבדלה אבל קמי קידושא קפדי משום כבוד שבת והכי הלכתא". ע"כ. וכתב בחזון עובדיה ח"ב (עמוד שצג) מן הדין מותר לשתות מים קודם הבדלה, ומכל מקום טוב להחמיר.

שאלה קלח: שכח או הזיד ולא הבדיל במוצאי שבת עד מתי יכול להבדיל, ומה דין ברכת הבשמים והנר.

תשובה: כל יום ראשון יכול להבדיל, בתנאי שלא טעם. אבל אם טעם קודם שיבדיל, יכול להבדיל רק במוצאי שבת ולא ביום ראשון. ואם אכל בהיתר כגון: שאין לו במוצאי שבת יין או חמר מדינה להבדיל עליו והוא אדם חלש, שמותר לו לאכול במוצאי שבת בלא הבדלה, יכול להבדיל ביום ראשון. ועל הבשמים והנר מברכים רק במוצאי שבת. כתב מרן (סימן רצט סעי' ה) טעה ואכל קודם שהבדיל יכול להבדיל אחר כך. עוד כתב (סעי' ו) שכח ולא הבדיל במוצאי שבת מבדיל עד סוף יום ג' ויש אומרים שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר ודוקא בורא פרי הגפן והמבדיל בין קודש לחול אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במוצאי שבת ויש מי שאומר דהא דקיימא לן טעם מבדיל הני מילי היכא דהבדיל בליל מוצאי שבת אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם שוב אינו מבדיל. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: והעיקר כסברא הראשונה ומי שמתענה ג' ימים וג' לילות ישמע הבדלה מאחרים ואם אין אחרים אצלו יכול להבדיל בשבת מבעוד יום ולשתות ולקבל אחר כך התענית עליו (תרומת הדשן סימן קנ"ט). ע"כ. אולם בחזון עובדיה ח"ב (עמוד תטו) כתב מי ששכח או הזיד ולא הבדיל על הכוס במוצאי שבת, מבדיל והולך כל היום הראשון, בתנאי שלא טעם כלל, ומברך ברכת בורא פרי הגפן וברכת המבדיל. אבל על הנר והבשמים אינו מברך אלא במוצאי שבת. ע"כ. ומה שכתבנו שאם אכל בהיתר יכול להבדיל כל יום ראשון, הוא ע"פ מה שכתב בילקו"י החדש חלק רביעי (עמוד תתל), כיון שדין טעם אינו מבדיל הוא משום קנס על שטעם קודם הבדלה, א"כ כשמותר היה לו לטעום לא שייך קנס ויכול להבדיל. ועיין לעיל בתשובה קכח.

שו"ע סימן ש

שאלה קלט: כשאוכל סעודה רביעית האם צריך לפרוס מפה על השולחן ולערוך אותו בכלים כמו בסעודת שבת.

תשובה: מצוה לסדר את השלחן במוצאי שבת בדרך כבוד במפה ושאר כלים כדי ללוות את השבת, ואפילו שאוכל רק כזית.

כתב מרן (סימן ש סעי' א) לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת אפילו אינו צריך אלא לכזית. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) יסדר אדם שלחנו, היינו לפרוס מפה על שלחנו דרך כבוד וכן שאר דברים הנהוגים אצלו בעריכת השלחן אבל אינו מחוייב לבשל תבשילין ולהכין יותר ממה שצריך לאכול. ומשמע בגמרא דיקבע סעודה זו על הפת לכתחלה כמו בשאר סעודות של שבת וגם משמע דטוב לכתחלה להדר אותה בבשר או בשאר תבשילין אם יש לו ואם אין לו או שחושש לאכילה גסה כגון בקיץ שמאחרין בזמננו לאכול הסעודה ג' סמוך לערב יקיימה במזונות או עכ"פ בפירות. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת, כדי ללוות את השבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית. וראוי מאד להזהר ולקיים מצות סעודה רביעית בכל מוצאי שבת. ואמרו חז"ל, אבר אחד יש באדם ונסכוי שמו, ואינו נהנה משום אכילה רק ממה שאוכל במוצאי שבת בסעודת מלוה מלכה. ונכון לסדר את השלחן במפה דרך כבוד. ודעת כמה ראשונים שאין חיוב גמור לעשותה בפת. ומכל מקום כיון שדעת הגר"א שיש חיוב לעשותה בפת, מצוה להדר לעשותה בפת. ומי שאין לו תיאבון לעשותה בפת, מפני שעושה סעודה שלישית בשבת סמוך לשקיעה, יכול לקיים מצות סעודה רביעית בעוגה או לכל הפחות בפירות. ויכוין ללוות את השבת ולהשאיר ברכה לסעודות החול, ויאיר להם מקדושת השבת. [ילקו"י שבת כרך א' סימן ש', ובמהדורת תשס"ד עמוד תרכט, ובשו"ת יביע אומר ח"י חאו"ח סימן לג].

שו"ע סימן שא

שאלה קמ: היה הולך בשבת והגיע לאמת המים מה עדיף לדלג עליה או להקיף אותה.

תשובה: עדיף לדלג עליה מאשר להרבות בהילוך. ולהלך בתוכה אסור שמא יבא לידי סחיטה.

כתב מרן (סימן שא סעי' ג) היה הולך והגיע לאמת המים יכול לדלגו ולקפוץ עליה אפילו אם היא רחבה שאינו יכול להניח רגלו ראשונה קודם שיעקור שניה ומוטב שידלג ממה שיקיפנה מפני שמרבה בהלוך ואסור לעבור בה שלא יבא לידי סחיטה. ע"כ. (וכתב המ"ב ס"ק ט) והיכי דא"א בדילוג וקפיצה מותר לו להקיף אבל לעבור בה אסור דיש בזה חשש סחיטה ולא התירו לו. אם לא בגוונא דס"ד וס"ו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יא) היה הולך והגיע לשלולית מים, יכול לדלגה ולקפוץ עליה, אפילו אם היא רחבה שאינו יכול להניח רגלו ראשונה קודם שיעקור השניה. ומוטב שידלג ממה שיקיפנה, מפני שמרבה בהילוך. ואסור לעבור בה שלא יבוא לידי סחיטה. [ילקוט יוסף שבת כרך ב עמוד טו].

הוצאה בשבת

שאלה קמא: המוציא חפץ לרשות הרבים בשבת באיזה אופן עובר על איסור הוצאה מהתורה, ומתי הוא רק מדרבנן.

תשובה: המוציא חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים, או מוליכו ארבע אמות ברשות הרבים, והחפץ אינו תכשיט ואינו מלבוש, נקרא משאוי, ואם מוציאו כדרכו אסור מהתורה. אבל אם שינה בדרך הוצאתו אסור רק מדרבנן. ואפילו תכשיט או מלבוש המותרים בהוצאה מהתורה יש אופנים שאסרו חכמים להוציאם, כגון: תכשיט שיש חשש שמא יורידו כדי להראות לחבירו, ויוליכנו בידיו ארבע אמות ברשות הרבים. וכן באופן שהתכשיט רפוי ועלול להשמט מידו, או בגד שיש בו חשש שמא ילעגו עליו ויפשטנו, ויוליכנו ארבע אמות ברשות הרבים, ויעבור על איסור תורה. ובמקום שיש עירוב המקיף את העיר, ונחשבת כל העיר כרשות היחיד אחת, מעיקר הדין אפשר לסמוך על זה, כיון שאין ברשות הרבים שישים ריבוא עוברים ושבים, יש סוברים שאינה נחשבת רשות הרבים. והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה. והנשים נהגו לצאת בכל סוגי התכשיטים ואפילו כשאין עירוב ויש להם על מה שיסמוכו.

כתב מרן (סימן שא סעי' ז) כל היוצא בדבר שאינו תכשיט ואינו דרך מלבוש והוציאו כדרך שרגילין להוציא אותו דבר חייב וכל תכשיט שהוא רפוי שאפשר לו בקל ליפול אסור לצאת בו ואם יצא פטור ואשה לא תצא בתכשיטים שדרכה לשלפם (פירוש להסירם מעליה) ולהראותם. וכתב הרמ"א בהגה: ועיין לקמן סימן ש"ג סעיף י"ח אם אסור אפילו בחצר או בבית. ע"כ. הלכך לא יצא איש לא בסייף ולא בקשת ולא בתריס (פירוש מגן) ולא באלה ולא ברומח ולא בכלים שאינם תכשיט ואם יצא חייב חטאת ולא בשריון ולא בקסדא (פירוש כובע של ברזל) ולא במגיפים (פירוש אנפלאות של ברזל) ואם יצא פטור שהם דרך מלבוש. ולא יצא בתפלין מפני שצריך להסירם כשיכנס לבית הכסא ולא יצא קטן במנעל גדול דלמא נפל ואתי לאתויי אבל יוצא הוא בחלוק גדול ולא יצא במנעל אחד אם אין לו מכה ברגלו דלמא מחייכי עליה ואתי לאתויי אבל אם יש לו מכה ברגלו יצא באותו שאין בו מכה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כה) שיריון קסדא ומגפי מלחמה אף על פי שהם מלבוש מ"מ אסור ללובשם בשבת משום מראית העין שיחשדוהו הרואים שרוצה להלחם בהם בשבת וגם אפילו בחדרי חדרים אסור וכמ"ש בסמ"ה ע"ש. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע יל"י (אות א) כל המוציא חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים, או מטלטלו ד' אמות ברשות הרבים, ועוקר ומניח, חייב משום מוציא. ולכן, אסור לצאת לרשות הרבים כאשר יש בידו או בכיסו איזה חפץ. וכיום

בארץ ישראל התקינו ברוב המקומות עירוב בצורת הפתח, ורבים סומכים על עירוב זה להוציא מרשות לרשות, ולטלטל ד' אמות ברשות הרבים. ולדעת הרבה מהאחרונים אף לפי דעת מרן השלחן ערוך אפשר להקל ולסמוך על העירוב. וכן כתבו גאוני ירושלים שאין לנו דין רשות הרבים בזמן הזה. אלא שהחרדים לדבר ה' נמנעים לגמרי מלטלטל בשבת ברשות הרבים, ותבא עליהם ברכה. שחוששין לסברת האומרים שיש לנו בזמן הזה רשות הרבים מדאורייתא, ולזה לא יועיל העירוב, ולכן יש המניחים את הטלית והמטפחת מערב שבת בבית הכנסת, כדי שלא יצטרכו לטלטל בשבת. או שהולכים לביהכ"נ בשחרית כשהם מעוטפים בטלית. ומכל מקום גם המחמירים בזה רשאים ליתן את הטלית או המטפחת למי שנוהג לטלטל, אפילו הוא בר מצוה, והנח להם לישראל. [ילקוט יוסף שבת ב' עמו' טו, ועמוד יח בהערה, ובמהדורת תשס"ד עמוד תרד]. וכתב מרן בסימן שג (סעי' יח) והאידנא נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין ויש שאמרו דמדינא אסורות אלא שכיון שלא ישמעו מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות ויש שלמדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן על פי סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת והשתא דלית לן רשות הרבים גמור הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת ומותר. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ויש אומרים עוד טעם להתיר דעכשיו שכיחי תכשיטין ויוצאין בהם אף בחול וליכא למיחש דילמא שלפא ומחוי כמו בימיהם שלא היו רגילים לצאת בהן רק בשבת ולא הוו שכיחי (תוספות פרק כ"ב והגהות אלפסי פרק במה אשה).

שאלה קמב: באיזה אופן מותר לצאת לרשות הרבים עם נעל אחת, ובאיזה אופן אסור.

תשובה: אסור לצאת לרשות הרבים עם נעל אחת שמא ילעגו עליו ויוריד את הנעל מעל רגלו ויוליכנה ארבע אמות ברשות הרבים. ואפילו יש לו מכה ברגלו ונועל את הנעל ברגל שיש בה מכה אסור, שהרואים לא רואים את המכה ויבואו ללעוג עליו. אבל כשיש לו מכה ברגלו ונועל הנעל ברגל שאין בה מכה, רואים שמחמת המכה נועל רק נעל אחת, ולא ילעגו לו, ומותר לצאת כך לרשות הרבים.

כתב מרן (סימן שא סעי' ז) ולא יצא במנעל אחד אם אין לו מכה ברגלו דלמא מחייכי עליה ואתי לאתויי אבל אם יש לו מכה ברגלו יצא באותו שאין בו מכה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כט) הטעם שמותר לצאת בנעל אחת כשהוא נועל אותה ברגל שאין בה מכה משום דתו לא מחייכי עליה דידעי שאי אפשר לו לנעול המנעל בהרגל שבה המכה דמכתו מוכחת עליו ועיין בבה"ל.

שאלה קמג: האם מותר לצאת בשבת מכוסה בשקית ניילון גדולה שלובשה על בגדיו כדי שלא יירטב מהגשם, או לכסות את הכובע בשקית ניילון.

תשובה: מותר לצאת בשבת לבוש בבגד נוסף על בגדיו או כובע גדול נוסף על כובעו הקטן כדי להגן מהגשם. ואפילו אם הוא לבוש גם ומגושם שבלא גשם לא היה לובשו, מותר ללובשו להגן מהגשם. אבל בשקית ניילון שאינה בגד כלל, אסור ללובשה על בגדיו ולצאת בה. והמקילים לצאת בשקית ניילון המכסה את הכובע יש להם על מה שיסמוכו ובפרט במקום שיש עירוב, והמחמיר תבא עליו ברכה.

כתב מרן (סימן שא סעי' יד) דבר שהוא דרך מלבוש אפילו אם אינו לובשו אלא משום אצולי טינוף מותר לצאת בו בשבת. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ולכן מותר ללבוש בגד מפני הגשמים או כובע על ראשו אבל אסור לאשה ליתן בגד על צעיפה מפני הגשמים דאין זה דרך מלבוש (הגהות מיימוני). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נב) מה שכתב הרמ"א שאסור לאשה ליתן בגד על צעיפה מפני הגשמים, היינו אם אינו דרך מלבוש רק שמונח על ראשה לבד, כמו בחתיכת בגד פשתן קטנה, אבל אם מתעטפת בו גם קצת מגופה הוי דרך מלבוש ושרי, אף שהוא לאצולי טנוף כמש"ל. ואפילו אם הוא בגד גרוע כשק וכדלקמן בסכ"א, ושרי אף לעשירות כיון דלעניות חזי חשיב גם לעשירות מלבוש. עוד כתב (ס"ק נה) אסור לאיש לכסות הכובע בפאטשיילע [מטפחת]. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות כד) מותר לצאת בשבת עם מעיל ניילון העשוי להגן עליו מפני הגשמים, שכל דבר שהוא דרך לבוש, אפילו אם אינו לובשו אלא כדי להגן עליו מפני הטינוף, מותר לצאת בו בשבת. [אך אין להקל ליקח מטריה ולנושאה עליו בשבת כדי להגן מפני הגשמים, אף אם המטריה היתה פתוחה מערב שבת]. והיוצא לרשות הרבים במעיל ארוך, מותר לו לתפוס בידיו ולהגביה מעט את שולי המעיל, כדי שלא יטנף בהליכתו. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד ל]. עוד כתב (אות כה) מותר לצאת בשבת לרשות הרבים גמורה עם כיסוי ניילון המיוחד לכך ליתנו על הכובע, כדי להגן עליו מפני הגשמים, ואף במקום שאין שם עירוב יש להקל בזה. ואין להחמיר בזה, כי יש לחוש שמא מחמת זה ימנעו מלבוא לבית הכנסת או לבית המדרש בעת הגשמים, פן יתקלקל הכובע על ידי הגשמים. אבל ראוי להחמיר שלא לצאת עם כובע העטוף בשקית ניילון רגילה, העשוי להגן על הכובע מפני הגשמים, והמקילים גם בזה יש להם על מה שיסמוכו. ובמקומותינו שיש עירוב, יש להקל גם בשקית ניילון רגילה. [ילקו"י שם עמו' ל, ותרטז].

שאלה קמד: קטוע רגל באיזה אופן מותר לו לצאת ברגל תותבת, ובאיזה אופן אסור.

תשובה: אם הולך על רגל זו, מותר. ואם עשויה רק לנאותו, אסור. שמא תישלף מרגלו ויבא להוליכה ארבע אמות ברשות הרבים.

כתב מרן (סימן שא סעי' טו) אין הקיטע יוצא בקב שלו דהיינו שעושה כמין דפוס של רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו ואינו עושה זה להלך בו שעל כל פנים צריך הוא למקלו אלא כוונתו כדי שלא יראה חסר רגל אלא נכה רגל כיון דאינו צורך הילוכו אסור. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נו) כשאינו צורך הילוכו אסור מהטעם דחיישינן דילמא משתליף מרגלו ואתי לאתויי ד' אמות. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ס) קיטע שהרכיבו לרגלו פרוטזה, מותר לו לצאת כך בשבת לרשות הרבים. וכן מי שהרכיבו לו איזה אבר מפלסטיק באחד מאבריו, מותר לו לצאת בו לרשות הרבים בשבת. [שם עמו' נא].

שאלה קמה: חיגר שאינו יכול ללכת בלי מקל, האם מותר לו לצאת במקל, ומה הדין בסומא האם יוצא במקלו.

תשובה: חיגר שאינו יכול לילך בלי מקל מותר לו לצאת עם מקל לרשות הרבים, ונחשב המקל כנעלו. אבל אם יכול ללכת בלי מקל וצריך את המקל רק כדי לייצב את הליכתו אסור לצאת עם מקל. וכן הדין בסומא כיון שיכול ללכת בלי מקל לא יצא עם מקל, ובמקום שיש עירוב יכול לסמוך על העירוב ולצאת במקלו.

כתב מרן (סימן שא סעי' יז) חיגר שאינו יכול לילך בלא מקל מותר לילך בו אפילו אינו קשור בו אבל אם אפשר לו לילך זולתו ואינו נוטלו אלא להחזיק עצמו אסור (וחולה שעמד מחליו דינו כחיגר). עוד כתב (סעי' יח) סומא אסור לו לצאת במקל. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק סג) חיגר שאינו יכול לילך בלא מקל מותר כיון דאינו יכול לילך כלל בלא מקל הו"ל כמנעל דידיה. עוד כתב (ס"ק סח) סומא אסור לו לצאת עם מקל היינו חוץ לעירוב והטעם דעצם הליכתו אפשר לו לילך בלי מקל ואינו נוטלו אלא ליישר פסיעותיו. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות סה) נכה ההולך עם קביים, מותר לו לצאת בהם לרה"ר אם צריך להם ואינו יכול ללכת בלעדם. עוד כתב (אות ס"ז) עיור הרגיל לילך עם כלב הנחיה, מותר לו לצאת עם הכלב לרשות הרבים בשבת, ולאחוז ברצועה הקשורה לכלב. אך אסור לו לצאת במקל לרשות הרבים. ובמקומות שיש שם עירוב, יכול לסמוך על העירוב ולצאת עם מקל בידיו. והמחמיר תבא עליו ברכה. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד נה].

שאלה קמו: האם מותר לצאת בתחבושת החבושה על הרטייה שעל גבי המכה.

תשובה: מותר לצאת בדבר שבא לצורך רפואה ודינו כתכשיט, לכן מותר לצאת ברטייה שעל גבי המכה. ומותר גם לצאת בתחבושת שחובש בה את הרטייה, כיון שבטלה התחבושת לגבי הרטייה. ודוקא תחבושת שזורק אותה בגמר השימוש, אבל תחבושת חשובה שלא זורקה לא בטלה לגבי הרטייה ולא יוצאים בה.

כתב מרן (סימן שא סעי' כב) יוצאים במוך וספוג שעל המכה לפי שהם מרפאים הילכך הוי כמו תכשיט וכן בקליפת שום ובצל או באספלנית ומלוגמא ורטיה שעליה ואם נפלו מעליה לא יחזירנה וכל שכן שלא יתנם בתחלה אבל אסור לכרוך חוט או משיחה על המכה לצאת בו דכיון שאינם מרפאים הוו משוי אבל באגוד שכורך על הרטיה שלא תפול מעליו יכול לילך בו וקושרו ומתירו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק עז) אסור לכרוך חוט או משיחה על המכה, וה"ה אם ירצה לכרוך אותם על המוך וספוג ורטיה ג"כ אסור והא דמסיים דבאגד שכורך על הרטיה יכול לילך בו היינו דוקא באגד של סמרטוטין דדרך להשליכו כשמתירו וע"כ אינו חשיב ובטיל לגבי הרטיה משא"כ בחוט או משיחה דחשיבי ואינו בטיל לגבי המוך וספוג ובביאור הגר"א כתב דלדעת הרמב"ם אינו אסור בחוט ומשיחה כ"א כשכורכו על המוך וספוג לצאת בו [דמשום דחשיבי לא בטלי] אבל על המכה ממש אפילו היה כרוך חוט ומשיחה או שאר דבר חשוב מותר לצאת בו דאף דאינו מרפא מ"מ הרי מועיל שלא יסרט המכה וע"כ לא הוי משוי והביא ראיה לדבריו מלשון התוספתא ומשמע מניה שהוא סובר כן להלכה וכן משמע דעת כמה אחרונים וכמו שאכתוב לקמן בסכ"ח במ"ב ע"ש. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות מג) כתב, מי שנפצע בידו או ברגלו, והניחו במקום פציעתו תחבושת או גבס, מותר לצאת כך לרשות הרבים, ואין בזה איסור הוצאה. [ילקו"י שבת כרך ב' עמוד מא].

שאלה קמז: איזה הוא קמיע מומחה שמותר לצאת בו.

תשובה: אם התמחה הכותב דהיינו שכתב לחש אחד שלושה פעמים וריפא בכל פעם אדם אחר, נחשב הכותב מומחה לכתוב לחש זה, ומותר לצאת במה שכתב וכן בכל פעם שיכתבנו מחדש. אבל אם יכתוב לחש זה אדם אחר אסור לצאת בו. וכן אם התמחה הקמיע דהיינו שכתב קמיע מסוים ואותו הקמיע בעצמו ריפא שלושה בני אדם, הקמיע נחשב מומחה ומותר לצאת בקמיע זה, אף על פי שהכותב עדיין לא נחשב למומחה שהרי כתב רק קמיע אחד, ואם יכתוב שנית אותו לחש יהא אסור לצאת בו.

כתב מרן (סימן שא סעי' כה) אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה ואם הוא מומחה יוצאין בו. לא שנא אתמחי גברא ולא קמיע, כגון: שכתב לחש אחד בשלש אגרות ורפאו שלשתם שלשה בני אדם שאיתמחי גברא לאותו לחש אבל לא לשאר לחשים וגם אין

הקמיע מומחה אם יכתבנו אחר לא שנא אתמחי קמיע ולא גברא כגון שכתב לחש אחד באגרת אחת וריפא בו ג' פעמים שאותה אגרת מומחה לכל אדם וכל שכן אי איתמחי גברא וקמיע כגון שכתב לחש אחד בג' אגרות וכל אחת הועילה לג' אנשים או לאדם אחד שלשה פעמים איתמחי גברא ללחש זה בכל אגרת שיכתבנו ואתמחו אגרות הללו לכל אדם. וכתב הרמ"א בהגה: ודוקא שבאו ב' המחאות ביחד אבל אם איתמחי גברא תחלה ואחר כך עשה קמיע וריפא ג' פעמים לא תלינן בהמחאת הקמיע רק בהמחאת הגברא שכבר אתחזק (הגהות אשירי וכן משמע מתוספות מהביאור שכתב בית יוסף). עוד כתב מרן, אבל אם כתב ג' קמיעים לאדם אחד ורפאו ג' פעמים לא איתמחי לא גברא ולא קמיע. ומותר לצאת בקמיע מומחה לא שנא הוא של כתב או של עיקרים בין בחולה שיש בו סכנה בין בחולה שאין בו סכנה ולא שנכפה כבר ותולהו לרפואה אלא אפילו לא אחזו החולי אלא שהוא ממשפחת נכפין ותולהו שלא יאחזנו שרי וקושרו ומתירו ברשות הרבים ובלבד שלא יקשרנו בשיר או בטבעת ויצא בו לרשות הרבים שאז יאמרו שיוצא בו לשם תכשיט וזה אסור דלאו תכשיט הוא. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק פט) ההפרש בין איתמחי גברי לאיתמחי קמיע הוא זה, דאיתמחי גברא לא נקרא אלא ע"י שריפא ג' בני אדם מחולי אחת בשלש איגרות שהיה כתוב בכולן לחש אחד ואפילו לכל אחד רק פ"א ואז נעשה גברא זה מומחה אף לשאר אנשים שיש להם חולי זה אם יכתוב לחש זה דהלא נתחזק בשלשה בני אדם שהוא מומחה לרפאות בלחש זה [אבל לשאר לחשים לא נעשה מומחה לעולם דלא איתמחי רק על לחש זה שכבר נתברר המחאתו]. ומומחה קמיע כגון: שכתב לחש אחד באגרת אחת וריפא באותה אגרת ג' פעמים שעי"ז נעשה אגרת זו מומחה שכל אדם מחולי זה שישא האגרת הזה יתרפא ודוקא אותה אגרת בעצמה אבל אם יהיה כתוב הלחש הזה גופא באגרת אחרת לא מהני דלא איתחזק הלחש הזה כ"א באגרת הזו. ואפילו אם יכתוב אותו גברא בעצמו שכתב האגרת הראשון ג"כ לא מהני דהלא לא איתמחי גברא בשלש אגרות. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות פג) קמיע שכתבו מומחה, או שהקמיע התמחה להגן מפני סכנת נפשות, מותר לצאת בו בשבת לרשות הרבים, בין קמיע של כתב, בין קמיע של עשבים, ויש להקל בזה גם לחולה שאין בו סכנה. ואפילו אם עדיין לא אחזו החולי אלא שתולהו עליו מפני שמתיירא פן יחלה, מותר. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד תריח].

שאלה קמח: קמיע שלא הוכח שמרפא, האם יש איסור בענידתו אפילו ביום חול משום דרכי האמורי.

תשובה: אין בו איסור משום דרכי האמורי, משום שיש רגילות שהלחשים מרפאים וניכר שעושה לשם רפואה, ואם ידוע שאינו מרפא אסור.
כתב מרן (סימן שא סעי' כז) יוצאין בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב בין בחול בין בשבת ואין בו משום דרכי האמורי וכן בכל דבר שהוא משום רפואה, אבל אם עושה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה אסור משום דרכי האמורי, אבל כל לחש מותר, ולא אסרו אלא באותם שבדקן ואינם מועילים. ויש מי שחשש בכל קמיע שאינו מומחה משום דרכי האמורי. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק קו) כל לחש מותר ואפילו אי עדיין לא אתמחי ואין אנו יודעין שמרפאין אפ"ה מותר בחול דכיון דידעינן שיש לחשים שמרפאים אמרינן שמא גם בזה ירפא והוי קצת כמו ניכר כיון שרגילות שהלחשים ירפאו ואין איסור אלא באותן שידענו שאינן מועילים. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י יורה דעה סימן קעח (אות טו) מה שיש נהגו ליתן כל מיני סגולות ליולדת כדי להבריח המזיקין, אין לחוש בזה משום דרכי האמורי. ומכל מקום אותם האומרים שיולדת תוך ארבעים יום לא תכנס לבית חתן וכלה, פן תגרום שהכלה תהיה עקרה, וכן להיפך, כל זה אינו אלא פטפוטי דברים בעלמא, והנשים למדו זאת משכנותיהן בחו"ל אשר לא מבנות ישראל המה. [יביע אומר ח"י חיו"ד סי' נח בהערות לרב פעלים, דף שמה טור א'. והביא מה שכתב הרשב"א, שכל שלא נאסר בהדיא בגמרא באותם המנויים באיסור דרכי האמורי, אין לנו לאוסרם, לפי שאין כל הסגולות ידועות לנו, ואין לנו לדון עליהן מדרכי הטבע המפורסם, שיש סגולות שלא נודע לנו עיקרן. ובהגהות מיימוני כתב בשם הר"א ממיץ, שאין לאסור מסברא על מה שמנו חכמים אשר היתה קבלה בידם שהם מחוקות העכו"ם].

ניקיון בגד נעלים או שולחן

שו"ע סימן שב

שאלה קמט: האם מותר לנער בגד מהטל או גשם שעליו.

תשובה: כשהבגד חדש, שחור, ומקפיד לנערו, אסור לנערו משום איסור כיבוס. דהיינו, אם ניכר על הבגד שהוא חדש והוא בצבע שחור שניכר בו הייפוי על ידי הניעור, מסתמא מקפיד לנערו מהמים שעליו, ונחשב כמכבס את הבגד, ואסור. אבל אם חסר אחד התנאים כגון: אם הבגד ישן או אינו שחור אין הניעור מיפה כל כך את הבגד, ומסתמא לא מקפיד לנערו, ואם רוצה כעת לנערו, מותר. וכן אם הבגד חדש ושחור אבל האדם לא מקפיד בדרך כלל לנער את הטל שעל בגדיו, מותר לנערו. ואם הבגד נרטב הרבה

מהגשם גם אם אינו שחור אסור לנערו כיון שהוא חדש מסתמא מקפיד עליו לנערו כדי שלא יתקצר. ואפילו אם הבגד ישן יש להזהר שלא לנערו בחוזקה בענין שיבא לידי סחיטה באותו ניעור.

כתב מרן (סימן שב סעי' א) המנער טלית חדשה שחורה מן הטל שעליה חייב שהניעור יפה לה כמו כיבוס והוא שמקפיד עליה שלא ללבשו בלא ניעור. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: וכל שכן שאסור לנער בגד שנשר במים או שירדו עליו גשמים ודוקא בבגד חדש שמקפיד עליו (כל בו). יש אומרים דאסור לנער בגד מן האבק שעליו אם מקפיד עליו וטוב לחוש לדבריו (רש"י ואור זרוע) אבל מותר להסיר הנוצות מן הבגד בשבת (אור זרוע) ועיין לקמן סימן של"ז. ע"כ. וכתב במ"ב (ס"ק א) חדשה מיקרי אם לא נשתמש בה עדיין הרבה שעוד נראה בה חידושו. עוד כתב (ס"ק ב) דוקא שחורה אבל חיוורי וסומקי לית לן בה והטעם דבחדשה ושחורה מינכר היפוי ע"י הניעור. ומש"כ שמקפיד עליה הטעם דאז חשיבא הניעור כמו הכיבוס אבל אם אין דרכו להקפיד ולובשו לפעמים בלי ניעור מותר לנער אף לכתחלה. ועיין עוד בביה"ל (ד"ה עליה) שבחדשה ושחורה מסתמא הוא מקפיד. עוד כתב (ס"ק ג) בגד שירדו עליו גשמים בזה אין חילוק בין שחור לשאר צבעונים כמו בטל לעיל, דדוקא שם שהוא מועט אין מקפיד לנער אלא באוכמי אבל בכאן שהמים מרובין הדרך להקפיד לנער בכל הבגדים ויש בזה משום סחיטה. עוד כתב (ס"ק ד) בגד שירדו עליו גשמים דוקא חדש שמקפיד עליו ר"ל דמסתמא הוא מקפיד עליו לנער לפי שמתקצר ע"י מים. ואפילו אם הבגד ישן צריך ליזהר מלנערו מן המים בחוזק בענין שיבוא לידי סחיטה באותו הניעור כידוע כשהבגד בלוע ממים הוא נסחט יפה ע"י הניעור [ש"ג והביאו הא"ר]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) פעמים שניעור בגד בשבת מן הטל שעליו, חשיב כמו כיבוס, ואסור לעשות כן בשבת. וחייבים עליו משום מלבן. והיינו בבגד חדש, ושחור, וכאשר מקפיד עליו שלא ללובשו בלי הניעור. שבזה אם מנערו מן הטל שעליו חייב חטאת. אבל בגד ישן, או בגד הצבוע בשאר צבעים, או בגד שאינו מקפיד עליו שלא ללובשו בלי הניעור מהטל, מותר לנערו בשבת כדי להסיר את הטל מעל הבגד. ובגד קצת חדש אבל נשתמשו בו כל כך עד שלא נראה כחדש, לא נחשב כחדש, ומותר לנערו. ובגד חדש הצבוע בשאר צבעים, אדום, או לבן מותר לנערו, הואיל ומסתמא אינו מקפיד עליו. [שם עמ' עד, ותרכד]. עוד כתב (אות י) בגד חדש שירד עליו גשם, בין שהוא שחור בין שהוא משאר צבעים, אסור לנערו בשבת, שמסתמא מקפיד שלא יתקצר במים. ובבגד ישן מותר לנערו בנחת. [שם עמוד עו].

שאלה קנ: האם מותר לקפל את הטלית או שאר בגדים בשבת.

תשובה: קיפול הבגד מישר את הקמטים ואסור בשבת משום איסור תיקון כלי. אבל אם הבגד חדש שלא כובס, והוא לבן, והקיפול נעשה על ידי אדם אחד ולא בשני בני אדם, אין בזה כל כך תיקון ומותר לקפל לצורך השבת כשאין לו להחליף בגד אחר, ואם חסר אחד מאלו התנאים אסור. וכל האיסור לקפל בגד הוא דוקא כשמקפלו כסדר קיפולו הראשון, אבל מותר לקפל בגד באופן שלא מקפל כסדר קיפולו הראשון, ומי שרוצה להחמיר על עצמו שלא לקפלו כלל עדיף.

כתב מרן (סימן שב סעי' ג) מקפלים כלים בשבת לצורך שבת ללבשם בו ביום ודוקא באדם (אחד) ובחדשים שעדיין לא נתכבסו ולבנים ואין לו להחליף ואם חסר אחת מאלו התנאים אסור. ויש מי שאומר דלקפלו שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין ונראין דבריו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יח) שלא כסדר קיפולו מותר, שאין לקיפול זה שום קיום ואין כאן מתקן כלל ולפיכך מותר אפילו אין בו אחד מאלו הד' פרטים ואפילו אין דעתו ללבשו בו ביום. עוד כתב (ס"ק יט) ונראין דבריו וכן סתמו האחרונים לדינא. ומ"מ מי שרוצה להחמיר על עצמו שלא לקפל כלל ודאי עדיף [מחה"ש]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יז) מותר לקפל את הטלית בשבת שלא כסדר הקיפול הראשון, אפילו אם אינו חוזר להתעטף בטלית בו ביום. והנוהגים לקפלו כסדר קיפולו הראשון, אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו. [ילקוט יוסף שבת כרך ב עמוד עט].

שאלה קנא: טיט שעל המנעל כיצד מקנחו, והאם מותר לגררו על גב הברזל.

תשובה: מקנחו על גבי הכותל או בחודי המדרגות, ולא על גבי קרקע, שלא יבא להשוות גומות. ועל גבי ברזל יגררו בנחת אם הסוליה עשויה מעור שלא יעבור על איסור ממחק. כתב מרן (סימן שב סעי' ו) טיט שעל רגלו (או על מנעליו) (בית יוסף ורבינו ירוחם חלק י''ג) מקנחו בכותל אבל לא בקרקע דלמא אתי לאשוויי גומות, ויש מי שאוסר אף בכותל. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ויש מי שמתיר בשניהם (הרא''ש) והוא הדין דמותר להסירו במעט חרס (הראוי לטלטל) (רבינו ירוחם חלק י''ג). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כו) ולא דמי למה דאיתא בס"ח אין מגרדין מנעל בין חדש בין ישן והיינו אפילו יש טיט על גביו וכונתו להסיר הטיט וכמו שכתבנו שם דשם לא אסרינן אלא בגב סכין שע"י הגרירה ממחק העור משא"כ בקינוח בכותל או בקורה אין הכרח שיהיה ממחק עי"ז [ב"י]. וכתב הט"ז ולפ"ז הא דיש בחצר שלפני פתחי בתי כנסיות על הקרקע ברזל אחד והוא חד למעלה ושם מקנחין המנעלים קודם שיכנס בבהכ"נ אסור לעשות כן בשבת דזה דומה לגב הסכין ואסור לכו"ע וכו' עי"ש. והמ"א מחמיר אפילו היה הברזל עב ורחב בראשו

ולא היה לו חוד דלא גרע מגב הסכין אלא יקנח בכותל או בקורה או בחידודי המדרגות, אך אם הוא מקנח בנחת אין להחמיר בכ"ז דלא שייך בזה החשש דממחק העור, ובפרט אם הטיט לח בודאי אין להחמיר. עוד כתב המ"ב (ס"ק כח) מה שכתב הרמ"א להתיר בשניהם דלמוסיף על הבנין לא חיישינן משום דבנין חקלאה הוא [בנין גרוע של בעלי הכפרים] ולשמא יקנח במקום הגומא וישוונה ג"כ לא חיישינן. ומ"מ אפילו לדידהו צריך ליזהר כשמקנח בקרקע שלא יקנח במקום גומא שעי"ז ישוונה. ולענין הלכה הט"ז כתב דבמידי דרבנן יש לסמוך על המקילין דמותר בשניהם ויש מן האחרונים שסוברין דנכון להחמיר לאסור בשניהם. ונראה דבכותל בודאי יש לסמוך להתיר כדעת המחבר שכן דעת רוב הראשונים. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות כג) בוץ יבש שנדבק בנעליים, מותר להסירו בשבת על ידי שישפשף את נעלו בחידודי מדרגות או בכותל, וכדומה, ואין לחוש בזה לאיסור ממחק או איסור טוחן. [שבת ב' עמוד פג].

שאלה קנב: טיט שעל הבגד באיזה דרכים מותר להסירו.

תשובה: מותר להסירו באופן שמשפשף הבגד מבפנים ולא מבחוץ, או שגורר הטיט בציפורן או בסכין. וטיט יבש שיש בו ממשות וכשמגרדו מעל הבגד מתפורר, המחמיר שלא לגרדו כלל משום איסור טוחן, תבא עליו ברכה.

כתב מרן (סימן שב סעי' ז) טיט שעל בגדו משפשפו מבפנים דלא מוכחא מלתא לאתחזויי כמלבן, אבל לא בחוץ דדמי למלבן. ומגררו בצפורן. ויש מפרשים דהני מילי לח אבל יבש אסור דהוי טוחן. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לב) משפשפו מבפנים היינו שאוחז הבגד בפנים נגד מקום הטיט ומשפשף זה בזה עד שנופל הטיט ואף דלעיל בס"ה אסר בסודר לשפשפו ולא מחלקינן בין מבפנים למבחוץ התם הוא מכוין לצחצחו משא"כ כאן שאין כונתו אלא להסיר הטיט [הגר"א]. עוד כתב (ס"ק לג) דדמי למלבן שמתיפה הבגד עי"ז [ומלבן ממש לא הוי דאין נותן עליו מים. עוד כתב (ס"ק לד) ומגררו בצפורן מבחוץ דזה לא נחשב ליבון וה"ה דמותר לגררו בגב סכין ואפשר דאפילו בחודו [ב"י]. עוד כתב (ס"ק לו) יבש אסור דהוי טוחן אף על גב דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה עכ"פ איסורא מיהא איכא לכו"ע וע"י א"י מותר. כתב הט"ז נ"ל דוקא ביש ממשות טיט על הבגד וכשהוא מגרד שם אז נופלים פרורי הטיט זה דומה לטוחן אבל אם אין שם אלא מראה הטיט והוא מגרר שם לבטל המראה אין זה דומה לטוחן ומטעם זה יש להתיר למי שחלוק שלו מטונף קצת ואין שם ממשות צואה והוא יבש יוכל לגרר בצפורן ולהסיר המראה כדי שיתפלל בנקיות עכ"ל הט"ז. ולענ"ד יש לעיין בזה טובא דנהי דמשום טוחן ליכא הרי עכ"פ מכוין בזה ליפות הבגד ולצחצחו שלא ישאר עליו שום

רושם לכלוך והוי כמלבן. ועיין בביאור הלכה שהארכנו בזה ודע עוד דפשוט דאפילו לדעת הט"ז אינו מותר רק לגרר בצפורן או לכסכסו מבפנים אבל לכסכס מבחוץ אסור בכל גווני. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות כב) בגד שנתלכלך בבוץ או בטיט לח, מותר להסיר בשבת את הטיט או הבוץ מהבגד ע"י שישפשף את הבגד מהצד הפנימי. כיצד, לוקח חלקי הבגד מבפנים ומשפשפם זה בזה, אבל לא מבחוץ. ומגרדו בצפורן אפילו מבחוץ. [ועי' בביאור הלכה סימן שב ס"א בסוף ד"ה עליה. ודו"ק]. ואף בטיט יבש יש להקל לשפשף הטיט במקום צורך וכבוד הבריות, וכגון שהטיט נראה על בגדו לעין כל, ואין לו בגד אחר. שאף על פי שהטיט מתפורר, אין לחוש בזה לאיסור טוחן, מאחר שאינו מתכוין לטחון, וגם מאחר והטיט היה טחון לפני שנעשה טיט, אין טוחן אחר טוחן. וגם אין לחוש בזה לאיסור מוקצה בשבת. אך לא ישפשף את הבגד מבחוץ, דדמי למלבן. ומכל מקום אם יש שם גוי, עדיף לעשות על ידי גוי. והמחמיר בטיט יבש, תבא עליו ברכה. והאשכנזים מחמירים שלא להסירו בכל אופן. [ועל ידי גוי מותר בכל גוונא]. [ילקו"י שבת ב עמוד פא].

שאלה קנג: נעליים שהתלכלכו בבוץ וכיוצא בזה, האם מותר לשכשכם במים, או לשפשפם זה על גבי זה במים. ומה הדין בזה בנעלי גומי.

תשובה: נעלי עור שייך בהם כיבוס באופן שמשפשפם במים זה על גבי זה. אבל מותר לשכשכם במים בלא שיפשוף שלא אומרים בעור שרייתו זה הוא כיבוסו. ובנעלי גומי לא שייך כיבוס כלל, ומותר גם לשפשפם.

כתב מרן (סימן שב סעי' ט) מותר ליתן מים על גבי מנעל לשכשכו אבל לכבסו דהיינו שמשפשף צדו זה על זה אסור אבל בגד שיש עליו לכלוך אסור אפילו לשכשכו דזהו כבוסו אלא מקנחו בסמרטוט בקל ולא בדוחק פן יסחוט. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לט) הנה כדי לבאר את דברי אלו השני סעיפים צריך להקדים הקדמה קטנה וזו היא. א) המלבן הוא מאבות מלאכות ולבון שייך בין בצמר ובין בפשתן ובכל שאר מינים שדרכן להתלבן ולבון מקרי בכל דבר שדרך הצמר והפשתן להתלבן עי"ז [ומה שנוהגין שמניח חתיכת פשתן לאחר אריגתו בחמה וזורק עליו מים כדי שתתלבן גם זה הוא בכלל מלבן] ושיעורו בחוט שהוא ארוך ד' טפחים. ב) המכבס בגדים הוי תולדת מלבן וחייב וכן הסוחטן שהסחיטה ג"כ מצרכי כיבוס היא וה"ה דכיבוס שייך בעורות הרכין וי"א אף בקשין אך יש חילוק בין עורות לבגד דבעורות לא מקרי כבוס עד שיהיה כיבוס גמור ובבגדים קיי"ל דשרייתן במים זו היא כיבוסן וחייב משום מכבס ל"ש בבגדים לבנים ולא שנא צבועים [אחרונים]. ג) והנה בהא דקי"ל דשרייתן היא כיבוסן יש דעות בפוסקים

י"א דדוקא כשיש איזה דבר לכלוך על הבגד דהשרייה מעביר הלכלוך אבל אם אין שם לכלוך ואפילו הושחר מחמת לבישה לא מקרי כבוס ע"י שרייה לבד אם לא שמכבסן ממש או שסוחט את מימיהן ומ"מ אסור לשרותן מדרבנן גזירה שמא יבוא לסחיטה וי"א דאפילו אין עליהם לכלוך כלל אמרינן דשרייתן היא כיבוסן אך כ"ז דוקא אם הוא דרך כבוס אבל אם הוא דרך לכלוך כגון שנטל ידיו במים ומקנחן במפה ואפילו אם היו המים טפוחים הרבה על ידיו וע"י קינוחו הוטפח המפה אפ"ה לא שייך בזה שרייתו היא כיבוסו דדרך לכלוך הוא ויש מחמירין עוד שאם היו המים מרובין אפילו כשהוא דרך לכלוך אמרינן שרייתו היא כיבוסו וע"כ הם סוברים דכשנוטל ידיו ורוצה לנגבן במפה יראה לנער ידיו עד שלא ישאר עליהם רק מעט מים ואז מותר. עוד כתב המ"ב (ס"ק מ) לשכשכו ר"ל כשיש על מנעל איזה דבר לכלוך נותן עליו מים עד שיכלה הלכלוך וזה נקרא שכשוך. עוד כתב (ס"ק מב) לשפשפו אסור וחיובא נמי איכא דכיבוס שייך אף בעורות. עוד כתב (ס"ק מה) בגד שרייתו זהו כיבוסו והוי בכלל מלבן וחייב משא"כ מנעל אף דשייך בו כיבוס מ"מ שרייתן אין זה כיבוסן אא"כ מכבס ממש וכנ"ל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות כח) מותר לנקות פיטמת בקבוק של תינוק, [העשויה מפלסטיק], על ידי שרייתו במים, או שפיכת מים, דבגומי או עור לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד פז]. ע"כ. [ונראה שגומי עדיף מעור ומותר גם לשפשפו וכמו שכתב המ"ב (ס"ק מא) גבי כלי עץ שלכו"ע אין בו שום חשש כיבוס. וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב פכ"ד תשובה ו) שבגד העשוי מנילון הרי הוא ככלי עץ ואין בו דין כיבוס כלל. אבל אם הוא ארוג מחוטי נילון דינם כבגד ושריתם זה הוא כיבוסם].

שאלה קנד: נפל לכלוך רטוב או רוק על גבי בגד, האם מותר לקנחו בסמרטוט.

תשובה: אסור להרטיב את מקום הלכלוך במים כלל, אבל מותר לקנח את הלכלוך בבד או נייר יבש בקלות ולא בדוחק שלא יסחוט.

כתב מרן (סימן שב סעי' ט) מותר ליתן מים על גבי מנעל לשכשכו אבל לכבסו דהיינו שמשפשף צדו זה על זה אסור אבל בגד שיש עליו לכלוך אסור אפילו לשכשכו דזהו כבוסו, אלא מקנחו בסמרטוט בקל ולא בדוחק פן יסחוט. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מד) בגד שיש עליו לכלוך אסור לשכשכו פי' שאסור ליתן עליו מים כלל ואפילו מועטים. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות כד) אסור לשרות בגד בתוך מים בשבת, דשרייתו של הבגד במים זהו כיבוסו. וכל זה כשיש לכלוך או איזה טינוף על הבגד, אבל אם הבגד נקי, מעיקר הדין מותר לשרותו בשבת במים מועטים, דלא אמרינן בזה ''שרייתו זהו כיבוסו''. והמחמיר שלא לשרות במים אפילו מועטים, גם בבגד נקי, תבא עליו ברכה.

[ילקו"י שבת כרך ב עמוד פד. ויש מי שכתב להחמיר גם בבגד נקי, וראה מה שכתבנו על דבריו במילואים לשבת ב' עמוד תקסו. ומה שהעירו מסימן שלד, כבר כתבו ליישב דהתם הוא משום צירוף החומרא של דעת הראשונים שאין לשפוך מים על דבר עצמו שהאש אחז בו, אבל לגבי שרייתו זהו כיבוסו לבד, מרן סמך על מה שכתב בסוגיא בדוכתא, בסימן שב, שאין איסור אלא בבגד שיש בו לכלוך]. עוד כתב (אות כט) מים שנשפכו בשבת על השלחן או על הכסא, מותר לנקותם בשבת על ידי ניגוב במגבת או במפית נייר. וינגב בנחת כדי שלא יבא לידי סחיטה. ובלבד שלא יהיו מים מרובים כל כך. ונהגו להקל להניח מפית נייר לבנה על משקין שנשפכו על השלחן, ואין לחוש בזה לצובע, אחר שהוא דרך לכלוך. [רדב"ז]. והמחמיר לחוש בזה לאיסור צובע תבא עליו ברכה. [ש"ע סי' שכח סעיף מח]. [ואם יש לכלוך דבוק על השלחן לא ינקה במטלית רטובה]. [שם עמוד פז].

שאלה קנה: לפני שמנגב ידיו במגבת בשבת כיצד יש לנהוג על הצד היותר טוב.

תשובה: טוב שישפשף ידיו בכח זו בזו להסיר מהם המים קודם הניגוב, כדי שלא ירטיב את המגבת, שיש אומרים שיש בזה איסור משום שרייתו זה הוא כיבוסו.

כתב מרן (סימן שב סעי' י) הרוחץ ידיו טוב לנגבם בכח זו בזו ולהסיר מהם המים כפי יכלתו קודם שיקנחם במפה. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ויש שכתבו דאין לחוש לזה דלא אמרינן שריית בגד זהו כבוסו בכי האי גוונא דאין זה רק דרך לכלוך וכן נוהגין (טור וביח יוסף ואגור) ולכן מותר לנגב ידיו בבגד שהטיל בו תינוק מי רגלים כדי לבטלם שאין זה רק דרך לכלוך בעלמא (טור) אבל אסור ליתן מים ממש על המי רגלים כדי לבטלם (הגהות מיימוני פרק כ"ב ותוספות פרק שמונה שרצים). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נ) הטעם שכתב מרן שטוב לנגבם בכח הוא כדי לצאת גם דעת היש מחמירין שכתבנו למעלה בסס"ק ל"ט דס"ל דבכל גווני אמרינן שרייתו זו היא כיבוסו אף שהוא דרך לכלוך אלא דאם הוא מעט מים סוברין דאין בזה משום חשש כיבוס אך משום דאין אנו בקיאין איזה מיקרי מעט לכך כתבו דמנהג כשר שינגב ידיו בכח. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות לד) לכתחלה טוב להזהר שכאשר מנקה ידיו במגבת [אחר הנטילה], שלא לקנח במקום אחד דוקא, אלא יחליף להעביר המפה מצד לצד, באופן שלא יהיו המים במקום אחד ויבוא לידי סחיטה. ומיהו מעיקר הדין מאחר שאינו מקפיד על מימיו, והוא דרך לכלוך, אין בזה איסור סחיטה וליבון. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד פט בהערה].

שאלה קנו: נשפכו מים על השולחן האם מותר לספוג את המים על ידי שיניח עליהם מגבת או מטלית מטבח.

תשובה: מטלית שמקפיד בדרך כלל לסוחטה יש חשש שמא יסחוט, ואסור. ומגבת שבדרך כלל לא סוחט אותה מותר.

כתב מרן (סימן שב סעי' יב) אסור לנגב כוס שהיה בו מים או יין במפה משום דאתי לידי סחיטה. ע"כ. וכתב במ"ב (ס"ק ס) עיין באחרונים שסתמו דבכוס שהוא צר אין לנגבו אפילו בסמרטוט המיוחד לכך, דא"א שלא לבוא לידי סחיטה. אבל דבר רחב כגון שנשפך מים על שלחן וספסל לכו"ע מותר לקנחו בדבר שאין מקפיד עליו ועיין בבה"ל. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות כט) מים שנשפכו בשבת על השלחן או על הכסא, מותר לנקותם בשבת על ידי ניגוב במגבת או במפית נייר. וינגב בנחת כדי שלא יבא לידי סחיטה. ובלבד שלא יהיו מים מרובים כל כך. ונהגו להקל להניח מפית נייר לבנה על משקין שנשפכו על השלחן, ואין לחוש בזה לצובע, אחר שהוא דרך לכלוך. [רדב"ז]. והמחמיר לחוש בזה לאיסור צובע תבא עליו ברכה. [ש"ע סי' שכח סעיף מח]. [ואם יש לכלוך דבוק על השלחן לא ינקה במטלית רטובה]. [שם עמוד פז].

תכשיטי נשים

שאלה קנז: באיזה מראה מותר להסתכל בשבת ובאיזה אסור.

תשובה: מראה העשויה ממתכת שיש לה חוד כמו של סכין שיכול לחתוך בה שיער, אסור להסתכל בה שמא יבא לחתוך בה שער המדולדל. ואם אין לה חוד או שהיא של זכוכית, מותר להסתכל בה.

כתב מרן (סימן שב סעי' יג) אין מסתכלין בשבת במראה של מתכת שהיא חריפה כאיזמל (פירוש כעין סכין קטן חד וחריף) דחיישינן שמא ישיר בה נימין המדולדלין ואפילו אם הוא קבוע בכותל אבל מותר להסתכל במראה שאין בה חשש זה אפילו אינה קבועה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק סג) מותר להסתכל במראה שאין בה חשש, כגון: במראה של זכוכית כעין שלנו וה"ה במראה של מתכות כשאינה עשויה חריפה והטעם כיון דאינה עשויה כלל להשיר בה נימין לא גזרו כלל עליה ולא חיישינן שמא כשיראה במראה שהן מדולדלין ילך אחר מספרים כדי להעבירם דאדהכי והכי מדכר שהוא שבת. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות לח) בזמן הזה מותר להסתכל בראי המצוי בשבת, ואין לחוש שמא ישיר בו שערות המדולדלות, ובפרט כשהראי קבוע בכותל. [וכיום פשט המנהג שגם האנשים מביטים בראי, כדי לסדר בגדיהם וכדו', ואין בזה איסור לא ילבש]. [ילקוט יוסף שם].

שו"ע סימן שג

שאלה קנח: על איזה דברים יש להזהיר לנשים שלא תצאנה בהם לרשות הרבים.
תשובה: בזמן הזה נהגו הנשים לצאת בכל סוגי התכשיטים והמחמירות על עצמן שלא לצאת לרשות הרבים עם תכשיטין כלל, תבא עליהן ברכה. אולם יש להזהיר את הנשים שלא יצאו לרשות הרבים עם דבר שאינו תכשיט, כגון: מחט או סיכה נוספת על מה שמספיק לה כדי להעמיד בה קישוריה.
כתב מרן (סימן שג סעי' יח) כל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורבת חוץ מכבול ופאה נכרית דהיינו קליעת שער שקלעה בתוך שערה ויש אומרים דכל שאסרו לצאת בו אפילו להתקשט בו בבית אסור וכל שכן לצאת בו לחצר המעורבת חוץ מכבול ופאה נכרית ויש אומרים שהכל מותר לצאת בו בחצר אפילו אינה מעורבת והאידנא נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין ויש שאמרו דמדינא אסורות אלא שכיון שלא ישמעו מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות ויש שלמדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן על פי סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת והשתא דלית לן רשות הרבים גמור הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת ומותר. [הגה: ויש אומרים עוד טעם להתיר דעכשיו שכיחי תכשיטין ויוצאין בהם אף בחול וליכא למיחש דילמא שלפא ומחוי כמו בימיהם שלא היו רגילים לצאת בהן רק בשבת ולא הוו שכיחי (תוספות פרק כ"ב והגהות אלפסי פרק במה אשה)]. ומיהו טבעת שיש עליה חותם לאשה ושאין עליה חותם לאיש דתנן בה חייב חטאת אף בכרמלית אסור אפילו לדידן והוא הדין לכל מאי דאתמר ביה חיוב חטאת ויש מי שאומר שבזמן הזה שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם הרי זה להם כתכשיט ושרי ולפי זה אפשר דכיון שנהגו עכשיו הנשים לצאת בטבעת שיש עליה חותם הרי הוא להן כתכשיט ושרי. ומכל מקום צריך להזהיר לנשים שלא תצאנה אלא במחטים שהן צריכות להעמיד קישוריהן ולא יותר כי בזה שאין להן תועלת בו ישמעו לנו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק סז) ומ"מ צריך להזהיר לנשים שלא תצאנה אלא במחטים שהן צריכות להעמיד קישוריהן, ר"ל אפילו לכל הסברות המקילין היינו רק בדבר שהוא תכשיט ולא בדבר שאינו תכשיט ולפיכך מה שהתיר בס"ט מחט להעמדת הקישורים לא יהיו יותר מחטין בצעיפה מכדי הצורך להעמדת הקישורים דמחט שאינה מעמדת הקישורים אינה תכשיט כלל וכמו שביארנו שם בס"ט. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) כבר נהגו הנשים להקל לצאת בשבת לרשות הרבים בכל מיני תכשיטים שהם לנוי וקישוט, וכגון, טבעת שעל אצבעה, צמיד, שעון, שרשרת, סיכה, עגילים שבאזניה, וכדומה. והוא שתענוד אותם דרך מלבוש, ולא תקחם בידה או בכיס בגדה.

והמחמירות על עצמן שלא לצאת לרשות הרבים עם תכשיטין כלל, תבא עליהן ברכה. [שם עמוד צט]. עוד כתב (אות ד) מותר לאשה ליתן סיכה בשערותיה כדי להחזיקם, ולצאת בשבת לרשות הרבים. וכן מותר לה לצאת בשבת לרשות הרבים עם סרט [או קשת] שהיא קושרת בו את שערותיה. [שם עמו' ק].

שאלה קנט: באיזה אופן מותר לטלטל מטבע בשבת ואינה מוקצה.

תשובה: אם יחדה את המטבע מערב שבת לקשור עליה את קצה הבגד, וזה יהיה שמושה לעולם. או קשרה עליה מערב שבת את קצה הבגד, מותר לטלטל את המטבע בשבת.

כתב מרן (סימן שג סעי' כב) פורפת (פירוש קושרת) בשבת על האגוז ועל האבן שיחדתו לכך ויוצאת בו, אבל על המטבע אסור לפרוף בשבת דלאו בר טלטול הוא ולא מהני בה יחוד. ואם פרפה עליו מערב שבת מותר לצאת בו בשבת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק עד) לא מהני במטבע יחוד היינו לשבת אחת. אבל אם יחדה מע"ש לענין זה לעולם גם במטבע מהני דשוב אזיל מיניה איסור טלטול [תו"ש וחדושי רע"א]. עוד כתב (ס"ק עה) פרפה עליו מע"ש מותר דמעשה מועיל לבטל מינה שם מוקצה.

שאלה קס: האם מותר לאישה להעביר סרק [צבע אדום] על פניה, או לכחול עיניה.

תשובה: אסור להעביר סרק ולכחול משום צובע, ואם הצבע עשוי מאבקה מותר, כיון שאינו מתקיים.

כתב מרן (סימן שג סעי' כה) אסור לאשה שתעביר בשבת סרק על פניה משום צובע ומטעם זה אסורה לכחול בשבת ומטעם זה אסורה לטוח על פניה בצק דכשנוטלתו מאדים הבשר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק עט) סרק הוא צבע אדום ובתוספתא איתא שלא תקנח פניה בבגד שיש בו סרק ומשמע אף על גב דלא מתכוונת לצביעה פסיק רישא הוא וטעם הדבר כיון דאשה דרכה בכך ליפות את עצמה ע"י צביעת פנים מחזי שפיר כצובע אבל איש שאין דרכו בכך לא מקרי צובע כמ"ש סוף סימן ש"ך דמותר לאכול תותים ושאר פירות הצובעים אף על גב דצובע פניו וידיו בעת האכילה ומ"מ אפילו העברת סרק ע"פ אשה ג"כ אינו אלא דרבנן דאין צביעה מדאורייתא על עור האדם ועיין בביה"ל. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ז) מותר לאשה לתת בשבת אבקת פודרא צבעונית על פניה, כיון שאינו דבר המתקיים. אבל יש להחמיר בהעברת סרק על הפנים, שהוא צבע בהיר בדבר המתקיים. ולדעת החזון איש יש להקפיד שהפודרא לא תהיה מעורבת במשחה או קרם. אבל לדעת המג"א כל שכוונתו שמשחה תבלע בגוף האדם, אין בזה איסור ממרח. אך אדם המתחזק והולך כבריא, אסור לו למרוח משחה על הידים, משום

איסור רפואה בשבת, כל שניכר שעושה כן לשם רפואה [וכ"כ בערך שי, והמהרש"ם, ובמנחת שבת. וכתב ביבי"א ח"ד עמו' קיח, שדברי המג"א יתד היא שלא תמוט. והיינו דאף מדרבנן אין בזה איסור, וראה ביבי"א שם. וראה בילקו"י שבת ב' עמ' ק, ועמוד קב].

שאלה קסא: האם מותר לקלוע צמה בשיער הבנות.

תשובה: אסור לקלוע צמה שדומה לבנין, וכן אסור לסתור את הקליעה שדומה לסותר. כתב מרן (סימן שג סעי' כו) אסור לקלוע האשה שערה בשבת ולא להתיר קליעתה אבל יכולה לחלוק שערה. וכתב הרמ"א בהגה: ויש אוסרים לחלוק שערה דהיינו לעשות השייטי"ל (רש"י ואור זרוע) וכן נהגו לאסור לעשות על ידי כלי אבל באצבע בעלמא נהגו להקל. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק פב) אסור לקלוע מדרבנן משום דדמי לבנין [וכדדרשינן על הפסוק ויבן ה' אלהים את הצלע מלמד שקילעה הקדוש ברוך הוא לחוה והביאה אל האדם ושכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא]. אבל הקולע נימין בתלוש חייב משום אורג כמ"ש הרמב"ם והכא בשער לא חשיב אריגה משום דהוא מחובר בראשו, ועוד דאין סופה להתקיים שעומדת לסתירה [מ"א וש"א בשם התוספות]. והנה כ"ז במחובר והקולעת שער פאה נכרית [שקורין פארוק] אף דאין בזה משום בונה אסור עכ"פ משום אורג דאף אם נימא דאין סופה להתקיים עכ"פ מדרבנן מיהו אסור ומ"מ נראה דאין כדאי למחות במקום שלא ישמעו לנו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות טז) אסור לאשה לקלוע את שערה בשבת, [כדי לעשות צמות], ולא להתיר קליעתה. וכן אסור לקלוע בשבת את השערות בהנחת סיכות מיוחדות הגורמות שהשערות יהיו מגולגלות כמו בקבוקים קטנים, [דהוי כעין גודלת]. אבל מותר לקבץ את השערות המפוזרות ולתקנן ביד, או לקשרן בסרט גומי או בקשת וכדומה. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד קה].

שאלה קסב: האם מותר לסרק מעט את השיער. והאם מותר להפריד ביד שערות הראש או הזקן זה מזה.

תשובה: אסור להסתרק במסרק בשבת שבודאי יעקרו שערות, ובמברשת העשויה משער רך המיוחדת לשבת מותר להחליק מעט את השיער. ומותר להפריד השערות ביד כיון שלא מתכוון להשיר שיער, וגם אינו ודאי שישיר שיער. והמחמיר תבא עליו ברכה. כתב מרן (סימן שג סעי' כז) אסור לסרוק במסרק בשבת ואפילו אותו שעושים משער חזיר שאי אפשר שלא יעקרו שערות. ע"כ. וכתב הרמ"א אבל מותר לחוף ולפספס ביד (בית יוסף). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק פז) ומ"מ מותר לתקן מעט את שער הראש בכלי העשוי משער חזיר דדוקא לסרוק אסור בו דמשיר שער אבל לתקן מעט שרי, ובמסרק אסור אף בזה. ונהגו שיהיה הכלי העשוי משער חזיר מיוחד לשבת כדי שלא יהיה מחזי

כעובדין דחול. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות יט) אסור מדרבנן להסתרק במסרק בשבת. אבל מותר להחליק את השער במברשת בגדים רכה, או ביד. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד קו]. עוד כתב המ"ב (ס"ק פח) מותר לפספס ביד היינו שמבדיל בידיו שערותיו זו מזו. וברמב"ם איתא חופף על שערו בידו וחוכך בצפרניו ואף אם נפל שער עי"ז אינו חושש שהרי אין כונתו להשיר ואפשר שלא ישיר ועיין לקמן בסימן שכ"ו ס"ט ויו"ד ובמ"ב שם שלא יחוף בדבר שמשיר שער ודאי. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י סימן שמ (אות ג) מותר לשפשף את שערות הזקן בעת שרוחץ פניו בשבת, ולא חיישינן שמא ייתלשו שערות, דהוה ליה דבר שאינו מתכוין ואינו פסיק רישיה שהשערות ייתלשו. ומכל מקום המחמיר תבא עליו ברכה, והמיקל לא הפסיד. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד קז].

שביתת העבד והבהמה

שו"ע סימן דש

שאלה קסג: גוי שהוא שכיר אצל ישראל האם רבו מצווה על שביתתו.

תשובה: אסור מהתורה לצוות לעבד כנעני לעשות מלאכה בשבת משום "למען ינוח". אבל גוי שהוא שכיר אצל ישראל אין רבו מצווה על שביתתו.

כתב מרן (סימן דש סעי' ג) אינו יהודי גמור שהוא שכיר אין רבו מצווה על שביתתו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כה) ואפילו אם הוא שכיר לכמה שנים מ"מ הרי אינו קנוי לו קנין עולם וע"כ אפילו אם הוא עושה מלאכת רבו אינו אסור מדאורייתא שאיננו בכלל עבדו והמלאכות המותרות לכתחלה ע"י א"י מותר גם על ידו.

שו"ע סימן שה

שאלה קסד: האם אדם מצווה על שביתת בעלי חיים שלו למנעם מלעשות מלאכה בשבת. ומה הדין במלאכה דרבנן.

תשובה: אדם מצווה מהתורה שגם בהמה חיה ועוף שלו ישבתו בשבת ולא יעשו מלאכה. וגם אם המלאכה היא דרבנן, כגון: הוצאה לכרמלית, צריך למנוע את בהמתו מלהוציא.

כתב מרן (סימן שה סעי' א) בהמה יוצאת במה שמשתמרת בו אבל אם אינה משתמרת בו אז הוי נטירותא יתירתא ביותר והוי משאוי וכן כל דבר שהוא לנוי ולא לשימור לא תצא בו הילכך נאקה יוצאת בזממא דפרזלא שהוא טבעת של ברזל ונוקב חוטמו ומכניסו בו וחמרא לובא בפגא דפרזלא דהיינו בריג"א והגמל באפסר שהוא קבישטר"ו ופרד וחמור

וסוס יוצאים באפסר או ברסן שהוא פרינ"ו אבל לא בשניהם ומותר לכרוך חבל האפסר סביב צוארה ותצא בו ומותר לטלטל האפסר וליתנו עליה ובלבד שלא ישען עליה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) הנה כתיב למען ינוח שורך וחמורך וגו' הרי הזהירה התורה שגם בהמת ישראל תנוח בשבת ולאו דוקא בהמה ה"ה עופות וכל בעלי חיים ולכן דוקא כשתצא בדבר שהוא לה לשמירה הוי תכשיט ואורחא והרי הוא כמלבוש לאדם ולאו משוי הוא אבל בדבר שאינה משתמרת בו הוי משוי ואסור וה"ה כשתצא במה שהיא שמירה יתירה לפי ענינה דלאו אורחה בהכי ג"כ בכלל משוי הוא ואסור. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י סימן רמו (אות א) כל איש מישראל מצווה על שביתת בהמתו בשבת, ולכן המשכיר את בהמתו לנכרי, צריך להתנות עמו שיחזירנה בערב שבת. ואם לא החזירה, יפקירנה בינו לבין עצמו קודם השבת, או יאמר בהמתי קנויה לאינו יהודי, כדי שינצל מאיסור שביתת בהמתו. ובמוצאי שבת מותר לקבל את הבהמה מידו של הנכרי, ואין צריך לומר לו שהפקירה. ואפי' אם משכיר לו את בהמתו מיום א', ונוטל השכר בהבלעה, גם כן אסור, דסוף סוף מצווה הוא על שביתת בהמתו. [ילקוט יוסף, שבת כרך א עמוד לג]. עוד כתב (אות ד) מצות שביתת בהמתו נוהגת במלאכת הוצאה בין ברשות הרבים בין בכרמלית. ולכן כל שיש על הבהמה דבר הנידון משום משאוי, אסור להוציאה גם לכרמלית. וכל שכן לרשות הרבים שלנו שלדעת הרבה מגדולי הפוסקים חשיבא רשות הרבים גמורה מדאורייתא. [ילקוט יוסף, שבת כרך א עמוד תקכו. שארית יוסף חלק ג' עמוד שע].

שאלה קסה: האם צריך למנוע מהכלב שיצא לרשות הרבים בקולאר שבצווארו.

תשובה: לא צריך למנוע את הכלב מלצאת ברצועה שבצווארו כיון שרצועה זו נצרכת לו כדי לשומרו והיא נחשבת לו למלבוש. אבל פרה ושור שאינם צריכים שמירה אסור שיצאו ברצועה שבצוארם שזהו משאוי בשבילם.

כתב מרן (סימן שה סעי' ה) בעלי השיר כגון כלבים של ציידים וחיות קטנות שיש להם כמין אצעדה סביב צוארן וטבעת קבועה בה ומכניסין בה רצועה ומושכין אותם בה מותר שיצאו בשיר הכרוך על צוארן ויכולים למשכם בהם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יט) חיות קטנות היינו אלו דאורחייהו בהכי בחול אבל חתול אסור דסגי לה בחבל קטן בעלמא וזה הוא לה נטירותא יתירתא [כ"מ בגמרא שם]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן שא אות סז) עיור הרגיל לילך עם כלב הנחיה, מותר לו לצאת עם הכלב לרשות הרבים בשבת, ולאחוז ברצועה הקשורה לכלב. אך אסור לו לצאת במקל לרשות הרבים.

ובמקומות שיש שם עירוב, יכול לסמוך על העירוב ולצאת עם מקל בידיו. והמחמיר תבא עליו ברכה. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד נה].

שאלה קסו: מה הדין שיצא הסוס בזנב השועל, או בקמיע מומחה לבהמה או לאדם.

תשובה: בזנב שועל אסור, ובקמיע מומחה לבהמה מותר, ומומחה לאדם אסור.

כתב מרן (סימן שה סעי' יא) לא יצא הסוס בזנב שועל שתולין בין עיניו שלא תשלוט בו עין הרע ולא בזהורית שעושים לו לנוי ולא עזים בכיס שבדדיהם שקושרים אותם שלא יסרטו דדיהם בקוצים ולא פרה בחסום שבפיה שחוסמים פיה שלא תרעה בשדות אחרים ולא כל בהמה בסנדל שנועלים ברגליה שלא תנגף אבל יוצאה באגד שעל גבי מכה ובקשקשים שעל גבי השבר והם לוחות שקושרים להם סביב העצם הנשבר בהן ובשליא שיצאה מקצתה ותלויה בה ופוקק זוג שבצוארה ומטייל בה בחצר אבל לא תצא בו לרשות הרבים אף על פי שהוא פקוק בין אם הוא בצוארה בין אם הוא בכסותה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לט) לא יצא הסוס בזנב שועל, בכל אלו הטעם לפי שאין בהם צורך לשמירת גופן והוי משאוי. לבד מסנדל שנועלים ברגלי הבהמה דהטעם משום דלמא נפל ואתי לאתויי וכן בכיס שבדדי העזים משמע מהגר"א דהטעם ג"כ משום שאינו מהודק יפה וחיישינן דלמא נפל הכיס ואתו בעליהן לאתויי. עוד כתב הרמ"א (סעי' יז) הגה: הבהמה יוצאה בקמיע מומחה לבהמה אבל לא בשאינה מומחה אף על פי שהיא מומחה לאדם (בית יוסף ורבינו ירוחם חלק י' ורמב"ם פרק ב'). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ס) אף על פי שהיא מומחה לאדם לא תצא הבהמה מפני שהאדם יש לו מזל ומלאך המליץ עליו מלמעלה ומזלו מסייע לו שיועיל לו הקמיע משא"כ לבהמה. ע"כ. [וזנב השועל שאסר מרן לא נחשב קמיע מומחה כיון שאין שום ראיה שהציל הזנב ג' פעמים מעין הרע].

שאלה קסז: האם מותר לומר לגוי לחלוב בהמתו של ישראל בשבת, ומה דין החלב.

תשובה: משום צער בעלי חיים מותר לומר לגוי לחלוב הבהמה. והחלב אסור בו ביום משום משקין שזבו.

כתב מרן (סימן שה סעי' כ) מותר לומר לאינו יהודי לחלוב בהמתו בשבת משום צער בעלי חיים שהחלב מצערה והחלב אסור בו ביום ויש אומרים שצריך לקנותו מן האינו יהודי בדבר מועט שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק עא) והוא הדין דמותר משום צער בע"ח לומר לעו"ג להמרות האווזות שהורגלו כבר בהמראה ואין יכולין שוב לאכול בעצמן אבל אין מותר רק פעם אחת ביום דשוב ליכא צער בע"ח [תשובת רמ"א] ומשמע שם דאי ליכא א"י שרי ההמראה ע"י ישראל ואף על

גב דאסרינן לקמן בסימן שכ"ד ס"ט להמרות האווזות בשבת הכא שאין יכולין לאכול בעצמן מותר משום צער בע"ח וטוב לעשות ע"י קטן. כתב הרמב"ם החולב לתוך כלי חייב לתוך אוכל פטור [ומ"מ איסורא יש דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור] והחלב אסור אפילו חולב לתוך אוכל כיון דהבהמה אינה ראויה לאכילה הוי מוקצה [מ"א]. עוד כתב (ס"ק עב) והחלב אסור משום משקין שזבו מפירות העומדים לסחיטה דקי"ל בסימן ש"כ ס"א דאסורין והא נמי להא דמיא. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) מותר לומר לגוי לחלוב את בהמתו בשבת, הואיל וריבוי החלב מצער ומסכן את הבהמה, ויש כאן צער בעלי חיים. אך החלב אסור בהנאה בו ביום. ואסור לטלטלו משום מוקצה. ויש אומרים שצריך לקנותו מן האינו יהודי בדבר מועט, שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד קי'. יביע אומר חלק ט' סימן ל].

שאלה קסח: ישראל שיש לו בהמה ורואה את הגוי שרוכב על גבי בהמתו, האם צריך למונעו.

תשובה: לא צריך למונעו שלא אסרו בבהמה רכיבת הגוי עליה משום משאוי, והעמידו על הדין שחי נושא את עצמו. אבל יזהירו שלא ישים על הבהמה את בגדיו.

כתב מרן (סימן שה סעי' כב) מי שיש לו נער אינו יהודי ורוכב על הבהמה בשבת כשמוליכה להשקותה אינו צריך למונעו שהחי נושא את עצמו אבל צריך למונעו שלא יתן עליה בגדיו ולא שום דבר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק עה) שהחי נושא את עצמו ר"ל דאין חל ע"ז שם משא שיהיה צריך למנעו מפני שביתת בהמתו ואף דמאי דאמרינן חי נושא א"ע היינו רק מדאורייתא אבל מדרבנן אסור וע"כ אסור לאדם לישא תינוק בשבת לא גזרו שבות זה בבהמה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן שד אות ג) מי שיש לו נער גוי ורוכב על בהמתו בשבת כשמוליכה להשקותה, אין צריך למונעו, שהרי החי נושא את עצמו. אבל צריך למונעו שלא יתן עליה בגדיו ולא שום דבר אחר.

חפצי חול בשבת

שו"ע סימן שו

שאלה קסט: האם מותר להכנס בשבת למגרש מכוניות לחפש מכונית מתאימה כדי להשכירה במוצאי שבת.

תשובה: אסור, כיון שמעשיו מוכיחים שרוצה להשכיר רכב נחשב לעוסק בחפצי חול. אבל מותר לטייל כדרכו מחוץ למגרש ולהביט על המכוניות שבמגרש, כיון שלא מוכח ממעשה זה שרוצה להשכיר רכב ולא נחשב עוסק בצורכי חול.

כתב מרן (סימן שו סעי' א) ממצוא חפצך חפציך אסורים אפילו בדבר שאינו עושה שום מלאכה כגון שמעיין נכסיו לראות מה צריך למחר או לילך לפתח המדינה כדי שימהר לצאת בלילה למרחץ וכן אין מחשיכים על התחום לשכור פועלים. הגה: והוא הדין דאסור לטייל למצוא סוס או ספינה או קרון לצאת בו (מרדכי סוף פרק מי שהחשיך). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) לעיין נכסיו אסור ודוקא היכא דמינכרא מילתא כגון שעומד אצל שדהו הצריכה חרישה או קצירה וכיו"ב דמינכר הדבר שעומד שם לעיין בצרכיה, וכן לילך ולהחשיך על פתח המדינה כיון שדרך שהמרחצאות שם חוץ למדינה סמוך לפתח המדינה ניכר שלצורך המרחץ מחשיך, אבל אם לא מינכר מלתא הוא בכלל הרהור בעסקיו דמותר. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ט) מותר ללכת בשבת ברחוב [שאינו מקום השוק] ולהסתכל דרך הליכתו היכן נמצאת חנות מסויימת, גם אם עושה כן כדי להיות מוכן להכנס לחנות בצאת השבת. ובלבד שלא ימתין לצאת השבת ליד פתח החנות. [ילקוט יוסף שבת כרך ב עמוד קיט].

שאלה קע: מה הדין להמתין ליד בהמתו שאינה יכולה ללכת ברגליה כדי שמיד במוצאי שבת יוכל לנושאה ולהביאה לביתו.

תשובה: אסור, כיון שיש איסור מוקצה בנשיאתה, כשממתין לידה כדי לנושאה במוצאי שבת, נחשב לעוסק בצורכי חול.

כתב מרן (סימן שו סעי' א) אבל מחשיך על התחום להביא בהמתו. ויש אומרים שאם אין הבהמה יכולה לילך ברגלים כגון שהוא טלה קטן אינו רשאי להחשיך דאינו רשאי להביא דאסור לטלטל בעלי חיים שהם מוקצים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) מה שכתב מרן וי"א שאם וכו', כו"ע מודים בזה, ונקט לשון וי"א מפני שכן דרך המחבר במקום שלא נמצא דין זה מפורש בשאר פוסקים. ע"כ. [אסור לעשות בשבת פעולה שניכר עליה שהיא הכנה לפעולה שיש בה איסור, אף על פי שעושה את פעולת האיסור במוצאי שבת. משום "ממצוא חפצך" חפציך אסורין חפצי שמים מותרין. ולפי זה אסור להמתין ליד הרכב עד שיצא שבת כדי לנסוע בו, אבל מותר לטייל ליד הרכב עד שיצא שבת, כיון שלא מוכח ממעשיו שממתין לנסוע ברכב].

שאלה קעא: באיזה אופן מותר לדבר עם אומן בשבת שילמד את בנו אומנות.

תשובה: מותר רק לשאול את האומן אם רוצה להשתכר ללמד את בנו, כיון שהוא צורך מצוה אין בזה איסור של דיבור חול האסור בשבת, אבל אסור לשוכרו ולהזכיר סכום מעות שיש בזה איסור מקח וממכר.

כתב מרן (סימן שו סעי' ו) חפצי שמים מותר לדבר בהם כגון חשבונות של מצוה ולפסוק צדקה ולפקח על עסקי רבים ולשדך התינוק ליארס וללמדו ספר או אומנות ודוקא לדבר אם רוצה להשתכר אבל לשכרו ולהזכיר לו סכום מעות אסור. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: יש אומרים דבמקום שנוהגין ליתן לקורא בתורה מי שברך ונודר לצדקה או לחזן דאסור בשבת לפסוק כמה יתן (אור זרוע) והמנהג להקל דהא מותר לפסוק צדקה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ל) אומנות הוא נמי עוסק במצוה דאם אין לו אומנות עוסק בגזל. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יג) נאמר בפסוק: "ממצוא חפצך ודבר דבר", ואמרו רבותינו ז"ל (כתובות ה.) ובטור ושלחן ערוך (סימן שו סעיף ו) חפציך אסורים, חפצי שמים מותרים. ולכן מותר גם כן לשדך התינוקות, ולדבר עם המלמד ללמד תורה לתינוק בשכר, וללמדו אומנות. ובלבד שלא יזכיר סכום מעות.

שאלה קעב: האם מותר לשקול בשבת במשקל מכני מאכל לדעת אם יש בו כזית כדי לברך אחריו ברכה אחרונה.

תשובה: מותר, כיון שאיסור מדידה הוא משום עובדין דחול, כל שמודד שיעורי תורה לא נראה כעובדא דחול. ואם אפשר עדיף לשקול מערב שבת.

כתב מרן (סימן שו סעי' ז) מותר למדוד בשבת מדידה של מצוה כגון למדוד אם יש במקוה מ' סאה ולמדוד אזור מי שהוא חולה וללחוש עליו כמו שנוהגים הנשים מותר דהוי מדידה של מצוה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לד) מדידה של מצוה מותר אף על גב דלא הותר שבות אפילו במקום מצוה וכמ"ש לעיל בס"ק כ"ח שאני מדידה דלא הוי איסור כ"כ אלא משום דהוי כעובדא דחול ולהכי שרי במקום מצוה. עוד כתב (ס"ק לה) והוא הדין דמותר למדוד חור שיש בכותל המפסיק אם יש בו פותח טפח להביא הטומאה מהחדר שהמת בו לחדר הסמוך לו ואף על גב שיכולין הכהנים לצאת ממנו מ"מ כיון שמודד שעורי תורה לא מחזי כעובדא דחול. וה"ה דמותר למדוד כדי לשער שיעור ששים לבטל איזה איסור דכיון דהוא להתלמד ע"ד הוראה לא הוי כעובדין דחול [פמ"ג]. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות פא) מותר לשקול בשבת [במשקל ביתי שאינו מופעל על-ידי חשמל או בטרייה] לצורך מצוה, וכגון לידע אם יש בפת זו שיעור כביצה בשביל סעודות שבת, או לשקול שיעור כזית מצה בליל פסח. [ושיעור כזית וביצה יש לשער לפי נפח, אך משערים במשקל מאחר ובדרך כלל המשקל מגלה על הנפח]. והיכא דאפשר טוב לשקול מערב שבת, אך אם אי אפשר, או שכח לשקול מערב שבת, מותר לשקול בשבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד קסח].

שאלה קעג: באיזה אופן מותר לקנות בית מגוי בארץ ישראל בשבת.

תשובה: מותר לקנות בית בארץ ישראל מגוי באופן שאומר לגוי לעשות שטר מכר בערכאות שלהם, ויחתום הגוי עליו, ומראה הישראל לגוי את הכסף שייקחנו הגוי משם. כתב מרן (סימן שו סעי' יא) מותר לקנות בית בארץ ישראל מן האינו יהודי בשבת וחותם ומעלה בערכאות. וכתב הרמ"א בהגה: שלהם, בכתב שלהם, דאינו אסור רק מדרבנן ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו (אור זרוע). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מה) כיצד הוא עושה מראה לו כיסים של דינרין והא"י חותם ומעלה בערכאות אבל אסור ליתן לו מעות להדיא. עוד כתב (ס"ק מז) דאינו אסור רק מדרבנן, ר"ל הכתיבה זו היא מדרבנן והוי שבות דשבות ע"י א"י, ומשו"ה התירו משום ישוב א"י. ועיין בבה"ל שביארנו דדעת אור זרוע דעת יחידאה היא ואין לה שום מקום בש"ס וכל הפוסקים חולקין ע"ז וס"ל דאף בכתב שלהם הוא איסור מדאורייתא דבכל לשון חייב כדאיתא במשנה [שבת ק"ג] ואפ"ה התירו בכאן ע"י א"י משום ישוב א"י ואף דהמחבר פסק לקמן בסימן ש"ז ס"ה דמלאכה דאורייתא אסור ע"י א"י אפילו לצורך מצוה זה עדיפא. ולפ"ז אסור לומר לא"י בשבת לכתוב מכתב אפילו לצורך מצוה אם לא שהוא ג"כ צורך גדול אפשר דיש להקל ועיין לעיל בסימן רע"ו ס"ב בהג"ה.

שאלה קעד: האם מותר להכריז בשבת מי שמצא ארנק וכיוצא בזה שיחזירנו לפלוני בעליו.

תשובה: מותר, שהכרזה זו היא צורך מצוה של השבת אבידה.

כתב מרן (סימן שו סעי' יב) מותר להכריז בשבת על אבדה אפילו היא דבר שאסור לטלטלו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מח) מותר להכריז שמי שיודע בה יבוא ויגיד, דהשבת אבדה מצוה, ולומר למי שיודע ממנה שישיבנה גם זה הוא בכלל חפצי שמים ושרי. ונהגו להכריז גם על אבדת א"י מפני דרכי שלום ובמקום סכנה פשיטא דשרי וכתבו האחרונים דה"ה דמותר להכריז בשבת על גנב. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות עד) מותר להכריז בשבת על אבידה, שמי שיודע בה יבוא ויגיד, מאחר והשבת אבידה היא מצוה. ואפילו אם האבידה היא מוקצה ואי-אפשר לטלטלה בשבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד קסג].

שאלה קעה: האם מותר לחלל שבת כדי לחלץ יהודי או יהודיה הטמועים ביד גויים ורוצים לשוב ליהדותם.

תשובה: אם אי אפשר להציל ביום חול, מותר לחלל שבת אפילו באיסור דאוריתא. משום "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

כתב מרן (סימן שו סעי' יד) מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות ואי לא בעי בית דין גוזרין עליו (ועיין לקמן סימן שכ''ח סעיף י'). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נו) שהוציאו בתו אורחא דמלתא נקט וה"ה אחר רשאי לחלל שבת כדי להצילה מהאיסור הגדול וכ"ז מיירי שהוציאוה א"י מביתו באונס וע"כ התירו לו לשום לדרך פעמיו להצילה דקי"ל אם אינו פושע חייב לעשות איסורא זוטא כדי שלא יעשה חבירו איסורא רבא אבל אם פשעה אין לו לאביה לחלל שבת עבורה דאין אומרים לו לאדם חטוא כדי שיזכה חברך ודוקא באיסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן דעת הא"ר דיש להקל לעבור כדי להצילה. עוד כתב (ס"ק נז) ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות היינו אף דיש בזה איסור דאורייתא לאיזה פוסקים. וה"ה אם יצטרך לחלל שבת עי"ז באיזה מל"ט מלאכות ג"כ שפיר דמי דכאשר תמר את הדת לגמרי תחלל שבת ותעבוד עבודת גלולים כל ימיה ואם הוא יחלל שבת פ"א נקרא איסורא זוטא נגד זה. כתב המ"א צ"ע אם הבת קטנה ורוצים להוציאה מכלל ישראל אם יעשה הגדול חטא בשבילה דהא קי"ל דאין ב"ד מצווין להפרישה מאיסור או דילמא מידי דהוי אפקוח נפש שמחללין על הקטן דאומרים חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה ה"נ כן ובא"ר דעתו להקל דאם לא ישתדל להצילה תשאר כן גם בגדלותה.

שו"ע סימן שז

שאלה קעו: האם מותר לומר בשבת שמחר יעשה מלאכה דרבנן. כגון: מחר אסחט תותים וכיוצא בזה.

תשובה: אסור לומר דבר שיש בו איסור בעשייתו בשבת ואפילו הוא מדרבנן.

כתב מרן (סימן שז סעי' א) ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול הלכך אסור לומר דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלונית אקנה למחר ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור להרבות. ע"כ וכתב הרמ"א בהגה: ובני אדם שסיפור שמועות ודברי חידושים הוא עונג להם מותר לספרם בשבת כמו בחול אבל מי שאינו מתענג אסור לאמרם כדי שיתענג בהם חבירו (תרומת הדשן סימן ס''א). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) אסור לומר דבר פלוני אעשה למחר ודוקא אם הוא דבר שאסור לעשותו בשבת ואפילו אם הוא רק איסור דרבנן. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) אסור לדבר דברי חול בשבת, והיינו בדברים שאסור לעשותם בשבת, כגון למחר אעשה כן, או למחר אסע במכונית, או אכתוב מכתב, או אקנה סחורה פלונית, או היאך אבנה הבית למחר. ואין הבדל בין מלאכות האסורות מן התורה, ובין איסורי שבות מדרבנן. וכן אין הבדל בין אם

אומר כן לאחר, או אומר כן בינו לבין עצמו, וכן אין הבדל בזה בין אם אומר זאת לשותפו או לבעל חנות, או לאדם אחר שאינו קשור כלל לענין. אבל דבר שמותר לעשותו בשבת באיזה אופן, מעיקר הדין מותר לדבר עליו בשבת. [ילקו''י שבת כרך ב עמוד קעב]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ב).

שאלה קעז: האם מותר לומר לגוי לעשות איסור דרבנן, במקום שיש קצת חולי, או צורך גדול, או לצורך מצוה.

תשובה: מותר לומר לגוי לעשות איסור דרבנן במקום שיש קצת חולי, או במקום צורך גדול, או לצורך מצוה. כיון שהוא שבות דשבות, שאיסור אמירה לגוי הוא מדרבנן וגם אומר לו לעשות איסור דרבנן.

כתב מרן (סימן שז סעי' ה) דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה כיצד אומר ישראל לאינו יהודי בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה, או להביא מים דרך חצר שלא עירבו לרחוץ בו המצטער. ויש אוסרין. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כ) כיון שהאיסור אינו אלא מדרבנן, ואיסור אמירה לא"י הוא ג"כ רק מדרבנן, והוי שבות דשבות לא גזרו באופנים אלו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות סד) מלאכה שאיסורה מן התורה, אין להקל לומר לעכו''ם לעשותה אף במקום מצוה. אבל מלאכה שאינה אסורה אלא מדרבנן, יש להקל לומר לעכו''ם שיעשנה במקום מצוה, [או במקום שיש מקצת חולי]. [ילקוט יוסף, שבת כרך ב' עמוד רעט]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות לה לו).

שאלה קעח: מי ששאלו חברו בשבת מה מחירו של חפץ זה האם מותר להשיב לו.

תשובה: אם רוצה חברו לקנות חפץ זה ומברר מחירים אסור להשיב לו. אבל אם אין חברו רוצה לקנות, מותר להשיב לו. ועל כל פנים יש בזה משום שיחה בטלה שיש למעט בה ככל מה שיוכל.

כתב מרן (סימן שז סעי' ו) אסור לחשב חשבונות אפילו אם עברו כגון כך וכך הוצאתי על דבר פלוני ודוקא שעדיין שכר הפועלים אצלו אבל אם פרעם כבר מותר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כז) כתב הרמב"ם חשבונות שאין בהם צורך מותר לחשבן כיצד כמה סאין תבואה היה לנו בשנה פלונית כמה דינרין הוצאנו בחתונת בננו כך וכך חיילותיו של מלך וכיוצא באלו שהן שיחה בטלה שאין בהן צורך כלל עכ"ד ופי' המגיד משנה דרמז לנו שיש למנוע מזה מצד שיחה בטלה שאין שיחה בטלה ראוי ליראי חטא וגם בביאורי רש"ל כתב שאפילו בחול אינו יפה כ"כ לת"ח דהוי כמושב לצים ומבטל בהן לימודו

[א"ר]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יז) מותר לדבר על מחיר חפץ שקנה, אם כבר שילם על החפץ, או אפילו אם עדיין לא שילם, אבל המחיר הוא קבוע, ואינו צריך לחשבו. אולם אם יודע שחבירו רוצה לקנות דבר מסויים, אסור לומר בשבת בכך וכך קניתי דבר זה, אבל אם אין חבירו מעוניין ברכישת הדבר, והוא משיח דברים בעלמא, כגון כך וכך עלה לי חפץ פלוני, מותר. וגם בזה ראוי להמנע מלדבר כן בשבת, וכמבואר. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד קפא]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות נג).

הלכות מוקצה

שו"ע סימן שח

שאלה קעט: מגירה שיש בה מוקצה מחמת חסרון כיס וגם שאר כלים המותרים בטלטול, האם מותר לפתוח את המגירה.

תשובה: באופן ששאר הכלים חשובים יותר מהמוקצה מחמת חסרון כיס, מותר לפתוח את המגירה, כיון שהיא בסיס לדבר האסור והמותר.

כתב מרן (סימן שח סעי' א) כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס כגון סכין של שחיטה או של מילה ואיזמל של ספרים וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו. הגה: ואפילו תחובים בנדן עם שאר סכינים אסור לטלטלו (מהרי"ל). ע"כ. והוא הדין לקורנס של בשמים שמקפידים עליו שלא יתלכלך. הגה: והוא הדין כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם (בית יוסף בשם מיימוני פרק כה' והמגיד פרק כ"ו). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ה) על מה שכתב הרמ"א ואפילו תחובים בנדן עם שאר סכינים אסור לטלטלו, פירוש אותו הסכין של סופרים אסור לטלטלו, דהוא אמינא הואיל והוא תחוב עם שאר סכינים לא קפיד עליה, קמ"ל דאסור. אבל הנדן עם הסכינים שרי לטלטל, אף שהוא ג"כ בתוכו דהא נעשית בסיס לאיסור ולהיתר. ומותר לנער ג"כ את הסכין הזה מתוכו. ואם הסכין הזה חשוב יותר מסכינים דהתירא אסור אז לטלטל הנדן כלל עיין סוף סי' ש"י. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות לד) סכין של שחיטה או של מילה, אם הוא תחוב בנדן שלו עם עוד סכינים, והוא יקר יותר מכל הסכינים שבנדן, אין לטלטל הנדן בשבת. ואם כל הסכינים ביחד יקרים יותר, נעשה הנדן בסיס לדבר המותר והאסור, ומותר לטלטלו. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' מהדורת תשס"ד עמוד תרעב]. עוד כתב (אות קצב) מגירה שיש בתוכה דברים האסורים בטלטול כמו מעות, אבקות אפיה, וכדו', אין לפותחה בשבת, שהרי מגירה זו היא בסיס

לדבר האסור. ואם יש בתוכה גם דברים המותרים בטלטול בשבת, והם חשובים יותר מהדברים האסורים, מותר לפתוח ולסגור את המגירה בשבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד תעו].

שאלה קפ: האם מותר לטלטל ארון גדול וכבד.

תשובה: כל דבר שיש עליו שם כלי אפילו הוא גדול וכבד הרבה מותר לטלטלו, אלא אם כן מקפיד מלהזיזו בימות החול שלא יתקלקל שאז נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס. כתב מרן)סימן שח סעי' ב) כל כלי אפילו הוא גדול וכבד הרבה לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ח) והוא הדין אבן גדולה וקורה גדולה אם יש תורת כלי עליה דהיינו שמיוחדים לתשמיש שרי לטלטלן. ובכלי מותר אפילו אינו רגיל לטלטלה בימות החול מ"מ לא אמרינן דמפני כבדותה הוא קובע לה מקום ומקצה אותה מדעתו מלטלטלה. ונראה דאם בימות החול הוא זהיר להניעה ממקומה כדי שלא תפסד ותתקלקל ממילא הוא בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטל. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות כא) כתב מוקצה מחמת חסרון כיס הוא כל דבר שמקפידים שלא להשתמש בו כל שימוש אחר מחשש שמא יתקלקל או יתלכלך וכדומה. וכל דין מוקצה מחמת חסרון כיס הוא רק בכלים שמלאכתם לאיסור. אבל בכלים שמלאכתם להיתר, כגון כלים יקרים העומדים לנוי ולקישוט הבית, ואינם עומדים לסחורה או למצוה, אין בהם דין מוקצה, ומותר לטלטלם בשבת אף מחמה לצל כדין כלי שמלאכתו להיתר, אף על פי שהם יקרים ואהובים עליו וחס עליהם. [ילקו"י שבת כרך ב עמוד שכח]. ע"כ. ובמקורות ההלכה הביא את המ"ב הנ"ל גבי כלי כבד כמו ארון שאסור לטלטלו וכתב שלכאורה הוא כלי שמלאכתו להיתר ולמה יהיה מוקצה מחמת חסרון כיס, ותירץ שמא יש לומר משום שאין דרך להשתמש בארון בדרך טילטול כלל לכן כשהוא גם חס עליו שלא יתקלקל בטלטול נחשב למוקצה מחמת חסרון כיס אף על פי שמלאכתו להיתר.

שאלה קפא: כלי שמלאכתו לאיסור כגון: כלי עבודה, האם מותר לטלטלו מהחשש שמא ישבר או יגנב.

תשובה: כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו. אבל אסור לטלטלו מחמה לצל, ואפילו יש חשש שמא ישבר או יגנב. ולדוחפו ברגלו או בגופו מותר לטלטלו מחמה לצל.

כתב מרן (סימן שח סעי' ג) כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו (ואם נשתמש לאיסור בבין השמשות כגון נר שהודלק עיין לעיל סימן רע"ט) בין לצורך גופו כגון קורנס של

זהבים או נפחים לפצוע בו אגוזים קורדם לחתוך בו דבלה בין לצורך מקומו דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה אבל מחמה לצל דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר או יגנב שם אסור. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו שרי ולכן מותר ליגע במנורה שבבית הכנסת שנרות דולקות עליו או בתנור שדולק בו אש וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה (מרדכי פרק כל הכלים וריש ביצה ורבינו ירוחם חלק י''ג והמגיד פרק כ''ה ותרומת הדשן סימן ס''ז וכל בו סוף דיני שבת) וכן מותר לטלטל דבר מוקצה על ידי נפוח דלא הוי טלטול אלא כלאחר יד ולא מיקרי טלטול (תשובת מהרי''ו). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יג) ולהניחו באיזה מקום שירצה, דכיון שהוא בידו שנטלה לצורך גופה או מקומה רשאי לטלטלה יותר וכתב המ"א דה"ה אם שכח ונטלה בידו רשאי לטלטלה יותר אף שהנטילה היה שלא לצורך גופה ומקומה ועיין באחרונים שהכריעו דהאי היתרא לא שייך אלא בכלי שמלאכתו לאיסור ולא במוקצה מחמת גופו כגון מעות ואבנים וכיוצא בהן ובביאור הגר"א לעיל סימן רס"ו סי"ב חולק על המ"א וס"ל דלא התירו אלא כשהתחיל לטלטל ברשות וכן משמע בר"ן ריש ביצה עי"ש ועיין לקמן סימן של"א ס"ה במ"ב לענין איזמל מילה. איתא בסימן שי"א ס"ח דטלטול מוקצה בגופו אפילו לצורך דבר המוקצה מותר דזה לא נקרא טלטול כלל, ולפ"ז אם מונח איזה דבר מוקצה על הארץ מותר לדחפו ברגליו כדי שלא יבוא להפסד. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות צח) מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או לצורך מקומו אף בידים. וכגון, אם צריך לפטיש לפצח בו אגוזים, או שצריך לגפרור כדי לחצוץ בו את שיניו, [ויזהר שלא יקטמנו ויעשה ממנו כלי בשבת, וגם יזהר שלא יוציא דם], וכדומה. [ילקוט יוסף שבת ב' עמוד תיא]. עוד כתב (אות צט) וכן קורנס של נפחים מותר לטלטלו לפצוע בו אגוזים. וכן קרדום לחתוך בו דבילה, או לצורך מקומו, דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם, ''ומותר לו ליטלו משם ולהניחו באיזה מקום שירצה''. אבל מחמה לצל, דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שהוא ירא שמא יתקלקל בשמש, או שירא שמא ישבר או יגנב, אסור לטלטלו. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמו' תט, ובמהדורת תשס''ד עמוד תרסב]. עוד כתב (אות ג) לא אסרו חכמים לטלטל מוקצה אלא בטלטול שהוא כדרכו בחול, אבל מותר לטלטל מוקצה בגופו, כגון אם יש קש על המטה ומנענע את הקש בגופו. וטלטול בגופו אפילו אם עושה כן לצורך דבר האסור, מותר. [ילקו''י שבת כרך ב' עמוד שיב]. עוד כתב (אות ד) יש אומרים שכשם שמותר לטלטל מוקצה בגופו, כך מותר לטלטל

מוקצה ברגלו או במרפקו, ולכן מותר לדחוף מוקצה ברגלו. ויש אומרים שדוקא בגופו התירו, מפני שאין על זה שם טלטול, אבל אין להקל בדחיפת מוקצה ברגלו. והעיקר כסברא ראשונה להקל. ודין זה אמור לגבי כל סוגי המוקצה הנ"ל. ואפילו אם עושה כן לצורך המוקצה, כגון שדוחף ברגלו מעות מחשש שיגנבום. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד שיג].

שאלה קפב: מה הדין לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל על ידי שמניח עליו כיכר או תינוק.

תשובה: לדעת מרן מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על ידי שמניח עליו דבר היתר. ואם מניח עליו דבר ששייך לו כגון: שיש במחבת קצת מהתבשיל לכולי עלמא מותר לטלטל הכלי אגב המאכל.

כתב מרן (סימן שח סעי' ה) יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל על ידי ככר או תינוק. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כו) לאו דוקא ככר הוא הדין אם נתן שאר חפץ המותר בתוכה. והנה דעה זו היא דעת הרא"ש אבל הרבה מהראשונים חולקין ע"ז וס"ל דלא התירו ככר ותינוק אלא למת בלבד לטלטלו על ידיהם וכדלקמן בסימן שי"א ס"א אבל לא בשאר דבר מוקצה אף שהוא כלי, וכן הכריעו הרבה אחרונים. וכ"ז דוקא אם יניח בתוך הכלי שאר דבר שאינו מיוחד לה אבל אם מונח שם דבר המיוחד לה כמו שום במדוכה ששוחקין בה או שמונח בקדירה קצת מהתבשיל לכו"ע מותר לטלטל הכלי אגב המאכל. ע"כ. אולם בקיצוש"ע ילקו"י (אות קז) פסק כדעת מרן קדרה שיש בתוכה ככר לחם וכדומה, וכן מדוכה שיש בתוכה דברי מאכל, מותר לטלטלם בשבת אף מן החמה לצל. והוא הדין בשאר כלים שמלאכתם לאיסור, שמותר לטלטלן אפילו מחמה לצל, על ידי שיתן לתוכו איזה דבר המותר בטלטול. וכל שכן אם הוא דבר המיוחד לכלי, כגון תבשיל המונח בקדרה וכיו"ב, שאז מותר לטלטל הכלי שמלאכתו לאיסור על ידו לכל הדעות. ואין הבדל בזה אם הכלי מיוחד לזה או אם אינו מיוחד לזה. וכל שכן אם האוכל היה מונח בכלי מערב שבת. אבל במוקצה מחמת גופו אין לטלטלו על ידי ככר או תינוק. [ילקו"י שבת ב עמוד תו, ובמהדורת תשס"ד גם בעמוד תרסה. הליכות עולם ח"ג עמוד ר'].

שאלה קפג: האם מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גוי שישתמש בו, כגון: נר שידליקנו הגוי לצורכו בשבת.

תשובה: אסור, שכל ההיתר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו הוא רק לצורך הישראל למלאכת היתר ולא לצורך גוי.

כתב המ"ב (סימן שח ס"ק לד) פתילה נקראת כלי ואפילו נדלקה קצת ממנה בשבת שעברה [דאם דלקה בה"ש בשבת זו הוקצה לכל השבת כדלעיל בסימן רע"ט] או בחול ודינה ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו אבל שברי פתילה שאינן עומדים עוד להדלקה בנר הרי הן כצרורות ואבנים שאסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן וכן נר שלם של שעוה או חלב ואפילו נדלקה כבר בחול או בשבת שעברה כל שהיא עדיין ראויה להדלקה מקרי כלי שמלאכתו לאיסור ומכאן מרגלא בפומא דאינשי דמותר לטלטל נר שלם של חלב או שעוה כדי שלא תפסד הנר או ליתנה לא"י שידליקנה לעצמו, וטועין הן שאינו מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אלא כשצריך למקומה של הכלי או שצריך הישראל לגופו של הכלי להשתמש בו דבר המותר בשבת כגון קורנס לפצוע בו אגוזים וכדלעיל בס"ג. ובספר מור וקציעה מחמיר דאפילו נר שלם ולצורך מקומו אסור לטלטל שאין עליו שם כלי כלל דלא חזי לאכילה ולתשמיש. ע"כ. [ומשמע קצת שאסור לטלטל לצורך גוי פטיש לפצח בו אגוזים אפילו שלא עושה בו הגוי מלאכת איסור].

שאלה קפד: האם מותר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר כגון כוס או מזלג או בגדים שלא לצורך כלל.

תשובה: אין לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל וכן בגדים ומגבות נראה שאין לטלטל שלא לצורך כלל כדין כל כלי שמלאכתו להיתר. ואוכלים ומשקים וספרי קודש מותר לטלטל אפילו שלא לצורך כלל.

כתב מרן (סימן שח סעי' ד) כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או יגנב אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטלה. כתבי הקודש ואוכלין מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ותפלין אין לטלטלם כי אם לצורך (תרומת הדשן ועיין בבית יוסף). ושופר אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו (הגהות אשירי סוף פרק במה מדליקין). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כג) כוסות וקערות וצלוחיות וסכין שע"ג השלחן דתדירין בתשמיש לא חלה עלייהו תורת מוקצה כלל וכאוכלין וכתבי הקודש דמי וע"כ מותרין לטלטלן אפילו שלא לצורך כלל. ויש מחמירין אפילו בכלים אלו. ע"כ. אולם בקיצוש"ע ילקו"י (אות קמב) כתב להחמיר בזה. וכ"כ כלי שמלאכתו להיתר, כגון כסא ספסל, שלחן, מלבושים וכדו', מותר לטלטלם אפילו אם אינו אלא לצורך הכלים שמא ישברו או יאבדו או יתקלקלו בחמה. אבל שלא לצורך כלל אין לטלטלם. [ואין צריך שיהיה כל מלאכתו של הכלי להיתר, אלא אף ברובו למלאכת איסור, אם מיעוטו להיתר שרי]. ולכן כפות ומזלגות, וכדומה, מותר לטלטלם

ולסלקם מהשלחן, או לסדרם בצד אחר של השלחן. אבל שלא לצורך [כמו שמצוי במי שידיו עסקניות] אין לטלטלם. [ילקו"י שבת ב' עמ' תנב. ובמהדורת תשס"ד עמ' תרמד, ובשאר"י ג' עמ' תיח. וכ"כ בבני ציון ליכטמן. ולכן אין לטלטל בחנם כלי שמלאכתו להיתר. וראה להלן סעיף]. ע"כ. מה שכתב שמלבושים אין לטלטלם שלא לצורך כלל סותר למה שכתב (באות קנט) מותר לטלטל בגדים אף שאינו רוצה ללובשם עתה, ואף אם הם מונחים בארון- כביסה. וכן מותר לטלטל מטפחות ומגבות ידים אף שלא לצורך כלל. [ילקו"י שבת ב עמ' תסג. ולא דומה לכלי שמלאכתו להיתר, דטעם איסור מוקצה הוא משום גזרת הוצאה, או שלא יבא לעשות בו מלאכה, ולא גזרו על טלטול כלים ואוכלים, מפני שלא יוכלו לעמוד בהם, לבטל עונג שבת ושמחת יו"ט. ועיין בהר"ן (שבת קכג:) שמדמה ספרי קודש לאוכלין, ובגדים דמו לספרי קודש, ממילא לא היו מעיקרא בכלל הגזרה. שהרי בדרך כלל עשוי לצאת עמו כשהוא מלובש, ולא בדרך הוצאה. אבל כלי שמלאכתו להיתר, בתחלה היה בכלל גזרת מוקצה, דשייך בו הטעמים של מוקצה]. ע"כ. אולם בחזון עובדיה שבת ג' (עמוד לד) בהערה כתב מלבושים נראה שדינם ככלים שמלאכתם להיתר, ושלא לצורך כלל אין לטלטלם בשבת.

שאלה קפה: האם מותר לחבר בגד שנפרם, על ידי מחט תפירה. ומה הדין ליטול בה את הקוץ, או להפיס בה מורסא להוציא ממנה ליחה.

תשובה: מותר לחבר בגד עם מחט ללא חוט ואף על פי שהיא מוקצה, כיון שהיא כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלה לצורך גופה או מקומה. וכן מותר ליטול בה את הקוץ או לנקב מורסא להוציא ממנה הליחה. אבל אם ניטל חודה או חורה של המחט, אסור, כיון שבטל שם כלי מהמחט והיא מוקצה מחמת גופה.

כתב מרן (סימן שח סעי' יא) מחט שלמה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ ניטל חודה או חור שלה אסור וחדשה שלא ניקבה עדיין מותר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מו) הוא מחט מיוחד לתפירה והוי ככל כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטל לצורך גופו דהיינו ליטול הקוץ או שנוקב בה את המורסא להוציא ממנה ליחה וה"ה שמותר לתחוב בה את המלבושים לחברן בעת הדחק ואם הוא במקום שאסור לצאת בו בשבת כבר מבואר לעיל בסימן ש"ג סעיף ט' דאסור ועיין בסעיף י"ח ובמה שכתבנו שם. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות קיח) מחט או סיכה שמלאכתה לאיסור שעומדת לתפור בה אף שנתבאר שדינה ככלי שמלאכתו לאיסור, ואין לטלטלה שלא לצורך גופו ומקומו, מכל מקום מותר לטלטל המחט בשבת כדי לחבר את קרעי הבגד, או כדי ליטול בה את הקוץ שנכנס בבשרו. ומותר להוציא בה את הקוץ אפילו אם יצא דם, שכיון שאינו

צריך לדם הוה ליה מלאכה שאין צריך לגופה, ומשום צער לא גזרו עליו חכמים. ומכל מקום לכתחלה יזהר שלא יוציא דם, ואם נזהר ולא עלתה בידו אין בכך כלום, שאין זו מלאכת מחשבת. ואף על פי שהוא פסיק רישיה, מכל מקום פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן מותר. [ילקו"י שבת כרך ב' עמוד תכב]. עוד כתב (סימן שמ אות ג) מותר לחבר בשבת במחט בלבד [ללא חוט] שני חלקי בגד, ואין לחוש בזה לאיסור תופר כל שמחברם במחט בלבד בלא חוט. ואפילו בשלש תכיפות או יותר מותר. וכן מותר לחבר חלקי בגד בסיכת בטחון, אפילו בתחיבות רבות. וכן המנהג פשוט. ולכן אם רוצים להחזיק כפתור שנפל על-ידי סיכת בטחון, או לאחות קרע שבבגד על-ידי סיכה, מותר לעשות כן בשבת. [ועיין במ"ב סימן שמ ס"ק כז שכתב להחמיר בשתי תכיפות במחט].

שאלה קפו: לבנים הנשארים מבנין האם מותר לטלטלן.

תשובה: מותר לטלטלן, שאחר שנשתיירו מהבנין ראויים עתה לשבת עליהם. ואם סידרם זה על זה הקצם לבנין ואסור.

כתב מרן (סימן שח סעי' יז) לבנים שנשארו מהבנין מותר לטלטלם דמעתה לא קיימי לבנין אלא למזגא (פירוש לסמוך ולשבת עליהן) עלייהו ואם סידרן זה על זה גלי אדעתיה שהקצן לבנין ואסור לטלטלם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק פב) אם סידרן אסור לטלטלם - היינו טלטול ממש אבל לישב עליהם כשאין מזיזן ממקומן ודאי שרי ואפילו כשמזיזן ע"י ישיבתו מצדד המ"א להקל דטלטול מן הצד הוא כל זמן שאין מזיזן בידים. ומצאתי במאירי שגם הוא הסכים לזה רק שכתב דבמקום שאין צורך ראוי לפרוש מזה.

שאלה קפז: האם מותר לטלטל מאכל הראוי לבעלי חיים כשאין ברשותו בעלי חיים.

תשובה: מאכל בהמה חיה או עוף אינו מוקצה. ודוקא מאכל הראוי לבעל חי המצוי אצל סתם בני אדם כגון: בהמות ועופות וכלבים, ואפילו שאין ברשותו את אותו בעל חי. אבל מאכל הראוי רק לבעל חי המצוי רק אצל עשירים, כגון: בת היענה האוכלת זכוכיות, לא נחשבים הזכוכיות כמאכל בהמה ואסור לטלטלם. אלא אם כן יש ברשותו מאותו בעל חי.

כתב מרן (סימן שח סעי' כט) כל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים מטלטלים אותו ואם אינו ראוי אלא למאכל חיה ועוף שאינן מצויים אם יש לו מאותו מין חיה או עוף מותר לטלטל מאכל הראוי לאותו המין ואם לאו אסור. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ולפי זה מותר לטלטל עצמות שנתפרקו מן הבשר מערב שבת אם ראויים לכלבים דהא כלבים מצויים (בית יוסף דלא כהר"ן). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק קיט) חיה ועוף שאינם מצוים - אצל רוב בני אדם ומה דעשירים מגדלין אותו המין בבתיהם לא נחשב מצוי.

ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות מז) עצמות רכות שאינן ראויות למאכל אדם, אבל ראויות לכלבים או לחתולים, מותר לטלטלן בשבת אף בידים. בין אם העצמות נתפרקו מערב שבת, בין אם נתפרקו בשבת. ואף במקומות שאין רגילות ליתן עצמות לכלבים, מותר לטלטלן, שהרי מצויים במקומותינו כלבים וחתולים. [ילקו''י שבת כרך ב עמוד שנח]. ואף אם הכלבים מצויים בקצה העיר שאין דרך ללכת לשם ברגל, מותר לטלטלן בשבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' מהדורת תשס''ד עמוד תרסב].

שאלה קפח: האם מותר לכפות כלי בשבת בשביל האפרוחים כדי שיעלו עליו לשובך, או אסור משום מבטל כלי מהיכנו.

תשובה: מותר, אף על פי שכשהאפרוחים על גבי הסל אסור לטלטל את הסל לא הוי מבטל כלי מהיכנו כיון שיכול להפריחם מעל הכלי כל שעה שירצה ויכול לטלטל את הסל כשהאפרוחים אינם עליו. אבל אם היו האפרוחים על הסל בבין השמשות נעשה הסל מוקצה ואסור לטלטלו אפילו שאין עליו עכשיו אפרוחים שכל שנתקצה בבין השמשות נתקצה לכל השבת.

כתב מרן (סימן שח סעי' לט) אסור לטלטל בהמה חיה ועוף ואף על פי כן מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו בו ובעודם עליו אסור לטלטלו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק קמז) מותר לכפות את הסל ואין בו משום חשש ביטול כלי מהיכנו על אותו זמן שהם עליו דהא יכול להפריחם בכל שעה. עוד כתב (ס"ק קמח) אם היו עליו בה"ש אסור לטלטלו אף על פי שירדו דמיגו דאיתקצאי לבה"ש איתקצאי לכולי יומא. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ע) אם עלו אפרוחים על הסל שבבית ושהו שם כל משך זמן בין השמשות, או אפילו בסוף זמן בין השמשות, וירדו ממנו אחר כך, אסור לטלטל את הסל, שנעשה בסיס לדבר האסור, ונחשב כמוקצה לכל היום כולו. ואפילו אם לא היו האפרוחים על הסל בזמן בין השמשות, ועלו עליו בשבת, אסור לטלטל את הסל בעודם עליו, והוא הדין לכל בעלי חיים. [הליכות עולם חלק ג' עמוד ריג].

שו"ע סימן שט

שאלה קפט: תינוק האוחז מטבע האם מותר לאחוז בידו ולהוליכו.

תשובה: תינוק האוחז בידו אבן, אסור לשאתו בידיו שהרי מטלטל את האבן שביד התינוק. אבל אם יש לילד נעגועין לאביו והוא בוכה לא אסרו. אבל אם אוחז תינוק שבידו מטבע, אסור אפילו לאחוז בידו ולהוליכו, ואפילו שהוא בוכה, שמא תיפול המטבע מידו של התינוק ויבא הגדול לטלטלה ועובר על איסור מוקצה.

כתב מרן (סימן שט סעי' א) נוטל אדם את בנו והאבן בידו ולא חשיב מטלטל לאבן והוא שיש לו געגועין (פירוש שיש לו עצבון כשאינו עם אביו) עליו שאם לא יטלנו יחלה אבל אם אין לו געגועין עליו לא. ואפילו כשיש לו געגועין עליו לא התירו אלא באבן, אבל אם דינר בידו ואפילו לאחוז התינוק בידו והוא מהלך ברגליו אסור דחיישינן דילמא נפיל ואתי אבוה לאתויי. ויש אומרים שלא אסרו אלא כשהוא נושא התינוק עם דינר בידו אבל לאחוז התינוק בידו אף על פי שדינר ביד התינוק אין בכך כלום. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) האבן בידו, ומיירי שהוא בחצר דאין בה אלא משום איסור טלטול ולכך לא אסרו בזה משום צערא דתינוק כדלקמן אבל בר"ה ודאי אסור משום איסור הוצאה דכשנושא את התינוק הוי כאלו נושא את האבן בידו [גמרא]. עוד כתב (ס"ק ד) בדינר אסור דילמא אתי אבוה לאתויי, ר"ל ונמצא מטלטל המוקצה בידים, וזה לא התירו אפילו במקום שנוגע לחשש חולי הבן כיון דלא הוי חשש סכנת נפש. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן שח אות ריד) נוטל אדם את בנו הקטן אף שיש לו אבן בידו, ולא חשיב כמטלטל מוקצה בשבת. ובתנאי שהבן יש לו געגועים על אביו, שאם לא ירים אותו יבכה הילד ויחלה. ואם אין לילד געגועין לאביו, אסור לשאתו כשיש בידו מוקצה, אבל לאוחזו בידו אין איסור בכל מוקצה, אלא בדינר, שלא התירו אלא באבן, שאם תפול האב לא יטלנה. אבל אם היו בידיו מעות וכדומה, אסור ליטלו בידיו, שמא יפלו המעות ויבוא אביו לטלטלן. ולא עוד אלא אפילו לאחוז את בנו בידו, וביד בנו דינר, והבן מהלך ברגליו אסור, ואפילו בשעת הדחק אין להתיר, שכן דעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו. [ילקוט יוסף דיני חינוך קטן עמוד קצט].

שאלה קצ: כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, וצריך למקום הכלכלה האם מותר לטלטל הכלכלה עם האבן.

תשובה: בדין בסיס לדבר המותר והאסור לכתחילה אם אפשר צריך לנער את הדבר האסור ורק אחר כך לטלטל את המותר. ואם לא יכול לנער כגון: כלכלה שיש בתוכה פירות ואבן וצריך את מקום הכלכלה, ואם ינער את האבן עלולה האבן ליפול באותו מקום שצריך, או שיפסדו הפירות. מותר לקחת את הכלכלה עם האבן למקום אחר.

כתב מרן (סימן שט סעי' ג) כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה אם הם פירות רטובים כגון תאנים וענבים יטול אותה כמו שהיא שאם ינער הפירות מתוכה יפסדו אבל אם הם פירות שאינם נפסדים ינערם וינער גם האבן עמהם ולא יטלנה עמהם והני מילי כשאינו צריך אלא לפירות או לכלכלה אבל אם היה צריך למקום הכלכלה מטלטלה כמות שהיא. ע"כ וכתב המ"ב (ס"ק יב) אם צריך למקום הכלכלה דאז א"א לנער דשמא

יפול האבן למקום שצריך אליו לכך יכול ליטלנו כמות שהיא עם האבן ולטלטלה עד מקום שירצה וינער אותה שם או יניחנו כמות שהיא. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות קצא) אם היה מונח על החבית או על הכרית גם דבר היתר וגם דבר איסור, לכתחילה יטה החבית וינער הכר, ואם אי אפשר משום הפסד או שצריך להשתמש במקום החבית והכר, יכול להגביהה כולה, שהרי חשיב בסיס לדבר האסור והמותר. והוא שהדבר המותר יהיה חשוב יותר. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד תעו].

שאלה קצא: שכח מעות בתוך קערה ורוצה להשתמש בה בשבת כיצד יעשה.

תשובה: כיון ששכח ולא הניח בכונה, וגם הקערה לא מיוחדת להניח בתוכה מעות, לא נעשתה הקערה בסיס למעות, ואינה מוקצה. לכן אם אין לו קערה אחרת, ינער את המעות מהקערה במקום שנמצאת וישתמש בה.

כתב מרן (סימן שט סעי' ד) שכח אבן על פי חבית או מעות על הכר מטה חבית על צדה והאבן נופלת ומנער הכר והמעות נופלים ואם היתה החבית בין החביות בענין שאינו יכול להטות אותה במקומה יכול להגביהה כמו שהיא עם האבן למקום אחר להטותה שם כדי שיפול מעליה. ואם הניחם עליהם מדעתו על דעת שישארו שם בכניסת השבת אסור להטות ולנער. ויש אומרים דאפילו הניחם שם על דעת שישארו שם בכניסת השבת כדי שיטלם בשבת מותר להטות ולנער בשבת ולא אסרו אלא במניחם על דעת שישארו שם כל השבת. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ואז אפילו ניטל האיסור משם אסור לטלטל הכלי דמאחר שנעשה בסיס לדבר האסור למקצת השבת אסור כל השבת כולה וכן בכל מוקצה וכן איתא לקמן סימן ש''י. אם אדם הניח דבר מוקצה על של חבירו לא אמרינן דנעשה בסיס לדבר האסור דאין אדם אוסר של חבירו שלא מדעתו (אור זרוע) ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יד) מטה על צדה והאבן נופלת ומיירי בשצריך ליקח מהיין שבתוכה וכן בכר כשצריך לשכב עליו ולכן התירו לטלטל המוקצה באופן זה שאינו מטלטלו להדיא רק ע"י ניעור אבל אם אינו צריך להם כלל רק שחושש משום פסידת המוקצה גופא שלא יגנבום אפילו ניעור אסור כ"כ מ"א בשם רי"ו ואם מטה החבית והכר בגופו ולא בידו מותר אפילו באופן זה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות קפו) אין נעשה בסיס לדבר האסור אלא אם כן המוקצה הונח על ידי בעליו במתכוין. אבל אם הניחו אדם אחר ללא ידיעת הבעלים, ושלא לטובתו, או אף הניחו בעליו שלא במתכוין, כגון שנפל מידו לשם, לא חשיב כבסיס לדבר האסור. ומיהו בדבר שדרכו להיות מונח שם, אף שהניחו שלא במתכוין חשיב כהניחו במתכוין. [ילקוט יוסף שבת ב' עמוד תעה]. ע"כ. ומ"ש מרן שאם הניח בכוונה מע"ש אבן על פי החבית נעשית החבית בסיס לאבן ואסור לנער

את החבית כדי שתיפול האבן. לכאורה החבית היא בסיס לדבר המותר והאסור שהרי יש בה יין. תירץ הביאו"ה (ד"ה ואם הניחם) כיון שהאבן מונחת על פי החבית ואין בפי החבית יין נעשית פי החבית בסיס לאבן לבד.

שו"ע סימן שי

שאלה קצב: פירות העומדים לסחורה הנמצאים אצל סיטונאי האם מותר לאוכלם בשבת.

תשובה: בשבת שאנו מקילים בדיני מוקצה כרבי שמעון מותר לטלטל פירות העומדים לסחורה. וביום טוב כיון שהוא קל יותר משבת שמותר במלאכת אוכל נפש, אנו אוסרים לטלטל פירות העומדים לסחורה כדעת רבי יהודה, כדי שלא יבאו לזלזל ביום טוב.

כתב מרן (סימן שי סעי' ב) אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת דתמרים ושקדים ושאר פירות העומדים לסחורה מותר לאכול מהם בשבת ואפילו חטים שזרעם בקרקע ועדיין לא השרישו וביצים שתחת התרנגולת מותר לטלטלן וכן תמרים הלקוטים קודם בישולן וכונסין אותם בסלים והם מתבשלים מאליהן מותר לאכול מהם קודם בישולן אבל גרוגרות וצמוקים שמניחים אותם במוקצה ליבשן אסורין בשבת משום מוקצה שהן מסריחות קודם שיתיבשו דכיון שיודע שיסריחו הסיח דעתו מהם וכיון דאיכא תרתי דחינהו בידים ולא חזו הוי מוקצה. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: יש אומרים דאין הכנה שייך בשל אינו יהודי ואפילו גרוגרות וצמוקים שבידו מותרים (כל בו סימן ל"ה וכן משמע בהר"ן סוף פרק כ"ב וירושלמי). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) פירות העומדים לסחורה אע"ג דעומדים לסחורה דעתו עליהם לאכול מהם כשירצה. ע"כ. ובהלכות יו"ט (סימן תצה סעי' ד) כתב מרן מוקצה אף על פי שמותר בשבת החמירו בו ביום טוב ואסרוהו. וכתב הרמ"א בהגה ויש מתירין מוקצה אפילו ביום טוב (טור בשם פוסקים), אבל נולד אסור לדבריהם אפילו בשבת. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות רכב) פירות העומדים לסחורה כגון אצל סוחר סיטונאי שדרכו למכור ארגזים שלמים או שקים שלמים המלאים פירות, ואין דרכו ליקח מהם לאכילה, נחשבים למוקצים, ואסור לקחת מהם ביום טוב. אף על פי שמותר לקחת מהם בשבת. אבל מותר לקחת פירות וביצים ושמן ויין מחנוני קמעונאי ביום טוב, ובלבד שלא יזכיר סכום המקח. [ילקו"י שבת כרך ב' עמוד תקן]. ע"כ. ועיין מנחת שי יו"ט (סימן תצה סעי' ד) שישנן כמה סוגי מוקצה שלדעת רבי יהודה אסורים בין ביו"ט ובין בשבת, ולדעת רבי שמעון אינם מוקצה. פירות שאינם עומדים לאכילה אלא לסחורה, כמו תמרי דעסקא (שבת יט:) או פירות הנמצאים באוצר שלא התחיל להסתפק ממנו (שבת קכו:) לרבי יהודה

הוי מוקצה, ולרבי שמעון מותרים כיון שלא דחאן בידים כגרוגרות וצימוקים. וכן בנולד קל, כמו עצמות וקליפות הנותרים מהאוכל ונעשו כעת ראויים למאכל בהמה. וכן בהמה שנתנבלה ונעשתה כעת ראויה לבהמה, רבי יהודה אוסר דהוי נולד, ורבי שמעון מתיר, כיון שהיו בעולם, ולא דומה לאפר שהוסק ביו"ט שהוא נולד גמור (ביצה ב:). וכן מוקצה מחמת מיאוס, כמו נר ישן רבי יהודה אוסר, ורבי שמעון מתיר. (שבת מד.). ועיין שם דעת הרמ"א.

שאלה קצג: באיזה אופן מועיל הזמנה לגרוגרות וצימוקים שהניחם ליבש לומר מערב שבת שיסתפק מהם בשבת ולא יהיו מוקצים.

תשובה: באופן שבבין השמשות הפירות ראויים קצת ויש בני אדם שאוכלים אותם כך, ואמר שיסתפק מהם בשבת מותר להסתפק מהם. אבל אם לא יהיו ראויים לאכילה כלל בבין השמשות לא מועילה הזמנה.

כתב מרן (סימן שי סעי' ה) גרוגרות וצמוקים דחזו ולא חזו דאיכא אינשי דאכלי ליה ואיכא דלא אכלי ליה אי אזמניה נפיק ליה מתורת מוקצה ואי לא לא אבל אם אינם ראויים והזמינם הזמנה לאו מלתא היא.

שאלה קצד: האם מותר לכפות כלי על חפץ מוקצה כדי לשמרו.

תשובה: מותר ובלבד שלא יגע בו, דהיינו שלא ינענע המוקצה.

כתב מרן (סימן שי סעי' ו) כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו מפני שאוסר הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו אבל מותר לכפות עליו כלי ובלבד שלא יגע בו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כב) ובלבד שלא שלא יגע בו, ואף על גב דמותר ליגע במוקצה כדלעיל בסימן ש"ח ס"ג הכא אביצה קאי וכדי שלא ינענע אותה אבל דבר שאינו מתנדנד ע"י הנגיעה שרי [בה"ג והגר"א והביא ראיה לזה וכ"כ בדה"ח ודלא כמ"א וט"ז]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע סימן שח (אות רי) כבר נתבאר לעיל שביצה שנולדה בשבת או ביום-טוב, דינה כמוקצה ואסור ליגע בה, וכל שכן שאסור לאוכלה. ואם נתערבה באלף כולן אסורות. אך מותר לכפות עליה כלי כדי שלא תשבר, ובלבד שהכלי לא יגע בביצה. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד תצא].

שאלה קצה: הניח מערב שבת קליפות אגוזים בתוך קערה, ובשבת צריך להשתמש בקערה האם מותר לטלטלה בשבת כדי לשפוך הפסולת על ידי שיניח בתוכה גם דבר היתר.

תשובה: אסור לטלטלה אפילו אם יניח בה דבר היתר כיון שבבין השמשות נעשית בסיס לדבר האסור ונחשבת הקערה כמוקצה עצמו.

כתב מרן (סימן שי סעי' ז) מטה שיש עליה מעות או אפילו אין עליה עתה והיה עליה בין השמשות אסור לטלטלה דמיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא. הגה: ואפילו לצורך גופו או לצורך מקומו (בית יוסף). ע"כ. והוא הדין לכל דבר היתר שמונח עליו איסור אבל אם אין עליה עתה מעות וגם לא היה עליה בין השמשות מותר לטלטלה אפילו יחדה למעות והניחם עליה מבעוד יום כיון שסילקן קודם בין השמשות. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כד) אסור לטלטלה אפילו לצורך גופו, דדין הבסיס כאותו המוקצה שעליו וכיון דמעות הוי מוקצה מחמת גופו דאסור אפילו לצורך גופו ומקומו גם דין המטה כך הוא. ע"כ. וכתב מרן בסימן רעט (סעי' ג) לטלטל נר על ידי שנותנין עליו לחם בשבת אסור. וכתב שם המ"ב (ס"ק ט) הטעם דהא מכל מקום כבר אתקצאי בבין השמשות דעדיין לא היה בו אז לחם, ומגו דאיתקצאי בין השמשות איתקצאי לכולי יומא. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות קפה) דבר שמותר לטלטלו, שהניח עליו מבעוד יום דבר האסור בטלטול, כגון מוקצה מחמת גופו או מוקצה מחמת חסרון כיס וכדומה, שאסור לטלטלן אף לצורך גופו או מקומו, אסור לטלטל גם את הכלי התחתון, אפילו לצורך גופו או מקומו, מפני שנעשה בסיס לדבר האסור. ויש אומרים שהדין כן גם אם מונח על ההיתר כלי שמלאכתו לאיסור. והוא שהיה המוקצה מונח עליו כל זמן בין השמשות. ואף אם עכשיו אין המוקצה מונח עליו, כגון שנטלו גוי או קטן או נפל מאליו, מכל מקום חשיב כבסיס לדבר האסור. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד תעד].

שאלה קצו: שולחן עם מגירה המיוחדת למעות והניח בתוכה מעות בערב שבת, האם מותר לטלטל את השולחן.

תשובה: היות והמגירה היא בסיס למעות שבתוכה, והשולחן הוא בסיס למגירה, לכן אסור לטלטל את השולחן אפילו לצורך גופו או מקומו וכדין המגירה. וכל זה במגירה נשלפת, אבל אם אינה נשלפת היא חלק מהשולחן ובטלה לשולחן ולא נחשב השולחן בסיס למגירה, ומותר לטלטל את השולחן אפילו מחמה לצל וכדין כלי שמלאכתו להיתר. ואת המגירה אסור לפתוח שהרי היא בסיס למעות. והשולחן לא נעשה בסיס למעות עצמם כיון שאינם מונחים עליו. ובאופן שמותר לטלטל את השולחן לכתחילה אם אפשר צריך לנער את המעות מהמגירה קודם שמטלטל את השולחן, ואם אי אפשר לנער מותר לטלטל את השולחן עם המעות, שטלטול מן הצד לצורך דבר המותר, מותר. כתב הרמ"א (סימן שי סעי' ז) וכן בכיס [של מעות] התפור בבגד הואיל ועיקר הבגד עומד ללבוש אם הוציא המעות משם מותר ללבוש הבגד דהכיס בטל אצלו אבל אם שכח בו מעות מותר לטלטל הבגד דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס למעות הואיל

ואין המעות על עיקר הבגד אבל אין ללובשו בשבת דחיישינן שמא יצא בו כדלעיל סימן ש''א סעיף ל''ג (בית יוסף סימן ש''ט). ועיין לעיל סימן רס''ו אם שכח כיסו אצלו בשבת מה דינו (בית יוסף). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לא) כתב המ"א דוקא כשפה הכיס תפור להבגד אז אמרינן דהוא בטל לגבי הבגד וכן כשיש מעות תוך תיבה שבשלחן [שקורין טישקעסטיל] ועשוי בענין שא"א להוציאו לגמרי מן השלחן וע"כ נתבטל לעיקר השלחן אבל כשכיס מלא מעות קשור לבגד הוא כלי בפני עצמו ואינו בטל לגבי הבגד וכן התיבה אם יכולין להוציאו לגמרי מן השלחן וא"כ כל אחד ואחד כלי בפ"ע ולא נתבטל לגבי השלחן וממילא אסור לטלטל הבגד והשלחן שהרי הם נעשים בסיס להמעות כשהניח את המעות בם מע"ש ע"ד שיהיו שם בשבת [אם לא שמונח על השלחן דבר היתר שחשוב יותר ונעשה השלחן בסיס לו וכדלקמיה בס"ח] ואם שכח ליטלם מע"ש עכ"פ צריך מדינא ניעור מתחלה. אך אם יש בתוכם רק איזה פרוטות בטלים לגבי הבגד והשלחן דאין אדם מבטל בגדו ושלחנו בשביל איזה פרוטות [ח"א]. עוד כתב דנ"ל דוקא כשהתיבה שבשלחן הוא מיוחד תמיד למעות או שאר דבר מוקצה אבל כשהתיבה התלויה בשלחן עשויה תמיד להניח בה לחם וסכינים ואירע שהניח בה מעות אפילו אין בה לחם וסכינים אף על גב דהטישקעסטי"ל ודאי אסור לטלטל אבל מותר לטלטל השלחן שהרי גם הטישקעסטי"ל הוא בעצם כלי שמלאכתו להיתר וא"כ נעשה השלחן בסיס לאיסור ולהיתר וצ"ע וע"ש עוד מה שכתב בענין זה. [ולכאורה אם המגירה בטלה לשולחן למה לא יחשב השולחן בסיס למעות שבתוך המגירה. וצ"ל שבאופן שיש שני בסיסים למוקצה הבסיס התחתון לא נעשה בסיס למוקצה אלא נעשה בסיס לבסיס שעליו מונח המוקצה. ולכן בנידון דידן יש לנו שני בסיסים המגירה היא בסיס למעות והשולחן הוא בסיס למגירה, והיות והמגירה בטלה לשולחן אין השולחן נעשה בסיס לה, וגם לא נעשה בסיס למעות].

שו"ע סימן שיא

שאלה קצז: מת הלבוש בכסותו האם צריך להניח עליו ככר או תינוק כדי לטלטלו.

תשובה: לא צריך להניח עליו ככר או תינוק, אלא רק אם הוא ערום או בתכריכיו.

כתב מרן (סימן שיא סעי' ד) יש מי שאומר שלא הצריכו ככר או תינוק אלא למת ערום אבל אם הוא בכסותו אין צריך ככר או תינוק. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק טז) בסעיף זה הוסיף דאפילו אם המת לבוש בו עכשיו ג"כ מהני כמו ככר ותינוק ובב"י הקשה ע"ז דליהוי הכסות בטיל לגביה ועיין במ"א שיישבו דדוקא תכריכין הן בטלין אצלו שאינו עתיד לפושטן אבל המלבושין שהיה לבוש בם מחיים בודאי עתיד להפשיטן מעליו ואין

בטילין אצלו ועיין מה שכתבנו בבה"ל שתירוץ זה אינו מרווח. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות מב) מת הוי בכלל מוקצה מחמת גופו, ואסור לטלטלו כשאין עליו בגדים. והמנהג כיום כשיש מת בשבת ל"ע, מורידים אותו על הארץ אגב הבגדים שהוא לבוש בהם. ואם אין לו בגדים, או שהוא לבוש בבגדים שיקבר בהם, [וכגון הרוג] נותנין עליו ככר או סכין וכל חפץ המיטלטל, ומורידים אותו לארץ אגב אותו חפץ. ופורסין עליו סדין. [ילקו"י שבת ב' עמוד שנא בהערה].

שו"ע סימן שיב

שאלה קצח: האם מותר לצדד אבנים כדי לשבת להתפנות עליהם.

תשובה: אם יחדן לכך מותר לצדדן ולא גזרו בהם משום בנין עראי, משום כבוד הבריות. אבל אם לא יחדן אסור משום מוקצה.

כתב מרן (סימן שיב סעי' י) אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא מותר לצדדן ואף על גב דבנין עראי הוא לא גזרו ביה רבנן משום כבוד הבריות. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כה) י"א דוקא אם היו האבנים מוכנים מכבר לזה דאל"ה לא הותר איסור מוקצה בשביל זה דלא מצינו שהותר אלא לקינוח. עוד כתב (ס"ק כו) לצדדן היינו להעמיד הדפנות שמכאן ומכאן. אבל להניח אבן למעלה על שתיהן אסור משום אהל דאהל עראי הוא כ"כ מ"א אבל הא"ר ומאמר מרדכי מתירין גם בזה. ע"כ. [והטעם שנחשב הדבר לבנין עראי, אמר הרב אברהם אסייג שליט"א, משום שהאבנים גדולות ואי אפשר להגביהן אלא רק לצדדן, לכן נחשב כמחבר אותם לאדמה מרוב כובדן, ודומה לבנין עראי].

הלכות בונה

שו"ע סימן שיג

שאלה קצט: האם מותר לנעול דלת או שער בבריח, באופן שהבריח נכנס לתוך חור בקרקע ואין שם אבן אלא קרקע עולם.

תשובה: אם אין לבריח ידית אחיזה והבריח נוקב תחתיו באדמה הוי כבנין ואסור לנעול בו. אבל אם אין הבריח נוקב תחתיו בקרקע כגון שיש שם אבן או שהחור עמוק, מותר. וכן אם הבריח נוקב בקרקע אבל יש לו ידית אחיזה מותר לנעול בו שלא נראה כבונה.

כתב מרן (סימן שיג סעי' ב) כל נגר שאמרנו מיירי שהאסקופה גבוה וכשנועץ אותו במפתן אינו נוקב בארץ אבל אם נפחתה האסקופה בענין שכשמכניס הנגר בחור נוקב תחתיו בארץ הוי בנין ואסור לנעול בו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כא) ואם עשה לו

בית יד [הוא כמו גלוסטרא דלעיל ודומה למקבת שכותשין בו בשמים אך לעיל איירי דהגלוסטרא היה בו ממילא וכאן איירינן דעשה אותו בידים] מוכח דכלי הוא ותו לא מחזי כבונה דאין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם וכיון שעשה בו מעשה לעשותו כלי שרי ואפילו אינו קשור. כ"כ ב"י והביא ראיה מן הרי"ף. והגר"א כתב בביאורו דלדעת רש"י והטור לא מצינו היתר בנקמז דהיינו נפחתה האסקופה אפילו ע"י עשיית בית יד. עוד כתב המ"ב (ס"ק כב) נפחתה האסקופה והנגר נוקב תחתיו בארץ ואסור, ואם מתחלה עשה חלל בקרקע מקום שהנגר יהיה ראשו שם ואינו מוסיף נקב בארץ אין איסור. ובזה ניחא מה שברוב הבתים עושין נקבים בחומה אצל הדלת מכאן ומכאן ותוחבין הבריח לשם שהולך מקצה זה לזה ולא אמרינן דהוי כבונה דמה לי שנכנס בחומה או למטה בארץ אלא משום שנעשה מתחלה לכך נקבים בחומה ע"כ אין איסור. ועוד נראה דכיון שעושין טבעת של ברזל באמצע הבריח ובו אוחזין בשעת פתיחה ונעילה ומושכין את הבריח זה הוי כעשה לו בית יד דמותר אפילו באינו קשור אפילו בנפחתה האסקופה [ט"ז וש"א] ונראה דאפילו לדעת הגר"א שמחמיר לעיל בעשה לו בית יד לדעת רש"י והטור יש להקל בזה מפני צירוף טעם הראשון של הט"ז.

שאלה ר: מיטה של פרקים שתוקע החלקים אחד בתוך חבירו האם מותר להרכיבה, ומה הדין במיטה מתקפלת שלנו.

תשובה: התוקע ומחבר דבר לדבר במסמרות ויתדות, עובר על איסור תורה. יש אומרים משום בונה, ויש אומרים משום מכה בפטיש. וכל דבר שדרכו להיות מהודק אסרו חכמים להחזירו, ואפילו להחזירו ברפיון אסרו, גזירה שמא יתקע ויעבור על איסור תורה. אבל דבר שדרכו להיות תמיד רפוי לא גזרו בו שאין כאן חשש שיתקע. ולכן אסור להרכיב את המיטה של פרקים אפילו ברפיון כיון שדרכה להיות מהודקת. אבל אם דרכה להיות תמיד רפויה מותר להרכיבה. ומטה מתקפלת שלנו מותר לפותחה כיוון שלא תוקע את המוטות אחד לתוך השני.

כתב מרן (סימן שיג סעי' ו) מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת ואם היא (דרכה להיות) רפויה מותר לכתחלה (ובלבד שלא יהדק). וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת, ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה. וכתב הרמ"א בהגה: ואם דרכו להיות מהודק אף על גב דעכשיו רפוי אסור (מיימוני פרק כ''ה והגהות אשירי וכל בו וכן נראה דברי הטור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מא) אסור להחזירה ולהדקה גזרה שמא יתקע ביתדות ומסמרים דהוי גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש. וי"א דכיון שעושה בזה כלי גמור חייב משום בונה ועיין בסימן שי"ד ס"א ובהגר"א

שם. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן שיד אות ג) מטה של פרקים הנעשית בשביל בעלי אומנות או אנשי צבא, והיא עשויה פרקים פרקים בכדי שיוכלו לשאתה בלכתם בדרך, וכשמגיעים למחוז חפצם מחזירים את פרקיה ומושיבים אותה, אסור להחזירה ולהדקה בשבת, גזירה שמא יתקענה ביתדות ומסמרים, שאז נחשב גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש. ואם דרכה תמיד להיות רפויה מותר לכתחלה להחזירה באופן שלא יהדקנה שאז אין לגזור פן יתקע בחוזקה. [ילקו"י שבת כרך ב' עמוד תקד. שבת מז.]. עוד כתב בסימן שטו (אות יד) מותר לפתוח בשבת כסא נוח או מטה מתקפלת, וכן לול של ילדים, ואין בזה חשש אוהל. [ילקו"י שבת כרך ב' עמוד תקלו].

שאלה רא: גביע שיש לו הברגה המחברת את הכוס לבסיס, או סטנדר העולה ויורד על ידי ברגים, האם מותר להבריגם בשבת.

תשובה: גביע של שני חלקים המתחברים על ידי הברגה, אף על פי שמהדקם בחוזק ואין דרך לפרקם תמיד, כיון שאין בפעולת ההברגה מעשה אומנות אין בזה אלא איסור דרבנן. וכיון שאין כאן איסור תורה אם מחזירם ברפיון מותר ולא גזרו שמא יעשה בחוזק. אבל גביע הנכנס לתוך הבסיס בלא הברגה אלא בהידוק, אף על פי שהדרך להדקו בחוזק קצת כיון שאין דרך להדקו בחוזק ממש כמו במיטה של פרקים דינו כרפוי ומותר להכניסו בשבת ואין בזה איסור תוקע, וגם לא גזרו בו שמא יתקע שהרי אין דרך לתוקעו בחוזקה. והברגה של סטנדר מותרת כיון שאינה לקיום אלא דרכו לפתוח ולסגור בכל יום לא גזרו בו שמא יתקע.

כתב מרן (סימן שיג סעי' ו) מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת ואם היא (דרכה להיות) רפויה מותר לכתחלה (ובלבד שלא יהדק) וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה. וכתב הרמ"א בהגה: ואם דרכו להיות מהודק אף על גב דעכשיו רפוי אסור (מיימוני פרק כ"ה והגהות אשירי וכל בו וכן נראה דברי הטור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מד) וכוס של פרקים שיש כוס שמפרקין אותו מעל רגלו. עוד כתב) ס"ק מה) מותר לפרקו ולהחזירו כשהוא רפוי והטעם דאין דרך להדק כ"כ בחוזק שיהיה חשוב כמו תקיעה, וע"כ אין לחוש שמא יתקע והיש מי שאומר ס"ל כיון דעכ"פ דרך להדק גם ברפוי אסור כמו במטה של פרקים. כתב המ"א דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב [כמו אלו שיש שרוי"ף סמוך לרגלם] ומהודקים בחוזק לכו"ע אסור. וכיסוי הכלים אפילו אם עשויים כך שרי דהתם אין עשויים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד. וכ"כ הט"ז ואפילו הכלים שאסור לפורקן ולהחזירן מ"מ לטלטלן שרי ולא גזרו אלא במנורה שדרכה להתפרק כמש"כ ס"ס

רע"ט וכל כיוצא בו אבל דבר שאין דרכו להתפרק שרי בטלטול. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) כוס של פרקים מותר לפרקה ולהחזירה בשבת, שהואיל ואין דרך להדקו כל כך אין לחוש שמא יתקע. ואפילו להדקו בחוזק מותר. [ילקו"י שבת כרך ב עמוד תקד. ש"ע סי' שיג ס"ו]. עוד כתב (אות ה) כוסות של פרקים שחלקיהן מתחברים על ידי חריצים סביב סביב, ועל ידי הברגה מתחברים בחוזק, אסור לחברם ולהדקם בחוזק בשבת, אבל להחזירם רפויים מותר. [שם תקה]. ולענין הסטנדר כתב (אות ב) סטנדר הניתן להנמכה או להגבהה [על-ידי ברגים], מותר להגביהו או להנמיכו בשבת. וכן כסא שאפשר לשנות את גובהו באמצעות סיבוב הידית שבתחתית הכסא, מותר לסובב את הידית כדי להגביה ולהנמיך את הכסא. [ילקו"י שבת כרך ב' עמוד תקד. שו"ת שבט הלוי ו' סי' לב].

שאלה רב: נשמטה רגל הספסל האם מותר להניח הצד השבור על כסא אחר כדי לשבת על הספסל.

תשובה: אסור להניח הצד השבור על כסא אחר, גזירה שמא יתקע את הרגל שנשמטה. והוא מוקצה ואסור בטלטול. ודוקא בנשמטה הרגל שייך החשש שמא יתקע, אבל אם נשברה הרגל או אבדה לא שייך החשש שמא יתקע, ומותר להניח את הספסל על הכסא בשבת. וגם אם נשמטה הרגל והניח הספסל על כסא מערב שבת וישב עליו, מותר להניח את הספסל על כסא אחר גם בשבת.

כתב מרן (סימן שיג סעי' ח) ספסל שנשמט אחד מרגליו אסור להחזירו למקומו. ולהניח אותו צד השמוט על ספסל אחר יש מי שמחמיר לאסור (ועיין לעיל סימן ש"ח סעיף ט"ז). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נא) אסור להחזירו למקומו ואפילו לעשותו רפוי גזירה שמא יתקע ביתד כדי לחזקו. עוד כתב (ס"ק נב) ולהניח אותו צד השמוט על ספסל אחר יש מי שמחמיר, ואפילו בטלטול אסור לדידהו והכל מטעם גזירה דלמא אתי להניח הרגל בתוכו ולתקוע. וכן סתם הרמ"א לעיל בסימן ש"ח סט"ז בהג"ה כהיש מי שמחמיר ועי"ש במ"ב ובה"ל כל פרטי דין זה. עוד כתב (ס"ק נג) וע"ל סי' ש"ח, היינו דשם מבואר דאם ישב עליה כבר כך פ"א מבע"י כשהיה סמוך על ספסל אחר מותר גם בשבת לסמכו על ספסל אחר ולא חיישינן שמא יתקע. עוד כתב המ"ב בסימן שח (ס"ק סט) ודוקא בנשמט דאפשר לחברו וע"כ אסרו אפילו בטלטול משום שמא אתי ליתקע. אבל אם נשבר רגל אחד דלא שייך בו שמא יתקע אלא צריך לעשות רגל אחר ולזה לא חיישינן ע"כ מותר בטלטול. גם אם נשמט אותו הרגל מכבר ואין כאן אותו הרגל כלל אלא הספסל הוא בלא רגל אין איסור לסמוך אותו על ספסל אחר דכאן לא שייך שמא יתקע [ט"ז וש"א].

שו"ע סימן שיד

שאלה רג: סכין שהיתה תקועה בחבית יין מערב שבת, האם מותר בשבת להוציא את הסכין מהחבית כדי להוציא יין דרך הנקב.

תשובה: מותר להוציא את הסכין, אף על פי שלא הוציאה מערב שבת ועכשיו שמוציאה בודאי מוסיף על הנקב. כיון שבתוספת על החריץ לא עושה פה יפה לחבית ואין בזה איסור תורה של בונה אלא אסור רק מדרבנן, לכן כשאינו מתכוין להוסיף על הנקב ולא איכפת לו מתוספת מועטת זו, הוי פסיק רישא דלא איכפת ליה במלתא דרבנן, ומותר. כתב מרן (סימן שיד סעי' א) אין בנין וסתירה בכלים והני מילי שאינו בנין ממש כגון חבית. (הגה: שאינה מחזקת ארבעים סאה) (תרומת הדשן סימן ס''ה). שנשברה ודיבק שבריה בזפת יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח דאם כן הוה ליה מתקן מנא. אבל אם היא שלמה אסור לשברה אפילו בענין שאינו עושה כלי ואפילו נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש ואפילו יש בה נקב חדש אם להרחיבו אסור. (הגה: ובלבד שיתכוין לכך) (מרדכי פרק חבית). ואם היה סכין תקוע מערב שבת בחבית מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוין להוסיף. וכתב הרמ"א בהגה: ודוקא שהוציאו גם כן פעם אחת מבעוד יום אבל אם לא הוציאו מבעוד יום אסור דהוי פסיק רישא דעושה נקב ופתח לחבית (תרומת הדשן סימן ס''ד) כלי שנתרועע אם מותר ליטול ממנו חרס עיין לעיל סימן ש''ח סעיף מ''ד. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יא) אם היה הסכין תקוע מערב שבת, היינו שהיה תקוע בחוזק וע"י הוצאתו והכנסתו פסיק רישא הוא שיתרחב הנקב אפ"ה כיון דעיקר איסורו הוא רק מדרבנן ס"ל דשרי כיון שאינו מתכוין לזה. ודעת הרמ"א לחלוק עליו דדוקא כשהוציאו פעם אחת מבעוד יום דעי"ז נתרחב קצת דתו לא הוי פסיק רישא אבל בלא"ה אסור דפסיק רישא הוא דאף דהוא פתח שאין עשוי להכניס ולהוציא דאיסורו הוא רק מדרבנן וכנ"ל ס"ל דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן ועיין לקמן בסי"ב דבכותל שהוא מחובר גם המחבר מודה דאסור להוציא הסכין שהיה תקוע בו מערב שבת [וה"ה בחבית שמחזקת ארבעים סאה דיוצא ג"כ משם כלי דהוי כאהל] דשם במתכוין להרחיב הנקב חייב משום קודח דהוי תולדה דבונה ולכן אפילו אם אינו מכוין עכ"פ פסיק רישא הוא. והנה לענין עיקר הדין הסכימו המ"א וא"ר והגר"א והגרע"א דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן ומ"מ הכא מצדדים המ"א והגר"א דמדינא אף בכותל שרי היכא שאין מתכוין כיון שא"צ להגומא והוי מלאכה שאצל"ג וגרע משאר איסור דרבנן דאסור היכא שהוא פסיק רישא כיון שהוא ג"כ מקלקל וגם הוא כלאחר יד וממילא נעשה הגומא בכותל ע"י הוצאת הסכין

שמתרחב הגומא וכדלעיל בסימן שי"א ס"ח גבי צנון ע"ש אלא שהעולם נהגו בו איסור להוציא דנראה כעושה נקב בכותל וגם הט"ז מצדד כן בעיקר הדין אף בכותל ומ"מ סיים דאין בידו להקל נגד התה"ד והשו"ע והרמ"א שפסקו כולם בסוף הסימן להחמיר לענין כותל [וכן הוא ג"כ דעת הא"ר כהשו"ע והרמ"א דאפשר דניחא ליה שיהא הנקב מרווח לחזור ולתחוב בו הסכין ובאופן זה בודאי לכו"ע אסור] אלא לענין חבית דעיקר איסור הוא רק מדרבנן יש לסמוך היכא שהוא צורך גדול על דעת המחבר שמתיר להוציא הסכין בשבת כיון שאין מתכוין להוסיף הנקב אפילו היכא שלא הוציאו מעולם מתחלה.

שאלה רד: האם מותר ליתן קנה חלול בנקב החבית, או לקפל עלה ולתוחבו בנקב החבית, כדי למזוג ממנה יין.

תשובה: מותר לתחוב בנקב החבית קנה המיוחד לכך, אך לא יתקע בחוזקה. אבל עלה אסור לתת בנקב החבית כיון שתחיבת העלה דומה לייצור מרזב, יש חשש שמא יבא לעשות מרזב ליין בשבת.

כתב מרן (סימן שיד סעי' ה) מותר ליתן קנה חלול (בחבית או ברזא) להוציא יין אף על פי שלא היה בו מעולם אבל ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם לא דגזרינן שלא יתקן מרזב ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק דכשלוקח העלה ומקפלו כעין מרזב נראה כעושה מרזב ולא דמי לברזא או קנה שאינו עושה בו שום מעשה. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ויש מתירים אפילו בעלה של הדס במקום שיש לו הרבה קטומים ואין לחוש שמא יקטום (הרא"ש סוף פרק חבית וטור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כ) מותר ליתן קנה שהרי עומד ומיוחד לכך ואינו מתקן כלי ומ"מ נראה דאסור לתקוע היטב בחזקה ביתדות דיש בזה משום גמר מלאכה. עוד כתב (ס"ק כב) דע דהמחבר שכתב טעם האיסור מפני שנראה כעושה מרזב ורמ"א מסיים ואין לחוש שמא יקטום הוא פלוגתא דאמוראי בגמרא ח"א טעם האיסור שמא יעשה מרזב וח"א גזירה שמא יקטום העלה מן הענף ליתנו לחבית ואמרינן מאי בינייהו דקטים ומנחי [היינו שהיו לו הרבה קטומים מוכנים מע"ש לזה ולכך אין לחוש שמא יבוא לקטום] למ"ד משום מרזב אסור אף בכה"ג ולמ"ד שמא יקטום שרי ופסק הרא"ש והטור כמ"ד שמא יקטום.

שאלה רה: תיבה הקשורה על ידי חבל האם מותר לחתוך את החבל בסכין כדי לפתוח את התיבה.

תשובה: מותר לחתוך את החבל כדי לפתוח את התיבה. כיון שאין בנין וסתירה בכלים באופן שהבנין אינו בנין גמור, וכן אם הסתירה אינה סתירה גמורה, ולחתוך חבל לא נחשב סתירה גמורה שהרי עדיין החבל קיים.

כתב מרן (סימן שיד סעי' ז) חותמות שבכלים כגון שידה תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל יכול להתירו או לחתכו בסכין או להתיר קליעתו ודוקא כעין קשירת חבל וכיוצא בו אבל פותחת של עץ ושל מתכת אסור להפקיע ולשבר דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה ומטעם זה אסור להסיר הצירים שקורים גונזי"ש שאחורי התיבות אם נאבד המפתח ויש מתירים בזו ושבירת פותחות של תיבות יש מתיר ויש אוסר ויש להתיר על ידי אינו יהודי: ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לא) לחתכו בסכין לא מקרי סותר משום דלאו סתירה גמורה היא זו ואינו אסור בכלים לכו"ע משא"כ בשבירת פותחת של עץ ומתכת דהוי סתירה גמורה ושייך אף בכלים.

שאלה רו: באיזה אופן יהא מותר לתחוב בשבת סכין בכותל עץ, או להוציא סכין התחובה בו. ומה הדין להוציא סכין התחובה בדבר תלוש.

תשובה: אסור להוציא סכין התחובה בכותל, כיון שבהוצאת הסכין מתרחב הנקב ויש בזה איסור תורה של קודח שהוא תולדת בונה. אלא אם כן תחב את הסכין ושלף אותה ושוב תחב אותה באותו נקב מבעוד יום, שבכך הורחב הנקב וכשמוציא את הסכין אין ודאות שהנקב יוסיף להתרחב. וכן לתוחבו חזרה לכותל בשבת אסור, אלא אם כן תחב את הסכין ושלף אותה ושוב תחב אותה מבעוד יום, ועכשיו היא בחוץ מותר להחזירה לאותו הנקב. שבכך הורחב הנקב ולא מוסיף עליו, אבל אם רק תחבה ושלפה מבעוד יום אסור לתחוב בשבת. וסכין התחובה בדבר תלוש כגון ספסל, מותר לשלוף אותה בשבת, כדין סכין התחובה בחבית הנזכר למעלה.

כתב מרן (סימן שיד סעי' יב) סכין שהוא תחוב בכותל של עץ מבעוד יום אסור להוציאו בשבת כיון שהוא דבר מחובר אבל אם הוא תחוב בספסל וכן בכל דבר תלוש מותר להוציאו. הגה: ואם דצה ושלפה מבעוד יום אפילו בכותל שרי (בית יוסף). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נב) אסור להוציאו בשבת דע"י הוצאתו כיון שהיה מתחלה תקוע קצת בחוזק א"א שלא יתרחב הסדק שם ועשיית נקב כל שהוא בכותל מחובר יש בו משום קודח דהוא תולדה דבונה ואף דאין מתכוין לזה כמעט פסיק רישא הוא ועיין לעיל בסקי"א במ"ב מה שכתבנו דעת אחרונים בזה. עוד כתב (ס"ק נג) אם דצה ושלפה מבעוד יום שרי להוציאה, ואף לחזור ולתחוב אותו בכותל דכיון דכבר נעץ הסכין בכותל מבעוד יום והוציאו והדר נעצו כבר הורחב מקום מושבו ותו לא הוי פסיק רישא אבל אם לא

חזר ונעצו מבעוד יום נראה דאסור לתחוב אותו בכותל דעדיין לא נתרחב במה שהוציאו פעם אחת מן הכותל. [ונראה אף שמרן התיר להוציא סכין התחובה בספסל, לא התיר לתקוע אותה בספסל, שהרי מתכוין לעשות נקב שתעמוד בו הסכין].

שו"ע סימן שטו

שאלה רז: האם מותר להעמיד מחיצה בשבת באולם שמחות לצורך הפרדה בין גברים לנשים.

תשובה: אסור להציב בשבת מחיצה הבאה להתיר כגון: מחיצה היוצרת רשות היחיד להתיר טלטול בשבת, או להציב מחיצה שלישית לסוכה. אבל אין איסור בונה בהצבת מחיצה להגן מפני השמש או הרוח, וכן מותר להציב מחיצה לצניעות כגון: מחיצה המפרדת בין גברים לנשים.

כתב מרן (סימן שטו סעי' א) אסור לעשות אוהל בשבת ויום טוב אפילו הוא עראי ודוקא גג אבל מחיצות מותר ואין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול. וכתב הרמ"א בהגה: אבל מחיצה הנעשית לצניעות בעלמא שרי (טור) ולכן מותר לתלות וילון לפני הפתח אף על פי שקבוע שם (אור זרוע בית יוסף) וכן פרוכת לפני ארון הקודש ובלבד שלא יעשה אהל בגג טפח (בית יוסף וכל בו) וכן מותר לעשות מחיצה לפני החמה או הצנה או בפני הנרות שלא יכבה אותן הרוח (מרדכי ריש פרק כירה) אבל אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו (דברי עצמו) וכן לפני ספרים כדי לשמש או לעשות צרכיו אם לא שהיה מבעוד יום טפח שאז מותר להוסיף עליה בשבת (מרדכי ריש פרק כירה). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) אסור לעשות אהל דהעושה אהל קבע כגון שפורס מחצלת או סדינין וכיו"ב לאהל ועושה אותן שיתקיים אף דאין זה בנין ממש חייב משום בונה דעשיית אהל הוא תולדת בונה והסותרו חייב משום סותר וגזרו על אהל עראי משום אהל קבע וכן על סתירת אהל עראי משום סתירת אהל קבע [רמב"ם] ופרטי דיני אהל קבע יבואר לקמיה. עוד כתב (ס"ק ג) מחיצות מותר דעיקר אהל הוא הגג שמאהיל עליו ולכן גזרו בו משום אהל קבע משא"כ מחיצות עראי לחוד לא נחשב כאהל כלל. עוד כתב (ס"ק ה) מחיצה הנעשית לצניעות בעלמא שרי כגון להפסיק בין אנשים לנשים כששומעין הדרשה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ו) מחיצה הנעשית לצניעות בעלמא מותר לתלותה בשבת, ולכן מותר לתלות וילון לפני פתח הבית במקום הדלת, או בסוכה, אף-על-פי שהוילון קבוע שם. וכן מותר לתלות וילון להפסיק בין האנשים לנשים כששומעין הדרשה, וכדומה. [ילקו"י שבת כרך ב

עמוד תקלא. וע' בגמ' ביצה כב. ובב"י ס"ס שטו. ובשו"ת הלק"ט ח"ב סי' כו, ובשו"ת פעולת צדיק ח"ג סי' קיד. ושש"כ ח"א פכ"ד סל"ז].

שאלה רח: כשיש בחדר ספרי קודש ורוצה לעשות צרכיו, האם מותר לעשות בשבת מחיצה בינו לבין הספרים.

תשובה: אסור לעשות מחיצה המחלקת את הרשות ומתרת לו לעשות צרכיו ליד ספרי קודש. אבל אם הספרים מכוסים בעוד כיסוי ועושה מחיצה גבוהה שלא רואה את הספרים, אפשר להחשיב מחיצה זו ככיסוי שני לספרים, ולא כמחיצה המחלקת את המקום, ויש לסמוך על סברא זו להתיר בשעת הדחק.

כתב הרמ"א (סימן שטו סעי' א) אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו (דברי עצמו) וכן לפני ספרים כדי לשמש או לעשות צרכיו אם לא שהיה מבעוד יום טפח שאז מותר להוסיף עליה בשבת (מרדכי ריש פרק כירה). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י) אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר דכיון דאסור לשמש בפני אור הנר או ספרים מקרי מחיצה המתרת. וכתב המ"א דהיינו דוקא אם עושה מחיצה גבוה יו"ד טפחים והנר גבוה ונראית למעלה דמאפיל בטליתו ומשמש כדמשמע בסימן ר"מ סי"א בהג"ה [ובשל"ה משמע דאף באופן זה יש ליזהר מאד וע' בא"ר שם] דכיון שהנר נראית א"כ ההיתר בזה הוא רק משום דיש ע"ז שם מחיצה שגבוה יו"ד וחשבינן עי"ז להנר כעומד בחדר אחר ואז צריך שיקשרנה ג"כ שלא תניד אותה הרוח דאל"ה אין שם מחיצה עלה ולכן אסור לעשותה בשבת דחשיבא מחיצה המתרת אבל אם המחיצה מכסה את כל הנר עד שאין נראית דאין צריך שתהיה המחיצה גבוה עשרה דוקא כיון שהנר מכוסה א"כ ההיתר בזה לאו משום מחיצה אלא מחמת כיסוי בעלמא ולכן אף שהיתה המחיצה גבוה עשרה נמי מותר לעשותה דלא חשיבי מחיצה המתרת דאינו רק משום כיסוי בעלמא וכן לענין לשמש ולעשות צרכיו בפני הספרים אם המחיצה גבוה עד שאין הספרים נראין מותר לעשותה דלא חשבינן לה כמחיצה המתרת רק ככיסוי בעלמא ולכן לא בעינן אז ג"כ שיהיה קשור לצד מטה [ועיין באחרונים שפירשו דבריו דמ"מ בעינן כשעושה אותה בשבת שיהיה על הספרים עוד כיסוי דאז יהיה נחשב כאלו מונחין בכלי תוך כלי]. והנה אף שיש אחרונים שמפקפקין על חילוקו וסוברין דכיון דסוף סוף ע"י המחיצה הותר עתה לשמש ולעשות צרכיו חשיבא מחיצה המתרת ואסור לעשותה מ"מ נראה דבשעת הדחק יש לסמוך על דבריו. ועכ"פ לכו"ע מותר לכסות הספרים בכיסוי בעלמא והיינו כלי בתוך כלי להתיר התשמיש דזה לא הוי מחיצה כלל. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) אסור לעשות אוהל בשבת וביום-טוב. ומן התורה אינו אסור אלא בעושה

אוהל קבע, אבל מדרבנן אסור אפילו בעושה אוהל עראי. וכל האיסור הוא בעשיית הגג, אבל מחיצות בלבד מותר לעשות בשבת. אבל אם המחיצה באה להתיר דבר שהיה אסור קודם לכן, אסור לעשותה בשבת, וכגון להכשיר סוכה שאין לה אלא ב' דפנות ורוצה לעשות מחיצת עראי לדופן שלישי. או מחיצה הבאה להתיר טלטול. [שבת קכה: עירובין קב. ש"ע סי' שטו ס"א. ילקו"י שבת ב' עמוד תקכז].

הלכות צידה

שו"ע סימן שטז

שאלה רט: נכנסה ציפור דרור לבית, האם מותר לסגור את החלונות מפני הקור.

תשובה: מותר לסגור את החלונות, כיון שהבית גדול ולא יכול לתפוס את הציפור בריצה אחת אין בסגירת החלון איסור צידה מהתורה, שהרי גם לאחר שסוגר את החלון עדיין צריך לצודה. ועל כל פנים אסור לסגור את החלון מדרבנן שהרי פעולה זו מקרבת את צידת הציפור. ודוקא אם צריך את הציפור אסור אבל אם לא צריך אותה ולא איכפת לו צידת הציפור, הוי פסיק רישא דלא איכפת ליה במידי דרבנן, ומותר.

כתב מרן (סימן שטז סעי' א) הצד צפור דרור למגדל שהוא נצוד בו ושאר צפרים וצבי לבית או לביבר שהם נצודים בו חייב ואם אינו נצוד בו פטור אבל אסור. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) אם הבית והביבר גדול שאין יכולים לתפסו בשחיה אחת היינו בריצה אחת אלא צריך להנפש קודם שיגיענו לא מקרי צידה דאוריתא אף שהוא מקורה וממילא הצודהו שם בבית או בביבר חייב. עוד כתב (ס"ק ה) פטור אבל אסור, על כל הסעיף קאי וע"כ צפור דרור שנכנס לבית דרך הפתח או החלון אף על גב שאינו ניצוד שם מ"מ אסור לסגור הפתח והחלון. ובזמן הקור שיש צער צינה או צער אחר כתב הח"א דמותר לנעול אם אין כונתו רק להציל מן הקור ואינו רוצה כלל בצידת הצפור כיון דאין בו צידה דאורייתא אף על גב דהוי פסיק רישיה בדרבנן. אבל בשאר חיה ועוף דשייך בו צידה דאורייתא בבית אסור אף על גב שאינו מכוין כלל דהוי פסיק רישיה.

שאלה רי: האם מותר לתפוס צבי קטן שלא יכול לרוץ.

תשובה: אסור לתפוס צבי קטן וכן צבי חיגר חולה או זקן, משום צידה מדרבנן. וכן אסור גם משום מוקצה.

כתב מרן (סימן שטז סעי' ב) הצד צבי ישן או סומא חייב חיגר או חולה או זקן פטור. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ז) ישן או סומא דהני דרכן להשמט כשמרגישין יד אדם וע"כ כשצדו הוי צידה ממש משא"כ בחיגר ודכוותיה שאין יכולין להשמט ואפילו אם החיגר

יכול להלך קצת עכ"פ הרי יכול להגיעו בשחיה אחת ע"כ חשיבי כניצודין ועומדין. עוד כתב (ס"ק ח) או זקן, וה"ה קטן [רמב"ם וכן איתא בירושלמי וקטן מקרי קודם שיכול לרוץ כ"כ המאירי]. עוד כתב (ס"ק ט) פטור, אבל אסור. וע"כ כשמוצא לפעמים ארנבת חולה מונחת על הדרך אף על פי שאינה יכולה לזוז ממקומה אסור ליקח אותה דהוי צידה מדרבנן. וי"א דחייב. ועיין בבה"ל ובלא"ה אסור ליקח אותה משום מוקצה.

שאלה ריא: מגירה שיש בה זבובים האם מותר לסוגרה.

תשובה: כשיש זבובים במגירה וסוגר את המגירה אפילו מתכוין לצוד אותם אין בזה איסור צידה מהתורה, שכל שאינו מין שרגילים לצודו אין איסור תורה בצידתו, אפילו יש לו איזה צורך בהם. ואפילו היו הזבובים מין הניצוד, צידתם בתוך תיבה אסורה רק מדרבנן, שהרי עדיין מחוסרים צידה בתוך התיבה. וכשסוגר מגירה ולא מתכוין לצוד את הזבובים, הוי פסיק רישא דלא איכפת ליה במילתא דרבנן, ומותר. ואם יכול בקלות להבריח את הזבובים, עדיף להבריח אותם קודם שסוגר את המגירה.

כתב מרן (סימן שטז סעי' ג) כל שבמינו נצוד חייב עליו אין במינו נצוד פטור אבל אסור הלכך זבובים אף על פי שאין במינו נצוד אסור לצודן. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ולכן יש ליזהר שלא לסגור תיבה קטנה או לסתום כלים שזבובים בו בשבת דהוי פסיק רישיה שיצודו שם (בה"ת ומרדכי סוף פרק כירה ואגור). ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו (טור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק טז) ויש מקילין הוא דעת הטור דס"ל דאע"ג דבשו"ס איתא להדיא גבי כוורת דבורים דאם מכסה אותו באופן שאין בו נקב אסור משום פסיק רישיה וכדלקמן בס"ד מ"מ זבובים שאני דלא מקרי צידה כלל דלרוב קטנותן מצוי שכשפותח הכלי בורחין הכל משם משא"כ בכוורת דבורים שהיא מלאה מהם והם גדולים קצת א"א שלא יתפוס אחד מהם ולכך חשיב צידה עי"ז והב"ח פסק להחמיר כדעה הראשונה וכן המ"א כתב דכן עיקר וע"כ יש לראות להפריח הזבובים ועיין בט"ז שהכריע דמכיון שהפריח הזבובים שראה בעיניו תו אין צריך לעיין ולדקדק אולי יש שם עוד איזה זבובים כיון דזה לא הוי אלא ספק פסיק רישיה במילתא דרבנן דהוא דבר שאין במינו ניצוד אין להחמיר כל כך. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) יש אומרים שצריך ליזהר שלא לסגור בשבת תיבה קטנה או ארון שיש בהם זבובים או יתושים, שיש בזה משום איסור [מדרבנן] צידה בשבת. ולכן הצריכו ליתן סכין או דבר אחר בין הכיסוי לתיבה, בענין שיוכלו לצאת משם. ויש מקילין. והעיקר לדינא להקל לסגור את התיבה בשבת, ובפרט כשיש לו צער מהזבובים והיתושים, ואין לחוש בזה משום צידה. וכן דעת מרן השלחן ערוך. מפני שהוא דבר שאינו מתכוין, ודבר שאינו

מתכוין מותר. ואף על פי שהוא פסיק רישיה, מכל מקום הוא פסיק רישיה בדרבנן דלא ניחא ליה ומותר. ואם יש ספק אם יש בתיבה זבובים או לא, מותר לסוגרה בשבת לכולי עלמא. אבל תיבה שיש בה דבורים, יש להחמיר מלסוגרה בשבת, מאחר ויש במינן ניצודין, ויש אומרים שצידת דבורים אסורה בשבת מן התורה. [ילקו"י שבת ב' עמ' תקמב. ועיין טור סי' שטז והרמ"א ס"ג. יבי"א ח"ג סי' כ' אות י'].

שאלה ריב: צבי שנכנס לתוך הבית, וישב אחד על הפתח ומלאו, האם יכול השני לישב בצידו בכונה שאם ילך הראשון יהיה הצבי שמור על ידו.

תשובה: מותר לשני לשבת בצידו ואף על פי שהראשון קם והלך לו, לא חייב השני לקום וללכת, שהרי כשישב השני היה הצבי כבר ניצוד ולא עשה שום פעולת צידה. כתב מרן (סימן שטז סעי' ו) ישב אחד על הפתח ומלאו יכול השני לישב בצדו ואפילו אם עמד הראשון והלך לו השני פטור ומותר והראשון חייב. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כד) יכול השני לישב ואפילו אם כונתו בשביל הצבי שרי כיון דכבר נצוד ע"י הראשון. עוד כתב (ס"ק כה) מיירי שבעת שהלך הראשון לא זז השני ממקומו כלל וכגון שהליכתו היתה לתוך הבית או שהשני ישב בתוך חלל הפתח מבפנים להבית והראשון ישב בתוך חלל הפתח לחוץ ונמצא כשהלך הראשון נשאר הוא על מקומו וע"כ מותר לו לכתחלה לישב עד שתחשך אף שהוא מתכוין בשביל הצבי כיון דאינו עושה מעשה מחדש אלא הוא שומר להצבי שכבר ניצוד דאם היה להיפוך שהשני ישב מבחוץ והראשון מבפנים א"כ היה צריך השני לקום ממקומו בעת שהלך הראשון לחוץ וממילא נתבטלה צידת הצבי וכשחוזר השני לישב על מקומו למלא את הפתח הרי הוא חייב משום צידה. אסור לנעול את ביתו כדי לשמור כלי ביתו אם יודע שיש צבי בתוכו אף על פי שאין מתכוין לצידת הצבי דהוי פסיק רישיה ואסור מן התורה וכ"ש אם מתכוין בשביל שניהם. ישב אחד על הפתח ולא מלאהו וישב השני ומלאהו השני חייב שעל ידו נעשה הצידה. נכנסה לו צפור תחת כנפי כסותו אף דכבר ניצוד ועומד הוא מ"מ אסור לו ליקח בידו משום מוקצה דבע"ח אלא יושב ומשמרו עד שתחשך או אם יש לו בית הולך ומניחו שם. מותר לפתוח את הבית בפני הצבי או לפרוק אותו ממצודתו ובלבד שלא יטלטלנו.

שאלה ריג: האם מותר לצוד או להרוג נחש שלא ממית, ועומד במקומו.

תשובה: מותר לצוד נחש או להורגו אף על פי שאינו ממית בנשיכתו אלא רק מזיק, כיון שלא צריך את הנחש הרי היא מלאכה שאינה צריכה לגופה ואסורה רק מדרבנן, ובמקום היזק לא גזרו. וכשהורגו כיון שיכול להורגו בשינוי יעשה כן באופן שהולך ודורס עליו לפי תומו שלא יראה כמתכוין להורגו.

כתב מרן (סימן שטז סעי' ז) הצד נחשים בשבת או שאר רמשים המזיקים אם לרפואה חייב, ואם בשביל שלא ישכנו מותר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כז) ואם בשביל שלא ישכנו מותר. היינו אפילו במקום שאין רגילין הנחשים להמית ואין רצין אחריו אלא עומדין במקומן, דבזה אסור לילך להרגן וכדלקמן בס"י אפ"ה לצודן שרי [דהיינו שכופה עליהם כלי או שקושר אותן והטעם דהא הוי מלאכה שאין צריך לגופה דהא אינו צריך לצוד אלא שלא ישכנו ואם היה יודע שיעמוד ולא יזיקנו לא היה צד וקי"ל דמלאכה שאינו צריך לגופה פטור אבל אסור מדרבנן והכא משום הזיקא אפילו איסור דרבנן ליכא ואפי' להרמב"ם דמחייב בעלמא במלאכה שא"צ לגופה מודה בזה וכתבו דטעמא משום דס"ל דזה לא מיקרי מלאכה כלל והוי כמתעסק בעלמא כיון שאין רצונו בעצם הצידה כלל ואדרבה כונתו להבריח אותו מעליו. ע"כ. עוד כתב מרן (סעי' י) כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי נהרגים בשבת אפילו אין רצין אחריו ושאר מזיקין כגון נחש ועקרב מקום שאינם ממיתין אם רצין אחריו מותר להרגם ואם לאו אסור אבל מותר לדורסם לפי תומו ואפילו במתכוין אלא שמראה עצמו כאלו אינו מתכוין. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מח) מותר לדורסם לפי תומו ואפילו במתכוין דמלאכה שאין צריכה לגופה היא והכא כשהן מזיקין אפילו מדרבנן לא גזרו כשאין הורגן להדיא אלא שיראה לפני הרואה כאלו אינו מתכוין שלא יאמרו זה נוטל נשמה בשבת במתכוין ולא ידעו לחלק אמנם נמלים ושאר שקצים ורמשים אפילו דרך הילוכו אסור לדרסן. אסור להרוג בשבת שממית שקורין שפי"ן ואף שאומרים העולם שהוא סכנה כשנופל במאכל מ"מ לא ברי הזיקא וגם יכול לכסות המאכלים לכן יש למחות בידם וכ"ש דיש ליזהר מלהרוג שאר רמשים ותולעים הנמצאים בפירות [אחרונים.[ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) אסור לצוד נחש בשבת, אלא אם כן עושה כן בשביל שלא ישכנו. ואפילו אם אין הנחש ממית בנשיכתו, וגם אינו רץ אחריו אלא עומד במקומו, אפילו הכי מותר לצודו בשבת, [על- ידי כפיית כלי עליו וכדומה]. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד תקמג. מתני' פ''ב דעדויות]. עוד כתב (אות ו) כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתין ודאי נהרגים בשבת אפילו אם אין רצין אחריו. אבל שאר מזיקין שאינם ממיתין, כגון נחש ועקרב במקומות שאינם ממיתין, אם רצין אחריו מותר להורגם, ואם לאו אסור להורגם כשנראה שמתכוין להורגם. אבל מותר לדורסם אם מראה עצמו כאילו אינו מתכוין להורגם. [ילקוט יוסף שבת כרך ב עמוד תקמד].

שאלה ריד: פרעוש הנמצא על בשרו ועוקצו, האם מותר לצודו או להורגו.

תשובה: מותר לצודו משום שפרעוש אין במינו ניצוד והאיסור לצודו הוא רק דרבנן וגם היא מלאכה שאינה צריכה לגופה שהרי אינו צריך את הפרעוש ובמקום צער לא גזרו רבנן. ולהורגו אסור כיון שבהריגה יש איסור תורה של נטילת נשמה ואפילו שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה לא התירו. ולא דומה לנחש המזיק שמותר להרגו כיון שאין בעקיצת הפרעוש נזק לגוף כמו בעקיצת הנחש, ומשום צער כזה לא התירו מלאכה שאינה צריכה לגופה באיסור תורה.

כתב מרן (סימן שטז ט) פרעוש הנקרא ברגו"ת בלשון ערב אסור לצודו אלא אם כן הוא על בשרו ועוקצו ואסור להורגו. וכתב הרמ"א הגה: ואף לא ימללנו בידו שמא יהרגנו אלא יטלנו בידו ויזרקנו (רבינו ירוחם נתיב י"ב חלק י'): ע"כ. אבל כנה מותר להרגה והמפלה בגדיו מכנים לא יהרגם אלא מוללן בידו וזורקן אבל המפלה ראשו מותר להרגם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לה) ברגות היינו השחורה הקופצת. עוד כתב (ס"ק לז) משום צערא דעקיצה לא גזרו רבנן על איסור צידה ומותר לצודו ולהשליכו וזהו שכתב עוקצו [מ"א וכ"כ הגר"א דהאי עוקצו דוקא הוא] ויש מקילין גם כשהוא על חלוקו מבפנים ליטלו בידו ולהשליכו פן יבא לידי עקיצה ואם אפשר לו להפילו לארץ בלי נטילה ביד בודאי נכון להחמיר בזה. עוד כתב (ס"ק לח) ואסור להרגו, הטעם דמחלקינן בין פרעוש לכנה הוא דכל מלאכות דשבת ממשכן ילפינן להן וילפינן מיתת כל בע"ח לחיוב משחיטת אילים מאדמים שהיו במשכן בשביל עורותיהן ולאו דוקא ע"י שחיטה דה"ה ע"י הכאה וחניקה או נחירה וכל כי האי גוונא כיון שבא עי"ז נטילת נשמה חייב ואמרינן מה אילים מאדמים שפרים ורבים אף כל שפרים ורבים לאפוקי כנה דאינה באה מזכר ונקבה אלא באה מן הזיעה לא חשיבא בריה אבל פרעוש אף על פי שגם היא אינה פרה ורבה מ"מ כיון שהווייתה מן העפר יש בה חיות כאלו נברא מזכר ונקבה וחייב עליה משום נטילת נשמה. ואפילו אם הפרעוש עוקצו אסור להרגו. עוד כתב (ס"ק מו) ודוקא אלו [נחש ועקרב שאינם ממיתים מותר להורגן] שמזיקין בטבעם ונשיכתם נשיכה עוקצת אלא שאין דרכן להמית בזה המקום מה שאין כן פרעוש דלעיל וכל רמשים קטנים כהאי גוונא, דאף על ידי עקיצתן ליכא צער כולי האי, בהני אסור להרגן אף כשהם עוקצים אותו, אלא יבריחם מעליו (בית יוסף) ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ז) פרעוש, אסור לצודו בשבת אלא אם כן הוא על בשרו ועוקצו. אך אסור להורגו. וכן אסור להרוג זבובים ויתושים בשבת, אף אם הם עוקצין אותו. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד תקמד].

שאלה רטו: הבודק בגדיו מכנים האם מותר להורגם.

תשובה: מותר להרוג כינה בשבת כיון שנבראת מהזיעה ולא נחשבת בריה. אבל פרעוש שנוצר מהעפר נחשב בריה ואסור להורגו. והבודק בגדיו מכנים ומצא כינה אסור להורגה שמא ימצא שם פרעוש ויהרגנו. אבל הבודק ראשו מכינים מותר להורגם, כיון שלא מצוי שיהיה בראש פרעוש.

כתב מרן (סימן שטז סעי' ט) כנה מותר להרגה והמפלה בגדיו מכנים לא יהרגם אלא מוללן בידו וזורקן. אבל המפלה ראשו מותר להרגם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מא) כנה מותר להרגה והטעם כנ"ל דילפינן מיתת כל בע"ח לחיוב משחיטת אילים מאדמים ואמרינן מה אילים מאדמים שפרים ורבים אף כל שפרים ורבים לאפוקי כנה דאינה באה מזכר ונקבה אלא באה מן הזיעה לא חשיבא בריה. ורמשים שהוייתן מן הגללים ומן הפירות שהבאישו וכיוצא בהן כגון תולעים של בשר והתולעים שבתוך הקטניות ההורגן פטור [ואסור מדרבנן] אבל רמשים שהן פרים ורבים מזכר ונקבה או שהוייתן מן העפר כמו הפרעושים ההורגן חייב [רמב"ם] ודוקא התולעים שנתהוו מן הפירות אחר שנתלשו אבל אותן הגדלים בפירות במחובר יש בהן איסור דאורייתא להרגן דמקרי שרץ גמור [כ"כ מ"א לפי מה שביארו הפמ"ג ובבה"ל בררתי דהפטור מפירות תלושין דוקא כשנתהוו אחר שנתעפשו]. עוד כתב (ס"ק מב) המפלה בגדיו מכנים לא יהרגם דכיון שמצויים שם פרעושים גזרינן שמא יהרוג ג"כ פרעושים. ומ"מ מותר לזרקן במים [מ"א] דהריגה גופא אינו אלא גזירה ולא גזרו בזה, אבל בפרעושים דיש בהן חשש דאורייתא אסור גם בזה דהוא כמו הריגה ממש. לא יקח אדם הכנים מעורות שועלים וכדומה משום שהוא מנתק מן הצמר והוי פסיק רישיה. עוד כתב (ס"ק מג) אבל המפלה ראשו מותר להרגם דבראש אינו מצוי פרעושים ולא שייך לגזור בשבילם. וכתב הט"ז דה"ה במפלה על בשרו ג"כ מותר להרגם דשם ג"כ אינו מצוי שיחפש אחר פרעושים ולא גזרו בזה כ"א במפלה את בגדיו. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות י) הכינה אינה מתהוית אלא מן הזיעה, הילכך מעיקר הדין מותר להרגה בשבת, וכן דעת רבותינו חכמי התלמוד, וכן דעת מרן השלחן ערוך. ואף על פי שחכמי המחקר אומרים שגם הכנים פרים ורבים מזכר ונקבה, אנו אין לנו אלא דברי חז"ל שאמרו שמותר להרוג כנים בשבת, מטעם שאינם פרים ורבים. ולפי-זה נשים הנוהגות לפלות את ראש בנותיהן בשבת להוציא משם את הכינים, אינן צריכות להזהר שלא להרוג את הכינים. ומותר לאשה לפלות את ראש בנותיה בשבת, אף שיש להן שערות ארוכות, וכשהיא מוציאה את הכינים, עלולה לפעמים לתלוש שערות בידיה, מכל מקום כיון שתלישת שער ביד אין בה איסור אלא מדרבנן, והיא אינה מתכוונת לתלוש שער, אפילו אם הוא פסיק רישיה, הרי הוא

פסיק רישיה בדרבנן דלא ניחא ליה, שמותר. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד תקמו, ובמהדורת תשס"ד גם בעמוד תרפד].

קושר ומתיר

שו"ע סימן שיז

שאלה רטז: איזה קשר אסור לקשור מהתורה ואיזה אסור מדרבנן ואיזה קשר מותר.

תשובה: מהתורה אסור לקשור קשר בשבת אם הוא קשר של אומן כגון: קשר הספנים, וגם הוא קשר של קיימא שלא עשוי להיפתח תוך שבעה ימים. אבל אם הוא קשר שאינו של אומן או שאינו של קיימא אסור מדרבנן. ואם אינו של אומן וגם אינו של קיימא מותר. וכן קשר אחד או עניבה לא נחשב קשר כלל ומותר אפילו הוא של קיימא. ושני קשרים זה על גבי זה לא נחשבים לקשר אומן ואם עשויים לפתוח תוך שבוע מותר לפותחם, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

כתב מרן (סימן שיז סעי' א) הקושר קשר של קיימא והוא מעשה אומן חייב כגון קשר הגמלים וקשר הספנים וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרים הרצענים בשעת עשייתן וכן כל כיוצא בזה אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן פטור. וכתב הרמ"א הגה: ויש חולקים שסבירא להו דכל קשר של קיימא אפילו של הדיוט חייבין עליו (רש"י והרא"ש ורבינו ירוחם וטור) ויש אומרים שכל קשר שאינו עשוי להתיר באותו יום עצמו מקרי של קיימא (כל בו והגהות מיימוני פרק י') ויש מקילין לומר דעד שבעה ימים לא מקרי של קיימא (טור ומרדכי) (ועיין לעיל סימן שי"ד סעיף י'). ע"כ. עוד כתב מרן וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן מותר לקשרו לכתחלה. וכתב הרמ"א הגה: וכן לענין התרתו דינו כמו לענין קשירתו (טור). ע"כ. עוד כתב מרן כיצד נפסקה לו רצועה וקשרה נפסק החבל וקשרו או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בהמה הרי זה פטור וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימא. וכל קשר שאינו של קיימא אם קשרו קשר אומן הרי זה אסור ולצורך מצוה כגון שקושר למדוד אחד משעורי התורה מותר לקשור קשר שאינו של קיימא. וכתב הרמ"א הגה: ויש אומרים דיש ליזהר שלא להתיר שום קשר שהוא שני קשרים זה על זה דאין אנו בקיאים איזה מקרי קשר של אומן דאפילו בשאינו של קיימא אסור לקשרו והוא הדין להתירו וכן נוהגין (הגהות אלפסי פרק אלו קשרים) ומכל מקום נראה דבמקום צערא אין לחוש ומותר להתירו דאינו אלא איסור דרבנן ובמקום צער לא גזרו והא דבעינן ב' קשרים זה על זה היינו כשקושר ב' דברים ביחד אבל אם עשה קשר בראש אחד של חוט או משיחה דינו כשני

קשרים (סמ"ג). ע"כ. וכתב המ"ב (בהקדמה לסימן) בגמרא אמרינן דיש כאן ג' חלוקות אחד חייב חטאת ואחד פטור אבל אסור ואחד מותר לכתחלה ולשיטת הרי"ף והרמב"ם והמחבר דסתם כותייהו דינא הכי דאם הוא קשר של קיימא כגון שדרכו שיהיה כך לעולם [דהיינו שאינו קוצב זמן בדעתו להתירו והוא קשר שעשוי להתקיים תמיד] והוא ג"כ מעשה אומן חייב חטאת ונתבאר לקמן בסוף הסעיף בהגה מה הוא מעשה אומן ואם הוא קשר של קיימא ואינו מעשה אומן מעשה אומן ואינו קשר של קיימא פטור אבל אסור אינו מעשה אומן ואינו קשר של קיימא מותר לכתחלה ודעת רש"י והרא"ש וש"פ דלא תלי כלל בעצם הקשר אם הוא מעשה אומן אלא דעיקר החילוק הוא דאם הוא קשר של קיימא דהיינו שדרכו שישאר כך לעולם וכנ"ל חייב חטאת ואפילו אם הוא מעשה הדיוט ואם אין דרכו לקושרו רק לזמן פטור אבל אסור דדמי קצת לשל קיימא ואפילו אם הוא מעשה הדיוט ואם דרכו להתירו באותו יום מותר לכתחלה אפילו הוא מעשה אומן דאין שם קשר עליו וי"א דכל מי שדרכו להתיר בתוך שבעה ימים הוי כמו שדרכו להתיר באותו יום. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ח) יש אומרים שצריך להזהר שלא לקשור בשבת שני קשרים זה על גב זה, אף על פי שאינו עושה כן לקיימא, מפני שאין אנו בקיאים לדעת מה קשר ''מעשה אומן'', ושמא שני קשרים זע"ז נחשבים כמעשה אומן, ורק במקום צער אין להחמיר, שהואיל ואינו אלא איסור דרבנן במקום צער לא גזרו. והעושה קשר בראש החוט דינו כשני קשרים זה על זה, שהוא מתהדק היטב שם. ויש חולקים ומתירים לקשור שני קשרים זה על זה בשבת, כל שאינו עושה כן לקיימא. וכן המנהג פשוט להתיר לקשור בשבת שני קשרים זה על זה, כל שבדעתו להתיר הקשרים בתוך שבעה ימים, או לפחות בתוך שלשה ימים. והמחמיר תבוא עליו ברכה. ונראה דהוא הדין לקשר אחד בראש החוט. [ילקוט יוסף שבת ב' עמוד תקנט. הליכו"ע ח"ד עמוד רכח].

שאלה ריז: האם מותר לקשור בשבת קשר אחד ועניבה על גביו כמו שקושרים את שרוכי הנעלים.

תשובה: אם קושר על מנת להתיר בתוך שבעה ימים מותר לקשור קשר אחד ועניבה על גביו, שלכולי שלכולי עלמא לא נחשב קשר אומן.

כתב מרן (סימן שיז סעי' ה) עניבה מותר דלאו קשר הוא. וכתב הרמ"א בהגה: ואפילו אם עשה קשר אחד למטה נוהגין בו היתר (אגור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כט) כתבו האחרונים הא דנוהגין היתר בקשר אחד למטה היינו דוקא כשעשוי להתיר בו ביום ומשום דע"י עניבה ע"ג קשר עדיין אינו נקרא מעשה אומן אבל אם היא לקיימא על איזה

זמן כגון בלולב וכיוצא בו אסור לעשות קשר למטה אלא עניבה בלבד ורשאי לעשות שתי עניבות זה ע"ג זה וכן יש לנהוג. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות יא) כתב, מותר לקשור קשר ועניבה על גביו, כשדעתו לפתוח בתוך שבעה ימים. אבל עניבה בלי שום קשר, או קשר אחד בלי עניבה, מותר אפילו על דעת להתקיים לעולם. [ילקו"י שבת כרך ב' עמוד תקסב]. [אף שהמחמיר לא לקשור שני קשרים זה על גבי זה תבא עליו ברכה. קשר שעל גביו עניבה לא הוי קשר אומן לכ"ע, וכיון שעשוי לפתוח תוך שבעה ימים (לדידן) לא נחשב קשר של קיימא, ומותר לכתחילה].

שאלה ריח: מה הדין לקשור שני חבלים יחד בקשר אומן לצורך מצוה כגון: למדוד שיעור מקוה.

תשובה: אם יכול יעשה קשר עניבה או קשר פשוט. ואם לא יכול, מותר לקשור קשר אומן, כיון שאינו קושר את הקשר לעולם אסור רק מדרבנן, ולצורך מצוה התירו.

כתב מרן (סימן שיז סעי' א) ולצורך מצוה כגון שקושר למדוד אחד משעורי התורה מותר לקשור קשר שאינו של קיימא. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יא) שקושר למדוד היינו שקושר שני חבלים ביחד כדי שיוכל למדוד בהם שיעור מקוה. עוד כתב (ס"ק יב) מותר לקשור היינו אפילו הוא מעשה אומן, דאל"ה אפילו בלא מצוה שרי. ומיירי כשא"א בענין אחר דאל"ה יעשהו מעשה הדיוט או עניבה לבד וימדוד בו ולא יצטרך להתיר איסור דרבנן. עוד כתב (ס"ק יג) שאינו של קיימא היינו אפילו הוא עשוי לזמן. כתב בספר בית מאיר שמה שהעתיק השו"ע דמותר במקום מצוה הוא רק דעת הרמב"ם והטור אבל לרש"י והתוספות וברטנורה שם מצדד דקשר האסור אסור אפילו במקום מצוה עי"ש.

שאלה ריט: רצה לקשור קשר עניבה ונקשר לו בטעות קשר רגיל חזק האם מותר להתירו.

תשובה: מותר להתירו ודינו כקשר שנקשר על מנת להתירו באותו יום.

כתב המ"ב (סימן שיז ס"ק כג) אם דרכו לעשות עניבה ובלא כוונה נקשר דינו כקשר שעשוי להתיר בכל יום [ח"א]. [ולרמ"א בסעי' א שני קשרים העשויים להתיר בכל יום לא נחשב של קיימא ומותר להתירם במקום צער. ולדידן כל העשוי להתירו בתוך שבעה לא נחשב של קיימא, ובשני קשרים מתירים שלא נחשב קשר אומן והמחמיר תבא עליו ברכה. כמ"ש למעלה]. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יב) אם קשר את שרוך נעלו בערב שבת בקשר ועניבה, ובלא כוונה נקשר בשני קשרים זה על זה, דינו כקשר העשוי להתירו בכל יום, ומותר להתירו בליל שבת. ואם אינו יכול להתירו מותר לחתכו ולנתקו. ולא יעשה כן בפני עם הארץ, פן יבא להקל יותר. [ילקו"י שבת ב עמ' תקסג].

בישול בשבת

שו"ע סימן שיח

שאלה רכ: המבשל בשבת במזיד, או בשוגג, מה דין התבשיל לו ולאחרים.

תשובה: בישל במזיד אסור לו לעולם, ולאחרים מותר במוצאי שבת מיד. ובשוגג, בין לו ובין לאחרים מותר במוצאי שבת מיד. וכן הדין בשאר מלאכות אסור ליהנות ממלאכת שבת, כל שנעשה שינוי בגוף הדבר. ובדבר שיש בו ספק איסור תורה כגון: חימם מרק שנצטנן, לא נאסר המרק באכילה, כיון שאיסור האכילה הוא רק קנס מדרבנן שעבר על איסור תורה, ובספק אם עבר על איסור תורה יש כאן ספק אם קנסוהו, ואמרינן ספיקא דרבנן לקולא. וכן אם עשה איסור דרבנן בשוגג, לא קנסו ולא נאסר באכילה. כגון: הפעיל בשוגג מאורר או מזגן המוציא אויר קר מותר ליהנות מהאויר, אבל אם עשה במזיד, אסור.

כתב מרן (סימן שיח סעי' א) המבשל בשבת (או שעשה אחת משאר מלאכות) (טור) במזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים ולערב מותר גם לו מיד (ואם אמר לאינו יהודי לעשות לו מלאכה בשבת עיין לעיל סימן ש"ז סעיף כ'). ע"כ. וכתב במ"ב (ס"ק ב) וכל שיש ספק פלוגתא בזה אי הוי בכלל בישול או לאו או בשאר מלאכות כה"ג אין לאסור בדיעבד דכל האיסור הזה הוא רק מדרבנן שקנסוהו וספיקא דרבנן לקולא. עוד כתב (ס"ק ג) ואם היא מלאכה דרבנן עיין בביאור הגר"א שהאריך להוכיח דלכו"ע אם עשה אותה בשוגג אין לאסור בדיעבד ליהנות ממנה ועיין בבה"ל. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) מי שעבר ובישל בשבת, אם עשה כן במזיד, שידע שהיום שבת ומלאכה זו אסורה, אסור למבשל עצמו לאכול מתבשיל זה לעולם, [אפילו אחר השבת], ולאחרים מותר לאכול מהתבשיל במוצאי שבת מיד. ואף אם בישל במזיד לצורך אחרים, התבשיל מותר לאחרים במוצאי שבת מיד. [ובישראל מומר העושה כן דרך קבע לצורך אחרים, ראה להלן סעיף ח']. ואין צריך להמתין במוצאי שבת שיעור שיספיקו לבשל את המאכל במוצאי שבת. [ילקו"י שבת ג' עמ' ז]. ע"כ וכ"כ בהלכה ברורה (אות א). עוד כתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ח) חילוני מומר לחלל שבת בפרהסיא, שעבר ועשה מלאכה האסורה מן התורה בשבת לצורך אחרים, במזיד, אם עשה כן באופן ארעי [ולא בקביעות בכל שבת], מותר לאחרים ליהנות ממלאכתו במוצאי שבת מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו, ודינו כמבואר לעיל, ובפרט אם הדבר נעשה בניגוד לרצונם. אבל אם עושה כן באופן קבוע, כגון בעל מסעדה או בית מלון המבשל בקביעות לצורך אחרים בשבת במזיד, אסור גם לאחרים

ליהנות מאותו תבשיל לעולם, אף אם לא ציוה אותו לבשל בשבילו בשבת. דכיון שהוא עושה כן במזיד בקביעות, יש לאסור בזה כמו למבשל עצמו. [ילקוט יוסף שבת כרך ג עמוד כא]. עוד כתב (אות פא) מחלל שבת בפרהסיא המקיים מסיבת בר-מצוה בבית הכנסת בשבת, או שמחת חתונה וכדומה, והביא בשבת ברכב לבית הכנסת מיני מגדנות [הכשרים לאכילה], יש לכל בעל נפש להמנע מלאכול מגדנות אלה בשבת, שיש אומרים דכיון שהובאו באיסור, דינם כדין דבר שנתבשל בשבת שאסור לאוכלו. ואם רב בית הכנסת חושש מפירצה בשמירת השבת, אחר שאנשי קהילתו הם יראי שמים, ראוי גם שיאסור על הקהל לאכול מגדנות אלה. אבל אם הוא יודע שדבריו לא יתקבלו על השומעים, ואם יאסור עליהם לאכול מגדנות אלה הדבר יעורר מחלוקת גדולה, ואף יגרום להרחקתם של כמה מבני הקהלה מהיהדות, באופן כזה מותר לו להימנע מלהכריז לקהל שלא לאכול המגדנות הנ"ל, ויסמוך על עיקר הדין כסברת המקילים לענין איסור הנאה ממלאכת שבת, שכל שלא נעשה שינוי בגוף הדבר, אין בזה איסור הנאה ממעשה שבת. [ואין זה דומה למבשל בשבת שנעשה שינוי בגוף הדבר]. אך עם כל זה רב הרוצה לקנא קנאת ה' ולמחות על חילול שבת, יש לו על מה לסמוך. והכל לפי שיקול דעתם של חכמי ישראל ולפי המקום ולפי הענין. [ילקוט יוסף שבת ג' עמוד צד].

שאלה רכא: שחט לחולה שיש בו סכנה, או בישל לחולה, או קטף לו פירות מהמחובר בשבת, האם מותר לבריא או לחולה שאין בו סכנה לאכול מהם.

תשובה: השוחט לחולה מותר לבריא לאכול מהבשר חי בלא בישול, שהרי אין כאן חשש שישחט עוף או בהמה נוספת בשבילו. אבל אם בישל לחולה אסור לבריא לאכול מהתבשיל, כיון שיש חשש שמא ירבה בכמות התבשיל לצורך עצמו. והקוטף מן המחובר אסור לבריא, משום שנעשה מוקצה בבין השמשות מחמת איסור תלישה. ואפילו היה חולה בבין השמשות והפרי אינו מוקצה מחמת איסור תלישה שהייתה דעתו עליו, על כל פנים מה שמוסיף הפרי וגדל בשבת הוא מוקצה לדעת הרמ"א, ויש מתירים כיון שמה שגדל בשבת בטל ברוב.

כתב מרן (סימן שיח סעי' ב) השוחט בשבת לחולה בין שחלה מאתמול בין שחלה היום מותר הבריא לאכול ממנו חי (בשבת) אבל המבשל (או עשה שאר מלאכה) לחולה אסור (בשבת) לבריא או לחולה שאין בו סכנה דחיישינן שמא ירבה בשבילו. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (סעיף ב אות א) השוחט בשבת עבור חולה שיש בו סכנה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר לבריא לאכול מהבשר כשהוא חי, בלי מליחה. אך צריך להדיח את הדם שעל פני הבשר. אבל המבשל בשבת או שעשה שאר מלאכות

לצורך חולה שיש בו סכנה, אסור בשבת לבריא או לחולה שאין בו סכנה ליהנות מאותה מלאכה, או מהנותר, גזירה שמא ירבה בשבילו. אבל במוצאי שבת מותר מיד, אפילו לבריא. [ואם חיממו תבשיל לח שנתבשל כל צורכו על גבי פלאטה לצורך חולה שיש בו סכנה, מותר אף לבריא לאכול מהתבשיל, שכבר נתבאר לעיל, שכל דבר שיש בו מחלוקת בפוסקים אם מותר לעשותו בשבת או לא, אם עבר ועשהו אף במזיד מותר ליהנות ממנו בשבת]. [ילקו"י שבת כרך ג עמוד קי, ובמהדורת תשס"ד גם בעמוד תנו]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות מו). וכתב הרמ"א בהגה: ואפילו בישל על ידי אינו יהודי אסור בשבת (תוספות פרק קמא דגיטין ור"ן פרק אין מעמידין) ואם קצץ פירות מן המחובר לחולה בשבת אפילו היה חולה מבעוד יום אסור לבריא בשבת משום שגדל והולך בשבת ויש בו משום מוקצה (בית יוסף בשם אורחות חיים). ע"כ. [לכאורה אפילו אינו גדל והולך בשבת צריך לאסור משום פירות הנושרים בשבת שאסורים משום שמא יעלה ויתלוש וכנזכר בסימן שכב סעי' ג וצ"ע]. וכתב המ"ב (ס"ק טו) מה שכתב הרמ"א שאפילו היה לו חולה בבין השמשות מבעוד יום וקצץ לו פירות הם מוקצה, רצונו לומר שהיה בדעתו מבע"י לקצוץ הפרי בשבת אפ"ה אסור מפני שאין הכנה מועלת כלל במחובר כיוצא בזה שהוא גדל והולך בשבת, אבל פרי שנגמר בשולו ושוב אין גדל והולך מועלת בו הכנה אף על פי שהוא מחובר אבל חולה שנחלה היום אסור בכל גווני ליהנות לבריא משום מוקצה דמחובר. ע"כ. [ונראה שמה שגדל בשבת הוי מוקצה הנקרא נולד. ומה שכתב המ"ב שאם החולה נחלה היום אסור אפילו היה הפרי גמור בערב שבת משום מוקצה דמחובר, ואילו לגבי שוחט כתב מרן אפילו חלה היום מותר ולא הוי מוקצה מחמת איסור שחיטה. תירץ הב"י שפירות המחוברים היות וקל לתולשם כיון שלא תלש נחשב שדחאם בידים והם מוקצה, מה שאין כן בהמה כיון שלא קל לשוחטה שהרי צריך שוחט מומחה וסכין טובה ויש טורח בשחיטה אנו אומרים שרצה לשחוט ולא דחאה בידים ומה שלא שחט הוא מחמת הקושי שבדבר]. עוד כתב (בס"ק טז) שהמ"א מקשה דליבטל הגידולים בעיקר שהוא הרוב של היתר ויהא מותר לבריא כשנחלה מבע"י. ובביאור הגר"א מצדד ג"כ כן להלכה. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות נב) כתב פרי שנקטף בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה שהיה כבר חולה מערב שבת, אם נגמר בישולו קודם השבת מותר לבריא לאוכלו בשבת, ואם לא נגמר בישולו קודם השבת, יש אוסרים לבריא לאוכלו בשבת, ויש מתירים. ואף למתירים היינו דוקא כשהיה כבר חולה שיש בו סכנה מערב שבת. [וכן באופן שהפרי פטור מתרומות ומעשרות כגון בחו"ל או מן ההפקר].

שאלה רכב: מה דין המבשל בתולדות האור, ובתולדות החמה, בחמה, ובחמי טבריה.
תשובה: המבשל בתולדות האור, כגון: בגד או כלי שהוחמו מכח האש והסירו מעל האש, ומבשל ביצה בחום האגור בו, או מניח הביצה בצד הכלי ומתבשלת הביצה מעט, חייב. והמבשל בתולדות חמה, כגון: לשבור ביצה על פח לוהט מהחמה, אסור מדרבנן גזרה שמא יבא לבשל בתולדות האור. וחמי טבריה אסור כתולדות חמה. והמבשל בחמה, כגון: שמניח ביצה או כלי עם מים בחמה, מותר.
כתב מרן (סימן שיח סעי' ג) כשם שאסור לבשל באור כך אסור לבשל בתולדת האור כגון ליתן ביצה בצד קדרה או לשברה על סודר שהוחם באור כדי שתצלה ואפילו בתולדת חמה כגון בסודר שהוחם בחמה אסור גזירה אטו תולדת האור וכן אסור להטמינה בחול או באבק דרכים שהוחמו מכח חמה אבל בחמה עצמה כגון ליתן ביצה בחמה או ליתן מים בחמה כדי שיחמו מותר. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יט והלאה). ובהלכה ברורה (אות סג והלאה). וכתב המ"ב (ס"ק כ) המבשל בחמי טבריא פטור מחטאת דהוי כתולדת חמה, אבל חייב מכת מרדות דאיסור יש בזה, הלכך אסור להעמיד מאכל ע"ג חמי טבריא בשבת אבל להשהות עליהן מע"ש מותר, ולהניח בתוכן אסור משום הטמנה בדבר המוסיף הבל כמ"ש סימן שכ"ו ס"ג. ע"כ. [ולכאורה אם נותן מים בתוך סיר ומניח בחמה הרי רוב החום שמחמם את המים נובע מכח חום המתכת של הסיר וא"כ נחשב מבשל בתולדות החמה, ואיך יהא מותר לעשות כן. ונראה לומר שהמים והסיר עצמו נחשבים יחידה אחת ומתחממים יחד, ודומה לביצה שהניחה בחמה דלא אמרינן שהקליפה מתחממת ומשלת את הביצה. והראיה לזה המבשל באש עצמה לא נחשב למבשל בתולדות האור ולא אומרים שקודם מתחמם הסיר ואח"כ מתבשל התבשיל מחום הסיר, אלא שניהם יחידה אחת ומתחממים כאחד. ולפי זה המים שבקולטים של הדוד השמש נחשבים לבישול בחמה שהרי צינורות המתכת השחורה והמים שבתוכם מתחממים כאחד. וגם כשפותח את הברז בשבת ומזרים מים חדשים לצינורות הגם שהם מתחממים מעט מחום הצינורות אין בחום זה כדי חום שהיד סולדת בו אלא כשנשארים שם מספר דקות מגיעים לחום שהיד סולדת בו ונמצא שנתחממו על ידי חום החמה עצמה, והמים שיתבשלו במים החמים האלו נחשבים מתבשלים בתולדות חמה, וכשפותח את ברז מים החמים נכנסים לדוד מים קרים המתבשלים בחום המים החמים וגורם לבישול בתולדות חמה. ועיין ביביע"א ח"ד סימן לד שהתיר לפתוח ברז מים החמים של דוד שמש מכמה טעמים].

שאלה רכג: תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (חצי בישול ונאכל בשעת הדחק) האם שייך בו בישול בשבת. ומה הדין אם נתבשל כל צורכו בתבשיל יבש ובתבשיל לח.

תשובה: תבשיל שלא נתבשל לגמרי בין שהוא לח ובין שהוא יבש אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור להוסיף בבישולו אפילו מעט, משום איסור תורה של מלאכת מבשל. אבל אם נתבשל לגמרי אפילו אם תוספת הבישול יפה לו, אם הוא תבשיל יבש אין בו איסור בישול אפילו נצטנן. ואם הוא תבשיל לח שיש בו רוב רוטב שנתבשל לגמרי, אם הוא עדיין רותח אין בו משום איסור בישול, ואפילו הוא מצטמק ויפה לו, אבל אם ירד מחום שהיד סולדת בו והוא תבשיל שמצטמק ויפה לו, יש בו איסור בישול, שהלכה כהסוברים שיש בישול אחר בישול בלח, ואם הוא מצטמק ורע לו מותר.

ולכן כל תבשיל שאין בו איסור בישול מותר להניח אותו כנגד האש כדי לחממו שהרי אין בו משום איסור בישול, וגם לא נראה כמבשל שהרי אין זה מקום בישול, וגם אין חשש שיבא לחתות בגחלים, אבל לא מניחו על גבי האש ממש. ומטעם זה מותר להניחו על גבי פלאטה חשמלית, או על גבי טס המונח על הכירים שאינם מקום בישול ודומה למניח כנגד המדורה. אבל לא יניח בתוך תנור אפיה אפילו שהוא פועל על מצב שבת, שהרי הוא מקום בישול ונראה כמבשל וכן יש חשש שיבא להגביה את חום התנור. אלא אם כן נתקיימו תנאי החזרה הנזכרים לעיל בתשובה לג.

כתב מרן (סימן שיח סעי' ד) תבשיל שנתבשל כל צרכו יש בו משום בשול אם נצטנן. הגה: ויש אומרים דוקא אם מצטמק ויפה לו (רבינו ירוחם חלק ג'). ואם לא נתבשל כל צרכו ואפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי שייך בו בשול אפילו בעודו רותח. והני מילי שיש בו בשול אחר בשול בתבשיל שיש בו מרק, אבל דבר שנתבשל כבר והוא יבש מותר לשרותו בחמין בשבת, ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת אין שורין אותו בחמין בשבת, אבל מדיחים אותו בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן ומן הדג שנקרא קולייס האספנין שאינם צריכים בשול אלא מעט והדחתן היא גמר מלאכתן. ע"כ. עוד כתב מרן (בסעי' ח) להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו על גבי מיחם שעל האש יש אומרים שדינו כמניחו כנגד המדורה וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו כגון שיבש מותר להניחו על גבי מיחם שעל גבי האש ויש אומרים דהוי כמניח על גבי כירה לכתחלה ואסור אפילו אם נתבשל כל צרכו ואפילו אם מצטמק ורע לו ואפילו אם נותנו שם לשמור חומו, וראשון נראה עיקר. ומכל מקום אם הוא תבשיל שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו אסור לדברי הכל. עוד כתב מרן (סעי' טו) דבר שנתבשל כל צרכו והוא יבש שאין בו מרק מותר להניחו כנגד המדורה אפילו במקום שהיד סולדת

בו. וכתב המ"ב (ס"ק כו) גם אם התבשל יותר ממאכל בן דרוסאי עד שיגמר בישולו שייך בו בישול מן התורה. ע"כ. ועיין בחזון עובדיה שבת חלק א (עמוד פז) וחלק ד (עמוד שלח) שכתב שלדעת מרן אין בישול אחר בישול בתבשיל לח שמצמטמק ורע לו, כגון חימום קפה שהיה מבושל ונצטנן. וכן אם יש בתבשיל מעט רוטב מסתמא צריך את הרוטב ונחשב למצטמק ורע לו. וקיצוש"ע ילקו"י סימן שיח (אות סא) כתב מכל מקום לא כל דבר לח נחשב למצטמק ורע לו, ובפרט שאין אנו בקיאים איזה תבשיל לח הוי מצטמק ורע לו, ומה יפה לו, לכן יש להחמיר בדבר. וכ"כ בהלכה ברורה (אות צג) שאין להקל בזה אלא אם כן יודע בבירור שתבשיל זה הוא מצטמק ורע.

שאלה רכד: האם יש בישול אחר אפיה או צליה.

תשובה: לדעת מרן אין בישול אחר אפיה או צליה, ולכן מותר לתת לחם לתוך מרק רותח אפילו הוא בכלי ראשון. והמחמיר תבוא עליו ברכה. ועל ידי עירוי מכלי ראשון על הפת מותר לכתחילה.

כתב מרן (סימן שיח סעי' ה) יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה אם בשלו אחר כך במשקה יש בו משום בשול ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו ויש מתירין. הגה: בכלי שני ויש מקילין אפילו בכלי ראשון ונהגו ליזהר לכתחלה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו. ע"כ. ובחזו"ע שבת ד (עמוד שו) כתב דבר שנאפה או נצלה מותר מן הדין ליתנו אפילו בכלי ראשון, שאין בישול לא אחר אפיה ולא אחר צליה. והמחמיר בזה תבא עליו ברכה. ועל ידי עירוי מרק רותח מכלי ראשון על הפת שנאפה מותר לכתחילה. וכן מותר ליתן בשר שנתבשל, על גבי פלטה של שבת שיהיה כעין צלי, שאין צליה אחר בישול. וכן מותר ליתן בשר צלי לתוך הרוטב של כלי ראשון אחר שהעבירוהו מן האש שיהיה רך יותר, שאין בישול אחר צליה. שכן הוא דעת רוב הפוסקים וכן פסק מרן שקיבלנו הוראותיו, ואחינו בני אשכנז נוהגים להחמיר בכל זה כדעת הרמ"א. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות סו) וכן מותר ליתן פת במרק חם שהיד סולדת בו, ואפילו בכלי ראשון שאינו על האש, וכן מותר לטבל צנימים יבשים במרק כדי שיתרככו ויוכל לאכלם. ולכן מותר לערות מרק מכלי ראשון על פת יבשה, ומותר גם כן לערות מרק חם מכלי ראשון על שקדי מרק, וכן מותר לערות מים רותחים על קפה. ואמנם הרמ"א מחמיר וסבירא ליה שאין להתיר אלא עירוי מכלי שני, אבל המנהג של בני ספרד להקל כדעת מרן, שכן הוא דעת רוב הפוסקים. ומכל מקום אם אפשר טוב לעשות העירוי מכלי שני. [ילקוט יוסף שבת ג' עמ' רכו. ובמהדורת תשס"ד

עמוד תעד]. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות קכג) כתב שהעיקר להלכה למנהג הספרדים ועדות המזרח שיש להקל בדין בישול אחר אפיה או צליה ואפילו בכלי ראשון.

שאלה רכה: תבשיל שהתבשל כל צרכו ועודו רותח שהיד סולדת בו, האם מותר להניחו על גבי קדירה המונחת על האש, כדי שיצטמק ויפה לו.

תשובה: מותר, כיון שהתבשיל מבושל כל צורכו והוא רותח, ובתבשיל יבש אפילו שהוא קר, אין בהם איסור בישול אף כשמצטמק ויפה לו. וכן אין בהנחתו על גבי הקדירה איסור של נראה כמבשל אפילו הניח את הקדירה על גבי קרקע, כיון שאין דרך לבשל על גבי קדירה או על גבי פלאטה.

כתב מרן (סימן שיח סעי' ז) יש מפרשים דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם על גבי קדירה הטמונה אפילו כלי התחתון על האש שרי, ויש מפרשים שאם כלי התחתון על האש לעולם אסור. עוד כתב (סעי' ח) להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו על גבי מיחם שעל האש יש אומרים שדינו כמניחו כנגד המדורה וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו כגון שיבש מותר להניחו על גבי מיחם שעל גבי האש ויש אומרים דהוי כמניח על גבי כירה לכתחלה ואסור אפילו אם נתבשל כל צרכו ואפילו אם מצטמק ורע לו ואפילו אם נותנו שם לשמור חומו וראשון נראה עיקר ומכל מקום אם הוא תבשיל שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו אסור לדברי הכל. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נז) שסעיף ז' וסעי' ח' ענין אחד הוא ואלו השתי דעות שבסעיף ח' הם עצמן שבסעיף ז' אלא שבסעי' ז' מיירי בדבר לח דאם היה מצטנן יש בו משום בישול לכך כתב כלי שיש בו דבר חם. והכא איירי בדבר יבש דאפילו נצטנן אין בו עוד משום בישול וכדלעיל בס"ד. עוד כתב (בס"ק ס) מה שכתב בסעי' ח' וראשון נראה עיקר כן פסק הא"ר והגר"א וקאי גם על הא דסעיף זיי"ן דענין אחד הוא וכמו שכתבנו למעלה. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות פג) תבשיל שנתבשל כל צרכו, אם הסיר ממנו את המכסה, מותר לחזור ולכסותו אף אם גורם שהתבשיל יצטמק, וצימוקו יהיה יפה לו. שהרי מצינו שהתירו להחזיר תבשיל על האש, ובתבשיל לח וכשקיימים תנאי החזרה, אף שמן הסתם התבשיל יצטמק ויפה לו. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד רמז]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות צד) שתבשיל לח שהוא חם בשיעור שהיד סולדת בו יש להקל לחממו בשבת אפילו כשהתבשיל מצטמק ויפה לו. ועיין באות פד' ואות צה שאם הניח הקדירה ע"ג קרקע יש להחמיר שלא להחזירה על גבי הפלאטה. ובאות ק' כתב שכן הדין למניח הקדירה על גבי טס של מתכת המונח על האש, או מניח את הקדירה על גבי קדירה אחרת המונחת על האש. [ועיין מה שכתבנו על זה בתשובה לג].

שאלה רכו: כלי ראשון הנמצא על גבי האש האם מותר לתת לתוכו מלח.
תשובה: אסור, אף על פי שדעתו להעבירו מיד מעל האש דחישינן שמא ישכח וישהנו עד שיתבשל. ולאחר שהעבירו מעל האש מותר לתת לתוכו מלח לדעת מרן.
כתב מרן (סימן שיח סעי' ט) כלי ראשון (פירוש הכלי שמשתמש בו על האש) אפילו לאחר שהעבירוהו מעל האש מבשל כל זמן שהיד סולדת בו לפיכך אסור ליתן לתוכו תבלין, אבל מלח מותר ליתן לתוכו כיון שהעבירו מעל האש, דצריכא מלחא בישולא כבשרא דתורא. ויש מי שאוסר לתת לתוך כלי זה בשר מלוח אפילו הוא של שור. וכתב הרמ"א בהגה: ונראה לי דבלא מלוח נמי אסור אלא דנקט מלוח דבלאו הכי אסור משום דם שבו, ויש אוסרים לתת מלח אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו והמחמיר תבוא עליו ברכה (תוספות ומרדכי פרק כירה). ואם עבר ונתן מלח אפילו בכלי ראשון אפילו הוא על האש שעבד איסורא מותר המאכל דהמלח בטל על גבי המאכל (בית יוסף בשם שבולי הלקט). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק סד) כלי ראשון אם אין היד סולדת בו אינו מבשל. וכלי ראשון שלא העבירוהו מעל האש אסור ליתן לתוכו תבלין ואפי' מלח בכל גוונא ואפי' דעתו לסלק את הקדרה מהר משם פן ישכח עד שיתבשל וכדלקמן בסי"ד. עוד כתב (ס"ק עג) מה שכתב הרמ"א שאם עבר ונתן מלח אפילו בכלי ראשון שהוא על האש מותר באכילה שהמלח בטל. אף על גב דמידי דעביד לטעמא לא בטיל, שאני הכא דהוי זה וזה גורם. דהכא מיירי שנמלח ג"כ מכבר בע"ש וגם מיירי דהמלח שנתן עכשיו לא היה בה כדי ליתן טעם בקדרה זולת המלח של אתמול אבל אם היה במלח של עכשיו לבדו כדי ליתן טעם אסור המאכל עד מו"ש אם נתן בהכלי כשעומד על האש. וה"מ במלח שנעשה מחפירה אבל במלח שנעשה ממים שמבשלין אין לאסור המאכל וכנ"ל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות סח) מותר ליתן מלח אף אם אינו מבושל, ואפילו לתוך כלי ראשון. והמחמיר במלח שאינו מבושל תבא עליו ברכה. וכל זה במלח שאינו מבושל, אבל במלח מבושל מותר ליתנו בכלי ראשון לאחר שהעבירוהו מעל האש, אף שהיד סולדת בו, ואין בזה משום בישול [דאין בישול אחר בישול, ובתר מעיקר אזלינן ולכן יש לחושבו כדבר יבש].
וכל זה בכלי ראשון שאינו על האש, אבל כלי ראשון הנמצא על האש, אסור ליתן לתוכו מלח. ואם עבר ונתן מלח לתוך התבשיל, אפילו בכלי ראשון הנמצא על האש, התבשיל מותר באכילה, דהמלח בטל לגבי המאכל. [ותבשיל הנמצא על הפלאטה אין בו משום מיחזי כמבשל]. ומלח שבזמנינו שעובר תהליך זיקוק, נחשב כמלח מבושל, ואין בישול אחר בישול בדבר יבש, ולכן אם בעת האכילה רואה שחסר מלח בתבשיל, מותר להוסיף

עליו מלח, הן בתבשיל לח והן בתבשיל יבש וגוש, אף שהתבשיל חם בחום שהיד סולדת בו. [ילקו"י שבת ג' עמוד רכו. ומ"ש בהליכות עולם ח"ד עמ' נח להקל במלח מבושל, המעיין במקורות שם יראה דבמלח שאינו מבושל שייך לומר בו והמחמיר תע"ב, אבל במלח מבושל קיל טפי]. ע"כ. (ואפשר שלא נתכוין מרן זצוק"ל בהליכות עולם להחמיר כלל במלח שאינו מבושל ומותר ליתנו בכלי ראשון שאינו על האש אף לכתחילה וכדעת מרן שפסק כהרי"ף הרמב"ם והרא"ש. והא קמ"ל שבמלח מבושל אין איסור בישול אחר בישול בלח, שהמלח לא נקרא לח אלא יבש אע"פ שהוא מתמוסס במים וכן הדין בנס קפה המתמוסס במים לא נחשב לח ודינם ככול דבר יבש מבושל שאין בו איסור בישול אחר בישול). וכ"כ בהלכה ברורה (אות קלד) שלמנהג הספרדים מותר לתת מלח שאינו מבושל בכלי ראשון שאינו על האש. עוד כתב (אות קלה) אם הכלי ראשון נמצא על גבי האש או פלאטה אסור לתת לתוכו מלח שאינו מבושל. עוד כתב (אות קלו) שלמנהג הספרדים יש להקל לתת מלח מבושל לתוך כלי ראשון שהוא על גבי אש מכוסה או פלאטה חשמלית. אבל בכלי ראשון הנמצא על גבי אש גלויה יש להחמיר. ע"כ. [והמ"ב ס"ק עא ובשעה"צ אות צה כתב שהמלח המבושל לא יתנהו לתוך כלי ראשון המונח על האש משום מחזי כמבשל]. ולענין מלח המצוי בזמנינו יש מקומות שמבשלים אותו לגמרי, ויש מקומות שאינם מבשלים אותו, ודברים אלו משתנים לפי הזמן והמקום.

שאלה רכז: מה הדין לתת בקערה תבלין או כל דבר שאינו מבושל ולערות עליהן מכלי ראשון שהוסר מעל האש.

תשובה: אסור לערות מכלי ראשון על דבר שאינו מבושל, שהעירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה.

כתב מרן סימן (שיח סעי' י) אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהן מכלי ראשון. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק עד) דאף דתבלין אין מתבשל בכ"ש וכנ"ל, מ"מ העירוי מכ"ר קי"ל דהוא מבשל כדי קליפה, ואפי' בדיעבד אסור אם עירה להדיא עליהן שלא נפסק הקילוח. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות לב) עירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה, ולכן אסור לערות מים חמים שהיד סולדת בהם מכלי ראשון על דבר מאכל יבש שאינו מבושל. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד קסז]. עוד כתב (אות סט) אסור ליתן פלפל טחון או כרכום ושאר מיני תבלין לכלי ראשון בשבת, אפילו לאחר שהסירו את הקדרה מעל האש. וכן אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהן מכלי ראשון. אבל אם עירה תחלה מכלי ראשון לתוך כלי ריקן, מותר ליתן את התבלין לתוך הכלי שני, מפני שחום כלי

שני אין בו כח לבשל התבלין, ואפילו אם היד סולדת בו. [ילקוט יוסף שבת ג' עמ' רכח]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות קלט).

שאלה רכח: האם מותר לתת חתיכת בשר רותח או ביצה רותחת לתוך רוטב צונן או מים צוננים.

תשובה: אף על פי שמותר ליצוק מים חמים אפילו מכלי ראשון שעל האש לתוך מים צוננים אפילו שאינם מבושלים כלל, מפני שהכלל הוא תמיד: שהתחתון גובר על העליון, על כל פנים יש להחמיר שלא לתת גוש בשר רותח לתוך רוטב צונן, שיש אומרים כיון שגוש אינו מתערב כמו מים לא אומרים בזה שהתחתון גובר, ולכן מבשל את המים שסביבו כדי קליפה. אבל מותר לקחת ביצה עם קליפתה שהוציאוה מכלי ראשון ולשרותה בתוך מים צוננים על מנת לצננה, וכן מותר לערות עליה מים צוננים כדי לצננה. שהרי לא מתכוין כלל לחמם את המים.

כתב מרן (סימן שיח סעי' יא) אמבטי (פירוש כלי שרוחץ בו) של מרחץ שהיא מלאה מים חמין (אף על פי שהיא כלי שני) תוספות ורא"ש וטור) אין נותנין לה מים צונן, שהרי מחממן הרבה. אבל נותן הוא ממים חמין שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות מז) מותר ליצוק מים חמים אפילו מכלי ראשון שעל האש [כגון דרך הברז שבצד המיחם] לתוך מים צוננים שבכוס אפילו שאינם מבושלים כלל, אף על פי שהמים מתחממים בכדי שהיד סולדת בהם, מפני שהכלל הוא תמיד: שהתחתון גובר על העליון, (כדקי"ל בפסחים עו. וביורה דעה סי' צא ס"ד, וסי' קה ס"ג). והואיל וכאן המים הצוננים הם למטה, הרי הם גוברים על המים החמים הבאים עליהם ומצננים אותן ואין בהם כדי לבשל. ובלבד שלא יהיו הצוננים שבכוס מועטים שיש חשש שיתבשלו על ידי המים החמים המרובים. [כן מבואר בתוס' שבת מב. ד"ה נותן. וכן דעת ה"ה ורבינו ירוחם. עי' בית יוסף ודרכי משה סי' שיח]. ויש חולקים ומתירים אפילו הצוננים מועטים. [הרשב"א והר"ן. וע"ע תוס' פסחים מ: ובאור זרוע סי' מ]. ונכון להחמיר. [בית מאיר וביאור הלכה סי' שיח סי"ב. וראה בילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד קעו, ועמוד תעז]. עוד כתב (אות מח) אסור ליצוק מים צוננים לתוך מים חמים שבכלי ראשון, אפילו העבירוהו מעל האש, כל זמן שהיד סולדת בהם, שהואיל ותתאה גבר הרי המים החמים שבקדרה גוברים על הצוננים ומבשלים. אבל אם המים הצוננים מרובים כל כך עד שאי אפשר שיתבשלו רק שיהיו חמים קצת שאין היד סולדת בהם, מותר לערותם אל תוך המים החמים שבכלי ראשון. [סי' שיח סי"ב]. ויש אומרים דהיינו דוקא כששופך המים הצוננים בשפיכה אחת, אבל ליצוק מעט מעט אסור, מפני שהקילוח

הראשון מתבשל מים, ומה תועלת יש במה שמצטננים אחר כך. [חיי אדם כלל כ' סי' ג. משנ"ב סי' שיח ס"ק פג]. ויש חולקים וסוברים להתיר בכל אופן אפילו שופך הצוננים המרובים קימעא קימעא. [פני יהושע שבת מ. ומשום שהואיל ויש כאן גילוי דעת שאין לו חפץ בבישולם לא הוי מלאכת מחשבת, וחשיב כדבר שאינו מתכוין. וכן דעת המשכנות יעקב מקרלין (חאו"ח סי' צה), ומטעם שאין הצוננים מספיקים להתבשל בזמן מועט. וכן העיר קצת בשער הציון ס"ק קיא. וע' בשו"ת לחם שלמה סי' נט אות ב והלאה, ובשו"ת ערוגת הבושם סי' פ. מלאכת האופה אות ד. ובשו"ת חינוך בית יצחק חאו"ח סי' ל. ועוד]. וטוב להחמיר היכא דאפשר לשפוך את המים הצוננים אל תוך הרותחים בבת אחת. [ילקו"י שבת ג' עמ' קעט, ותעט]. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק עח) מה שכתב מרן אבל נותן ממים חמין שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר. אפילו אם האמבטי הוא כלי ראשון מותר לערות לתוך מים צוננים אם הם מרובין על החמין, ואף על גב דאסור לערות על תבלין כמ"ש בס"י דהוי ככלי ראשון, זהו דוקא על דבר גוש, אבל הכא שאני שמתערבין החמין עם הצונן ומתבטל חמימותן כיון שהצונן מרובים. וליתן חתיכת בשר רותח לתוך רוטב צונן אסור דכיון שאינו מתערב מבשל כדי קליפה [מ"א]. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות קנז) כתב יש אומרים שאסור להוציא דבר מאכל רותח מתוך כלי ראשון ולשרותו בתוך רוטב או מרק שנתבשלו ונצטננו. ויש מתירים. והמיקל יש לו על מה לסמוך. עוד כתב (באות קנח) שמותר לקחת ביצה עם קליפתה שהוציאוה מכלי ראשון ולשרותה בתוך מים צוננים על מנת לצננה, וכן מותר לערות עליה מים צוננים כדי לצננה.

שאלה רכט: האם מותר להניח מרק צונן, או חלב שהוא מבושל או מפוסטר, על גבי המיחם כדי להפשירו.

תשובה: אם לא יגיע המרק או החלב לעולם לידי חום שהיד סולדת בו מותר להניחו על גבי מיחם כדי להפשירו. אבל אם יכול המרק או החלב להגיע לידי חום שיד סולדת בו אסור להניחו על גבי המיחם אפילו רק כדי להפשירו, כיון שחוששים שמא ישכחנו שם ויתחמם ויעבור על איסור בישול אחר בישול בלח. אולם לצורך חולה שאין בו סכנה או לצורך תינוק יש להקל בזה, ובלבד שיעמוד על המשמר וישגיח להסיר את החלב או הדייסא אחר שיפשירו קודם שיגיעו לידי חום שהיד סולדת בו.

כתב מרן (סימן שיח סעי' יד) מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צנתן ובלבד שיתנם רחוק מהאש בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת (פירוש מתחממת ונכוית) בו דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית

בו אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו אסור כיון שיכול להתבשל שם. עוד כתב (סעי' יז) אסור ליתן צונן (על המיחם) אפילו להפשיר כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה מניחו שם הרבה היה בא לידי בישול דהיינו שיהיה יד סולדת בו שדין מניח על גבי מיחם כדין מניח כנגד המדורה ואם אינו חם כל כך מותר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק קח) אסור ליתן צונן על מיחם להפשיר, לפי מה דמסיק הרמ"א לעיל בסט"ו בהג"ה יש להקל בזה אם היה דבר מבושל ולא נצטנן לגמרי. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות יח) אולם מותר להניח חלב או דייסא שנתבשלו קודם השבת על גבי פלאטה חשמלית [דלוקה מבעוד יום], במטרה להפשירם, ובלבד שיעמוד על המשמר וישגיח שמיד אחר שהחלב או הדייסא יפשירו יסירם משם, ולא יגיעו לחום שהיד סולדת בו, שאם יגיעו ליד סולדת בו הרי הוא עובר על איסור בישול בשבת גם בחלב או מים מבושלים, שיש בישול אחר בישול בדבר לח. אולם אין לסמוך על היתר זה אלא לצורך חולה או תינוק, או זקן. [אחר שבב"י ס"ס שז משמע קצת להחמיר בזה]. [ואין לחוש בזה לאיסור שנראה כמבשל, שכבר כתב הרשב"א שאין מיחזי כמבשל אלא במקום שפיתת קדרה לבישול ברוב פעמים. ובפלאטה חשמלית אין דרך לבשל ברוב פעמים]. [ילקו"י שבת ג עמוד קמא, ובמהדורת תשס"ד עמוד תעד. שארית יוסף ח"ג עמוד שעו. הליכות עולם ח"ד. וראה תשובה להערה בדין זה בירחון קול תורה תמוז תשס"ג עמוד לג]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות קסז).

איסור בורר

שו"ע סימן שיט

שאלה רל: באיזה אופן יש איסור לברור מהתורה, ובאיזה אופן אסור מדרבנן, ובאיזה אופן מותר לברור.

תשובה: אסור מהתורה לברור בנפה וכברה שהם כלים המיועדים לברירה, אפילו אם בורר אוכל מתוך פסולת, ואפילו בורר כדי לאכול מיד. וכן אסור מהתורה לבורר פסולת מתוך אוכל ביד כדי לאכול מיד, לפי שגם ביד יש דרך לברור. וכן אסור מהתורה לבורר בידו אוכל מתוך פסולת על מנת לאכול לאחר זמן. אבל הבורר בכלי שאין דרך לברור בו כיון שבורר בשינוי אינו אסור אלא מדרבנן. ומותר לברור אוכל מתוך פסולת בידו כדי לאכול מיד, שבאופן זה אינו דרך ברירה אלא דרך אכילה. ולאכול מיד פירושו שבורר קודם הסעודה בסמוך, כל מה שצריך לאכול באותה סעודה.

כתב מרן (סימן שיט סעי' א) הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלים ובורר מין ממין אחר בנפה ובכברה חייב בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור ואם בירר בידו כדי לאכול לאלתר מותר. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד מקרי לאלתר (המגיד פרק ח' ורבינו ירוחם נתיב י"ב חלק ח' ובית יוסף, וטור, ורא"ש) ואפילו אחרים אוכלים עמו שרי (תוספות פרק כלל גדול) ולכן מותר לברור הירק שקורין שלאטין מן העלין המעופשין שבו כל מה שצריך לאכול באותה סעודה (בית יוסף סימן שכ"א). עוד כתב מרן (סעי' ב) הבורר אוכל מתוך הפסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב. ע"כ. וכתב המ"ב בהקדמה לסימן, הנה בורר הוא אחד מל"ט אבות מלאכות של שבת וחייבין עליה ג"כ חטאת בשוגג ומיתה במזיד כמו על שאר מלאכות. ובעו"ה הרבה אנשים נכשלין באיסור בורר, וע"כ אראה לבאר אותה בעז"ה בכל פרטיה ואקדים לזה הסימן הקדמה קצרה. והוא. אין חל איסור בורר מן התורה כ"א באחד משלשה אופנים שאז דרך ברירה היא כן בחול. א) אם בורר פסולת מן האוכל אפילו בורר בידו ודעתו לאכול מיד ג"כ חייב שזהו דרך ברירה בחול לברור הפסולת מן האוכל. ב) אם הוא בורר בכלי שדרך לברור בה כגון בנפה וכברה חייב אפילו הוא בורר האוכל מן הפסולת ודעתו לאכול מיד שכן דרך הבורר בכלי פעמים הוא בורר האוכל מן הפסולת כגון שנקבי הכברה דקין והאוכל הוא גס ופעמים הוא להיפוך [ואם הוא בורר בכלי שאין דרך לברור בה פטור אבל אסור וכדלקמיה]. ג) אפילו אם הוא בורר אוכל מן הפסולת ובידו אך שדעתו לאכול לאחר זמן חייב ואינו מותר לברור כ"א באופן שיזהר בכל ג' אופנים דהיינו שיברור האוכל מן הפסולת וגם שהברירה יהיה בידו ולא בכלי וגם שיהיה דעתו לאכול מיד שאז לאו דרך ברירה היא אלא דרך אכילה היא. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) היו לפניו אוכל ופסולת מעורבים, אסור לו לברור בשבת את הפסולת מתוך האוכל, אפילו אם עושה כן בידו אחת, ואפילו אם עושה כן על דעת לאכול לאלתר. ואם בירר פסולת מתוך אוכל חייב. [ילקו"י שבת כרך ג עמוד רנא]. עוד כתב (אות ב) הבורר פסולת מתוך אוכל בשבת, אפילו אם לא בירר את כל הפסולת מהאוכל אלא רק חלק מהפסולת, חייב. וכן הבורר אוכל מתוך פסולת שלא על מנת לאכול לאלתר, חייב. [ילקו"י שבת כרך ג' עמוד רנד. והטעם שאין אנו אומרים הואיל ואי בעי היה בורר לאלתר, ראה בשו"ת יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים חלק א' סימן יב]. עוד כתב (אות ד) וכן הבורר בשבת בנפה או בכברה, אפילו אוכל מתוך פסולת, ואפילו על דעת לאכול לאלתר חייב. וכן הבורר בידו אוכל מתוך פסולת על דעת להניח חייב. ונמצינו למדים שאין היתר לברור בשבת

אלא בהצטרף שלשה תנאים יחד, שהם: א. שיברור אוכל מתוך פסולת, ולא להיפך. ב. שיברור על דעת לאכול לאלתר. ג. שיברור ביד ולא בכלי. [כגון נפה וכברה או קנון ותמחוי], שבתנאים אלה הדבר נחשב כדרך אכילה, ואין זו דרך ברירה. [ילקו"י שבת ג' עמוד רנו].

שאלה רלא: האם מותר לברור לצורך אחרים כשהוא לא אוכל כלל מהדבר הנברר.

תשובה: מותר לברור אוכל מתוך פסולת לצורך אחרים האוכלים מיד, אף על פי שהוא אינו אוכל עמהם.

כתב הרמ"א (סימן שיט סעי' א) הגה: וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד מקרי לאלתר (המגיד פרק ח' ורבינו ירוחם נתיב י"ב חלק ח' ובית יוסף, וטור, ורא"ש) ואפילו אחרים אוכלים עמו שרי (תוספות פרק כלל גדול) ולכן מותר לברור הירק שקורין שלאטין מן העלין המעופשין שבו כל מה שצריך לאכול באותה סעודה (בית יוסף סימן שכ"א). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ו) אחד יכול לברור בעד כל בני הסעודה ואין בזה משום בורר דדרך אכילה היא ואפילו אינו אוכל בעצמו כלל עמהם ג"כ שרי והאי עמו שכתב רמ"א לאו דוקא הוא [ברכי יוסף ע"ש שמוכיח כן מן התוספות וכן משמע בד"מ הארוך]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות לו) מותר לברור בשבת אוכל מתוך פסולת בידו לאלתר לצורך אחרים, ואף על פי שאינו אוכל עמהם. ולכן מי שעובד בישיבה וצריך להכין סעודה שלישית לבני הישיבה, ופעמים שהדבר כרוך בברירת אוכל מתוך פסולת, מותר לו לברור סמוך לסעודה באופן המבואר בסעיף ט'. וכן מותר לברור גם לצורך אחרים העומדים לסעוד תיכף, סמוך לסעודתם, אפילו אינו סועד עמהם. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד רצו].

שאלה רלב: קערה מלאה פירות מסוגים שונים ויש מכל סוג גם פירות קטנים וגם גדולים האם מותר להוציא את כל הפירות הקטנים כדי לאוכלם לאחר זמן.

תשובה: גם בשני מיני אוכלין שייך איסור ברירה, באופן שבורר מין אחד מחבירו על מנת לאוכלו לאחר זמן כיון שהמין שרוצה לאכול נחשב לאוכל והמין שאינו רוצה נחשב כפסולת. ובשני מיני אוכל או יותר ויש מכל הסוגים גדולים וקטנים, מותר להוציא הקטנים של כל הסוגים מתוך הגדולים כדי לאוכלם לאחר זמן, כיון שמוציא את הקטנים של כל סוגי האוכלים באותו מעמד נחשב למחלק האוכל לשניים, שהרי לא בורר מין ממין. ודומה לבורר במין אחד ומוציא הקטנים מהגדולים שלא נחשב בורר אלא מחלק האוכל לשניים.

כתב מרן (סימן שיט סעי ג) היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים בורר אחד מאחד ומניח (השני כדי) לאכול מיד. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ושני מיני דגים מיקרי שני מיני אוכלים ואסור לברור אחד מחבירו אלא בידו כדי לאכלן מיד, אף על פי שהחתיכות גדולות וכל אחת נכרת בפני עצמה אבל כל שהוא מין אחד אף על פי שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות לא מיקרי ברירה ואפילו היו שני מינים ובורר משניהם ביחד הגדולות מתוך הקטנות או להיפך שרי הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חבירו (תרומת הדשן סימן נ"ז). ואם בירר והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום כגון שבירר שחרית לאכול בין הערבים חייב. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק טו) במין אחד לא מקרי ברירה, אם לא שקצת מהם אינם טובים כ"כ כמו חתיכות האחרים כגון שנקדחו מכח הבישול איזה חתיכות דגים ורוצה לברור אותן שלא נקדחו או שאיזה חתיכות דגים הוי מדג חי ואיזה מדג מת ורוצה לברור אלו מאלו בכל זה אפילו במין אחד שייך ברירה וצריך לברור זה שרוצה לאכול עכשיו ודמי ממש לעלין מעופשין בס"א. ותפוחים חמוצים ומתוקים מסתפק הפמ"ג אי מקרי מין אחד אם לא ואם מחמת חמיצותו אין ראוי לאכול הוה בודאי דומה לפסולת ויש בזה משום איסור ברירה ואפי' נאכלים ע"י הדחק יש בזה איסור מדרבנן ודמי לעלין מעופשין הנ"ל בס"א. והנה הט"ז מחמיר אפילו במין אחד שלא יברור אלא אותו שרוצה לאכול עתה או שיקח סתם מן הבא בידו להניח לסעודה אחרת לא דרך ברירה אבל הרבה אחרונים חלקו עליו והסכימו עם הרמ"א שפסק כתה"ד. ודע דבשר צלי ומבושל מקרי ב' מינים לענין זה וכ"ש בשר של מיני עופות מחולקין וע"כ צריכין ליזהר בסעודות גדולות שמונחים כמה מיני עופות יחד ובוררין להניח למוצאי שבת שיבררו אלו שרוצין לאכול עכשיו ולא להיפוך.

שאלה רלג: היו מונחים בקערה כמה מינים זה על גבי זה, ורוצה את המין שלמטה, כיצד ינהג.

תשובה: מותר להסיר העליונים ולקחת מה שלמטה שאין בזה דרך ברירה.

כתב המ"ב (סימן שיט ס"ק טו) כתבו האחרונים דה"ה בכל דבר כשהם שני מינים כגון כלים ובגדים שייך ברירה וע"כ צריך לברור זה המין שרוצה ליטול עכשיו והשאר ישארו על מקומם ולא להיפוך ואפשר דאם תלוים כמה בגדים על הכותל ומחפש אחר בגדו שרוצה עכשיו ללבשו ועי"ז מוכרח לסלק מתחלה כל שאר הבגדים לא הוי בכלל בורר וכן אם מונחים בקערה כמה מינים יחד זה על זה והמין שרוצה לאכול מונח למטה ומסלק אלו שמונחין למעלה כדי שיוכל להגיע להמין שלמטה וליטלו לא הוי בכלל בורר ועיין בבה"ל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות עב) כשם שיש דין איסור ברירה

בשני מיני אוכלים, כן יש איסור ברירה בכלים או בגדים או ספרים המעורבים זה בזה. ולכן כשרוצה לברור כלי או בגד או ספר מחבירו, יברור החפץ שהוא נצרך אליו, שנחשב לגבי השאר כאוכל מתוך פסולת, ובלבד שישתמש בו לאלתר. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד שכז]. ומכל מקום מותר להסיר בשבת בגדים מעל קולב אף שאינו צריך להם, אלא שכוונתו להוציא את הבגד הפנימי שנמצא תחתיהם, ואין בזה משום בורר, שהרי אינו יכול להגיע לבגד שרוצה מבלי שיסיר תחלה את הבגדים שנמצאים עליו. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד שכט].

שאלה רלד: בוטנים הנמצאים בשרביטיהם האם מותר למוללם כדי לאכול הבוטנים שבתוכם.

תשובה: איסור דש מהתורה הוא כשמפרק אוכל מתוך קליפתו, ודוקא אם הוא דבר שרגילים לפרק בשדה כמו דישת התבואה, וגם שעושה כן על ידי כלי המיוחד לכך. אבל אם מולל שיבולים בידיו אסור מדרבנן. ואם מפרק השיבולים ביד ובראשי אצבעותיו נחשב שמפרק בשינוי ומותר. ולקלף בוטנים מקליפתם החיצונה שנים או שלושה ביחד מותר בלא שינוי ואין בזה איסור דש, שקילוף הבוטנים היא פעולה הנעשית בבית קודם אכילה והוי דרך אכילה ומותר.

כתב מרן (סימן שיט סעי' ו) אין מוללין מלילות אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ואף על פי שמפרק האוכל מתוך השבלים הואיל ואינו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול שרי, ויש מחמירין (מרדכי ור''ן פרק קמא דיום טוב). ולכן אסור לפרק האגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן הירוקה (מהרי''ל) וטוב להחמיר מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כד) אסור לפרק אגוזים מתוך קליפתן הירוקה דזה דמי כמתוך השבלין אבל לכו"ע מותר לשבר הקליפה הקשה ולקלוף גם הקליפה הדקה שעל האגוז גופא וכדלקמן בסוף סימן שכ"א. לוזים ובוטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתן משמע מדברי הפמ"ג בסימן זה שיש ליזהר לברור האוכל מתוך הקליפות ולא להיפוך ואפי' כשדעתו לאכול מיד ומשום בורר אבל לקמן בסימן תק"י הביא המ"א בשם הים של שלמה דדבר זה שקולף הקליפה מהן בכלל תיקונא אוכלא הוא ולא שייך ברירה בזה ואף שהקשה עליו המ"א כבר יישבו בספר אליה רבה והביאו הפמ"ג שם דכיון שדעתו לאכול מיד שרי. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת ח"ד (עמוד קי) שמותר לקלף בוטנים אף מקליפתם החיצונה. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות סב) מותר לקלף אגוזים ושקדים בשבת על דעת לאוכלם לאלתר. וכן מותר לקלף בוטנים מקליפתם האדומה על מנת לאוכלם לאלתר. [ילקו''י שבת כרך ג' עמוד

שכ]. [ואף שרוב הבוטנים מגיעים לבית כשהם קלופים מקליפתם החיצונה ולכאורה דומה לדישת התבואה הנעשית בשדה, על כל פנים חלקם מגיעים לבית עם הקליפה החיצונה, ולא דומה לשיבולים שאינם מגיעים כלל לבית עם קליפתם ולכן צריך למוללם בשינוי].

שאלה רלה: בוטנים שמעורבים בהם קליפתם הדקה האדומה האם מותר לנפוח בפיו להסיר הקליפה הדקה.

תשובה: אסור לנפוח בפיו להסיר הקליפה משום איסור זורה. אלא יניחם בידו אחת, וינענעם אפילו בכל כוחו, אבל לא בשתי ידיו.

כתב מרן (סימן שיט סעי' ז) היו לו מלילות מערב שבת לא ינפה בקנון (ופירש רש"י כלי שראשו אחד רחב והשני עשוי כמין מרזב ונותנין הקטניות בראשו הרחב ומנענע האוכל ומתגלגל דרך המרזב והפסולת נשאר בכלי) ותמחוי (פירוש קערה גדולה) ולא בשתי ידיו אלא מנפה בידו אחת בכל כחו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כה) היו לו מלילות מע"ש וה"ה דאפי' אם מלל מעט בשבת וכנ"ל, ג"כ מותר לנפח בידו אחת וכדלקמיה והאי דנקט מע"ש לאשמעינן דאפילו היו לו הרבה מלילות ג"כ מותר לנפח בידו אחת [רמב"ן במלחמות]. עוד כתב (ס"ק כז) ולא בשתי ידיו דהיינו לדבק שתי ידיו כאחת וליקח בשניהם ולנפח וה"ה דמיד ליד חברתה אין נכון לדעת הרמב"ם. ע"כ. פשטות דברי המ"ב שמותר לנפח בפיו וכ"כ בערוך השולחן שמותר לנפח המלילות בפיו. אולם במנוחת אהבה לרב משה לוי זצוק"ל (שבת ח"ב פ"ז הלכה ב) כתב לאסור הניפוח בפה שכן דעת רבנו חננאל וספר העיתים, אלא יחזיקם בידו אחת ויגביה ידו וישפילה עד שיצאו הקליפות. ע"כ. וכ"כ בפסקי תשובות (עמוד תקכב) שלדברי הכל יש בזה איסור תורה. [אולם עדיין צריך עיון בזה שיש גירסאות בש"ע "מנפח" בידו אחת ולא "מנפה" וכן הוא בב"י "מנפח", וניפוח הוא בפה, ולפי גירסא זו התיר מרן לנפח בפיו בידו אחת. וגם מה שכתב מרן "בכל כוחו" מורה יותר על ניפוח הפה מאשר על ניענוע היד. ואפשר שהאוכל שנשאר בידו הוא הדבר הנברר, ויש כאן כל תנאי הברירה המותרת, אוכל מתוך פסולת, ביד, ולאלתר. והוא דרך אכילה ואין כאן איסור זורה או בורר. ומה שהר"ח וספר העיתים אסרו לנפח בפה משום זורה, לא דיברו באופן שאוכל לאלתר, שהרי הר"ח דיבר על בורר התבואה מהפסולת שבה ע"י ניפוח בפיו].

שאלה רלו: מים מהברז שראויים לשתיה כמות שהם, האם מותר לסננם במסננת בד מיוחדת המותקנת בפי הברז.

תשובה: מותר לפתוח את ברז המים ואין בזה איסור בורר, כיון שלא מתקן את המים, שהרי אפשר לשתות את המים גם בלא הסינון.

כתב מרן (סימן שיט סעי' י) יין או מים שהם צלולים מותר לסננן במשמרת. וכתב הרמ"א בהגה: ואף על פי שיש בו קסמין דקין הואיל וראויין לשתות בלאו הכי (סמ"ג). אבל בסודר מים אסור משום ליבון. ע"כ. ויין ושאר משקין מותר ואם הם עכורים בין מים בין יין אסור לסננם ולהרמב"ם במשמרת אסור ואפילו מים ויין צלולים ואפילו בסודרים לא התירו אלא בצלולין אבל לא בעכורים ויין מגתו כל זמן שהוא תוסס (פירוש שנראה כרותח) טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לד) צלולין מותר לסנן כיון דבלאו הסינון ג"כ הם צלולים וראוים לשתות לכן אין בזה משום בורר וצלולים מקרי כל שראוי לשתות כך בלי סינון לרוב בני אדם ויש מחמירין דדוקא כשכולם יכולים לשתות כך ואין מסננן אלא כדי שיהיו צלולין ביותר. וכן משקה שקדים הכתושין מע"ש מותר לסנן בשבת הואיל דיכולים לשתותו כך בלי סינון [אחרונים]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות לב) מסננת המותקנת על פי הברז, אין צריך להורידה מהברז מערב-שבת, ומותר להשתמש בה בשבת, דכיון שהמים שבברזים שלנו הם צלולים ונקיים וראויים לשתיה כמות-שהן, ואין המסננת באה אלא לתוספת נקיות, לפיכך אין לחוש בזה לאיסור בורר. ויש להקל בזה אף אם מקפיד שלא לשתות בלא הסינון. [ילקו"י שבת כרך ג עמוד רצב].

שאלה רלז: כשמוזג יין מהבקבוק ויש בתחתיתו שמרים, האם יש בזה איסור בורר.

תשובה: מותר למזוג מהבקבוק, אבל כשמגיע סמוך לשמרים והוא צריך למזוג בזהירות שלא יפלו מהשמרים לכוס, יפסיק מלמזוג שיש בזה איסור בורר. וכל זה כשרוצה לשתות את היין לאחר זמן, אבל אם שותה לאלתר מותר למזוג אף על פי שבורר השמרים, נחשב בורר אוכל מתוך פסולת בידו לאלתר, ומותר.

כתב מרן (סימן שיט סעי' יד) מותר לערות בנחת מכלי לחבירו ובלבד שיזהר שכשיפסוק הקילוח ומתחילים לירד נצוצות קטנות הנשופות באחרונה מתוך הפסולת יפסיק ויניחם עם השמרים שאם לא יעשה כן הני ניצוצות מוכחי שהוא בורר. (מותר להגביה החבית על איזה דבר כדי שיקלח ממנו היין היטב) (רוקח הלכות יום טוב ובית יוסף). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נה) ומיירי שרוצה לשתות לאחר זמן דאם בדעתו לשתותו לאלתר הלא קי"ל דאוכל מתוך פסולת כשבוררם שלא ע"י כלי מותר אם בדעתו לאכול מיד וכאן אף שמערה מכלי לכלי מ"מ עיקר הברירה נעשה על ידי ידיו. ואם נתן קיסמין בפי הכלי שמערה בתוכו כדי שיסתנן היטב בזה אפילו לאלתר אסור אם אינו מפסיק כשמתחילין

הניצוצות לירד משם דחשיב כבורר ע"י כלי. ואסור לשפוך השומן מן הרוטב ואפי' אם לא יסירם בכף אלא ישפוך בהכלי עצמה דהוה כבורר ביד ולא בכלי וכנ"ל מ"מ אסור דהשומן מקרי פסולת לגבי הרוטב אם אינו רוצה לאכול השומן לאלתר ופסולת מתוך האוכל אסור אף אם רוצה לאכול האוכל לאלתר כמש"כ בריש הסימן ואם שפך ביחד עם השומן גם מקצת מן הרוטב שרי [אחרונים]. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת ד' (עמוד רכב) כלי שיש בו יין מותר לערות בנחת יין מן הכלי הזה לכלי אחר ובלבד שיזהר שכאשר יפסיק הקילוח של היין ומתחילים לרדת טיפות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק, ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן תהיה הוכחה שהוא בוררם מתוך הפסולת שבתוך הכלי. (מרן שו"ע סימן שיט סעי' יד, ומקורו בשבת קלט סע"ב). ע"כ. ועיין עוד שם (עמוד קעג) בהערה שהביא דברי המ"ב שהעירוי מהבקבוק נחשב לבורר בידו.

איסור סחיטה

שו"ע סימן שכ

שאלה רלח: זיתים וענבים, תותים ורימונים, ושאר פירות, מה הדין לסוחטם בשבת, או לשתות המיץ היוצא מהם.

תשובה: זיתים וענבים הם פירות העומדים לסחיטה, ואסור לסוחטם מהתורה משום מפרק שהיא תולדת מלאכת דש. וכן אסור מדרבנן לשתות המיץ היוצא מהם בשבת אפילו הם עומדים רק לאכילה, שמא יבא לסוחטם ויעבור על איסור תורה. אבל תותים ורימונים וכל הפירות שיש דרך קצת לסוחטם, אסור לסוחטם מדרבנן. ואם עומדים לאכילה, משקה היוצא מהם מותר. ואם עומדים לסחיטה, אסור. ופירות שאין דרך לסוחטם כלל כגון" אבטיח מותר לסוחטם, שאין שם משקה על היוצא מהם, ונחשב כמפריד אוכל מאוכל.

כתב מרן (סימן שכ סעי' א) זיתים וענבים אסור לסחטן (עיין לעיל סימן רנ"ב סעיף ה') ואם יצאו מעצמן אסורים אפילו לא היו עומדים אלא לאכילה ותותים ורמונים אסור לסחטן ואם יצאו מעצמן אם עומדים לאכילה מותר ואם עומדים למשקים אסור ושאר כל הפירות מותר לסחטן. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) זיתים וענבים העומדים לאכילה ויצא מהם משקים אסורים, היינו שקבצם לאכילה, והטעם דכיון דרובן לסחיטה קיימא ניחא ליה בהמשקה שזבו ושמא ימלך עליהן לסחיטה. עוד כתב (ס"ק ה ו) תותים ורימונים אסור לסחטן אף שסתמייהו עומדין לאכילה הואיל ומקצת בני אדם סוחטין

אותם כזיתים וענבים אסרוה רבנן אטו זיתים וענבים. ומשקה היוצא מהם אם עומדים לאכילה דלא ניחא ליה במה שזבו וליכא למגזר שמא יסחוט ואם לא נתכוין בעת קבוצו לא לאכילה ולא למשקה רק סתמא אסור דכעומדין למשקה דמי כ"ז שלא קבצן לאכילה. עוד כתב (ס"ק ז) כל הפירות מותר לסחטן משום דעומדין לאכילה וליכא דבעי להו למשקין אין שם משקה על היוצא מהן והוי כמפריד אוכל מאוכל ואף דהוא חשב עליהן בסחיטתו למשקה בטלה דעתו אצל כל אדם. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י ריש סימן ש"כ א. הסוחט בשבת זיתים לעשות מהם שמן, או ענבים לעשות מהם יין, חייב מן התורה משום מפרק, שהיא תולדה של מלאכת "דש", שהדש מפרק את התבואה מהקש והשבולים שבה. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד שמ]. ב. אסור מדברי סופרים לסחוט בשבת תותים או רימונים, שהואיל ומקצת בני אדם סוחטים אותם כזיתים וענבים לפיכך גזרו בהם שמא יבואו לסחוט זיתים וענבים. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד שמא]. ג. כל פרי שנוהגים באיזה מקום לסוחטו כדי לשתות את מימיו מחמת צמא או תענוג, [מפני שהפרי מצוי במקום ההוא בשפע רב], אסור לסוחטו בשבת בכל העולם כדין תותים ורימונים. [ילקו"י שבת כרך ג' עמוד שמב]. ד. ולפיכך אסור לסחוט אגסים מפני שבכמה מדינות נוהגים לסוחטן למשקה. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד שמג]. ה. וכן אסור לסחוט תפוחי עץ בשבת, שיש מקומות שרגילים לסוחטם. וכן אסור מדברי סופרים לסחוט בשבת תפוחי זהב ואשכוליות למימיהם, הואיל ונוהגים לסחוט מהם הרבה מאד במקומותינו. וכן יש להחמיר בעגבניות וכדומה שלא לסוחטן אלא על גבי מאכל. ואסור לסחוט תפוז על סוכר שבכוס. ויש לאסור סחיטת תפוזים גם ביום טוב, ואף על פי שאין איסור סחיטתם בשבת אלא מדרבנן, ומשום שכל סחיטה ביום טוב אסורה. ומכל מקום מותר לסחוט תפוז על אוכל באופן שרוב המיץ נבלע באוכל. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד שמג]. ו. וכן אסור לסחוט בשבת מנגו, קלמנטינות, אננס, וכיוצא באלה, שמאחר שהדרך לסוחטן למימיהם, ממילא אסור לסוחטן בשבת מדרבנן. [ילקו"י שבת כרך ג עמוד שמג]. ז. פירות שאין דרך לסוחטן בשום מקום בעולם, כגון חבושים, או אבטיח, מותר לסוחטם בשבת אף לצורך המשקה כדי לשתות מימיהם, שאינו אלא כמפריד אוכל מאוכל. ואפי' אם הדרך לסחוט אותם לשתות מימיהם לרפואה, מותר. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד תצא].

שאלה רלט: מקום שנהגו לסחוט סוג פרי לרפואה בלבד, האם מותר לסוחטו בשבת לצורך שתיה.

תשובה: פרי שאין דרך לסוחטו לשתיה אלא לרפואה, מותר לסוחטו לצורך שתיה, כדין פרי שאין דרך לסוחטו כלל ונחשב מפריד אוכל מאוכל.
כתב הרמ"א (סימן שכ סעי' א) הגה: ובמקום שנהגו לסחוט איזה פירות לשתות מימיו מחמת צמא או תענוג דינו כתותים ורמונים אבל אם נהגו לסחטו לרפואה לבד אין לחוש (בית יוסף). ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י הנ"ל שאם הדרך לסחוט אותם לשתות מימיהם לרפואה, מותר.
שאלה רמ: האם מותר למצוץ בפיו ענבים או שאר פירות.
תשובה: בענבים שאסור מהתורה לסוחטם, טוב להחמיר שלא למצוץ המשקה מהם. ובשאר פירות שאיסור סחיטתם מדרבנן, מותר למצוץ מהם המיץ. ואם מכניס את הענב לתוך פיו ומוצץ מותר אף לכתחילה.
כתב הרמ"א (סימן שכ סעי' א) וכל זה דוקא לסחוט אסור אבל מותר למצוץ בפיו מן הענבים המשקה שבהן וכל שכן בשאר דברים (בית יוסף בשם שבולי לקט) ויש אוסרין למצוץ בפה מענבים וכיוצא בהם (הגהות מיימוני פרק כ''א). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יב) ויש אוסרים למצוץ בפה מענבים וכיוצא בהם. היינו אפילו שאר דברים המבואריים למעלה וטעם דעה זו דס"ל דלא גריע דבר זה מיונק מן הבהמה דגם שם הוא שינוי ואעפ"כ אסרו חכמים ועיין בא"ר שכתב דבזיתים וענבים שסחיטתן מדאורייתא הנכון להחמיר מלמצוץ אפילו בפיו כסברא ראשונה ובשארי דברים אין להחמיר ומסתברא דאפילו בזיתים וענבים אין להחמיר רק כשהוא דרך יניקה לבד דהיינו שמוצץ אותם ואינו משימם לתוך פיו אבל אם משימם לתוך פיו ומוצץ המשקה ומשליך החרצנים לחוץ לכו"ע דרך מאכל הוא וכן משמע מפמ"ג. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות י) יש אומרים שאסור למצוץ בשבת בפיו מן הענבים את המשקה שבהם, וכן אסור למצוץ בפיו את המרק מתוך הבשר, או את היין מתוך פת ששרו אותה ביין. ויש מתירים בזה בין בענבים ובין בבשר ופת הבלועים בהם משקים. והעיקר כסברת המתירים, אחר שאין דרך סחיטה בכך. ואף האוסרים לא אסרו אלא כשהוא דרך יניקה שאוחז הענב בידו ומוצץ מהענב, ואינו שם אותה בפיו, [ובזה ממדת חסידות טוב להחמיר בענבים שעיקר איסור סחיטתם מן התורה]. אבל אם נותן את הענב לתוך פיו ומוצץ המשקה, ומשליך החרצנים לחוץ, לכולי עלמא דרך מאכל הוא ומותר. [הליכות עולם ח''ד עמוד קו. ילקוט יוסף שבת ג' עמוד שמח].
שאלה רמא: זב מעט מיץ מהענבים בשבת ולאחר מכן נפל לתוך גיגית מלאה יין, האם מותר לשתות מהיין.

תשובה: אסור לשתות מהיין שבחבית משום שהמיץ הזב מהענבים אסור בשתיה ולא מתבטל ביין שבחבית, שדבר שיש לו מתירים לשתותו אחר השבת אפילו באלף לא בטיל.

כתב מרן (סימן שכ סעי' ב) זיתים וענבים שנתרסקו מערב שבת משקין היוצאין מהם מותרין. ואפילו אם לא נתרסקו מערב שבת אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה אף על פי שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית מותר לשתותו בשבת שכל יין היוצא מהענבים מתבטל ביין שבגיגית. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יד) יין היוצא מהענבים מתבטל ביין שבגיגית, ואף על גב דלאחר שבת יהיה לו היתר וקי"ל דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל ה"מ באיסור שהיה ניכר תחלה בעין ואח"כ נתערב משא"כ בזה כל מעט ומעט שיוצא נתערב תיכף ונתבטל בששים ביין ההיתר שהיה בו מכבר ואין חל עליו שם איסור ולפ"ז אם הענבים מונחין בפני עצמן והיין זב מהם במדרון ויורד לתוך יין שהיה שם כבר מע"ש אסור כל היין להסתפק ממנו משום דבר שיש לו מתירין שהרי מקודם שנתערב היה בעין וניכר [ספר התרומה בסימן רכ"ג]. כתבו האחרונים דמותר לתת ענבים בשבת בתוך היין שיתבקעו ויוציאו יינם כמו בשלג בסעיף טי"ת וכן מותר לשרות צמוקים וכיוצא בהם במים לעשות שתיה.

שאלה רמב: האם מותר לסחוט תפוז או ענבים לתוך סלט גזר בשבת.

תשובה: מותר לסחוט אפילו ענבים ישירות לתוך האוכל, באופן שרוב המשקה נבלע באוכל, שמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי ואין עליו שם משקה, ונחשב כמחלק האוכל לשניים.

כתב מרן (סימן שכ סעי' ד) מותר לסחוט אשכול ענבים לתוך קדירה שיש בה תבשיל כדי לתקן האוכל דהוה ליה משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי אבל אם אין בה תבשיל אסור. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יז) מותר לסחוט לתוך קדירה כדי לתקן האוכל, כי השם מפרק בזיתים וענבים אינו כ"א בשצריך לסחיטת הפרי למשקה שאז חשוב פריקה שמפרק המשקה מן האוכל משא"כ בזה אין זה דרך פריקתו דהוי כמפריד אוכל מאוכל ועיין לקמיה בס"ז בהג"ה דר"ח אוסר בזה אך רוב הפוסקים חולקים עליו ולכך סתם השו"ע להקל מצד הדין, ומ"מ המחמיר תבא עליו ברכה כמ"ש בתשו' הרא"ש. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יז) מותר לסחוט אשכול ענבים בשבת לתוך קדרה שיש בה תבשיל, או לתוך קערה וצלחת שיש בהם אוכלים, שמשקה הבא לתוך האוכל דינו כאוכל, והרי הוא כמפריד אוכל מאוכל שאין בזה משום מפרק. וכל שכן שמותר לסחוט שאר פירות כגון תפוחי זהב ואשכוליות לתוך אוכל מהטעם הנ"ל. לפיכך מותר

לסחוט בשבת תפוזים לתוך סלט פירות או גזר מרוסק [שריסקוהו מערב-שבת] כדי להטעימם. וכן מותר לסחוט פירות על גבי בננה או תפוח-עץ מרוסקים לצורך הכנת מאכל לתינוקות. במה דברים אמורים כשהמאכל שבתוך הקערה מרובה והמשקה הנסחט עליו מתערב ורובו נבלע בתוכו ומתקנו, ולכן נחשב כאוכל. [ואין צריך שכל המשקה יבלע באוכל]. אבל אם המאכל הוא דבר מועט והמשקה הנסחט צף עליו מפני ריבויו של המשקה, הרי הוא מפרק ואין בזה היתר כלל. [ילקו"י שבת כרך ג עמוד שנד].

שאלה רמג: האם מותר לסחוט פירות או ירקות כבושים כדי לתקנם לאכילה.

תשובה: מותר לסחוט כבשים אם לא צריך את המים היוצאים מהם, כיון שאינו מתכוין בשביל המשקה. אבל אם צריך את המים היוצאים אסור.

כתב מרן (סימן שכ סעי' ז) לסחוט כבשים (פירוש פירות ומיני ירקות המונחים בחומץ ובמלח כדי שלא ירקבו) ושלקות אם לגופם שאין צריך למים ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה אפילו סוחט לתוך קערה שאין בה אוכל מותר. ואם צריך למימיהן מותר לסחוט לתוך קדירה שיש בה אוכל אבל אם אין בה אוכל אסור. ולרבינו חננאל כל שהוא צריך למימיהן חייב חטאת אפילו סחט לקדירה שיש בה אוכל. (ולדבריו הסוחט אשכול לקדירה נמי אסור) (טור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כד) אם לגופן ר"ל שסוחטן ממשקה הצף עליהן והנבלע בהן כדי לתקן גופם לאכילה לבד וא"צ למימיהן כמו שדרך לסחוט הירק שקורין שאלאטי"ן לאחר ששרו אותן במים לכן איננו בכלל מפרק כלל ואף דסוחט לתוך הקערה ואין המשקה הולך לאיבוד מ"מ כיון שאינו מכוין בשביל המשקה איננו בכלל מלאכה ובזיתים וענבים אסור בכל גווני משום דרוב העולם סוחטין אותן למימיהן. ע"כ. עוד כתב (ס"ק כט) אם צריך למימיהן אם אין בקדירה אוכל אסור, ואף על גב דשאר פירות מותר לסחוט אפי' למימיהן וכנ"ל בס"א שאני התם שאין שם משקה על מי פירות והוי כמפריד אוכל מאוכל משא"כ הכא דהיה שם משקה עליו מקודם שנבלע ושייך בו שם סחיטה ומ"מ חיוב חטאת ליכא לדעה זו דס"ל דבר תורה אינו חייב אלא על סחיטת זיתים וענבים בלבד וכמ"ש בריש הסימן. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יב) פירות או ירקות הכבושים בחומץ או במי מלח, [כגון מלפפון חמוץ, וכדומה], וכן ירקות שלוקים, מותר לסוחטן בשבת לתוך קערה ריקה, כל שאינו צריך למים היוצאים מהם, ואינו סוחטם אלא כדי לתקנם ולהכשירם לאכילה. וכן מותר לסחוט לפת או חצילים מטוגנים, או שאר ירקות מבושלים, מהשומן שנבלע בהם, כשעושה כן כדי לתקן את האוכל, [שקשה לאוכלם מרוב שמנינותם]. ואם הוא צריך למימיהם אינו מותר לסוחטן

אלא לתוך קדירה או קערה שיש בה אוכל. אבל אם אין בה אוכל, אסור. [ילקו"י שבת כרך ג' עמוד שנ].

שאלה רמד: האם מותר להניח ליד הפלאטה בקבוק שבתוכו קרח כדי שיפשיר ויעשה מים.

תשובה: אסור לרסק בידים קרח, כיון שמוליד את המים ודומה למלאכה. אבל מותר לתת את הקרח בתוך כוס מים והוא נפשר מאליו, וכן מותר להפשיר את הקרח על ידי שמניחו בכוס ריקה במקום חם, כיון שהמים נפשרים מאליהם אין בזה איסור מוליד. ובלבד שלא יכול להגיע שם לידי חום שהיד סולדת בו כדי שלא יעבור על איסור בישול. כתב מרן (סימן שכ סעי' ט) השלג והברד אין מרסקין אותם דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיו אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים והוא נימוח מאליו ואינו חושש, וכן אם הניחם בחמה או כנגד המדורה ונפשרו מותרים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לד) נימוח מאליו ואינו חושש כיון דלא עביד מעשה בידים לא גזרו ביה ויש מתירין אפילו לרסק בידים לתוך הכוס והטעם דכיון שנתערב במה שבתוך הכוס ואינו בעין לא גזרו ביה כלל. עוד כתב (ס"ק לה) כנגד המדורה מותרים ליהנות מהם, וה"ה דמותר לכתחלה להניח כיון שממילא הוא נימוח וכמו לתוך הכוס. ולדעת רמ"א בסימן שי"ח סט"ז בהג"ה גם הכא יש להחמיר דאף דנימוח מאליו אסור משום נולד ואינו דומה לתוך הכוס דהתם הוא מעורב במים ואינו ניכר. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות לא) מותר ליתן קוביות קרח, או חתיכות שלג או ברד לתוך כוס של יין או של מים, והם נימוחים מאליהם. שהואיל ואינו עושה מעשה בידים לא גזרו בזה חכמים. וכן אם נתנם בחמה או כנגד המדורה בצלוחית ריקה, ונימוחו מאליהם, מותרים בשתיה, ואין בזה משום נולד. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד שסב].

שאלה רמה: מגב שבקצהו ספוג האם מותר לגרוף בו מים.

תשובה: ספוג שיש בו בית אחיזה מותר לקנח בו מים אף על פי שנסחט ממנו מים בשעת הקינוח, שהרי לא צריך את המים הנסחטים. ולכן מותר לגרוף מים עם מגב שבקצהו ספוג.

כתב מרן (סימן שכ סעי' יז) ספוג אין מקנחין בו אלא אם כן יש בו בית אחיזה גזירה שמא יסחוט. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מז) אלא א"כ יש לו בית אחיזה, רש"י והרמב"ם פירשו דכשיש לו עור בית אחיזה שיאחזנו בו אפשר לקנח בלי סחיטה אבל הראב"ד כתב דאעפ"כ א"א לו לקנח בלי סחיטה אלא דמ"מ שרי דכיון שיש לו בית אחיזה הו"ל כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה מים. ע"כ. [ונ"מ דלטעם רש"י והרמב"ם שכשיש בו

בית אחיזה אפשר לקנח בו בלא סחיטה, עכ"פ צריך להיזהר שלא ילחץ עליו ויסחוט. אבל לטעם הראב"ד שאי אפשר לקנח בלא סחיטה וההיתר בספוג הוא משום שדומה לצלוחית שמריק ממנה מים, לכאורה לא צריך להיזהר שלא ילחץ ויסחוט. ועיין במנוחת אהבה חלק ב' עמוד קפ"ז שמתיר לקנח בספוג אפילו בחוזק אע"פ שנסחט בשעת הקינוח. והטעם, משום שלא צריך את המים הנסחטים מהספוג, והוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, ובצירוף סברת הראב"ד שכשיש לו בית אחיזה דומה למריק מים מהצלוחית].

צביעה ועיבוד אוכלין

שאלה רמו: האם מותר לצבוע תבשיל בכרכום, או לטבול פת בסלק אדום.

תשובה: אין צביעה באוכלים, לכן מותר לצבוע תבשיל בכרכום, או לטבול פת בסלק אדום. וכן אין צביעה במשקים, והמחמיר לצבוע המשקים שלא כדרך הצובעים ונותן את תמצית התה או הסירופ הצובע בתחילה ואחר כך נותן את המים, תבא עליו ברכה. כתב מרן (סימן שכ סעי' יט) ליתן כרכום בתבשיל מותר ואין לחוש לו משום צובע דאין צביעה באוכלין. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נו) וכן מותר ליתן יין אדום בתוך יין לבן ואף על פי שמתאדם [ואפילו אם מכוין לכתחלה לעשות מראה בהמאכל או בהמשקה ג"כ מסתברא דאין להחמיר כן נראה מהפמ"ג ולפי מה שכתב בנ"א נכון למנוע מזה] ומ"מ אין רשאי לעשות מראה ביי"ש ודבש שיקנו ממנו [פמ"ג ע"ש טעמו וגם בלא"ה הוא עובדא דחול] וכ"ש שלא להשים סממנים בצלוחית מים להעמיד בחלון נגד השמש ויש בזה חשש חיוב חטאת [שם בפמ"ג]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יג) אין צביעה באוכלין, ולכן מותר ליתן כרכום בתבשיל שיהיה לו מראה יפה. ואין לחוש לו משום צובע. וכן מותר להטביל עוגה לתוך כוס תה או קפה, או לתוך כוס מיץ תפוזים וכדומה, אף-על-פי שהמשקה צובע את העוגה, ואין בכך כלום, שאין צביעה לא באוכלים ולא במשקים. [ילקו"י שבת ג עמוד שעב]. עוד כתב (אות יד) כשם שאין צביעה באוכלין כך אין צביעה במשקין, ולכן מותר למזוג בשבת סירופ הנקרא "מיץ ממותק" לתוך מים, ואין צריך להכינו מערב-שבת. וכן מותר למזוג מים לתוך עראק בשבת, אף שעל ידי כך נהפך המשקה ללבן. ויש מחמירים ליתן בתחלה את הסירופ ואחר כך לשפוך עליו מים, ומעיקר הדין אין צריך לחוש לזה, אך המחמיר תבא עליו ברכה. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד שעג].

שו"ע סימן שכא

שאלה רמז: באיזה אופן מותר לעשות מעט מי מלח לתת לתוך התבשיל, ובאיזה אופן אסור.

תשובה: מותר לעשות מי מלח, שהם פחות משני שליש מלח והשאר מים, כדי לתת לתוך התבשילים. ודוקא מעט מי מלח המספיקים לסעודה אחת בלבד מותר לעשות לצורך נתינתם בתוך התבשיל, אבל כמות מי מלח המספיקה לשתי סעודות אסור לעשות, שנראה כעושה לצורך כבישת ירקות שיש בהם משום איסור מעבד. ובכל אופן אין לעשות מי מלח עזים שהם יותר משני שליש מלח, ואפילו מעט לתת לתוך התבשיל, מפני שנראה כעושה מורייס לכבוש בו דגים.

כתב מרן (סימן שכא סעי' ב) אין עושין מי מלח הרבה ביחד לתת לתוך הכבשים משום דדמי לעיבוד אבל יכול לעשות ממנו מעט לתת לתוך התבשיל ואם נתן לתוכו שני שלישי מלח אסור לעשות ממנו אפילו מעט. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט) לתת לתוך הכבשים, ירק שכובשין אותו כדי להתקיים שכיון שנותן מי המלח כדי להתקיים דמי לעיבוד העור שהמלח מקיימו ואף על גב דקי"ל אין עיבוד באוכלין מדאורייתא מ"מ מדרבנן מיהו אסור כמו שכתבו הפוסקים וכתב בספר תוספת שבת דוקא אם כונתו לתת לתוך הכבשים אבל אם אין כונתו לזה [והיינו שדעתו לחלקם לתוך התבשילין] אפילו הרבה מותר אבל א"ר אוסר וכן משמע במאירי שכתב דרק במעט התירו מפני שניכר שאין עושה רק לצורך שעה משא"כ בהרבה יסברו שעושה לצורך חול ע"ש. עוד כתב (ס"ק יב) ואם נתן לתוכו שני שליש מלח אסור לעשות ממנו אפילו מעט מפני שנראה כעושה מורייס לכבוש בו דגים שכן דרך לעשות מורייס. כתב א"ר בשם מהר"ש שמותר להוסיף חומץ במורייס אחר שכבר נתיבשה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות כט) אסור לעשות מי מלח מרובים, מפני שנראה כעושה לצורך חול. אבל עושה הוא מעט כדי לטבל בהם פתו או לתת לתוך התבשיל, שכל זמן שהם מועטים שאדם מרגיש בהם שאינם עשויים אלא לצורך השבת, מותר. ואם עושה מי מלח עזים, דהיינו שנותן שני שלישי מלח ושליש מים, אסור אפילו מעט, משום סרך מעבד או מבשל. ואם עושה כן בסוכר במקום מלח מותר, שאין דין הסוכר כדין המלח כלל. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמ' תצט. הליכות עולם חלק ד']. ע"כ. ועיין היטב בחזון עובדיה שבת ד עמוד תנב. והמבואר שם שהכמות המותרת לעשות היא כמות המספיקה לסעודה אחת והם מי מלח מועטים. ומותר לעשות מעט אף שעושה לצורך סעודה אחרת ולאו דוקא לאלתר לצורך אותה סעודה.

שאלה רמח: מה הדין למלוח בשר או ביצה מבושלים לצורך אותה סעודה, או לצורך סעודה אחרת.

תשובה: מותר למלוח בשר מבושל או ביצה לאכול באותה סעודה, ולצורך סעודה אחרת לכתחילה לא ימלח אבל אם יש איזה צורך למלוח לסעודה אחרת, מותר.

כתב מרן (סימן שכא סעי' ג) אסור למלוח חתיכות צנון ד' או ה' ביחד מפני שנראה ככובש כבשים והכובש אסור מפני שהוא כמבשל אלא מטבל כל אחת לבדה ואוכלה אבל ביצים מותר למלחן. עוד כתב (סעי' ה) אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת להניחה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כא) הא דמתירין לעיל בביצה למלחה היינו לצורך אותה סעודה אבל למלוח הבשר וביצה כדי להניח לאחר זמן דמי לעיבוד וכבישה והנה דעת המ"א וט"ז דאפילו דעתו לאכול ביומו אם הוא לצורך סעודה אחרת יש ליזהר בזה [והיינו כשהסעודה אחרת נמשך זמן רב אחר סעודה ראשונה] אבל הא"ר מצדד דאין לאסור רק אם בדעתו להניח לאחר שבת וכן משמע מביאור הגר"א ובפרט אם העת חם והוא עושה כן כדי שלא יסריח בודאי יש להקל לצורך סעודה אחרת דגם הט"ז מתיר בזה. - בשר או דג חי אסור למולחו בשבת כדי שלא יסריח ואפילו במקום הפסד אסור ואפילו רוצה למלחו כדי לאכלו אחר מליחתו חי אסור דאע"ג דאין עיבוד באוכלין מדאורייתא מ"מ אסור דמתחזי כעיבוד שהמלח מכשיר האוכל ומתקנו אבל מותר להדיח הבשר כדי לאכלו אח"כ חי ואין זה מקרי תיקון שאין התיקון בגוף הבשר אלא שמדיחו משום דם בעין שעליו. ומ"מ נראה דאסור להדיח הבשר שלא נמלח כשחל יום ג' להיות בשבת וכדי שלא יאסר אח"כ לבישול כיון שאין רוצה לאכול היום וגם אין דרך לאכול חי ניכר שעושה לצורך חול ואפילו ע"י א"י אסור להדיח שאין כאן הפסד כ"כ אם לא ידיחנו שיוכל לאכול צלי כ"כ המג"א ומיירי ביחיד בביתו אבל בקצב המוכר לאחרים בודאי יש הפסד בזה ויכול לעשות ע"י א"י וכן באווזות פטומות שיפסיד השומן אם יצלם גם להמ"א מותר ע"י א"י אפי' יחיד בביתו. ואפי' בבשר בהמה הסכימו הרבה אחרונים דיש להקל להדיח ע"י א"י ודלא כמ"א ועיין בא"ר ובתשובת נודע ביהודה שכתבו דאם אי אפשר ע"י א"י מותר גם ע"י ישראל אך אם מונח הבשר בכלי טוב שירחוץ ידיו עליו עד שיהיה שרוי הבשר במים. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות כח) העושה סלט בשבת מעגבניות ושאר ירקות, מותר לתת עליהם מלח, ואין לחוש בזה משום כובש כבשים בשבת, דהוי כדין ביצה שמותר למולחה בשבת, כיון שאין דרך לעשות כבשים מביצה, וגם אין המלח בא אלא לנתינת טעם בלבד, ולא לכבישה. ושני הטעמים הללו שייכים גם בסלט עגבניות. והמחמיר לתת מיד לאחר מליחת הסלט שמן או מי לימון וכדו', לבטל

כח המלח, תבא עליו ברכה. אולם אין למלוח לכתחלה בשבת בשר אפילו מבושל, או ביצה מבושלת, אפילו לצורך בו ביום, מסעודה לסעודה אחרת, כי הרי אפשר לו למלוח אותם אחר כך בשעת הסעודה. אבל אם יש איזה צד שטוב לו שימלחם עכשיו, יותר ממה שימלחם אחר כך, כגון שהם חמים ויקבלו טעם המלח יותר, אין שום איסור בדבר. ובלבד שלא ימלח אלא לצורך השבת, ולא לצורך מה שיאכל אחר השבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד תצח].

איסור טוחן לש ומחתך

שאלה רמט: באיזה אופן מותר לדוך פלפלין, והאם יש חילוק בכמות.

תשובה: מותר לדוך פלפלין בשבת באופן שעושה שני שינוים, האחד שדך בכת הסכין ולא בבוכנא המיוחדת לכתישה, וגם בתוך קערה ולא בתוך מכתשת. ומותר לדוך אפילו הרבה כל מה שצריך לו לאותה שבת.

כתב מרן (סימן שכא סעי' ז) מותר לדוך פלפלין אפילו הרבה יחד והוא שידוכם בקתא של סכין ובקערה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כד) אפילו הרבה יחד ודוקא מה שצריך לו לאותה שבת. עוד כתב (ס"ק כה) בקתא של סכין ובקערה פי' אבל לא ידוך בקתא של סכינא במכתשת אף דשינה במה שדך בקתא של סכינא מ"מ במכתשת מיחזי כעובדא דחול וה"ה דדך בקתא ע"ג שלחן או בשולי כלי ע"ג שלחן דהוי תרי שינויי אבל בבוכנא המיוחדת לכתישה אפי' ע"ג שלחן או בתוך הקערה אסור. כתב הט"ז בסימן זה אין לשום הפלפלין תוך הבגד ולכתוש בסכין עליו דהוא מוליד ריחא אמנם בסימן תקי"א אות חי"ת בט"ז משמע דחזר מזה והסכים למהרש"ל דשרי משום דאינו מכוין לזה עי"ש. כתבו האחרונים דדוקא בקתא דסכינא הוא דהתירו לדוך הפלפלין אבל לחתוך אותם בסכין דק דק אסור וכמו בירק לקמן בסעיף י"ב וה"ה לכל תבלין. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יח) מותר לדוך פלפלין בשבת אפילו הרבה ביחד, ובלבד שידוכם בקתא של הסכין, וגם בתוך קערה, ולא בתוך המכתשת. והטעם להיתר זה, לפי שעושה שני שינויים: א. שאינו כותשם במכתשת. ב. שאינו טוחנם ביד המכתשת (עלי). לפיכך מותר לכתחלה. [ילקוט יוסף שבת ג' עמוד שצב].

שאלה רנ: האם מותר לפורר גוש סוכר בסכין.

תשובה: אם הסוכר היה מפורר ושוב נדבק מותר לפוררו בסכין, שאין טוחן אחר טוחן. אבל גוש סוכר (שקוראים בערבית 'נבאט') שלא היה מפורר אסור לפוררו בלהב הסכין, אלא רק בשני שינוים בכת הסכין ועל גבי שולחן או קערה.

אין כותתין מלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ודוקא מלח הגס אבל מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין מותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת (כל בו). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כז) לחתוך המלח דק דק בחורפא דסכינא אסור. עוד כתב (ס"ק ל) מלח שהיה דק מתחילה מותר לחתכו בסכין, היינו אפי' דק דק כמו לענין חתיכת הפת ומשום דאין טוחן אחר טוחן ומ"מ במכתשת אף מלח זה אסור לכתוש [עו"ש ע"ש] וכתב הפמ"ג דצוקע"ר ג"כ דינו כמו מלח זה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות כ) אין כותשים מלח במדוך של עץ (וכל שכן במכתשת מתכת או אבן), אבל מרסק הוא את המלח ביד הסכין, וגם בתוך קערה, להצריך שני שינויים, וכנ"ל. וכן מותר לפרר את המלח בידיו. ודוקא במלח גס יש להחמיר להצריך שני שינויים, אבל מלח דק שנתבשל ונעשה פירורין מותר לחתכו בסכין דק דק, וכמו שחותך פת, ומכל מקום אסור לכותשו במכתשת. ודין סוכר כדין מלח הנ"ל. [ילקו"י שבת כרך ג עמוד שצד].

שאלה רנא: **מה הדין לעשות סלט ירקות בשבת באופן שחותכם דק דק.**

תשובה: מותר לחתוך בסכין ירקות דק דק כל שאוכלם לאלתר, דהיינו סמוך ככל האפשר לאכילה. אבל אם חותך דק ומניחם לאחר זמן אסור משום טוחן. ונכון להזהר לחתוך חתיכות גדולות מעט מהרגיל אפילו כשאוכלם לאלתר.

כתב מרן (סימן שכא סעי' יב) המחתך הירק דק דק חייב משום טוחן. וכתב הרמ"א בהגה: והוא הדין דאסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני זקנים (בית יוסף בשם תוספתא) ודוקא פירות וכדומה לזה אסור אבל מותר לפרר לחם לפני התרנגולים דהואיל וכבר נטחן אין לחוש דאין טוחן אחר טוחן (הגהות מיימוני פרק כ"א ומרדכי ור"ן פרק כלל גדול וסמ"ג) וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח אבל אם לאכלו מיד הכל שרי מידי דהוי אבורר לאכול מיד דשרי (תשובת הרשב"א והר"ן פרק כלל גדול) כדלעיל סימן שי"ט. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מג) לאכלו מיד הכל שרי, וה"ה דאחד יכול לחתוך לצורך אחרים והם יאכלו מיד וכדאמרינן לעיל אצל בורר. [ב"י]. עוד כתב (ס"ק מד) הטעם דלא שייך שם טחינה כשמחתך בסכין אלא בטוחן להניח אבל כדי לאכול מיד ודאי דשרי שהרי לא אסרו על האדם לאכול מאכלו בחתיכות גדולות או קטנות א"כ הוי דרך אכילתו בכך וה"ה אם מכין הירק דק דק לפני התרנגולין שיאכלו מיד ג"כ שרי הואיל ומזונותן עליך. עוד כתב (ס"ק מה) מה שכתב הרמ"א אם לאכול מיד שרי, יש מפקפקין על היתר זה וגם בב"י כתב שאף מי שמכוין לאכול מיד ג"כ יזהר לחתוך לחתיכות גדולות קצת ומטעם זה כתבו כמה אחרונים ג"כ דנכון להתנהג כמו שכתב הב"י ומ"מ הנוהגין לחתוך הבצלים

והצנון דק דק אין למחות בידם דיש להם על מי שיסמוכו ועכ"פ אסור לעשות עד יציאת בהכ"נ דבעינן סמוך לסעודה ממש כמ"ש בסימן שי"ט לענין בורר. והחותכים הבצלים והצנון דק דק שעה או שתים קודם הסעודה קרוב הדבר לומר שחייב חטאת והבצלים אסורים באכילה וגם דאז אסור משום בורר עיין בסוף הסימן בהג"ה [כ"כ בח"א].

ועיין בבה"ל דההיתר שזכר בהג"ה היינו כשחותכו בסכין אבל כשחותכו בכלי המיוחד לכך נראה דאסור בכל גוונא כשחותכו דק דק דגם בבורר גופא אם בכלי המיוחד לברירה בכ"ג חייב וכדלעיל בשי"ט ולפ"ז מסתברא דיש ליזהר במה שנוהגין לחתוך בצלים דק דק עם דג מלוח וכיוצא שלא יחתכם בכלי [שקורין האק מעסער] דאפשר דחשיב ככלי המיוחד רק בסכין בעלמא וגם בלא"ה אסור משום עובדא דחול וכנ"ל בסעיף יו"ד.

המפרר חתיכת עץ שנרקב ועושה ממנו פולווער וכן המפרר צרור עפר חייב משום טוחן [שבת ע"ד]. וכן הנוסר עצים ליהנות בנסורת שלהן או השף לשון של מתכת [שקורין פיילי"ן בל"א] חייב משישוף בכל שהוא. והמחתך עצים דק ועושה אותן קטנים אם דקדק מהן כדי לבשל כגרוגרת מביצה חייב [רמב"ם ומ"א בסימן שי"ד]. ואם הוא חותך לחתיכות גדולות והוא מקפיד על המדה לחתכה בכוונה בזה המקום כדרך שנוהגין חוטבי עצים חייב משום מלאכת מחתך כמבואר ברמב"ם פי"א מהלכות שבת. ע"כ.

[ומה שכתב המ"ב שאם חתך הבצלים דק לאכול לאחר זמן אסורים הבצלים באכילה, כתב על זה בלוית חן אות סב כיון שיש מחלוקת הפוסקים אם יש בזה איסור טוחן ורוב הפוסקים סוברים שאין איסור טוחן בחיתוך הירק דק בדבר שראוי לאוכלו כמות שהוא חי, והיות שהאיסור אכילה למי שעבר על איסור תורה הוא משום קנס מדרבנן, אמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא, ומותרים הבצלים באכילה]. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) יש אומרים שהמחתך את הירק בסכין דק דק הרי זה תולדת טוחן וחייב. ורוב הפוסקים חולקים על זה וסוברים שאינו חייב אלא כשמחתך ירק שאינו ראוי לאוכלו כמות שהוא חי, וחותכו על דעת לבשלו, אבל ירקות הראויים לאוכלם כשהם חיים, וכן פירות ופת וכיוצא בהם, מותר לחתכם אפילו דק דק. וראוי להחמיר כסברא הראשונה הואיל והיא מחלוקת הפוסקים באיסור תורה. במה דברים אמורים כשמחתך את הירק על דעת לאוכלו לאחר זמן, או למחר, אבל אם מחתכו בסכין כדי לאוכלו ''לאלתר'' מותר. שלא אסרו חכמים על האדם לאכול מאכלו חתיכות קטנות או גדולות. וגם אם חותך בסכין דק דק לתת לאחרים לאכול מיד, או סמוך לסעודה, ואפילו לסוף הסעודה מותר. [ילקו''י שבת כרך ג' עמוד שפב].

שאלה רנב: שום שדכו מערב שבת האם מותר לתת בתוכו בשבת משקה ולערבו בכף.

תשובה שום שדכו מערב שבת מותר לתת בתוכו משקה ולערבו בכף, כיון שנילוש מערב שבת אין בו איסור לישה. רק צריך לשנות ולערבו בנחת שלא יראה כלש.
כתב מרן (סימן שכא סעי' טו) חרדל שלשו מערב שבת למחר יכול לערבו הן ביד הן בכלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף לערבו (בכך) בכח, אלא מערבו מעט מעט. עוד כתב (ס"ק טז) שחלים (פירוש שחלים בערבי תכ"א לשא"ר, ובלע"ז קרישי"ן) שדכן מערב שבת למחר נותן יין וחומץ ולא יטרוף אלא מערב. וכן שום שדכו מערב שבת למחר נותן פול וגריסין ולא יטרוף אלא מערב. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נח) יכול לערבו במים או ביין ואפילו אם לא נתערב מים בהחרדל קודם השבת ונילוש החרדל רק מתמצית לחותה אפ"ה שרי עכשיו לערב בה המשקה דעל ידי הנתינה לא חשיב לישה לדעה זו עד שיגבלה. והא דהתיר לערב בין ביד בין בכלי אין גיבול בזה, משום דדרך הגיבול בחרדל וכן בשחלים ושום הוא ע"י טריפה דהיינו שמערב בכח וכאן הוא מערב בנחת וזהו שסיים מערב מעט מעט. ע"כ. ובחזון עובדיה שבת ד (עמוד רעג) כתב בשם האגלי טל הטעם להתיר לערב את החרדל, כי החרדל נילוש מלפני השבת, ואין לחוש בו משום לישה. ושאר המשקים כולם לחים ולא שייך בהם לישה. עוד כתב (עמוד עדר) דאנן בדידן נקטינן כסתם מרן שמתיר אף בלילה עבה, כל שנילוש מערב שבת, ליכא איסורא בתוספת משקים בשבת על החרדל.
שאלה רנג: האם מותר לטרוף ביצים בקערה.
תשובה: המיקל לטרוף ביצים בקערה בשעת הצורך יש לו על מה שיסמוך. ומותר לעשות מיונז לאכול לאלתר ובלבד שלא יערב בכף בכח אלא בנחת.
כתב המ"ב (סימן שכא ס"ק סח) אסור לטרוף ביצים בקערה מפני מראית העין שנראה כמי שרוצה לבשלם בקדרה. ואם היו טרופות מע"ש אפשר דיש להקל ליתנם לתוך בארש"ט בכלי שני לגוון ואם היה הבארש"ט מחומץ הרבה יש להחמיר גם בזה משום בשול. ע"כ. אולם בחזון עובדיה שבת ד' (עמוד עדר) הביא את דברי המ"ב וכתב שיש כמה ראשונים שחולקים על זה ומתירים לטרוף ביצים. ולכן התיר לעשות מיונז בשבת על ידי שמערב ביצים ושמן וחרדל וסוכר וקצת מלח. ובתנאי שעושה על דעת לאכול לאלתר באותה סעודה. וגם לא יטרוף לערבם בכח אלא מערב בכף בנחת. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות לג) כתב המיקל בעת הצורך לטרוף ביצים בקערה בשבת, יש לו על מה שיסמוך, ואין לחוש משום שנראה כמי שרוצה לבשלם בקדרה. [ילקו"י שבת כרך ג' עמוד תב בהערה]. עוד כתב (אות לד) מותר לעשות מיונז בשבת, דהיינו שמערבים ביצים ושמן וחרדל וסוכר וקצת מלח, ובתנאי שיעשה כן על דעת לאכול לאלתר באותה

סעודה. וגם לא יטרוף לערבם בכח, אלא מערב בכף בנחת. ואין לחוש בזה משום לישה ויזהר שלא לטרוף לערבם בכח.[ילקו"י שם עמ' תב].

שאלה רנד: מה הדין לעשות יינומלין שהוא: יין, דבש, ופילפלין. או אלונתית שהוא: יין, מים, ושמן.

תשובה: יינומלין מותר, שהוא משקה גם לבריאים, אך לא יטרוף בכח. אלונתית אסור לשתות אפילו אם עשה מערב שבת, משום שהוא משקה שעושים לרפואה, ואסור משום גזירת שחיקת סממנים.

כתב מרן (סימן שכא סעי' יז) מותר לעשות יינומלין שהוא יין ישן דבש ופלפלין מפני שהוא לשתיה. ואין עושין אלונתית שהוא יין ישן ומים צלולים ושמן אפרסמון שהוא לרפואה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק סט) מותר לעשות יינומלי"ן, היינו לערבן ולאכלן כמות שהן אבל לטרוף אותן יפה ולסננן שזה טורח יותר ואומנות גדולה ותיקון גדול הוא זה וכמו לעיל בחרדל בסט"ו דאסור לטרוף. כתב מהרי"ל אסור לתת קידה לתוך חומץ לעשות טיבול וכן לעשות ביצים קשים עם פיטרזיל"ן בחומץ אסור דדמי להילמי [הוא מי מלח המבואר לעיל בס"ב] והמ"א משיג עליו ומצדד להקל בזה וכ"ז במרובה אבל במעט שרי אפי' למהרי"ל וכמבואר לעיל בס"ב. עוד כתב (ס"ק ע) אין עושין אלונתית שהוא לרפואה, וכל דבר שהוא משום רפואה אסרו חז"ל לעשות גזירה משום שחיקת סממנים ולכן אפי' היה עשוי מע"ש אסור לשתותו. ע"כ.

שו"ע סימן שכב

שאלה רנה: מצא ביצה ביום השבת ומסתפק אם נולדה בשבת או ביום שישי, האם מותר לגומעה בשבת.

תשובה: אסור לגומעה, ואפילו לטלטלה אסור, ואף שהאיסור מדרבנן [משום גזירה אטו ביצה שנולדה בשבת שאחר יום טוב שהיא אסורה מהתורה משום שהוכנה ביום טוב], בכל אופן לא אומרים בזה ספיקא דרבנן לקולא, משום דהוי דבר שיש לו מתירים, שהרי יכול לאוכלה במוצאי שבת ללא שום ספק. וכל זה במצא את הביצה בשבת ביום, אבל אם השכים בשבת קודם עלות השחר ומצא את הביצה בלילה, מותר לאוכלה, שרוב התרנגולות לא מטילות בלילה, ותולים לומר שביצה זו נולדה בערב שבת שהוא חול.

כתב מרן (סימן שכב סעי' א) ביצה שנולדה בשבת אסורה אפילו לטלטלה ואפילו נתערבה באלף כולן אסורות ויכול לכוף עליה כלי שלא תשבר ובלבד שלא יגע בה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) אסורה אפילו לטלטלה, דכיון דלא חזי לאכילה כמוקצה דמיא והאי דאסורה באכילה [היינו לגומעה חיה] הוא משום גזירה שבת דמיקלע אחר יום

טוב שאז ביצה הנולדה בה אסורה מדאורייתא באכילה דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה ונמצא כשנאכלנה דיו"ט הכינה לשבת וזה אסור מדכתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וסתם ששי חול הוא להורות לנו דדוקא בחול צריך להכין לסעודת שבת וכן ליו"ט דגם הוא איקרי שבת אבל ביום טוב אסור להכין לסעודת שבת וכ"ש דבשבת אסור להכין לסעודת יום טוב וע"כ כשנולדה הביצה ביום טוב שחל יום א' ג"כ אסור מן התורה לאכלה דבודאי נגמרה במעי התרנגולת מאתמול ונמצא דשבת הכינה ליו"ט כשנאכלנה ואף על גב דהכנה בידי שמים היא ולא בידי אדם גם זה הוא בכלל הכנה ואסור וע"כ גזרו רבנן בכל שבת ויו"ט כשנולדה שאסור. עוד כתב (ס"ק ב) כולן אסורות דהוי דבר שיש לו מתירין וקי"ל דדשיל"מ אפילו באלף לא בטיל והטעם דעד שעתה יאכלנה ויטלטלנה בחשש איסור יותר טוב שימתין עד שתחשך ויהיה כולם בהיתר וכן אם הוא ספק אם נולדה בשבת או מקודם ג"כ אסור מטעם זה אף דבכל דוכתא קי"ל דספיקא דרבנן להקל [לקמן בסימן תקי"ג וע"ש עוד במ"א ובמ"ב לענין אם נתערב הספק באחרות] אך אם השכים קודם עמוד השחר ומצא הביצה מונחת בהקינה של תרנגולת מותרת לטלטלה ולאכלה דרובן אינן יולדות בלילה ותלינן דמאתמול שהיה יום חול נולדה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) ביצה שנולדה בשבת אסור לאוכלה [לגומעה כשהיא חיה] ואפילו לטלטלה. ואם נתערבה באלף כולן אסורות בשבת. אבל יכול לכוף עליה כלי כדי שלא תשבר, ובלבד שלא יגע בביצה. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' עמוד תז].

שאלה רנו: האם מותר לקטום בסכין קש או תבן תלוש הראוי למאכל בהמה כדי לחצוץ בו שיניו.

תשובה: מותר, ואפילו לא יחדו למאכל בהמה אלא רק שהוא רך וראוי למאכל בהמה מותר לקטום, שאין תיקון כלי באוכל ולא במאכל בהמה.

כתב מרן (סימן שכב סעי' ד) אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי לפיכך מותר לקטום אפילו בסכין קש או תבן ולחצוץ בו שיניו אבל קיסם שאינו אוכל בהמה אפילו ליטלו כדי לחצוץ בו שיניו אסור. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט) אוכלי בהמה, ר"ל דבר שראוי לאכילה לבהמה ומשמע בגמרא דאפילו אין עומד בשבילם כגון עצים רכים שראוי להם לאכילה ג"כ לא מתקריא עליהם שם כלי. עוד כתב (ס"ק י) אין בהם משום תקון כלי, ומותר אף בטלטול דדבר הראוי לאכילה מוכן הוא לכל הצורך.

שאלה רנז: האם מותר לחתוך דבר מאכל באופן שמקפיד לחתוך במידה שווה.

תשובה: מותר לחתוך אוכל במידה שוה, שאין איסור מחתך באוכלין, ואפילו במאכל בהמה.

כתב המ"ב (סימן שכב ס"ק י"ב) מותר לחתוך מאכל בהמה לעשות ממנו קיסם לחצוץ שיניו אפילו בסכין, ואפילו הוא מקפיד על המדה אין בזה שום חשש איסור מחמת מחתך כיון דדבר אוכל הוא [ח"א]. עוד כתב (בס"ק יח) דין מלאכת מחתך בשאר דברים. א) המחתך עור או כל דבר שאדם מחתך ומקפיד על מדתו בין עץ או מתכת או אפילו נוצות של עוף כיון שמקפיד על מדת ארכו ורחבו וחותך בכונה חייב אבל החותך דרך הפסד או בלא כונה למדתו אלא כמתעסק או כמשחק פטור [רמב"ם פי"א] ומה יפה הועילו לנו הנביאים (נחמיה י) וחכמינו ז"ל במה שאסרו לנו המקח וממכר בשבת שפעמים שיכול לבוא לידי חיוב חטאת כגון שמוכר איזה סחורה ומחתך ממנו לפי מדתו הצריך לו דחייב משום מחתך [ח"א בכלל ל"ו]. ב) אין מלאכת מחתך שייך באוכלין וכמו שכתבנו לעיל בסקי"ב. ג) אם מלאכת מחתך הוא דוקא בכלי או אפילו ביד עיין במה שכתבנו בבה"ל דתלוי בכל דבר לפי ענינו דדבר שדרכו לחתכו דוקא בכלי אין חייב כ"א בכלי ודבר שדרכו להפרידו ביד חייב ג"כ אפילו ביד ומסתברא דאיסור דרבנן יש בכל גווני וכמו שכתבנו בבה"ל ע"ש. החותך קיסם בסכין לחצות בו שניו חייב בזה משום תקון כלי לדעת הרא"ש ולדעת הרמב"ם משום מחתך ואפשר דחייב לדידיה שנים.

שאלה רנח: **עצי בשמים תלושים, האם מותר לקטום מהם בידיו או בכלי כדי להריח בהם, ומה הדין אם הם עצים רכים.**

תשובה: עצי בשמים קשים מותר לקטום דווקא ביד, [ודווקא כדי להריח מותר לקטום ביד, אבל לקטום כדי לחצוץ בו שיניו גם בידיו אסור, משום תיקון כלי מדרבנן]. ובכלי אסור לקטום אפילו כדי להריח, גזרה שמא יבוא לקטום בכלי כדי לחצוץ בו שיניו ויעבור על איסור תורה של תיקון כלי. ועצי בשמים רכים מותר לקטום אפילו לחצוץ בו שיניו ואפילו בכלי שהרי ראויים הם למאכל בהמה ואין תיקון כלי במאכל בהמה.

כתב מרן (סימן שכב סעי' ה) מותר לטלטל עצי בשמים להריח בהם ולהניף בהם לחולה ומוללו להריח בו אחד קשים ואחד רכים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יז) ומוללו וכו', צ"ל וקוטמו ומוללו. ומלילה היינו שמוללו בין אצבעותיו כדי להוציא ריחו וקטימה נמי משום זה שמקום הקטימה הוא לח וריחו נודף. והסכימו הרבה אחרונים דהא דמותר לקטום בקשים היינו דוקא ביד אבל לא בכלי אף דהוא קוטם רק כדי להריח ואינו מכוין כלל לעשותה כלי, ולכך אסור לקטום ההדס בסכין, גזירה דלמא אתי לקטום לחצוץ

בו שניו, ובזה חייב כנ"ל בס"ק י"ג. ואפילו ביד אינו מותר לקטום בקשין רק להריח אבל לחצוץ בו שניו אסור לכו"ע. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י סימן שכו (אות יז) אסור לקטום עצי בשמים קשים כדי לחצוץ בהם שיניו, בין ביד בין בכלי. אבל מותר לקטום עצי בשמים אפילו קשים, כדי שיהיה ריחם נודף, או כדי לתת לחבירו להריח בהם, ומכל מקום לא הותר אלא כשקוטם ביד, אבל בסכין אסור. ועצי בשמים רכים מותר לקוטמם אפילו בסכין. [הליכות עולם חלק ד'].

איסור מידה ומשקל

שאלה רנט: האם מותר להטיל גורל בשבת מי יעלה לתורה.

תשובה: אסור להטיל גורל אפילו לדבר מצוה שמא יבואו לידי מידה ומשקל. ודוקא אם מחלק איזה דבר על ידי גורל אסור, אבל אם עושה גורל מי יעלה לתורה מותר. וטוב שלא יעשה באופן שמטיל שמות לקלפי ומושך, אלא יעשה גורל מתוך ספר. ואם עושה על ידי פתקים בקלפי יש לו על מה שיסמוך.

כתב מרן (סימן שכב סעי' ו) המחלק לבני ביתו מנות בשבת יכול להטיל גורל לומר למי שיצא גורל פלוני יהיה חלק פלוני שלו והוא שיהיו החלקים שוים ואינו עושה אלא כדי להשוותם שלא להטיל קנאה ביניהם אבל עם אחרים אסור כיון שמקפידין זה על זה יבואו לידי מדה ומשקל אבל ליתן מנה גדולה כנגד מנה קטנה ולהטיל גורל עליהם אפילו בבני ביתו ובחול אסור משום קוביא ויש אומרים דעם בניו ובני ביתו מותר להטיל גורל אפילו על מנה גדולה כנגד מנה קטנה מפני שאין מקפידים. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ואסור להטיל גורל בשבת אפילו על ידי אינו יהודי (מהרי"ל). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כה) אסור להטיל גורל בשבת - עיין במ"א דאפילו אם הוא דבר מצוה ולא הוי מצי למעבד מאתמול ג"כ אסור בשבת וביו"ט משמע ממ"א דשרי באופן זה ועיין בבה"ל. עוד כתב (ס"ק כד) היינו אם הוא לחלק איזה דבר ואסור אפילו במקום דאתי לאינצויי, אבל להטיל גורל מי יאמר קדיש או מי שיעלה לתורה שרי דהא היו מפיסין בשבת במקדש מי שוחט מי זורק [מ"א] ועיין בנזר הקודש שהביא בשם שבות יעקב ח"ג סי' כ"ד שמשמע שאינו מותר רק להטיל גורל מתוך הספר כנהוג אבל להטיל גורל ע"י פתקאות שנכתבו מע"ש שם כ"א עליו ומטילין בקלפי ומוציאין פתקא מי שיעלה לס"ת אסור וכ"כ בספר החיים. ע"כ. אולם בקיצוש"ע ילקו"י סימן שז (אות ד) כתב, יש נוהגים להטיל גורל בין המתפללים, מי יעלה לספר תורה, וכדומה, על-ידי פתקים שכתובים בהם שמות המתפללים, ומערבבים אותם, ומי שיעלה הפתק ששמו רשום עליו, הוא

יזכה לעלות לספר תורה. ואף על פי שלכתחלה אין ראוי לעשות כן בשבת, מכל מקום המקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו. אך טוב יותר למכור את העליות, כפי שפשט המנהג. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד קצה].

שו"ע סימן שכג

שאלה רס: הלוקח מהחנוני בשבת דבר מאכל או משקה בלי להזכיר לשון מכירה וגם לא שם מידה אלא אומר מלא לי כלי זה, האם מותר לחנוני לתת בכלי המיוחד למידה ולשפוך לתוך כליו של הלוקח.

תשובה: אסור למלא בכלי המיוחד למידה ולשפוך לתוך כליו של חברו ואפילו שאינו מדייק, מפני שזה דרך מקח וממכר של חול. אבל אם לוקח הקונה את כלי המדידה של המוכר עצמו לביתו, או מביא כלי של מידה מביתו והמוכר ממלא לו בו בלא כלי של מידה, מותר, משום שלא ניכרת בזה המדידה שלפעמים משתמשים בכלי המידה עצמו גם שלא לצורך מדידה.

כתב מרן (סימן שכג סעי' א) מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה אפילו הוא מיוחד למדה והני מילי כשנוטל הלוקח מדה של מוכר ומוליכה לביתו ואין צריך לומר אם מביא הלוקח מתוך ביתו ואומר לו מלא לי כלי זה אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אסור. וכתב הרמ"א בהגה: ויש מקילין לומר דכל שאינו מכוין למדה לגמרי שממעט או מוסיף מעט שרי (הגהות אשירי ומרדכי פרק אין צדין) וכן המנהג פשוט למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לכליו של לוקח ועוד יתבאר לך בסמוך טעם המקילין. דין הלואת שבת דינו כמו ביום טוב ועיין לקמן סימן תקל"ה ולעיל סימן ש"ז סעיף י"א. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה, היינו אף דמקח וממכר אסור בשבת ויו"ט ואחד המוכר בפה או במסירה ומשיכה וכן מדידה שאינה של מצוה ג"כ אסור וכנ"ל בסימן ש"ו אפ"ה מותר לומר בלשון זה, שאינו אומר בלשון מכירה מכור לי, ואינו מזכיר שם מדה רק כלי זה סתם. עוד כתב המ"ב (ס"ק ג) כשנוטל הלוקח מדה של מוכר ומוליכה לביתו, אין זה דרך מקח וממכר וגם לא מחזי כעובדין דחול שאף המשקה את חבירו בדרך מתנה דרכו ג"כ לפעמים להשקות בכלי המיוחד למדה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) הנצרך בשבת לרימונים או ביצים, יכול לומר לחנוני תן לי ד' רימונים או ה' ביצים. וכן מותר לומר לבעל החנות את מספר הבקבוקים שהוא צריך, וכן כל כיוצא בזה. וכן מותר לו לומר לחבירו מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד כמה מכיל הכלי. ואפילו אם הוא כלי המיוחד למדידה מותר

ליתן בו. אבל למדוד בכלי המיוחד למדידה ולשפוך לתוך כליו של לוקח, אסור, אף על פי שממעט או מוסיף על המידה ואינו מתייחס אליה. [ילקוט יוסף שבת ד' עמוד י].

שאלה רסא: האם מותר לומר לחברו מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו.

תשובה: מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו, ואף על פי שהוא דיבור חול שהרי אסור למדוד בשבת, על כל פנים כיון שהוא צורך שבת מותר. אבל לא יאמר לו תן לי מדה פלונית שהמדידה אסורה בשבת משום עובדין דחול.

כתב מרן (סימן שכג סעי' ב) מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו (אבל לא יאמר תן לי מדה פלוני) (טור). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ח) מותר לומר ולמחר נמדוד אותו, היינו אף שהמדידה אסור בשבת ויו"ט מ"מ מותר להזכירו ועיין לעיל סימן ש"ז ס"ח דאסור לומר דבר פלוני אעשה למחר מה שאסור לעשות היום ואולי משום שהוא לצורך שבת התירו [פמ"ג]. עוד כתב (ס"ק ט) אבל לא יאמר תן לי מדה פלונית, ואפילו אין קונה ממנו כלל אלא שואל ממנו ואומר השאילני מדה פלונית ג"כ אסור משום מדידה דהוי כעובדין דחול וכנ"ל בסימן ש"ו. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד) הנצרך בשבת לרימונים או ביצים, יכול לומר לחנוני תן לי ד' רימונים או ה' ביצים. וכן מותר לומר לבעל החנות את מספר הבקבוקים שהוא צריך, וכן כל כיוצא בזה. וכן מותר לו לומר לחבירו מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד כמה מכיל הכלי. ואפילו אם הוא כלי המיוחד למדידה מותר ליתן בו. אבל למדוד בכלי המיוחד למדידה ולשפוך לתוך כליו של לוקח, אסור, אף על פי שממעט או מוסיף על המידה ואינו מתייחס אליה. [ילקוט יוסף שבת ד' עמוד י].

שאלה רסב: כשלוקח מחבירו דבר שמחירו ידוע, האם מותר להזכיר את המחיר לומר לו תן לי דבר פלוני בסכום מסויים.

תשובה: אפילו בדבר שמחירו ידוע אסור להזכיר את המחיר, אלא אומר לו תן לי ארבע ביצים או חמש רימונים.

כתב מרן (סימן שכג סעי' ד) מותר לומר לחנוני תן לי ד' ביצים וה' רמונים ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים ולא סכום מדה ולא סכום מנין לומר הרי שיש לך בידי חמשים אגוזים תן לי חמשים אחרים והרי יש לך בידי מאה. וכתב הרמ"א בהגה: וכן בסכום דמים אינו אסור אלא בכהאי גוונא שאומר תן לי בכך וכך דמים ויהיה לך בידי כך וכך אבל בלאו הכי שרי וכן בסכום מדה דוקא בכהאי גוונא אסור אבל בלאו הכי שרי ואף על גב דאסור להזכיר דמים כלל היינו בדבר שאין מקחו ידוע אבל בדבר שידוע רק שאומר לו כמה צריך שרי אם לא שמזכיר לו סכום (אור זרוע והגהות אשירי פרק אין צדין) ואף על גב

שיש מחמירין בדבר זה כבר פשט המנהג במדינות אלו להקל וכסברא הנזכרת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כ) והנה יש כמה אחרונים שסוברין שיש ליזהר מדינא שלא להזכיר שם דמים וכ"ש שם מדה בכל גוונא וכדעת המחבר. ומ"מ אין למחות ביד הנוהג להקל דיש לו ע"מ לסמוך אבל ראוי ונכון מאד להחמיר בדבר שלא להזכיר שם מדה או דמים, ובפרט שיכול לעשות בהיתר שיכול לומר מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו ובדבר ששייך בו מנין יוכל לומר דרך מנין תן לי כך וכך ולא יזכיר שם דמים כלל ולא יבואו לחשבון עד למחר. מה שנוהגין שכותבין מע"ש פלוני הניח כך וכך מעות ופלוני כך וכך ולמחר בשבת כשנותן היין לוקח המוכר מחט ועושה נקבים בנייר כמנין היין שלוקח אסור לעשות כן דהא אסור להסתכל באותו כתב שכתב בו סכום המעות דהוי שטרי הדיוטות. גם עשיית הנקבים בנייר ג"כ אין נכון לכתחלה וה"ה דאסור לכתוב בפתקאות מע"ש סכום מעות ולמחר בשבת כשלוקח היין מניח המוכר את הפתקא במקום ששם האיש כתוב אצלו מכבר דאסור לקרות בפתקאות הללו וכנ"ל ולכן נהגו ליתן גרעין או שאר דבר על שם האיש לסימן וגבאי צדקה אפשר דמותרין בפתקאות ליתן על שם האיש לזכרון משום דהוי חפצי שמים וכמ"ש בסימן ש"ז ומ"מ טוב להחמיר היכא דאפשר בגרעין וכיוצא בזה וכן נהגו הקדמונים [אחרונים]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) הנצרך בשבת למצרכי מזון, מותר לבקש מחנוני שיתן לו המצרכים בשבת, וישלם לו במוצ"ש. וכן מותר לבקש ממנו שיביא מצרכים אלה מהחנות, ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים, ולא שם מדה, [ומ"ש בש"ע סכום מדה, כתב הגר"א שהוא ט"ס], ולא סכום מנין. וגם לא ישקול או ימדוד מה שנותן לו. והדבר פשוט שאם מותקנת מערכת אזעקה בדלת החנות, שאין לפתוח את הדלת בשבת גם לצורך שמחת חתן וכלה, כיון שעל ידי פתיחתה מפעיל באופן אוטומטי את מערכת האזעקה. וכל זה במקומות שיש בהם עירוב, אבל במקומות שאין בהם עירוב, אסור לחנוני ליתן לו מצרכים בשבת, שיש בזה איסור מסייע. וגם במקומותינו שיש עירוב לדידן נכון להחמיר שלא לסמוך עליו, ולא לטלטל כלל ברשות הרבים, אלא על-ידי קטן. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד ז].

הכנה לצורך חול

שאלה רסג: האם מותר להדיח כוסות אחר סעודה שלישית.

תשובה: אסור להדיח כלים אחר סעודה שלישית כיון שאין צריך אותם לשבת נחשב מכין לצורך חול. אבל מותר להדיח כוסות אחר סעודה שלישית, שאין קבע לשתיה ויתכן ויצטרך אותם בשבת. אבל אם ברור לו שלא ישתה עוד, אסור.

כתב מרן (סימן שכג סעי' ד) מדיחים כלים לצורך היום, כגון: שנשאר לו עדיין סעודה לאכול, אבל לאחר סעודה שלישית אין מדיחין. וכלי שתיה מדיחין כל היום שכל היום ראוי לשתיה. וכתב המ"ב (ס"ק כו) מדיחים כלים לצורך היום, אפילו עשר כוסות ואינו צריך אלא לאחת רשאי להדיח כולן דהואיל וראוי לו כל אחת הותרו כולן, וה"ה שמציעין יו"ד מטות. ע"כ. ועיין בהליכות עולם חלק ד (עמוד רצה) שכתב שבקצות השולחן כתב שלאו דוקא כוסות אלא גם צלחות מותר להדיח כולם אם צריך לאחת. אבל מהאורחות חיים משמע שדוקא כלי שתיה מותר ושיש חילוק בין כלי אכילה לשתיה שאין קבע לשתיה, ושיש להחמיר בזה. וכן פסק שם להחמיר לשטוף כלים אם יש לו עוד מערכת כלים נוספת. אולם בחזון עובדיה חלק ו (עמוד ק) השמיט מההלכות חומרא זו בשיש לו מערכת כלים נוספת. ובהערות (עמוד קב) כתב שיש לעיין בזה, וסיים בדברי המקילים. ושאף התוספת שבת שכתב שטוב שלא להדיח באופן שיש לו כלים אחרים, יודה שאם אין לו עוד כלים והותר לו להדיח קצתן הותר לו להדיח כולם. עיי"ש. וכ"כ במנוחת אהבה ח"א (פי"א ס"ד וס"ה) לאסור להדיח בשיש לו עוד כלים נקיים, והתיר להדיח כמה צלחות אף על פי שצריך רק לאחת מהם. עיי"ש. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות חי) כתב, ראוי להחמיר שלא להדיח הכלים שאכל בהם בשבת, לצורך סעודה אחרת, כל שיש לו בארון ביתו מערכת כלים נוספת נקיה שאפשר להשתמש בה לצורך סעודת שבת. [שם עמ' כא]. ע"כ. עוד כתב במ"ב (ס"ק כט) כלי שתיה מדיחים כל היום, ואם ברור לו שלא ישתה עוד שוב אסור להדיח הכוס.

טרחה לצורך בהמה ולהזמין גוי בשבת

שו"ע סימן שכד

שאלה רסד: האם מותר להכשיר לבהמה אוכל שלא היה ראוי לה לאכילה, או לתקן אוכל שהיה ראוי לאכילה ומתקנו יותר.

תשובה: להכשיר לאכילה דבר שאינו ראוי לאכילה, כגון: לחתוך אוכל קשה שאינה יכולה לאוכלו, מותר, משום צער הבהמה. אבל דבר שראוי לאכילה אסור לתקנו שיהיה יותר נוח לבהמה לאוכלו, שאין לטרוח בשבת שלא לצורך.

כתב מרן (סימן שכד סעי' ד) קשין של שבלים שקושרים בשנים או בשלשה מקומות מותר להתירן כדי שתאכל מהן הבהמה. הגה: ויש אומרים דלא שרי להתיר רק בקשר שאינו של קימא (הגהות אלפסי). ע"כ הגה. אבל אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהיו נוחים לאכלם דשווי אוכל בדבר שאינו אוכל מותר

לעשותו אוכל אבל מיטרח באוכלא בדבר שהוא ראוי לאכילה לא טרחינן ביה להכשירו ולתקנו יותר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יג) מותר לעשותו אוכל משום צערא דבהמה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יג) מחתכין נבילה לפני הכלבים אפילו נתנבלה בשבת, בין שהיתה מסוכנת מערב שבת בין שהיתה בריאה. והני מילי בנבילה קשה, שאי אפשר להם לאוכלה בלא שיחתכוה לפניהם, אבל אם היתה הנבילה ראויה לכלבים גם בלא החיתוך, אין לחותכה בשבת, שאין לטרוח בשבת לצורך הבהמה בדבר שיכולה לאוכלו כמות שהוא. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד מד].

שאלה רסה: מה הדין לתת בשבת פירורי לחם לציפורים כמו שנהגו בשבת שירה.

תשובה: אסור לתת פירורי לחם לציפורים, כיון שאין מזונתיהם מוטלים עליך, והוא טרחה שלא לצורך. ומה שנהגו לתת לציפורים בשבת שירה הנוהגים כן יש להם על מה שיסמוכו.

כתב מרן (סימן שכד סעי' יא) אין נותנין מים ולא מזונות לפני דבורים ולא לפני יוני שובך ויוני עליה ולא לפני חזיר אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולים ויוני בייתות וכן לפני כלב שמזונותיו עליך. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כט) אפילו שהדבורים שלו כיון שהמזונות מצויים להם בשדה הוי טרחה שלא לצורך. עוד כתב (ס"ק לא) נותנים לפני כלב, ואפילו כלב שאינו מגדלו בביתו מותר דמצוה קצת ג"כ ליתן לו מזונות כמו שאחז"ל שחס הקדוש ברוך הוא עליו לפי שמזונותיו מועטין ומשהה אכילתו במעיו שלא יתעכל ג' ימים ועיין בא"ר. ולפני כלב רע אסור כמו לפני חזיר דאסור משום דאסור לגדל חזירים וכלב רע [אחרונים]. יש נוהגין ליתן חטים לפני עופות בשבת שירה ואינו נכון שהרי אין מזונותן עליך. ע"כ. אולם בילקו"י (אות יד) כתב, יש נוהגים לתת חיטים לפני הצפורים בשבת שירה, ואף שיש אוסרים, מכל מקום הנוהגים כן יש להם על מה שיסמוכו, ומנהגם של ישראל תורה הוא. [ילקו''י שבת ד' עמוד מה].

שו"ע סימן שכה

שאלה רסו: האם מותר להזמין גוי לאכול עמו בשבת וביום טוב.

תשובה: מותר להזמין גוי לשבת, שאין חשש שיבשל בשביל הגוי בשבת. אבל ביום טוב שמותר לבשל לישראל יש חשש שכמבשל לעצמו יבשל בשביל הגוי, ואסור לבשל לגוי ביום טוב שכתוב "יעשה לכם" לכם ולא לגויים. וטוב להחמיר אף בשבת שלא יזמין את הגוי לאכול בביתו.

כתב מרן (סימן שכה סעי' א) מותר לזמן עכו''ם בשבת. ומותר ליתן מזונות לפניו בחצר לאכלן ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו, ודוקא שהעכו''ם בחצר אבל אם עומד בחוץ ופשט

ידו לפנים שידוע הוא שיוציאנו או ליתן לו שאר חפצים שדרך להוציא אסור אפילו אם עומד בפנים אפילו אם החפצים של עכו"ם שהרואה אינו יודע שהחפצים של עכו"ם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) מותר לזמן א"י בשבת אף דביו"ט אסור לזמן א"י לאכול עמו גזירה שמא ירבה לבשל בשבילו כדלקמן בסימן תקי"ב בשבת דאין לחוש לזה שרי. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י סימן תקיב (אות א) אסור לבשל לצורך גוי ביום טוב, שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה "לכם", לכם ולא לגויים. ואסור לבשל גם לצורך קראים ביום טוב. וכן אסור לבשל לצורך ישראל שמחלל שבת בפרהסיא. לפיכך אסור להזמינו לסעוד עמו סעודות יום טוב, גזרה שמא יבשל בשבילו [בקדרה בפני עצמה]. ואם בא גוי או קראי או מחלל שבת בפרהסיא לבקרו ביום טוב יש אומרים שמותר לעשות קפה הרבה בבת אחת, באופן שישתה עימו גם בעל הבית. והנכון להחמיר, אפילו אם מקדים שתייתם לשתיית הגוי. [חזון עובדיה על הלכות יום טוב עמוד מ', הליכות עולם ח"ב עמוד יח, והדר ביה ממ"ש בקול סיני, ובילקו"י מועדים עמוד תפו]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות א) וכתב וטוב להחמיר אף בשבת שלא יזמין את הגוי לאכול בביתו.

הנאה ממעשה גוי

שאלה רסז: גוי שאפה פת לעצמו בשבת האם מותר לישראל לאכול ממנה.

תשובה: הפת אסורה בשבת, כיון שבדבר אכילה יש חשש שאם נתיר לו לאכול ממעשה הגוי יאמר לגוי שיבשל לו או יאפה לו עוד פת. ובשעת הדחק, או לצורך מצוה כגון: סעודת ברית מילה, או לצורך ברכת המוציא, יש לסמוך על המתירים שלא חוששים שיאמר לו.

כתב מרן (סימן שכה סעי' ד) פת שאפה עכו"ם לעצמו בשבת יש אוסרים ויש מתירים ובשעת הדחק או לצורך מצוה כגון סעודת ברית מילה או לצורך ברכת המוציא יש לסמוך על המתירים. וכתב הרמ"א בהגה: אבל אסור ליתן לו מעות מערב שבת ושיתן לו הפת בשבת דאז אדעתא דישראל קא עביד (רבינו ירוחם חלק א'). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק טז) יש אוסרים שמא היתה ביה"ש קמח או עיסה שאינו ראוי לכוס ואיתקצאי לביה"ש. ואפילו אם נאמר דהיו אז חטים דראוי לכוס מ"מ אין ראוים לאכול באותו ענין שנעשו לבסוף לאחר שנעשה בו איסורא דאורייתא שנעשה לחם והו"ל נולד. ויש שאוסרין מטעם אחר שמא יאמר לא"י לבשל, ואף על גב דא"י שהדליק נר לעצמו לא גזרינן כמ"ש סימן רע"ו, במידי דאכילה דלהוט ביותר גזרינן טפי. וכתב המ"א בסימן

תקי"ז דמדברי המחבר שם משמע דס"ל כטעם הזה. עוד כתב (ס"ק יז) ויש מתירין דלא מחלקי בין מידי דבר אכילה ללאו בר אכילה כיון שמ"מ עשהו בשביל עצמו ולענין מוקצה ס"ל כיון שהיה יכולת ביד הא"י לגמרו אין ע"ז שם מוקצה ונולד. כתב ב"י בשם או"ז שלדברי הכל אם בישל או אפה עבד ישראל בשבת אפילו לצורך עצמו ואפילו בשבת ראשונה ובפעם ראשונה שאין העבד יודע אם אדונו יאכל מזה אם לאו אפ"ה אסור מפני שהוא מכירו ומרגילו לשבת אחרת ע"ש שהביא לזה ראיה מתוספתא ועיין לקמן בסי"א מה שנכתוב בזה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) לפיכך מה שיש נוהגים שהשפחה מכינה קפה או תה לבני הבית ע"י הדלקת הגז ושאר חילולי שבת, יש להוכיחם שהדבר אסור, ושאסור להם ליהנות מזה בשבת. ואם השפחה הרתיחה מים לצורך עצמה, ונותר מהמים, יש אומרים שגם בזה אסור לישראל לשתות ממים אלה, שבכל דבר של אכילה או שתיה יש לחוש שמא יבואו לומר לגוי בפירוש שיבשל בשבת. ויש אומרים שלא החמירו בזה אלא בפת שאפאה הגוי, שיש לחוש שמא בבין השמשות היה הלחם עדיין קמח ויש בו דין מוקצה, אבל בבישול מים וכדומה אין לאסור את המים אם בישלם העכו"ם לצורך עצמו. ובפרט שיש מתירים גם בפת. ובשעת הדחק או לצורך מצוה, יש להקל לשתות ממים אלה [שנותרו מהמים שהרתיחה לצורך עצמה]. [ילקו"י שבת ד' עמ' מח]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ח) וכתב ששעת הדחק היינו כגון שאין לו פת, וגם אינו יכול לשאול מחבירו, וכגון שהוא גר יחידי במקום שאין שם יהודים. וכן יש להקל לקחת פת מנחתום גוי שאפאה בשבת, כשאין לו פת לצורך לחם משנה.

שאלה רסח: גוי שקטף פירות בשבת לעצמו, האם מותר לישראל לאכול מהם.

תשובה: אסור לישראל לאכול מהם בשבת, משום שהם מוקצה שהרי היו מחוברים בבין השמשות, ולערב מותרים מיד במוצאי שבת. ועוד אסורים מהטעם של שמא יעלה ויתלוש כדין פירות שנשרו בשבת. ואפילו ספק אם קטף הגוי בשבת אסורים, משום שיש להם מתירים ומותר לאוכלם במוצאי שבת.

כתב מרן (סימן שכה סעי' ה) עכו"ם שצד דגים או ליקט פירות לעצמו אסורים לישראל ואפילו ספק אם לקטן או צדן היום אסורים בו ביום אבל לערב מותרים מיד אפילו אם ודאי לקטן וצדן היום. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כא) שצד דגים בזה כו"ע מודו דאסור משום דהוא ודאי מוקצה שנצודו בשבת ולא היו מזומנים מאתמול [וכ"ש האוסרין גם בפת בס"ד] ולאו דוקא שצדן א"י דה"ה אם נצודו מאליהן בשבת בהמצודה שפרסו מע"ש. [כוונתו לחלק בין פת שאפה הגוי לעצמו, לבין דגים שצד הגוי ופירות שקטף בשבת

לעצמו, שבפת לא אסר מרן משום מוקצה אף על פי שהיתה הפת בבין השמשות קמח שאינו ראוי לאכילה, דאמרינן דהוי גמרו בידי אדם שהגוי יכול לאפות את הפת, ודומה לקדרות הרותחות בבין השמשות אע"פ שהם מוקצה בבין השמשות כיון שהם יתוקנו בודאי בשבת, לא מקצה האדם את דעתו מהם. מה שאין כן בדגים ופירות שלא היו מזומנים בביתו של הגוי בבין השמשות וצריך מעשה של צידה או לקיטה לא נחשב כגמרו בידי אדם. אולם תינח צידה שהדג לא היה תחת ידו של הגוי ונחשב לגמרו בידי שמים במה שבא למצודה אבל הפירות הרי היו מזומנים לו ולמה נחשב גמרו בידי שמים. וראינו שהב"י שהקשה כן וכתב "ומכל מקום יש לדקדק בדברי הרא"ש שכתב בפת שאפה הגוי דלא הוי מוקצה משום דהוי גמרו בידי אדם, דהא גוי שהביא דורון לישראל מדבר שיש במינו במחובר הוי גמרו בידי אדם, שהרי על ידי אדם נלקטים, ואפילו הכי אסור. ושמא יש לומר דשאני התם דאפשר ליגמר שלא על ידי אדם, כגון שיפלו מאליהם, אי לכך כי ליקטם אדם נמי אסורים. מה שאין כן בטחינה שאי אפשר לעשות אלא על ידי אדם". ע"כ. ותמהו האחרונים מה בכך שיכול הפרי ליפול מאליו, הרי הגוי יכול לקטוף והוי גמרו בידי אדם.

ונראה כוונת הב"י לחלק בין פרי שהיה מחובר בבין השמשות לפת שאפה הגוי, שבפרי יש אופן שהוא אסור משום גמרו בידי שמים כגון שהוא שייך לישראל ונשר בשבת הוא מוקצה כיון שלא קטף אותו מערב שבת נחשב שדחאו בידים וגם הסיח דעתו ממנו מהאפשרות שהוא יפול מאליו כיון שהנפילה נחשבת לגמרו בידי שמים, על כן אנו אוסרים את כל הפירות שהיו מחוברים בבין השמשות משום לא פלוג אפילו שאצל הגוי הקטיפה היא גמרו בידי אדם. מה שאין כן בפת שאין אצלה אופן שהיא תהיה מוקצה אצל הישראל משום גמרו בידי שמים לא שייך לומר בה לא פלוג ולא אסרו אם אפה הגוי כיון שגמרו בידי אדם. וזה מה שכתב רש"י ביצה כד: נכרי שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחובר אסורין. משום מוקצה ואפילו לרבי שמעון יש מוקצה בגרוגרות וצמוקים, ומחובר כגרוגרות וצמוקים דמי מדלא לקטן מאתמול אקצינהו מדעתיה, ולא תחלוק במחובר בין שלו בין של נכרי. ע"כ. והוסיף הרב אברהם אסייג שליט"א שגם צנון וכיוצא שתלש הגוי בשבת אסור מהטעם שיש לו דמיון של גמרו בידי שמים, אף שלא שייך אצלו שיפול מאליו בשבת, אבל שייך אצלו שיסיים את יניקתו מהארץ בשבת ושוב אין בו איסור תלישה ואצל ישראל הוי גמרו בידי שמים, ועל כן אמרינן לא פלוג]. עוד כתב המ"ב (ס"ק כב) או ליקט פירות אסורין, ג"כ משום מוקצה דמחוברין היו ביה"ש וגם דגזרינן בזה שמא יעלה ויתלוש כמו שגזרו על פירות הנושרין בשבת כדלעיל

בסימן שכ"ב [משום דאדם להוט אחריהן וגם בקל הוא לתולשן] וה"ה כאן שנתלשו ע"י א"י דלא גריעי דשניהן נתלשו שלא ע"י ישראל. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י בהלכות יו"ט סימן תקיח (אות ז) נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש ממין הדורון במחובר או שמחוסר צידה, אסור לאכול אותו בו ביום, אפילו לאחרים, שלא הובא בשבילם, ואפילו בטלטול אסור, שכיון שאינו ראוי לאכילה נחשב למוקצה. ובמוצאי יום טוב הראשון, אפילו הוא ליל יום טוב שני בחוץ לארץ, מותר מיד באכילה, וצריך להמתין בכדי שיעשו. וכן אם הובא ביום טוב שני צריך להמתין במוצאי יום טוב בכדי שיעשו. אבל בשני ימים של ראש השנה, אפילו הובא ביום טוב ראשון של ראש השנה, צריך להמתין עד מוצאי יום טוב השני בכדי שיעשו. וכן ביום טוב הסמוך לשבת, צריך להמתין עד מוצאי שבת בכדי שיעשו. ושיעור כדי שיעשו הוא כדי שילך הנכרי למקום ההוא שליקט ויגמור המלאכה ויחזור לכאן, ואם יש ספק מהיכן הביאו, שיעורו כדי שיביאנו מרחוק אלפיים אמה שהוא חוץ לתחום. [חזון עובדיה הלכות יום טוב עמוד פב]. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יג) וכתב שכן הדין אם סחט הגוי פרי בשבת ועשה ממנו משקה, אפילו עשה כן לצורך עצמו או לצורך גויים אחרים, אסור ליהודי לשתות משקה זה בשבת.

שאלה רסט: דבר שאין בו חשש צידה ומחובר והביאו הגוי מחוץ לתחום, מה הדין כשהביאו בשביל ישראל, או הביאו בשביל עצמו.

תשובה: אם הביא הגוי בשביל ישראל אסור באכילה, ומותר בטילטול, ובמוצאי שבת מותר באכילה לאחר שיעבור הזמן שארך לגוי להביאו בשבת. ולאחרים מותר אפילו באכילה בשבת. ואם הביא הגוי בשביל עצמו, מותר לישראל באכילה בשבת, כיון שאיסור תחומין דרבנן.

כתב מרן (סימן שכה סעי' ח) דבר שאין בו חשש צידה ומחובר אלא שהובא מחוץ לתחום אם הביאו העכו"ם לעצמו מותר אפילו בו ביום ואם הביאו בשביל ישראל מותר לטלטל אפילו מי שהובא בשבילו אבל לאכול אסור בו ביום למי שהובא בשבילו ולערב בכדי שיעשו. הגה: ויש אומרים דאין הלילה עולה מן החשבון רק צריך להמתין ביום ראשון בכדי שיעשו (סמ"ק ומרדכי סוף פרק כל כתבי). ולאחרים מותר בו ביום. ע"כ הגה. ויש אומרים דלמי שהובא בשבילו מותר לערב מיד והא דשרי לישראל לטלטל אפילו כשהביאו העכו"ם לעצמו דוקא בתוך ד' אמות או בתוך העיר אם היא מוקפת חומה והוא שתהא מוקפת לדירה דהיינו שישבה ולבסוף הוקפה וסתם עיירות מוקפות לדירה וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה (ועיין לקמן סימן ת"א). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לו)

מותר לטלטל אפילו למי שהובא בשבילו, דהא מחמת עצמן אין בהן איסור מוקצה שלא נצודו בשבת ואף דבאכילה אסורין לאותו ישראל כיון שלישראל אחר מותרין אין עליהם שם מוקצה דהא ראוים לישראל אחר [הרא"ש]. עוד כתב (ס"ק לט) בכדי שיעשו, הכל לפי הענין שנעשה מלאכה בשבת דאם הביא הא"י דרך רכיבה על הסוס צריך לשער ג"כ באופן זה. ואם הביא ממקום רחוק הרבה ושהה ג' ימים א"צ להמתין רק יום אחד כנגד הזמן שהלך בשבת והיינו בידוע מאיזה מקום הביא אבל כשאין ידוע משערינן לעולם כמו שהביאן חוץ לתחום. עוד כתב (ס"ק מא) ולאחרים מותר בו ביום דבתחומין דרבנן לא אסרו לאחרים רק למי שהובאו בשבילו וכן בשאר איסור דרבנן כדלקמיה בס"י [ואם הביא גם דרך ר"ה עיין לקמן סי"ד סקע"ה] ואפילו בתחומין די"ב מיל להסוברין דהיא דאורייתא כיון שאינו מפורש בקרא לא החמירו בו [מ"א בשם תה"ד בסימן תקט"ו]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י בהלכות יו"ט סימן תקיח (אות ט) אם הביא הנכרי דורון מדברים שאין במינם במחובר לקרקע, אלא שהובאו מחוץ לתחום, אסורים באכילה למי שהובאו בשבילו ולכל בני ביתו, ומותרים בטלטול. ולערב מותרים גם למי שהובאו בשבילו בכדי שיעשו. אבל לאחרים מותר להם אפילו לאוכלם ביום טוב, שכיון שאיסור תחומין מדרבנן, לא החמירו חכמים לאוסרם לאחרים. (רש"י ביצה כה.). ואם הזמין אורחים ליום טוב, כיון שהם סמוכים על שלחנו, הרי הם נחשבים כבני ביתו לאותו יום טוב. [כמ"ש בעירובין (מ.) מאן דלא אכל סבר כל דאתי לבי ריש גלותא אדעתא דכולהו רבנן אתי]. ואם נזדמנו לו במקרה, אף על פי שלא יאכלו אצלו ממה שהביא הנכרי מחוץ לתחום, מכל מקום מותר להם ליטול ולאכול בביתם, שהרי הבא לישראל זה מותר לישראל אחר.[שו"ת הרדב"ז ח"א סי' תקסב]. ע"כ וכ"כ בהלכה ברורה (אות חי והלאה).

שאלה ער: גוי שהדליק אור בחדרו של ישראל והלך לו, האם מותר ליהנות מאור זה.

תשובה: אסור ליהנות מהאור כיון שניכר הדבר שעשה הגוי בשביל ישראל.

כתב מרן (סימן שכה סעי' יב) אף על פי שאינו מכירו אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה או אפילו אם אינו אומר כן אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל עושה כגון שהדליק נר בבית שישראל בו והלך לו העכו"ם אסור. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ע) והלך לו הגוי, ולא נשתמש בו מאומה ומשמע דאם לא היה הא"י הולך היה מותר לישראל להשתמש תיכף משהדליק הנר אף קודם שהשתמש בו הא"י משום דתלינן דמסתמא הדליק אדעתא שישתמש בו אח"כ ועיין בעו"ש ובבה"ל בס"י ד"ה להשקות. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) עכו"ם שעשה מלאכה בשבת לצורך ישראל, אסור לישראל

ליהנות מאותה מלאכה בשבת, אף אם לא ציוהו על כך. ואף אם אין העכו"ם מכיר את הישראל אך אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה, אסור ליהנות ממלאכתו בשבת. ואפילו אם אינו אומר בפירוש שעושה לצורך ישראל, אך מעשיו מוכיחים שעושה לצרכו, גם כן אסור ליהנות ממלאכתו בשבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד מח]. וכ"כ בהלכה ברורה (אות לה).

שאלה רעא: גוי שהביא איזה דבר לישראל דרך כרמלית, האם מותר ליהנות ממנו בשבת.

תשובה: אסור ליהנות ממנו בשבת, ובמוצאי שבת מותר מיד. ואף על פי שהולכה בכרמלית היא איסור דרבנן ובאיסור דרבנן צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, הקילו בכרמלית בתוך התחום, כיון שהביא ממקום קרוב אין בזה הנאה כל כך. ולאחרים מותר אפילו בתוך השבת.

כתב מרן (סימן שכה סעי' טו) עכו"ם שהביא בשבת חלילין (פירוש כלי כגון חלילים שקולם מעורר הבכי) לספוד בהם ישראל לא יספוד בהם לא הוא ולא אחרים עד שימתין לערב בכדי שיבואו ממקום קרוב ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאם בשבת ימתין לערב כדי שיבואו מאותו מקום ואחר כך מותרים בין לו ובין לאחרים והני מילי כשהביאם דרך רשות הרבים אבל אם לא הביאם אלא דרך כרמלית כיון שלא נעשה בהם איסור תורה אינו צריך להמתין כדי שיבואו אלא מותרים לערב מיד. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק עט) וה"מ כשהביאם דרך רשות הרבים, קאי אתוך התחום לכך מותר כשהביאן דרך כרמלית אפילו לו לערב מיד דאם היה מחוץ לתחום אפילו דרך כרמלית היה אסור לו בכדי שיביאו ולאחרים מיד וכמו שסתם לקמן בסימן תקט"ו ס"ה ואף דעל כרמלית יש ג"כ איסור דרבנן כמו על תחומין מ"מ הקילו בו משום שאינו מתהנה כ"כ בהבאת הא"י מתוך התחום. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות מב).

רחיצה בשבת

שו"ע סימן שכו

שאלה ערב: מים חמים שהוחמו מערב שבת האם מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו, ומה הדין בחמי טבריה.

תשובה: מותר לרחוץ מיעוט גופו בשבת בחמין שהוחמו מערב שבת, ולא גזרו בזה שיבא לחמם בשבת. אבל רוב גופו אסור. ובחמי טבריה ושאר מעיינות חמים מותר לרחוץ אפילו כל גופו בקרקע אבל לא בכלי שדומה לרחיצה בחמי האור. וכן במים צוננים מותר

לרחוץ כל הגוף. ובוילר שיש בו מים חמים שהיד סולדת בו אין להשתמש בו, משום שבפתיחת הברז נכנסים מים חמים ומתבשלים שם. ובדוד שמש אין בפתיחת הברז איסור בישול, ודינו כדין מים שהוחמו מערב שבת שמותר לרחוץ בהם מיעוט גופו.

כתב מרן (סימן שכו סעי' א) אסור לרחוץ כל גופו אפילו כל אבר ואבר לבד אפילו במים שהוחמו מערב שבת בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתתף אסור אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו. הגה: או שאר איברים כל שאינו רוחץ כל גופו (בית יוסף בשם הרא"ש פרק תינוקות). ע"כ הגה. והני מילי בחמי האור אבל בחמי טבריא מותר לרחוץ אפילו כל גופו יחד ואין צריך לומר בצוננין והא דשרי בחמי טבריא דוקא בקרקע אבל בכלי לא דאתי לאיחלופי בחמי האור. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א ב) אסור לרחוץ כל גופו, גזירה שמא יבוא עי"ז להחם בשבת. וה"ה רוב גופו דרובו ככולו. עוד כתב (ס"ק ז) לפיכך במקום שנוהגין להחם המקוה צריך ליזהר שלא יהיה רק פושרין דאל"כ אסור לטבול בו [ח"א] ועיין בקרבן נתנאל פרק במה מדליקין סי' כ"ד ובתשו' נו"ב מ"ת סי' כ"ד. עוד כתב (ס"ק ח) בחמי טבריא וה"ה שארי מעינות חמין לא גזרו עליהן איסור רחיצה ועיין לקמן בסימן שכ"ח במ"א סקמ"ט דבמקום שאין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה אסור לרחוץ בהן בשבת וע"ש מה שכתבנו בזה. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) אסור להתרחץ בשבת במים חמים כל גופו, אפילו אם רוחץ אבר אבר לבדו, ואפילו אם הוחמו מערב-שבת. וכן אסור להתרחץ במים שהוחמו מאליהם בשבת על ידי ה"דוד שמש". וגם אם אינו רוחץ את כל גופו, אלא רק את רובו, גם כן אסור, דרוב הגוף נחשב כרוחץ את כל הגוף ואסור. ואפילו אם המים פושרים אין להתרחץ בהם בשבת. ואין הבדל בין אם נכנס לאמבטיה מלאה מים חמים, לבין אם עומד מתחת למקלחת של מים חמים. ואולם מקצת גופו כגון פניו ידיו ורגליו, מותר לרחוץ בחמין בשבת, וראה להלן סעיף ג'. [ילקו"י שבת כרך ד' סימן שכו, עמוד נה]. ע"כ. ועיין בחזון עובדיה חלק ו (עמוד פז) שמותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים שהוחמו בדוד שמש אפילו אם נכנסו לדוד והתחממו בשבת. ועיין בחלק ד (עמוד תה) שהמים החמים שבדוד הם תולדות החמה ואסור מדרבנן לבשל בהם אטו תולדות האור וכיון דהוי פסיק רישא בדרבנן בדבר שאינו אלא משום גזירה, יש להקל. ולגבי בויילר חשמלי כתב שטוב להחמיר ובמקורות כתב שיש להקל לצורך חולה שאין בו סכנה.

שאלה רעג: האם מותר להזיע בחמי טבריה.

תשובה: מותר לרחוץ בחמי טבריה אפילו שהמקום מקורה והוא מזיע שם, שלא אסרו להזיע אלא במקום שאסור לרחוץ שם, ובחמי טבריה אין איסור רחיצה.

כתב מרן (סימן שכו סעי' ב) יש אומרים דהא דשרי בחמי טבריא דוקא כשאין המקום מקורה אבל אם המקום מקורה אסור משום דאתי לידי זיעה ואסור ויש אומרים דמותר להזיע בחמי טבריה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י) אם המקום מקורה היינו דמשום שהוא מקורה נפיש הבלא ואתי לידי זיעה ע"י הרחיצה וזיעה אסור כדלקמן בסי"ב. עוד כתב (ס"ק יא) מותר להזיע דלא אסרו זיעה אלא במקום שהרחיצה אסורה ולכן מותר הרחיצה אפילו במקום מקורה ויש לסמוך על דעה זו [מא"ר].

שאלה רעד: **הטמין מים מערב שבת בחמי טבריה, האם מותר לשטוף בהם ידיו.**

תשובה: אסור להטמין מים בערב שבת בדבר המוסיף הבל, ואם הטמין אסור לרחוץ בהם אפילו ידיו.

כתב מרן (סימן שכו סעי' ב) אמת המים שהיא חמה אסור להמשיך לתוכה אפילו מערב שבת סילון (פירוש צינור מרזב וסילון דבר אחד הם) של צונן ופי הסילון יוצא חוץ לאמה ומימיו נשפכים לעוקא (פירוש גומא) שבקרקע ואם המשיכו אסורים אפילו המים שנכנסו לה מערב שבת ברחיצה ובשתיה כאלו הוחמו בשבת. ואם הביא סילון של מים מערב יום טוב, ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יד) ומיירי שסתם פי הסילון שהונח מבע"י ונתמלא בצוננים ונשאר מונח מוטמן עד יום השבת שאז פותחין פי מוצאו שישפכו מימיו להעוקא שבקרקע והם לא הוחמו בשבת אלא מבע"י רק שהיו מוטמנים בשבת אפ"ה אסורים ככל הטמנה במוסיף הבל שאסור אף בדיעבד [בית מאיר]. עוד כתב (ס"ק טו) כאלו הוחמו בשבת, ר"ל ואפילו לרחוץ בהן ידיו אסור וכנ"ל.

שאלה ערה: **האם מותר לאדם לטבול מטומאתו בשבת.**

תשובה: פשט המנהג להתיר לאדם לטבול מטומאתו בשבת, אך יזהר מאד שלא יבוא לידי סחיטה שהוא איסור גמור. וכן לא יטבול במים חמים.

כתב מרן (סימן שכו סעי' ח) אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כד) אדם מותר לטבול, ר"ל אף על גב דכלי אסור להטבילו ולטהרו מטומאתו בשבת ויו"ט מפני שנראה כמתקן הכלי עי"ז אדם שאני מפני שהוא נראה כמצנן עצמו במים ואפילו אם העת קר וגם המים סרוחים שאין דרך לרחוץ בהם מ"מ לפעמים כשאדם בא מן הדרך ומלוכלך בטיט וצואה הדרך לרחוץ אף באלו וע"כ מותר אפי' היה יכול לטבול קודם השבת. ונוהגות הנשים שאינן טובלות שלא בזמנן בשבת וכתבו הפוסקים דיפה נהגו משום דכיון דסוף סוף המנהג בזמננו לאסור בשבת לרחוץ כל הגוף אפילו בצונן וכנ"ל א"כ ניכר דהוא משום טבילה ומחזי כמתקן וכתבו האחרונים דמ"מ נראה דמותר

לטבול לקריו כיון דנתבטל התקנה ומותר בתורה ובתפלה אפילו קודם טבילה וכנ"ל בסי' פ"ח א"כ לא מחזי כמתקן ע"י הטבילה ועיין במש"כ בביאור הלכה דיש מחמירין וסוברין דאין לחלק בין טבילת קרי לשאר טומאות ומי שנוהג להקל אין למחות בידו כי רוב האחרונים סותמין להקל בזה ועכ"פ בנטמא בשבת ויו"ט גופא נראה בודאי דאין להחמיר וכן נתפשט המנהג להתיר אך יזהר מאד שלא יבוא לידי סחיטה דהוא איסור גמור. עוד כתב (ס"ק ז) במקום שנוהגין להחם המקוה צריך ליזהר שלא יהיה רק פושרין דאל"כ אסור לטבול בו [ח"א] ועיין בקרבן נתנאל פרק במה מדליקין סי' כ"ד ובתשו' נו"ב מ"ת סי' כ"ד. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות י) מותר לטבול במקוה בשבת במים צוננים, אך יזהר שלא יבא לידי סחיטת השיער, או המגבת. אבל במים פושרים אין להקל לטבול בשבת. ועדיף שלא יטבול בכלל בשבת מאשר יכניס עצמו בחשש איסור שבות בגלל מנהג טוב שאינו חיוב מעיקר ההלכה. ועל כל פנים אין למחות בחזקה ביד המקילים לטבול במים פושרים בשבת. [ילקו"י שבת ד' עמ' סו].

רפואה בשבת ופיקוח נפש

שו"ע סימן שכז

שאלה רעו: האם מותר לסוך שמן על העור לצורך רפואה.

תשובה: אסור לסוך שמן לצורך רפואה. ובמקום שרגילים למשוח את הידים בשמן לתענוג, אין איסור למשוח ידיו בשבת אף שעור ידיו סדוק ומתרפא במשיחת השמן, שהרי לא ניכר שעושה לשם רפואה.

כתב מרן (סימן שכז סעי' א) החושש במתניו לא יסוך שמן וחומץ אבל סך הוא שמן לבדו אבל לא בשמן ורד משום דמוכחא מלתא דלרפואה קא עביד ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורד ודרך בני אדם לסוכו אפילו בלא רפואה מותר. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ובמקום שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה בכל שמן אסור (בית יוסף). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) במקום שאין נוהגים לסוך בכל שמן אסור, ומשו"ה אסור לסוך בשמן במדינותינו הראש שיש בו חטטין וכן אם יש לו נפח בכל מקום שהוא אסור לסוך בשמן במדינותינו. ובחלב ושומן אסור בכל מקום משום דניתך ונימס והוי נולד וכדלעיל בסימן שכ"ו ס"י בהג"ה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג) מותר לאדם לסוך את ידיו בשבת בשמן לתענוג, ואם עורו סדוק בגב היד, אם הוא רגיל למשוח שמן, אין בזה איסור רפואה בשבת, אבל אם אינו רגיל בזה, אין לו למרוח על ידו שמן וכדומה, משום איסור רפואה בשבת. [ילקוט יוסף שבת ד' עמוד עט. ועיין בהליכות עולם ח"ד עמו' ר. ודו"ק].

שו"ע סימן שכח

שאלה רעז: מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, האם מותר לומר לגוי שיעשה לו רפואה בדברים שהם אסורים מדרבנן.

תשובה: אסור לומר לגוי לעשות רפואה למי שיש לו מיחוש בעלמא, ואפילו שיש בעשייתה רק איסור דרבנן. ורק לחולה שאין בו סכנה שנפל למשכב, מותר לומר לגוי לעשות לו אפילו מלאכה דאוריתא.

כתב מרן (סימן שכח סעי' א) מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא אסור לעשות לו שום רפואה ואפילו על ידי עכו"ם גזירה משום שחיקת סממנים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג) אסור אפילו ע"י א"י היינו אפילו דברים שהוא רק משום שבות ג"כ אסור על ידו כיון שהוא רק מיחוש בעלמא. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יז) אם יש צורך לחלל את השבת עבור חולה שאין בו סכנה, מותר לעשות לו כל צרכיו על ידי גוי, אפילו אם הגוי עושה מלאכות האסורות מן התורה. ובלבד שיהיה חולה שנפל למשכב ולא הסובל ממיחוש בעלמא. ולכן אם צריך להכין תרופה לחולה, מותר לומר לגוי בשבת שיכין את התרופה אם צריך לאותם דברים בשבת עצמה, וכן אם יש צורך להכין לחולה תה חם, וכדומה, מותר לצוות לגוי שיכין תה עבור החולה. וכן אם יש צורך לבשל ולאפות לחולה, עושים כן על ידי גוי. ואין הבדל בין אם יש שם סכנת אבר או אם אין שם סכנת אבר, שבכל אופן התירו על ידי גוי, ואף שאמירה לגוי שבות, במקום חולי לא אסרו. אבל ישראל לא יחלל את השבת לצורך חולה שאין בו סכנה במלאכות דאורייתא, וכמבואר לעיל. ובמלאכות דרבנן ראה סעיף א'. [ילקו"י שבת כרך ד' עמוד קא].

שאלה רעח: מי שיש לו כאב שיניים חזק מחמת דלקת וחלה כל גופו ולא נפל למשכב, האם מחללים עליו את השבת. ומה הדין לעקור את השן.

תשובה: כל שהוא מהשניים ולפנים, והשניים בכלל, נחשב מכה פנימית של חלל הגוף, ומחללין עליו את השבת על ידי ישראל כדין חולה שיש בו סכנה. אבל לעקור את השן מותר רק על ידי גוי, כיון שאין ודאות שיתרפא, ואדרבא לפעמים על ידי זה בא לידי סכנה.

כתב מרן (סימן שכח סעי' ג) כל מכה של חלל דהיינו מהשינים ולפנים ושינים עצמם בכלל מחללין עליה את השבת ודוקא שנתקלקל אחד מהאברים הפנימים מחמת מכה או בועה וכיוצא בזה אבל מיחושים אין נקראים מכה. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: מיהו מי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו אומר לעכו"ם להוציאו (בית יוסף בשם אורחות

חיים ואיסור והיתר הארוך). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ח) ושינים עצמם בכלל, דהיינו היכי דכאיב ליה טובא וחלה כל גופו עי"ז אף שלא נפל למשכב [לאפוקי חששא בעלמא בשיניו איננו בכלל זה וכדלקמן בסל"ב] וכ"ש מחלת צפידנא שמתחלת בפה ומסיימת בבני מעיים וסימנה כשנותן כלום לתוך פיו סביבות השיניים יוצאין מבין השיניים דם דמחללין עליה השבת והפרש יש בינייהו דבצפידנא אפילו החולה והרופא אומרים א"צ לחילול אמרינן דאין בקיאין בזה כי מקובל ביד חז"ל שסכנה היא ובשאר כאב השיניים דחשיב כמכה של חלל בסתם מחללין וכשאומר הרופא או החולה שא"צ אין מחללין וכדלקמיה בס"ד [פמ"ג]. עוד כתב (ס"ק י) מי שחוששש בשיניו ומצטער עליו להוציאו, היינו דכאיב ליה טובא ומצטער כ"כ עד שחלה כל גופו עי"ז אף שאינו נופל למשכב וכדלקמן סי"ז ועיין בביאור הלכה ואף דמתחלה מבואר דחולי השיניים מקרי של חלל מ"מ אינו מותר ההוצאה ע"י ישראל דהוצאת השן אינה רפואה ידועה [א"ר] ואדרבה לפעמים יש חשש סכנתא עי"ז והא דמתיר השו"ע מקודם לחלל עליהן השבת היינו לרפאות המחלה ע"י סמים שלא יהיה צריך להוציאן. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות פא) הסובל מכאב מועט בשיניו, אסור לו ליקח כדור הרגעה בשבת, אלא אם כן התחיל לבלוע כדורים מערב שבת. אך רשאי לשתות עראק או קונייאק, למרות שכל כוונתו לצורך רפואה, מכיון שאין הדבר ניכר שעושה כן לצורך רפואה. ולכן לא ישהה את המשקה בפיו, וכן לא יגמע את המשקה לתוך פיו ויפלוט, שאז ניכר שעושה כן לצורך רפואה. וכן לא יגמע חומץ על שיניו, שהרי ניכר שעושה כן לרפואה. ואם כאביו חזקים כל כך עד שמצטער הרבה, מותר לו אף להשהות את המשקה החריף בפיו, ויבלענו אחר כך. ואם מצטער עד שנחלה כל גופו מותר אפילו לגמוע שכר ולפלוט. וכן מותר להניח תמצית של "צפורן" על השן להרגיע הכאב. וכן מותר לבלוע כדור הרגעה, אחר שחלה ונפל למשכב. [ילקו"י שבת ד' עמוד קנט]. עוד כתב (אות פב) אם קיים חשש סכנה מחמת ריבוי המוגלה בחניכיים וכדומה, יש להתייעץ עם רופא, כי פעמים שאף צריך לחלל שבת, [על פי חוות דעת של רופא]. [ילקו"י שבת כרך ד' עמוד קסא]. עוד כתב (אות פג) מי שיש לו כאב גדול בשיניו, אבל אין שם חשש סכנה, מותר לומר לרופא גוי לעקור את שינו בשבת, ואף אם לא חלה כל גופו מפני כך אלא שהוא מצטער. ואף על פי שהוא מסייע לגוי בפתיחת פיו, מסייע אין בו ממש (שבת צג.). אולם אין לומר לו בפירוש שיעשה עבורו מלאכות האסורות מן התורה, כי לא הותרו בזה אלא מלאכות שאיסורן מדרבנן. ואם נתקף בכאב עז מאד, ולא הועילו לו כדורי הרגעה, ואין שם רופא גוי, רשאי ללכת אפילו אל רופא ישראל, שיטפל בו כדרך הרופאים, מפני שהוא קרוב

לפיקוח נפש. ומי שעקרו לו את השן, או שיש לו דלקת קלה בחניכיו, ורוצה לגרגר מי מלח או אבקת סודה (שהוא מועיל לרפואה), אם אינו חולה שנפל למשכב מחמת עקירת השן, אין לו לעשות כן, אחר שהדבר ניכר שעושה כן לרפואה. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד קסב].

שאלה רעט: מכה שאינה בחלקים הפנימים שבגוף, והרופא אומר שאם לא נחלל עליו שבת יש חשש שמא יכבד עליו החולי ויבוא לידי סכנת נפשות, האם מחללים עליו שבת.

תשובה: כיון שהוא ספק פיקוח נפש מחללין עליו את השבת.

כתב מרן (סימן שכח סעי' ה) מכה שאינה של חלל נשאלין בבקי ובחולה ואין מחללין עליו שבת עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות (ועיין לקמן סימן תרי"ח). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יז) סכנת נפשות, צ"ל ספק סכנת נפשות ור"ל דאפילו אומרים רק שמא יכבד עליו החולי ויסתכן נמי שרי, וזהו שסיים הרמ"א וע"ל סימן תרי"ח דכן מבואר שם לענין אכילת יוה"כ וה"ה כאן. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות קמו) אדם שהוכה בחוזקה על-ידי ברזל ונפצע, יש לחוש שמא נגרם לו זיהום על-ידי החלודה, ויש לטפל בו למניעת זיהום וחשש סכנה. ואם יש צורך מחללין את השבת לצורך זה. אולם הדבר ברור שאין מחללין את השבת על כל שריטה מסכין, או חתך שאינו עמוק. [ילקו"י שבת כרך ד' עמ' רכב]. (אות קמז) מי שנתפס אצבעו בדלת עם חתיכת מתכת, או מחלון שבור, והרופא אומר שאין בדבר שום חשש של סכנה, צריכים לשמוע לרופא, ולא לחוש בזה מצד מכה של ברזל. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד רכד בהערה]. [כתב הב"י בשם רבינו ירוחם וז"ל יש מי שכתב שכל דבר שאין בו סכנה עתה אף על פי שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין אלא שבות דרבנן אבל לא איסור דאוריתא].

שאלה רפ: האם מחללים שבת במלאכה דאוריתא על סכנת איבר.

תשובה: לא מחללים שבת על סכנת איבר במלאכה דאוריתא, אבל מותר לחלל שבת במלאכה דרבנן. וכן מותר לומר לגוי לעשות עבורו מלאכה דאוריתא. ואם הרופא אומר שיכול להגיע לסכנת נפשות מותר לחלל עליו גם במלאכה דאוריתא. וכיום שהרופאים אומרים שבכל סכנת איבר יכולים להגיע לסכנת נפשות, על כן מותר לחלל עליו את השבת גם במלאכה דאוריתא.

כתב מרן (סימן שכח סעי' יז) חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, הגה: או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אף על פי שהולך כנפל למשכב דמי

(המגיד פרק ב'): ע"כ הגה. אומרים לעכו"ם לעשות לו רפואה אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא אפילו יש בו סכנת אבר. ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים יש מתירים אפילו אין בו סכנת אבר ויש אומרים שאם יש בו סכנת אבר עושין ואם אין בו סכנת אבר אין עושין ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי ויש אומרים אפילו יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא ודברים שאין בהם סמך מלאכה עושין אפילו אין בו סכנת אבר ודברי הסברא השלישית נראין: הגה: מותר לומר לעכו"ם לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי (רבינו ירוחם נתיב י"ב חלק ט' ורמב"ן ורשב"א) וכל שאסור לעשותו על ידי ישראל אפילו על ידי החולה בעצמו אסור אבל כשעושה לו העכו"ם מותר לחולה לסייעו קצת דמסייע אין בו ממש (בית יוסף גמרא ביצה דף כ"ב). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נז) הסברא השלישית היינו שמותר לעשות אפילו כל השבותים ורק ע"י שינוי אם הוא חולי כל הגוף ואין בו סכנת אבר ואם יש בו סכנת אבר אין צריך שינוי כלל וכ"פ הט"ז ומג"א וכ"כ הגר"א שדעה זו עיקר שהיא דעת רוב הפוסקים. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות טז) חולה שאין בו סכנה, ויש בו סכנת אבר, אם הרופא אומר שעל ידי סכנת אבר זו יכול לבוא לידי סכנה כללית, שומעין לו לחלל עליו שבת אפילו במלאכות דאורייתא. וכיום דעת הרופאים שכמעט אין לך סכנת איבר בודד שלא יהא כרוך בה גם סכנה לכל הגוף, כתוצאה מאלח-דם וכדומה, ואפילו למרן השלחן ערוך שסובר שאין לחלל שבת באיסור דאורייתא על סכנת אבר, יודה להקל בזמן הזה, כי רופאי זמנינו אומרים שאין לך סכנת אבר שאין בה משום סכנה כללית לכל גופו, על ידי זיהום והרעלה. וספק נפשות להקל. ולכן כל שיש לחוש שהשארת האבר הפגוע בלי טיפול תגרום להתפשטות המחלה בכל הגוף, מותר לחלל שבת כדי לטפל באבר הפגוע. ולכן אבר שנקטע, כגון יד שנקטעה מן הזרוע, מותר לעשות ניתוח בשבת לחבר את היד, שכיון שבלאו הכי צריכים הרופאים לחלל שבת כדי למנוע סכנת זיהום וכיו"ב, לכן דינו כחולה שיש בו סכנה, שחייבים להצילו מסכנה באותו טיפול, וכדרך שרגילים לעשות לו בחול, ואף על פי שעל ידי כך מרבים יותר במלאכות, מכל מקום כל מה שהרופא עושה נחשב כפיקוח נפש. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד קן].

שאלה רפא: רופא אחד אומר שהוא פיקוח נפש וצריך לחלל, ורופא אחד אומר אין צריך, האם מחללים.

תשובה: מחללים עליו את השבת מספק.

כתב מרן (סימן שכח סעי' י) כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ מחללין עליו את השבת. ואם רופא אחד אומר צריך ורופא אחד אומר אינו צריך מחללין. ויש מי שאומר שאין צריך מומחה דכל בני אדם חשובים מומחין קצת וספק נפשות להקל. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כו) רופא אחד אומר צריך ורופא אחד אומר אינו צריך מחללין, דספק נפשות להקל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות קל) כל חולי שהרופאים אומרים שיש בו סכנה, אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ מחללין עליו את השבת. ואם הרופאים נחלקים ביניהם אם יש בחולי זה סכנה, מחללין את השבת מספק. וכן אם שני רופאים סבורים שיש לחלל את השבת על החולה, ורופאים אחרים חולקים עליהם, אפילו הם מאה, יש לחלל את השבת מספק. ואם רופא אחד אומר שצריך לחלל שבת כדי להציל את החולה, ושני רופאים אחרים חולקים עליו וסבורים שאין לחלל עליו את השבת, אם הרופא האחד הוא מופלג בחכמת הרפואה יותר מהשנים האחרים, יש לשמוע לרופא היחיד נגד שני הרופאים. וגם הרופאים שטענו שאין בחולי זה סכנה, מחוייבים לטפל בחולה כזה בשבת, אף אם הטיפול כרוך בחילולי שבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד רט].

שאלה רפב: כשמחללים שבת על חולה שיש בו סכנה האם עדיף שיעשה הישראל, או יתן לגוי לעשות ללא דיחוי.

תשובה: עדיף שיעשה על ידי ישראל גדול ולא על ידי גוי או נשים או קטנים, מהחשש שמא פעם אחרת לא ימצא גוי לידו ויחפש אחריו ויסתכן החולה.

כתב מרן (סימן שכח סעי' יב) כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה משתדלין שלא לעשות על ידי עכו"ם וקטנים ונשים אלא על ידי ישראל גדולים ובני דעת. וכתב הרמ"א בהגה: ויש אומרים דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור על ידי שינוי עושה על ידי שינוי ואם אפשר לעשותו על ידי עכו"ם בלא איחור כלל עושין על ידי עכו"ם (אור זרוע ומגיד משנה בשם ראב"ן) וכן נוהגים אבל במקום דיש לחוש שיתעצל העכו"ם אין לעשות על ידי עכו"ם (תוספות ור"ן). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לד) עושים ע"י גדולים, וכשיש שם במעמד זה חכמים מצוה לכתחלה לעשות חלול זה על ידיהם [ר"מ פי' המשנה פ' מפנין וריא"ז ותשב"ץ ח"א סימן נ"ח נ"ד]. ודע דכל סעיף זה מיירי שכולם עומדים באותו מעמד אבל אי ליכא שם אנשים ויש נשים שם בודאי אין להם להמתין והם זריזות ונשכרות [תשב"ץ וריא"ז]. עוד כתב (ס"ק לז) מה שכתב הרמ"א שכן נוהגים לעשות על ידי גוי, הט"ז כתב דלאו מנהג ותיקין הוא דאף שיכול לעשות ע"י א"י מ"מ הישראל יזרז בדבר יותר ולכן אם יש אפילו ספק הצלה ויש סכנה בבירור כל הזריז

ה"ז משובח. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות קי) פיקוח נפש דוחה את השבת, כמו שדוחה את כל המצוות כולן, כמו שנאמר בתורה (ויקרא יח, ה): ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ודרשו חז"ל (במסכת יומא דף פה:) וחי בהם ולא שימות בהם. ולכן מצוה וחובה על כל אחד מישראל לחלל את השבת על כל אדם שהוא חולה שיש בו סכנה, ואמרו חכמים (ירושלמי פ"ח דיומא ה"ה), הזריז לחלל שבת במקום פקוח נפש, גם במלאכות דאורייתא, הרי זה משובח, והנשאל מגונה, והשואל הרי זה שופך דמים. ועוד אמרו חז"ל (בירושלמי שם, ובסנהדרין לז.) שכל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. והרמב"ם דחה בכל תוקף את דעת האפיקורסים הטוענים שאסור לחלל שבת אפילו במקום פיקוח נפש, וקרא עליהם את הפסוק: גם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם, שאין משפטי התורה אלא רחמים וחסד בעולם. ע"כ. [ילקו"י שבת כרך ד עמוד קפד]. עוד כתב (אות קיא) במקום שצריך לחלל שבת להצלת חיי אדם, אסור להתעכב לשאול מורה הוראה אם לחלל את השבת, ואמרו חכמים בירושלמי הנ"ל, שכל השואל על ענין פיקוח נפש הרי זה שופך דמים. [כיון שבזמן שמתחסד ומתעכב מלחלל את השבת על פיקוח נפש, עלול החולה להסתכן, ולכן הרי הוא כשופך דמים]. [ילקו"י שבת כרך ד' עמוד קצא].

שאלה רפג: חולה שיש בו סכנה שצריך לאכול בשר, ויש לפניו רק בשר נבלה, האם נאכילנו נבלה או נשחט לו בהמה כדי שיאכל בשר כשר.

תשובה: שוחטים לו בהמה כדי שיאכל בשר כשר, שמא יקוץ באכילת הנבלה ויסתכן. ואם צריך לאכול מיד מאכילים אותו את הנבלה.

כתב מרן (סימן שכח סעי' יד) היה חולה שיש בו סכנה וצריך בשר שוחטים לו ואין אומרים נאכילנו נבלה אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר והנבלה מוכנת מיד והשחיטה מתאחרת לו מאכילין אותו הנבלה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לט) שוחטים לו, הרבה טעמים נאמרו ע"ז י"א משום דשבת הותרה אצל פק"נ ולכן שוחטין לו כדרך ששוחטין ביום טוב ואפילו איסור דרבנן אין מאכילין אותו במקום שאפשר לו לשחוט מטעם זה אבל הרבה ראשונים כתבו דשבת רק דחויה היא אלא הטעם הוא דשמא יהיה קץ באכילת נבילה ולא יאכל ויסתכן ובב"י הביא עוד טעם בשם הר"ן דבנבילה עובר על כל כזית ממנה וחמיר מאיסור לאו דשבת ועוד טעם עי"ש ולפ"ז בודאי מוטב לעבור ולהושיט לו איסור דרבנן משנחלל שבת באיסור סקילה. והנה אם החולה אומר שאין קץ באכילת נבילה ויש נבילה מזומן לפניו אם מותר לשחוט עבורו עיין באחרונים ועכ"פ לענין קטן בודאי נראה דטוב יותר להאכילו בשר נבילה ולא ישחוט אדם עבורו בשבת.

כתב בהגמ"ר אם צריך להרתיח יין עבור חולה ימלא ישראל ויחם הא"י ומוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת והטעם עיין בד"מ שכתב כיון שאיסור סתם יינם אינו אלא מדרבנן וגם איסורו קל ואין החולה קץ בו לא דמי לנבילה ולכך מוטב שיחם הא"י אם הוא מזומן לפניו שלא ישהא עי"ז וכנ"ל בסי"ב בהג"ה ותו דקי"ל ביו"ד סי' קכ"ה ס"י דא"י המוליך כלי פתוח וישראל משמרו שלא יתנסך שרי א"כ אפשר לחממו ע"י א"י בלי נסוך ומ"מ המיקל בחולה שיש בו סכנה להחם בעצמו אין למחות בידו דיש לו על מי לסמוך עיין בט"ז בסק"ה. ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב שלדעת מרן בסעי' יב עדיף לעשות על ידי ישראל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות קסב) חולה שיש בו סכנה שהרופא אומר שרפואתו באכילת בשר, ואין שם בשר כשר להאכילו, שוחטים לו בשבת, ואין אומרים נאכילנו נבילה. אבל אם צריך לאכול בשר לאלתר, והנבילה מוכנה והשחיטה מתעכבת, מאכילין אותו את הנבילה. ושוחט הבא לשחוט עוף בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה, ויש שם עוף קטן שמספיק לצורך החולה, וגם עוף גדול יותר מכדי צרכו, יכול השוחט לשחוט העוף הגדול אם רצונו בכך, כי בדין איסור נטילת נשמה לא שייך האיסור דריבוי בשיעורין. קטון וגדול שם הוא. [שבת ד' עמוד רלה].

שאלה רפד: חולה שיש בו סכנה שצריך לאכול שתי תאנים, ויש לפנינו שתי תאנים בשני עוקצין נפרדים, ושלוש תאנים בעוקץ אחד, איזה מהתאנים יקטפו לו.

תשובה: יקטפו העוקץ עם השלוש תאנים, שעדיף לעשות מעשה קצירה אחת. אבל אסור להרבות בשיעורים שאם יש לו עוקץ עם שתיים לא יקטוף עוקץ עם שלוש. וכן הדין בכל המלאכות.

כתב מרן (סימן שכח סעי' טז) אמדוהו לשתי גרוגרות ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין וג' בעוקץ אחד כורתים העוקץ שיש בו ג' ואם היו ב' בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחד לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים. וכתב הרמ"א בהגה: ואם הדבר בהול אין מדקדקין בכך שלא יבא לידי דיחוי ועיכוב (הגהות מרדכי פרק מפנין). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מג) כורתים העוקץ שיש בו ג', דבזה ממעט החילול שאינו קוצר אלא פעם אחת. עוד כתב (ס"ק מד) לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים, דריבוי בשיעורא שלא לצורך אסור. ומכאן נראה פשוט דה"ה לענין שאר מלאכות כגון בישול וכדומה אפילו אם הוא בקדרה אחת אסור לבשל ולעשות בשארי מלאכות רק מה שצריך עכשיו בצמצום ואם הדבר בהול אין מדקדקין בכך וכדלקמיה [ח"א]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות קע) חולה שיש בו סכנה שאין אפשרות לטפל בו אלא על ידי הדלקת החשמל, יש להדליק עבורו את אור החשמל בשבת. וכן חולה שיש בו סכנה שהאור מפריע לו לישן, ואי אפשר

להעבירו לחדר אחר, מותר לכבות את האור בשבת. ואם יש צורך להדליק נר לצורך הטיפול בחולה שיש בו סכנה, ולפנינו שתי מנורות נפט, האחת יש בה שיעור הדלקה לשעה אחת, שתספיק לחולה עד שיישן, והשניה מלאה נפט, באופן שתדלוק הרבה שעות, שלא לצורך החולה, צריך להדליק המנורה הראשונה שיש בה שיעור הצריך לחולה ולא יותר, דהוי ריבוי בשיעורים. וכן בהדלקת אור החשמל, ויש לפניו שתי נורות, יש לדקדק להדליק הנורה שעוצמתה קטנה, כי בהדלקת הנורה הגדולה הוא מבעיר חוט של מתכת גדול יותר. [ילקוט יוסף שבת כרך ד עמוד רמז]. עוד כתב (אות קעא) אם הוצרכו להדליק את אור החשמל לצורך טיפול בחולה שיש בו חשש סכנה, יש אומרים שיש להעדיף להדליק מנורה רגילה מאשר פלורוסנט. כי בהדלקת הפלורוסנט יש ג' הצתות. ויש שכתבו שכיון שחוט הלהט שבסטרטר קטן יותר מחוט הלהט שבנורת הלהט, יש להעדיף להדליק פלורוסנט. ועל כל פנים אין לעכב את הטיפול בחולה לצורך זה. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד רמז. אנציקלופדיה תלמודית חלק יח עמוד תשטו].

שאלה רפה: חולה שאין בו סכנה שנפל למשכב, האם מותר לעשות לו איסור דרבנן, כגון: לסחוט לו מיץ תותים או רימונים.

תשובה: מותר לישראל לעשות איסור דרבנן על ידי שינוי לצורך חולה שאין בו סכנה. ומותר לומר לגוי שיעשה לו אפילו מלאכה דאוריתא. ואם יש סכנת אבר מותר אפילו לישראל לעשות לו בלא שינוי.

כתב מרן (סימן שכח סעי' יז) חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה: הגה: או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אף על פי שהולך כנפל למשכב דמי (המגיד פרק ב'): ע"כ הגה. אומרים לעכו"ם לעשות לו רפואה אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא אפילו יש בו סכנת אבר. ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים יש מתירים אפילו אין בו סכנת אבר ויש אומרים שאם יש בו סכנת אבר עושין ואם אין בו סכנת אבר אין עושין ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי ויש אומרים אפילו יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא ודברים שאין בהם סמך מלאכה עושין אפילו אין בו סכנת אבר ודברי הסברא השלישית נראין. ע"כ. הגה: מותר לומר לעכו"ם לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי (רבינו ירוחם נתיב י"ב חלק ט' ורמב"ן ורשב"א) וכל שאסור לעשותו על ידי ישראל אפילו על ידי החולה בעצמו אסור אבל כשעושה לו העכו"ם מותר לחולה לסייעו קצת דמסייע אין בו ממש (בית יוסף גמרא ביצה דף כ"ב). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נז) ודברי הסברא השלישית

נראין, היינו שמותר לעשות אפילו כל השבותים ורק ע"י שינוי אם הוא חולי כל הגוף ואין בו סכנת אבר, ואם יש בו סכנת אבר אין צריך שינוי כלל וכ"פ הט"ז ומג"א וכ"כ הגר"א שדעה זו עיקר שהיא דעת רוב הפוסקים. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) חולה שאין בו סכנה ואין בו סכנת אבר, מותר לעשות לצורכו כל מלאכות דרבנן בשינוי. ומלאכות דאורייתא בשינוי נחשב כמלאכה דרבנן, וראה להלן סעיף יא. [ילקו"י שבת ד' עמו' צ. ובמשנה ברורה הביא מהחיי אדם להקל אף בלא שינוי היכא דלא אפשר. וכ"ה בכה"ח אות קיב. וע' קצות השלחן]. עוד כתב (אות יא) יש אומרים שמותר לעשות לצורך חולה שאין בו סכנה גם מלאכות האסורות מן התורה אם עושה אותן בדרך שינוי, שמאחר והמלאכה נעשית בדרך שינוי אין בזה איסור אלא מדרבנן, ונחשב כאיסורי שבות המותרים לצורך חולה שאין בו סכנה. ויש אומרים שלא התירו אלא במלאכות האסורות מדרבנן, אבל במלאכות האסורות מן התורה, גם אם עושה אותן בדרך שינוי אין להתיר. והעיקר להקל בזה כשאי אפשר בדרך אחרת. [ילקו"י שבת ד' עמוד צד]. עוד כתב (אות יז) אם יש צורך לחלל את השבת עבור חולה שאין בו סכנה, מותר לעשות לו כל צרכיו על ידי גוי, אפילו אם הגוי עושה מלאכות האסורות מן התורה. ובלבד שיהיה חולה שנפל למשכב ולא הסובל ממיחוש בעלמא. ולכן אם צריך להכין תרופה לחולה, מותר לומר לגוי בשבת שיכין את התרופה אם צריך לאותם דברים בשבת עצמה, וכן אם יש צורך להכין לחולה תה חם, וכדומה, מותר לצוות לגוי שיכין תה עבור החולה. וכן אם יש צורך לבשל ולאפות לחולה, עושים כן על ידי גוי. ואין הבדל בין אם יש שם סכנת אבר או אם אין שם סכנת אבר, שבכל אופן התירו על ידי גוי, ואף שאמירה לגוי שבות, במקום חולי לא אסרו. אבל ישראל לא יחלל את השבת לצורך חולה שאין בו סכנה במלאכות דאורייתא, וכמבואר לעיל. ובמלאכות דרבנן ראה סעיף א'. [ילקו"י שבת כרך ד' עמוד קא].

שאלה רפו: גוי שבישל לחולה בשבת, האם מותר לחולה לאכול מאוכל זה במוצאי שבת, או שנאסר האוכל משום בישולי גויים.

תשובה: חולה אפילו אין בו סכנה מותר בבישולי גויים, אבל אסור לאכול מאוכל זה במוצאי שבת, ואפילו לחולה עצמו אסור, ויבשלו לו במוצאי שבת על ידי ישראל. אולם הכלים לא נאסרים ולא צריכים הגעלה. ואם בישל הגוי לחולה בבית הישראל או בבית חולים, לא נאסר התבשיל משום בישולי גויים, ומותר לכל במוצאי שבת.

כתב מרן (סימן שכח סעי' יט) חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי עכו"ם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק סג) מותר בבישולי א"י, ואף על גב דשאר איסורי דרבנן אסור לחולה שאב"ס

לאכול ולשתות כדאיתא ביו"ד סימן קנ"ה שאני בישול א"י שאין איסורו מחמת עצמו [פמ"ג]. וגם החולה מברך עליו דבהתירא קאכיל. ומה שנשאר למוצ"ש אסור אפילו לחולה עצמו כיון שאפשר לבשל לו אז ע"י ישראל. והכלים של בישולי א"י צריכים הכשר ואפילו כלי חרס, כיון דעיקר איסורו אינו אלא מדרבנן דיו אם מגעילו ג"פ. ובדיעבד אם בישל בו בלי הגעלה ויש רוב בתבשיל מותר. ויש מקילין דאין צריכין הכשר כלל והסומך עליהן לענין כלים שבישלו בהן לחולה בשבת לא הפסיד. ע"כ. אולם בסימן שיח (ס"ק יד) כתב המ"ב בישל לחולה על ידי גוי אסור בשבת לבריא ליהנות ממנו אבל במוצ"ש מותר מיד וטעמו דכיון דהא"י בישל בהיתר לא בעי להמתין בכדי שיעשו. וגם לא גזרו בזה משום בישולי א"י [הגר"א]. ע"כ. ובספר לוית חן פסק בזה להחמיר לאסור במוצאי שבת אפילו לחולה עצמו, אבל הכלים אינם צריכים הגעלה מס"ס שמא כמ"ד שלא אסרו בבישול לחולה משום בישולי גויים כלל, ואף אם תמצא לומר שאסרו, שמא הלכה כמ"ד שאין הכלים נאסרים בבישולי גויים. וכן אם בישל הגוי בביתו של הישראל או בבית חולים, ולא בבית הגוי, יש להתיר את התבשיל עצמו מספק ספיקא, ספק כדעת המתירים בישולי גויים שבושלו בהיתר לחולה, ואפילו את"ל כדעת האוסרים, שמא הלכה כדעת הסוברים שאין איסור בישולי גויים כשמבשל הגוי בבית הישראל. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י סימן שיח סעי' ב (אות ג) גוי שבישל בשבת לצורך חולה שאין בו סכנה, אסור לבריא לאכול מתבשיל זה בשבת. ואם היתה המלאכה בבישול שיש בו איסור בישולי גוים, וכגון דבר שאי אפשר לאוכלו בלא בישול, וגם עולה על שלחן מלכים, כשהוא נעשה בבית גוי, אסור לבריא לעולם, מדין בישולי גוים. וגם לחולה עצמו אסור לאחר השבת, כל שאפשר לבשל לו מחדש על ידי ישראל, שלא הותר בישול הגוי לחולה, אלא רק בשבת שאי אפשר לבשל לו על ידי ישראל. (אולם הקדרה עצמה מותרת לאחר השבת ואינה צריכה הגעלה). אבל אם הגוי בישל בשבת לצורך החולה בביתו של ישראל או בבית חולים יהודי, מותר לאכול מהתבשיל במוצאי שבת, אפילו לבריא. וכל שכן שאין הכלים צריכים הגעלה. [ורק קדרה שבישל בה הגוי בימות החול צריכה הכשר בהגעלה]. [ילקוט יוסף שבת כרך ג' מהדורת תשס''ד עמוד תנו].

שאלה רפז: האם מותר לחולה שאין בו סכנה לבלוע תרופה כדרכו.

תשובה: מי שיש לו מיחוש בעלמא אסור לו לבלוע תרופה בשבת שמא יבא לידי שחיקת סממנים. אבל חולה שאין בו סכנה מותר לו לבלוע תרופה כדרכו, כיון שמותר לחולה לומר לגוי לשחוק לו סממנים, שוב אין חשש שיבא לשחוק סממנים בעצמו.

כתב מרן (סימן שכח סעי' לז) כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן לרפואה אף על פי שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מילתא דלרפואה עביד אפילו הכי שרי וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא אבל אם אין לו שום מיחוש מותר. הגה: וכן אם נפל למשכב שרי (בית יוסף). ע"כ. והב"י כתב אם היה חולה שאין בו סכנה הרי אמרו שצרכיו נעשים על ידי גוי ומשמע דאוכל הוא אוכלין המרפאים אותו ולא חיישינן שמא ישחוק סממנין כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה על ידי ישראל ואפילו על ידי החולה עצמו. ע"כ. [ופירש הרב חגי יחזקאל שליט"א כיון שלא התירו לעשות התרופה על ידי ישראל והתירו על ידי גוי לא יבא לשחוק סממנים בעצמו אלא יתן לגוי, משא"כ מי שיש לו מיחוש שלא התירו לו על ידי גוי יבא לשחוק סממנים בעצמו]. וכתב המ"ב (ס"ק קכא) אם נפל למשכב שרי, פי' לאכול ולשתות דברים שאין מדרך הבריאים לאכול ומסתימת דברי הרמ"א משמע שא"צ אפילו שיהיה א"י מושיט לו אלא מותר לו ליקח בעצמו ואף על גב דפסקינן לעיל סעיף י"ז כדעה ג' דשבות שיש בו מעשה אסור ע"י ישראל ואינו מותר כ"א ע"י שינוי צ"ל דשאני התם שמיירי במלאכות דרבנן או בדברים שמחזי כעין מלאכה אבל הכא דאין בזה משום סרך מלאכה דהא לבריא מותר ורק למי שיש לו מיחוש גזרו משום שחיקת סממנים בחולה גמור לא גזרו [רדב"ז וכ"מ בביאור הגר"א בשם תה"א להרמב"ן וכן מצדד להלכה בספר בית מאיר עי"ש שהאריך בזה]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות נב) חולה שאין בו סכנה שנפל למשכב, מותר לו לבלוע תרופות בשבת, וכן לגמוע סירופ וכדו', אף אם אינו מצטער הרבה, ואפילו אם מתחיל ליקח התרופות בשבת. ומותר לבלוע תרופות קודם תפלת שחרית אף עם שאר משקים. [אחר שאין כוונתו לשתיית הנאה, אלא רק לבלוע התרופה]. ויש מקילים בזה גם למי שמצטער הרבה, אף שלא נפל למשכב. ויש אומרים שאין להקל אלא בחולה. וכן עיקר. ומכל מקום מי שיש לו כאב ראש גדול, או כאב בטן חזק, יש להקל לו ליקח תרופה. [ילקוט יוסף שבת ד' עמוד קכט. הליכו"ע ח"ב עמו' קסו].

שו"ע סימן שכט

שאלה רפח: תשעה גוים וישראל אחד שהיו בחצר אחת, ופירש אחד מהם ונפל עליו מפולת, האם מותר לחלל עליו את השבת.

תשובה: אם נתבטל קביעות הראשון דהיינו שכל אחד הלך לדרכו, אנו אומרים: כל דפריש מרובא פריש, ולא מפנים את המפולת. אבל אם פרש אחד או יותר ונשארה

מקצת החבורה במקום קביעותה, כשיש ספק נפשות לא אומרים כל דפריש מרובא פריש, אלא משייכים את הפורש לקבוצה הקיימת שהם כמחצה על מחצה דמי, ונחשב כספק שקול אם הוא יהודי, ומפקחין.

כתב מרן (סימן שכט סעי' ב) אין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב אפילו היו ט' עובדי כוכבים וישראל אחד בחצר ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפל עליו שם מפולת מפקחין כיון שנשאר קביעות הראשון במקומו חשבינן ליה כמחצה על מחצה, אבל אם נעקרו כלם ובשעת עקירתן פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפל עליו אין מפקחין עליו שכיון שנעקר קביעות הראשון ממקומו אמרינן כל דפריש מרובא פריש. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) ופירש אחד מפקחין כיון שנשאר קביעות הראשון במקומו, לאו דוקא אחד אלא אפילו פירשו רובא וכדמסיים טעמא כיון שנשאר קביעות הראשון. עוד כתב (ס"ק ה) כיון שנשאר קביעות הראשון במקומו חשבינן ליה כמחצה על מחצה, ואף על גב דבעלמא אמרו כל דפריש מרובא פריש אפילו היכא דהקביעות נשאר במקומו גבי פיקוח נפש אקילא רחמנא דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם משמע שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות י) מי שנפלה עליו מפולת בשבת, מפנים מעליו את המפולת כדי לחלצו, אף אם יש ספק גדול אם הוא עדיין חי, ואף אם יש ספק אם בכלל יש שם אדם, או אם יהודי או גוי, יש לפקח את הגל בשבת גם בפעולות הכרוכות באיסורי תורה. ואם מצאוהו תחת המפולת ובדקו ומצאו שאינו נושם, אף על פי כן מחללים עליו את השבת, כיון שבזמנינו אפשר לבצע בו פעולות החייאה שונות וחוזר ונושם כדרכו. וכל שיש סיכוי כל שהוא להצילו מחללים עליו את השבת. שבזמנינו עינינו הרואות שפעמים רבות מועילה הנשמה מלאכותית להחזרת האדם לנשימה רגילה אף במקרים מסובכים, כגון מי שנפצע בתאונת דרכים, או למי שנפל ממקום גבוה, ואחר זמן מה חוזר ונושם כרגיל על ידי הנשמה מלאכותית. ולכן בודאי שצריכים לחלל עליו שבת אפילו אם הפסיק לנשום, כל שיש סיכוי קלוש להצילו. [ילקו"י שבת ד' עמוד ערב].

שאלה רפט: גנב הבא במחתרת ובעת חתירתו נפל עליו גל אבנים, האם מפקחין את הגל להצילו.

תשובה: כיון שגנב הבא במחתרת בא על מנת להרוג, ומותר להורגו מדין הבא להורגך השכם להורגו, נחשב הגנב כמת ולא מפקחין עליו את הגל בשבת.

כתב המ"ב)סימן שכט ס"ק ט) הבא במחתרת בענין שמותר להרגו ובעת חתירתו נפל עליו גל אין מפקחין אותו דגברא קטילא הוא (פוסקים בשם הגמרא). ישראל בעל עבירות

לתיאבון כל זמן שאין כופר בתורה נראה דמחללין עליו שבת כדי להצילו אבל אם הוא להכעיס אסור להצילו אף בחול. וכ"ש דאסור לחלל עליו שבת בפיקוח הגל או בשאר רפואה וה"ה לכל הני דאיתא ביו"ד סימן קנ"ח ס"א וב' ע"ש.

שאלה רצ: האם חייב להציל את חברו מסכנה ודאית כשמכניס עצמו לספק סכנה.

תשובה: לא חייב להכניס את עצמו לסכנה או אפילו לספק סכנה ממשית כדי להציל את חיי חבירו, שחייו קודמים.

כתב המ"ב (סימן שכט ס"ק יט) אם יש סכנה להמציל אינו מחויב דחייו קודם לחיי חבירו (או"ה). ואפילו ספק סכנה נמי עדיף ספיקו דידיה מודאי דחברו. אולם צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך [פתחי תשובה חו"מ סי' תכ"ו]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י הלכות ביקור חולים סימן ב (אות יא) יש אומרים שחייב אדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חבירו מסכנה ודאית. ויש חולקים. אולם כל זה בספק סכנה ממש, אבל כשיש קצת ספק סכנה ויותר נוטה אל ההצלה ולא אל הסכנה, רשאי אדם להכניס עצמו לכך. ולכן חולה כליות באופן רציני שנשקפת סכנה לחייו, ולדברי הרופאים המומחים הסיכון של התורם כליה אחת מכליותיו, הוא אחוז קטן מאד, ולמעלה מתשעים וחמשה אחוזים יוצאים מהניתוח בריאים ושלמים ומאריכים ימים ושנים, רשאי חבירו או קרוב משפחתו לתרום כליה אחת, להציל חייו של אדם מישראל הנתון בסכנת נפש ממש, ומצוה קעביד משום לא תעמוד על דם רעך, וכל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. וראויה מצות הצלת נפשות זו להגן עליו אלף המגן. ומכל מקום בודאי שיש לעשות כן רק על ידי רופאים מומחים, ושומר מצוה לא ידע דבר רע. [ילקו"י אבלות שם עמוד פ'. יחוה דעת חלק ג' סימן פד עמוד רפב. יביע אומר ח"ט חו"מ סימן יב].

דיני יולדת

שו"ע סימן של

שאלה רצא: יולדת השרויה בחושך, ואפשר לעשות לה כל צרכיה בלא להדליק את האור, האם מותר להדליק לה אור, ומה הדין בסומא.

תשובה: מותר להדליק לה אור, ואם אפשר יעשה על ידי גוי או קטן או בשינוי, שהיולדת לא מתישבת דעתה בחשך, וסכנה הוא לה. ואפילו לסומא מותר להדליק, כיון שיודעת שאם תצטרך לאיזה דבר חברותיה יעשו לה.

כתב מרן (סימן של סעי' א) יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחללין עליה השבת לכל מה שצריכה קוראין לה חכמה ממקום למקום ומילדין (אותה) ומדליקין לה נר אפילו היא סומא ומכל מקום בכל מה שיכולין לשנות משנין כגון אם צריכים להביא לה כלי מביאה לה חברתה תלוי בשערה וכן כל כיוצא בזה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג) מדליקין לה נר, אם הוא לילה ואף על פי שחברותיה יודעות לעשות לה כל הדברים הנצרכים לה אעפ"כ קים להו לחכמים דלא מיתבא דעתא דיולדת כששרויה בחשך וכתבו בתוספות ישנים שלהי יומא דמשו"ה אפילו אינה אומרת כלום וגם החכמה אינה אומרת כלום נמי מדליקין ועיין בבה"ל. עוד כתב (ס"ק ד) סומא, אף על פי שבזה לא שייך טעמא הנ"ל דבלא"ה שרויה בחושך אעפ"כ מיתבא דעתה בנר דלוק דקאמרה אי צריכנא מידי חזיא חברותיה ועבדי לי ואף על פי דהדלקת הנר עיקרה אינה לרפואה אעפ"כ מחללין דקים להו לרבנן דיתובי דעתא דיולדת הוא מילתא דמסתכנא בה בלא"ה. עוד כתב (ס"ק ה) משנין, ואפילו למ"ד בסימן שכ"ח סי"ד דגבי פקוח נפש לא בעיא שינוי הכא שאני מפני שכאב היולדת דבר טבעי הוא ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה לפיכך החמירו בה לשנות [מ"א בשם המ"מ וכ"כ המאירי] וכ"ז בדליכא עיכוב לחולה אבל אם אינו נעשה בזריזות בשינוי כמו בלא שינוי מצוה לעשות בלא שינוי למהר הדבר בכל כחו [חידושי הר"ן בשם ר' יהונתן והה"מ וכן מבואר בשכ"ח כמה פעמים]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) כשמחללים שבת על יולדת יש לעשות המלאכות ככל האפשר בשינוי, כדי למעט ככל האפשר בחילולי שבת, ובלבד שהדבר לא מעכב את הצלתה או הצלת העובר. ולכן אם יש צורך להדליק חשמל, ידליקוהו במרפק, ואם יש צורך לטלפן לאמבולנס, יגביה השפופרת באמצעות מקל או במרפק. [והטעם שאנו מצריכים לעשות בשינוי ביולדת ולא בשאר פיקוח נפש הדוחה את השבת, הוא מפני שכאב היולדת הוא דבר טבעי, ואין אחת מאלף המתה מחמת הלידה, ולכן החמירו בה לעשות בשינוי]. ויש מי שכתב שכל זה בשעת הלידה דוקא, דאז הוי דבר טבעי, אבל עד שעת הלידה דינה כחולה שיש בו סכנה לכל הדברים. ולמעשה, גם קודם הלידה, כגון להזמין אמבולנס לקחתה לבית החולים, וכיו"ב, יש לעשות בשינוי אם אין הדבר מעכב כלל. [ילקו"י שבת ד' עמ' רצג. ושם הסתמכנו על מ"ש באור לציון ח"ב, לחלק בין שעת הלידה וכו', אולם מדברי הביאה"ל אין נראה כן. וכן נראה מהליכות עולם. וראה בתורת היולדת פי"ג עמו' קא]. עוד כתב (אות טז) אם כבה האור, ויש צורך להדליקו כדי לטפל ביולדת, בודאי שיש להדליק את האור בשבת, ויש אומרים שעדיף להדליק מנורת פלורוסנט מאשר נורה רגילה שבה חוט הלהב גדול יותר. ויש חולקים. וראה

להל עמו' תשעב. ואם יש קטן יבקשוהו שהוא ידליק את האור. ועדיף שאדם זר יבקש זאת ממנו, ולא אביו ואמו המצווים על חינוכו. ואם אין שם אדם זר אין להתעכב בשביל זה. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד שא].

שאלה רצב: ממתי נקראת יולדת שמותר לחלל עליה את השבת.

תשובה: משתשב על המשבר שהוא מיטת היולדת, או משעה שהדם שותת, או משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה שאין בה כוח ללכת, נחשבת לחולה שיש בה סכנה, ועושים לה כל הדברים הנצרכים ללידה. ודבר שצריך לעשות קודם הלידה כדי שלא תבא לידי סכנה, כגון: לקרוא לאמבולנס וכיוצא בזה מותר מיד שמתעורר הספק. כתב מרן (סימן של סעי' ג) נקראת יולדת לחלל עליה שבת משתשב על המשבר או משעה שהדם שותת ויורד או משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה שאין בה כח להלוך כיון שנראה אחד מאלו מחללין עליה את השבת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט) דוקא לענין הדברים אשר אפשר לעשותן בלי איחור ועיכוב, להכי צריך להמתין עד שנראה אחד מג' סימנים האלה. אבל לענין קריאת חכמה ממקום רחוק וכדומה שאם נמתין עד שיעורים האלה תתאחר החכמה לבוא ע"כ משעה שמרגשת קצת אפילו בספק מותר בקריאתה ואפילו היא רחוקה ג' פרסאות. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות כ) אשה נקראת יולדת שמחללין עליה את השבת [לפעולות הלידה והכרוך בזה] משעה שתשב על המשבר, או משעה שהדם שותת ויורד, או משעה שאין בה כח ללכת בכוחות עצמה, אלא בסיוע חברותיה. וכשהופיע אחד מהסימנים הנז' מחללין עליה את השבת. ולענין להביאה לבית החולים הכל תלוי לפי הענין והמרחק. [ילקוט יוסף שבת כרך ד עמוד שג].

שאלה רצג: מה דין היולדת עד שלושה ימים מהלידה, ומשלושה עד שבעה, ומשבעה ימים ועד שלושים יום. והאם מחשבים את הזמן מעת לעת.

תשובה: כל שלושה ימים מהלידה אפילו אמרה שאינה צריכה מחללים. אחר שלושה ימים ועד שבעה ימים, אמרה שאינה צריכה, לא מחללים, אמרה צריכה או אפילו לא אמרה כלום, מחללים. אחר שבעה ימים מהלידה עד שלושים יום אפילו אמרה צריכה לא מחללים, אלא על ידי גוי כחולה שאין בו סכנה. ומונים הזמן מעת לעת משעת הלידה. כתב מרן (סימן של סעי' ד) כל שלשה ימים הראשונים אפילו אמרה אינה צריכה מחללין עליה את השבת משלשה ועד ז' אמרה אינה צריכה אין מחללין מכאן ואילך אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה אלא הרי היא עד שלשים יום כחולה שאין בו סכנה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י) שלשה ימים, ולא חשבינן מעת לעת כמ"ש סימן תרי"ז לגבי

יוה"כ וע"כ אם הולידה ביום ד' קודם בין השמשות שוב אסור לחלל עליה שבת אם לא אמרה צריכה אני כ"כ המ"א ועיין בסימן תרי"ז שמגמגם הגר"א מאד שם וכתב דמלשון הרא"ש בפרק מרובה משמע שסובר כן בפשיטות דכונת הגמרא הוא מעל"ע ולא רק לתרוצי לדברי בה"ג קאתי וכן מוכח כדברי הגר"א בהדיא בתשובת הרא"ש כלל כ"ו סימן ג' שסובר כן בפשיטות ע"ש וכן משמע מדברי הריטב"א בפרק ר"א דמילה ועיין בא"ר שכתב דמדברי האו"ה ג"כ משמע דבעינן ג' ימים שלמים והיינו מעל"ע אח"כ מצאתי בספר נזר ישראל בשם תשובת בית אפרים שג"כ כתב כדברינו ונמצא לפ"ז דבין לענין מלאכת שבת ובין לענין יוה"כ עד ג' מעל"ע חשבינן לה למסוכנת ומותר אפילו לא אמרה צריכה אני ומג' עד ז' מעל"ע כשאמרה צריכה אני ונראה דלענין יוה"כ בודאי יש לצדד להקל דספק נפשות הוא ואפילו לענין שבת ג"כ אם לא נזדמן לו אז עו"ג לעשות על ידו שרי ע"י ישראל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות כב) במשך כל שלשת הימים שאחר הלידה, מעת לעת משעת הלידה [שבעים ושתים שעות], דינה כמסוכנת ומחללין עליה את השבת אפילו במלאכות דאורייתא, ואפילו אמרה איני צריכה אין שומעין לה. ומהיום השלישי עד היום השביעי מעת לעת, מחללין את השבת על פיה אם אמרה צריכה אני. ואם אמרה איני צריכה שומעין לה. ואם שתקה ולא אמרה כלום, מחללים עליה את השבת. ומכאן ואילך אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת. אלא עד שלושים יום דינה כחולה שאין בו סכנה. ואם אמרה צריכה אני מותר לעשות עבורה את כל צרכיה, בדברים הכרוכים בחילול שבת, רק על ידי גוי. והמפלת אחר ארבעים יום דינה כיולדת, ומחללים עליה את השבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד דש, ותיג. יביע אומר ח"ז סי' נב]. עוד כתב (אות כג) כל אלו הימים משערים אותם מעת לעת משעת הלידה, ולכן אם השבת בתוך שלשה ימים מעת לעת משעת הלידה, מחללין עליה את השבת. ואם השבת בתוך שבעה ימים מעת לעת משעת הלידה, הדבר תלוי באומרת צריכה אני, וכמבואר. [ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד שו].

שאלה רצד: לאיזה עניין נחשבת היולדת כל השלושים יום ללידתה לחולה שיש בו סכנה, שמחללים עליה את השבת במלאכה דאוריתא על ידי ישראל.

תשובה: לעניין הקור נחשבת כחולה שיש בה סכנה, שאם קר לה מדליקים לה אש על ידי גוי אפילו בתקופת תמוז, ואם אין גוי מדליקים אפילו על ידי ישראל.

כתב מרן (סימן של סעי' ו) עושין מדורה ליולדת כל שלשים יום ואפילו בתקופת תמוז (ואם מותרים אחרים להתחמם כנגד המדורה עיין לעיל סימן רע"ו). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כא) כל שלושים יום אם יש לה צער צנה, דס"ל דיש סכנה לחיה כל ל' בצנה

ולפיכך אם א"א ע"י עו"ג עושין ע"י ישראל [ממ"א וש"א]. ולשאר חולה ע"י עו"ג מותר אפילו לאין סכנה אם צריך למדורה וליש סכנה אם אומר שצריך מותר אפילו ע"י ישראל בשא"א בעו"ג [ב"ח וא"ר] ועיין בבה"ל שהבאתי דעת הרבה גדולי הראשונים שסוברין דחיה אחר שבעה דינה לענין מדורה ג"כ כשאר חולה שאין בו סכנה.

שאלה רצה: האם מותר ללפף את התינוק בבגד בשבת, באופן שמתכוין לישר את אבריו.

תשובה: מותר ללפף את התינוק בבגד כדי לישר את אבריו, כיון שהיא פעולה שדרכו בכך גם בלא לישר את אבריו, לא נחשב כמתקן. ומי שאין דרכו ללפף את התינוק אסור ללפפו בשבת כדי לישר את אבריו.

כתב מרן (סימן של סעי' י) מותר לכרכו בבגדיו שלא יתעקמו אבריו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לה) וברא"ש פי"ז משמע דאפילו לכרכו כדי לישר אבריו ג"כ שרי לעולם, והטעם בגמרא משום דאורחיה תמיד בהכי ולא הוי כמתקן. ומשמע דאם היה תינוק שאין כורכין אותו בחול ונתעקמו אבריו אסור לכרכו בשבת.

מילה בשבת

שו"ע סימן שלא

שאלה רצו: האם מותר למוהל בשבת להסיר את הציצין שאינם מעכבים את המילה אחר שמל.

תשובה: אפילו כבר סילק ידו מן החתוך והתחיל לפרוע נחשב שעדיין לא סילק ידו מן המילה ועוסק במצוה וחוזר אף על הציצין שאינם מעכבים את המילה. ונסתפק הר"ן אם סיים את המילה והפריעה והוא עסוק במציצת הדם, אם חוזר על ציצין שאינם מעכבים את המילה שאפשר שהמציצה היא רק לרפואת התינוק ולא חלק ממצוות המילה.

כתב מרן (סימן שלא סעי' ב) כל זמן שלא סילק ידו מן המילה חוזר אפילו על ציצין שאינם מעכבין, סילק ידו אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין. ואלו הם המעכבין בשר החופה אפילו רוב גובהה של עטרה במקום אחד. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) חוזר אפילו על ציצין שאינם מעכבים, דאף דגמר לחתוך הערלה ובדיעבד יצא ידי מצות מילה אפילו בלא אלו הציצין, מ"מ כל זמן שלא סילק ידו מן המילה מקרי כלכתחלה, וכולה חדא מלתא היא דנתנה שבת לדחות אצלה. ועיין בחידושי הר"ן שכתב דאפילו כבר סילק ידו מן החתוך והתחיל לפרוע מקרי עדיין לא סילק ידו מן המילה דמילה ופריעה חדא מילתא היא [אך כשהוא עוסק במציצה מסתפק שם אם מותר בשבת לחזור לציצין

שאינם מעכבין דדלמא המציצה מקרי רק רפואה ולא צורך מילה עי"ש] ולפ"ז פשוט דאפילו אם הפורע הוא אחר כ"ז שהוא עוסק במצותה מותר לו לראשון לחזור ולגמור את הציצין שאינם מעכבין דלא משגחינן במה שהוא סילק ידו כיון דעדיין לא נגמרה מצות מילה.

לילד הבהמה

שו"ע סימן שלב

שאלה רצז: האם מותר לילד הבהמה בשבת, או לתפוס הולד שלא יפול.

תשובה: אין מילדין את הבהמה בשבת, משום טרחא יתירא. ואפילו בלא למשוך הולד אלא רק לתפוס הולד שלא יפול לארץ אסור. וביום טוב מותר לתופסו שלא יפול לארץ. כתב מרן (סימן שלב סעי' א) אין מילדין את הבהמה בשבת. ע"כ. (וכתב המ"ב ס"ק א) אין מילדין, פירוש למשוך הולד מן הרחם דאיכא טרחא יתירא ועיין באחרונים שהסכימו דאף לסעדה [היינו שאוחז הולד שלא יפול לארץ ונותן לו דד לתוך פיו] אסור בשבת וכן כל צרכי לידה המבואר בסימן תקכ"ג ע"ש. ובהלכות יום טוב סימן תקכג (סעי' ג) כתב מרן אין מילדין בהמה ביום טוב, אבל מסעדין אותה שאוחז בולד שלא יפול לארץ ונופח לו בחוטמו ונותן לו דד לתוך פיו.

פינוי האוצר ולהציל מפני הדלקה

שו"ע סימן שלג

שאלה חצר: האם מותר לפנות בשבת חדר שיש בו ארגזי פירות או כדי יין, כדי להשתמש במקום לצורך אורח שישן שם.

תשובה: אסור להתחיל לפנות את האוצר בשבת, משום טרחה או משום עובדין דחול. אלא אם כן צריך את המקום לדבר מצוה כגון: הכנסת אורחים. ואם התחיל לפנותו מערב שבת, מותר להמשיך לפנות בשבת אפילו לדבר הרשות. ובכל אופן הכמות שמותר לפנות בשבת היא, לא יותר מחמש קופות, שבכל קופה לכל היותר שלוש סאין [הסאה היא כשבע וחצי ליטר]. ואם האוצר קטן שיש בו חמש קופות או פחות, והקרקע אינה מרוצפת, יפנה וישאיר קופה אחת, כדי שלא יבא להשוות גומות בקרקע.

כתב מרן (סימן שלג סעי' א) אוצר של תבואה או של כדי יין אף על פי שמותר להסתפק ממנו אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה כגון שפינהו להכנסת אורחים או לקבוע בו בית המדרש וכיצד מפנהו אם היה האוצר גדול מפנה ממנו חמש קופות (שבכל קופה שלש סאים) (הגהות מרדכי ור"ן פרק מפנין) לא היה בו אלא חמש קופות מפנה מהם

ארבע קופות אבל כולו לא יפנה שמא יבא להשוות גומות. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: וכל שבות שהתירו משום צורך מצוה מותר גם כן לצורך אורחים ולא מקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים (תרומת הדשן סימן ע"ב) אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו לא מקרי אורחים ואינה סעודת מצוה רק סעודת רשות (בית יוסף). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) אוצר שמותר להסתפק ממנו למאכלו ולמאכל בהמתו שאינו מוקצה, דקי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה אלא בגרוגרות וצמוקים שהניח ליבשן משום דדחינהו בידים ולא חזיין עד שיתייבשו וכמ"ש בסי' ש"י ס"ב. מ"מ אם אינו רוצה להסתפק ממנו אלא להתחיל בו לפנותו אסור לעשות כן לדבר הרשות והטעם משום טרחא או משום עובדין דחול. עוד כתב (ס"ק ב) אסור להתחיל בו לפנותו היינו אפילו פחות מד' וה' קופות, ומשמע דאם התחיל מע"ש שרי לפנותו בשבת פחות מד' וה' קופות אף לדבר הרשות.

שו"ע סימן שלד

שאלה רצט: נפלה דליקה חלילה בשבת, כמה מזון יכול להציל לאדם או לבהמה. ומה דין הבתים הקרובים, ולהיכן מציל.

תשובה: בערב שבת קודם הסעודה מציל מזון שלוש סעודות לכל אחד מבני הבית, וכן מזון הבהמה. ובשחרית מציל מזון שתי סעודות ובמנחה מזון סעודה אחת. ולא מציל יותר כיון שבהול וטרוד מהדליקה יש חשש שיבא לכבות. והבתים הקרובים שאין בביתם דליקה, ואין חשש שמא יבואו לכבות, מצילים כל מה שירצו. וכל הצלה היא לחצר המעורבת. ופשוט שכל שיש חשש לפיקוח נפש, מצוה לכבות את הדליקה בשבת.

כתב מרן (סימן שלד סעי' א) נפלה דליקה בשבת אם הוא בלילה קודם סעודה יכול להציל כדי מזון שלש סעודות הראוי לאדם והראוי לבהמה לבהמה ובשחרית מזון שתי סעודות ובמנחה מזון סעודה אחת ודוקא בני הבית שהדליקה בו לא יצילו יותר משום דאיכא למיחש שמתוך שטרודים בהצלה ישכחו השבת ויכבו אבל בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה יכולים להציל כל מה שירצו. עוד כתב (סעי' י) כל הצלה שאמרנו אינה אלא לחצר אחרת המעורבת אבל לא לשאינה מעורבת. וכתב הרמ"א בהגה: ויש מקילין אף לשאינה מעורבת (סמ"ג והגהות מרדכי). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג) דוקא בני הבית שהדליקה בו לא יצילו, ר"ל וע"כ ודאי בהול ואי שרית ליה אתי לכבויי. והנה כאן אסרינן להציל כדי שלא יכבה וגבי מת מתירין להצילו כדי שלא יכבה כמ"ש רסי' שי"א כתבו התוספות דבמת אדם בהול עליו טפי ולכך הוצרכו

להתיר כדי שלא יכבה במזיד אבל כאן דאין אדם בהול כ"כ ואפילו אם לא נתיר לו לא יבוא לכבות במזיד ואם נתיר לו חיישינן שמא מתוך טרדתו ישכח ויכבה את הדליקה. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ח) נפלה דליקה בבית, אסור להציל חפצים מהבית ולהוציאם לרחוב, אפילו אם יש עירוב בעיר. והטעם לזה, דחששו חכמים שמא מתוך שאדם בהול על ממונו ישכח שהיום שבת, ויבוא לכבות את הדליקה בידים, ולפיכך גזרו שלא יציל אלא מזון שהוא צריך לו לאותה שבת, וכלים שצריך להשתמש בהם בשבת, ובגדים שיכול ללבוש, ונמצא שעל ידי כך מתייאש מן הכל ואינו בא לידי כיבוי בידים. [ילקוט יוסף שבת כרך ד עמוד שסז]. עוד כתב (אות י) הדיירים של הבתים הסמוכים למקום הדליקה, החוששים שהדליקה תגיע גם לדירתם, מותר להם להקדים רפואה למכה ולהציל כל מה שיכולים מהדירה, ובלבד שהוא במקום שיש עירוב. ובזה לא גזרו חכמים שאם נתיר להם להציל את חפציהם יבואו לכבות, שמאחר והדליקה עדיין לא הגיעה לדירתם, אינם בהולים כל כך שנחוש שיבואו לכבות. [ילקוט יוסף שבת כרך ד עמוד שסח]. עוד כתב (ס"ק א) אם נפלה דליקה בשבת, והדבר ברור שאין שם שום חשש סכנת נפשות, אין לכבותה בשבת בידים, אלא על פי הדרכים שיבוארו להלן סעיפים ד-ו'. וכל שיש חשש לפיקוח נפש, מצוה לכבות את הדליקה בשבת, ולהזעיק בטלפון את מכבי האש. וכיום הרבה מהדליקות יש בהם סכנה, או לפחות ספק סכנה. [ילקוט יוסף שבת כרך ד עמוד שסג].

שאלה ש: באיזה אופן יכול להציל לעצמו יותר משלוש סעודות, ומה הדין להציל כלי הסעודה, ומלבושים.

תשובה: מה שאמרנו בתשובה הקודמת שיכול להציל רק מזון שלוש סעודות היינו דוקא שמוציא בשני כלים או יותר, אבל בכלי אחד יכול להוציא אפילו מזון מאה סעודות, באופן שפורס סדין ומכניס בתוכו כל מה שירצה, אבל לא יניח כלים מלאים בתוך הסדין. ומותר להציל כלי הסעודה כגון: כוסות וכפות. ומלבושים, לובש כמה שיכול ומוציא, ופושט, וחוזר ולובש ומוציא.

כתב מרן (סימן שלד סעי' ו) הא דאין מצילין אלא מזון שלש סעודות היינו דוקא בשני כלים אבל בכלי אחד מצילין אפילו יש בו מאה סעודות ואפילו פירש טליתו וקיפל והביא לתוכו וחזר וקיפל והביא לתוכו מותר כיון שמוציא הכל בפעם אחת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק טז) פירש טליתו, ואפילו אם היה המזון בכמה כלים ומערה אותן לתוך הטלית שרי אבל להניח הרבה כלים מלאים תוך הטלית ולהוציאם בבת אחת אסור כיון שהם כלים מחולקים. ע"כ. עוד כתב מרן (סעי' ז) מותר להציל כלי תשמישו הצריכים

לו לאותו היום כגון כוסות וקיתוניות. עוד כתב (סעי' ח) ולובש כל מה שיכול ללבוש ומוציא ופושט וחוזר ולובש ומוציא ופושט ויש מי שאומר שאינו לובש ומוציא אלא פעם אחת בלבד. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יח) וחוזר ולובש, והא דלא שרינן באוכלין ומשקין לחזור ולהוציא משום דהתם חיישינן שמא ישכח שבת ויכבה אבל הכא כיון שלא התירו אלא דרך לבישה רמי אנפשיה ומדכר ואה"נ דלהוציא מלבושים בידו אין מותר כ"א מה שצריך לו לאותו יום כאוכלין ומשקין.

שאלה שא: מה הדין להציל מפני הדליקה תורה נביאים כתובים, או מגילת אסתר. הכתובים על נייר.

תשובה: תורה נביאים וכתובים אפילו שאינם כתובים אשורית ובלשון הקודש ובדיו על קלף, בכל אופן מצילים אותם מפני הדליקה משום האזכרות שבספר. אבל במגילת אסתר, כיון שאין בה אזכרות, לא מצילים אותה מפני הדליקה, אלא אם כן כתובה אשורית בלשון הקודש ובדיו על הקלף.

כתב מרן (סימן שלד סעי' יב) כל כתבי הקדש מצילין האידנא מפני הדליקה וקורין בהם אפילו כתובים בכל לשון ואפילו כתובים בסם ובסיקרא (פירוש מיני צבעונים) ובכל דבר וכן מטבע ברכות שטבעו חכמים מצילין אותם מן הדליקה ומכל מקום התורפה (פירוש מקום מגולה והפקר) וכן תרגום שכתבו עברי כגון יגר שהדותא וכדנא תימרון להון ועברי שכתבו תרגום או בלשון אחר שאותו העם בקיאים בו וכן ספר תורה שיש בו ללקט פ''ה אותיות מתוך תיבות שלמות או שיש בו אזכרה מצילין אותה. עוד כתב מרן (סעי' יג) יש מי שאומר דמגילת אסתר הואיל ואין בה אזכרות אם אינה כתובה כמשפטה אשורית על העור ובדיו אין בה קדושה להצילה מפני הדליקה. ע"כ. ביאור דברי מרן לפי המתבאר בב"י ולדעת הא"ר, תורה נביאים וכתובים שלא כתובים אשורית או שלא בלשון הקודש או שלא על קלף, או שלא בדיו שחור. אין דינו כספר והקורא בהם נחשב כקורא בעל פה, ואף על פי שדברים שבכתב אסור לקרוא בעל פה, בזמן הזה התירו לקרוא בהם משום עת לעשות לה', כדי שיהיו דברי תורה מצויים לכל. ואף על פי שאין בהם קדושת ספר מצילים אותם מפני הדלקה משום האזכרות של שמות הקודש שבהם. אבל במגילת אסתר הכתובה שלא אשורית או שלא על קלף או שלא בדיו, שיש בה תרתי לרעותא גם שאין לה קדושת ספר וגם אין בה אזכרות, לא מצילים מפני הדליקה. ולדעת המ"א הביאו המ"ב (ס"ק לב ולט) יש אופן שאסור לקרוא בתורה נביאים וכתובים גם בזמן הזה כגון: שכתובים אשורית ובלשון הקודש ועל קלף, אבל כתובים בצבע אדום, לא מתירים לקרוא בהם משום עת לעשות לה' היות והדיו מצוי.

אולם גם באופן זה שאסור לקרוא בהם מצילים אותם משום האזכרות שבספר. אבל במגילת אסתר הכתובה אשורית ועל קלף, ובצבע אדום, שאסור לקרוא בה, וגם אין בה אזכרות, לא מצילים מפני הדלקה. ופליגי מרן והמ"א בתרתי, חדא, שלדעת מרן מותר לכתוב ולקרוא בכתבי הקודש בכל אופן, ולמ"א אם כתובים כהלכתם ורק חסר דיו אסור לכתוב ולקרוא. ועוד, שלדעת מרן לא מצילים מגילה שאין בה אזכרות אם כתובה שלא כדין אשורית על הספר ובדיו שאין בה קדושת ספר, ולמ"א מצילין, כיון שמותר לקרוא בה יש בה קדושת ספר, ורק אם אסור לקרוא בה שכתובה על הקלף באשורית ואינה כתובה בדיו, אין מצילין. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות יא) מי שיש לו כתבי יד של חידושי תורה, ופרצה דליקה בשבת בביתו, וירא שמא ישרפו כתבי יד אלו ויבוא לידי צער גדול, מותר לו להציל את כתבי היד מהבית הבוער. ובלבד שיהיה במקום שיש בו עירוב. והאידנא מצילין מן הדליקה כל כתבי הקודש. [ילקוט יוסף שבת ד עמ' שסט].

שאלה שב: באיזה אופן מותר להציל תיק ובתוכו מעות לחצר מעורבת, או לחצר שאינה מעורבת.

תשובה: יכול להציל תיק ובתוכו מעות על ידי שמניח על התיק ככר או תינוק, ויכול להוציאו רק לחצר המעורבת. אבל אם מניח בתוך התיק תפילין, יכול להוציא אף לחצר שאינה מעורבת, שתפילין דינם כספרים שמצילים אותם גם לחצר שאינה מעורבת.

כתב מרן (סימן שלד סעי' טז) אם הניח תפלין בארנקי (פירוש כיס) מלא מעות יכול להצילו מפני הדליקה או מפני הגנבים והגזלנים למקום שיכול להציל התפלין ויש מי שאומר דהיינו דוקא כשהניחם שם מערב שבת. עוד כתב (סעי' יז) יש מתירים להציל דסקיא מליאה מעות על ידי ככר או תינוק מן הדליקה או מן הגנבים והגזלנים ודוקא לרשות היחיד אבל לא לחצר שאינה מעורבת. מצילין הספרים אפילו לחצר שאינה מעורבת ולמבוי (פירוש מקום שנכנסים מהם לחצרות) שלא נשתתפו בו ובלבד שיהיו בו שלשה מחיצות ולחי. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מז) יש מתירים על ידי ככר או תנוק, והיינו שיכול ליתן אפילו לכתחלה בשבת להציל על ידם אפילו המעות חשוב מהחפץ שמניח אצלו ולא אמרינן בזה דיהיה בטל לגבי המעות ואף על גב דבעלמא אסור לטלטל דבר המוקצה ע"י דבר היתר המונח עליו דלא אמרו ככר או תינוק אלא לענין טלטול המת בלבד הכא משום פסידת הדליקה הקילו בכל זה ועיין ס"ב דיש מתירין אפילו בלא ככר כלל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יג) מותר להוציא את המעות ממקום הדליקה על ידי ככר או תינוק, ודווקא לרשות היחיד, ובמקום שיש עירוב. [ילקוט יוסף שבת כרך ד עמוד שע].

שאלה שג: מה הדין לומר לאינו יהודי להציל ספרים מן הדליקה לרשות הרבים.
תשובה: מותר לומר לגוי להוציא ספרים לרשות הרבים ואפילו גמרות ושאר ספרים כדי למנוע בזיון כתבי הקודש.
כתב מרן (סימן שלד סעי' חי) כתבו משם גאון שמותר לומר לעכו"ם להציל ספרים מן הדליקה אפילו דרך רשות הרבים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מט) מותר לומר לגוי, דשבות דאמירה לא"י שרי מפני בזיון כתבי הקודש ואף גמרות ושארי ספרים הוי בכלל זה [פמ"ג].
שאלה שד: מומרים לעבודת כוכבים שכתבו להם כתבי הקדש אשורית על הקלף ובדיו, מה דינם להצילם בשבת, ומה דינם ביום חול.
תשובה: אין מצילין אותם בשבת, ובחול שורפן עם האזכרות שבהם. ותנ"ך שנדפס בבית דפוס של נוצרים מעיקר הדין מותר לקרוא בו, אם אין לו ספר אחר שנדפס על ידי ישראל.
כתב מרן (סימן שלד סעי' כא) האפיקורסים דהיינו האדוקים בעבודת כוכבים וכן מומרים לעבודת כוכבים שכתבו להם כתבי הקודש אין מצילים אותם ואף בחול שורפן עם האזכרות שבהן. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נא) אפילו כתב אשורית על הקלף ובדיו. עוד כתב (ס"ק נב) בחול שורפן עם האזכרות, שכיון שהם אדוקים בודאי כתבו אותן לשם ע"ג ומכאן יש להזהיר על אותן מטבעות של זהב וכסף שטבעו אותן האדוקין לשם ע"ג שאסורים לתלותם על הס"ת וגם אין להחזיק אותם ברשותו אלא יתיכם מיד כדי שלא יהיה שום זכרון למעשיהם [ב"ח וט"ז] והרב מו"ה יהודא מילר נסתפק אי מותר להתיכן שמא אינם מינים לע"ג ובתשובת חות יאיר סימן שט"ז מתיר להתיך המטבעות של שם בן ד' שנעשים במדינות שווייידן מטעם כי נטבעו להוציאם והו"ל כאלו נכתבו בפירוש לשם חול וכן משמע בפמ"ג ע"ש. עוד כתב מה שנוהגין באיזה קהלות כשמברכין חולה וגובין מעות מכל אחד ומניחין הכלי עם המעות לתוך ארון הקודש לא יפה עושין ע"ש ובלא"ה אסור להשים לתוך ארון הקודש דבר של חול ע"כ יש למנוע המנהג. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע יל"י הלכות ס"ת סימן ער (אות כא) ספרי תנ"ך שנדפסו על ידי נוצרים, מעיקר הדין מותר לקרוא בהם. ומכל מקום האידנא אכשור דרי, שנדפסו ספרי תנ"ך על ידי יהודים כשרים בארצנו הקדושה, מדוייקים להפליא ובאותיות מאירות עינים, ובודאי שכל יהודי ירא שמים, ישתמש אך ורק בספרים אלו, ולא בספרי תנ"ך שנדפסו על ידי נוצרים. [יחוה דעת חלק ג' סימן עט עמוד רסה. יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' ח' עמוד רעט].

שאלה שה: טלית שאחזה בה האש האם מותר ליתן עליה מים או שאר משקים, כדי שתכבה האש כשתגיע לשם.

תשובה: אם המפה נקיה מותר ליתן עליה מים, אבל אם אינה נקיה אסור משום כיבוס, אבל שאר משקים מותר בכל אופן שאין בזה איסור כיבוס.

כתב מרן (סימן שלד סעי' כד) יש אומרים שאין יכול ליתן עליו משקין כדי שיכבה כשיגיע להם ויש אמרים שמותר לעשות כן בשאר משקים חוץ מן המים משום כיבוס ויש מתירים אפילו במים ודברי סברא שנית נראים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק נז) שאין יכול ליתן עליו משקין, דדוקא להפסיק בכלים מלאים מים שרי בסכ"ב שאין המים בעין אבל הכא שהמים בעין הוא מקרב להכיבוי עי"ז ואסור. עוד כתב (ס"ק נח) יש אומרים שמותר לעשות כן בשאר משקים, ס"ל דזה לא חמיר מגרם כיבוי בעלמא דשרי. עוד כתב (ס"ק נט) חוץ מן המים משום כיבוס, דקיי"ל שריית הבגד זהו כיבוסו והיש מתירים ס"ל דלא שייך זה אלא במקום שיש טינוף או דם אבל לא בטלית נקי. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות יז) דליקה שאחזה במפה שעל השלחן, או בשטיח, אם יש חשש שהאש תתפשט במהרה ויבואו לידי חשש סכנה, מותר לכבות את המפה או השטיח בשבת. אבל אם אין שום חשש סכנה, אסור לכבות את הדליקה בשבת, ומכל מקום רשאי לשפוך מים בצידה השני של המפה. ואם המפה מלוכלכת אין לשפוך עליה מים, מפני שנמצא עובר על איסור כיבוס, אלא ישפוך עליה בצידה השני שאר משקין, כמו יין, מיץ טמפו וכדומה. ואם אין הכמות של שאר המשקים מספיקה, אין לשפוך שם מים, מאחר שאין בדבר חשש סכנה, ואין להתיר איסור כיבוס בשביל הפסד ממון. ורק אם המפה נקיה ואין עליה שום לכלוך, מותר לשפוך עליה בצידה השני גם מים. [מפני שבבגד נקי לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו]. [ילקו"י שבת ד עמ' שעד]. וראה לעיל סימן רעז, בדין נר שנפל על המפה אם מותר לנערו לארץ להציל מהפסד ממון. ראה שם.

שו"ע סימן שלה

שאלה שו: נשברה חבית יין בשבת, האם מותר להניח תחתיה כלים כדי לקלוט את היין המטפטף.

תשובה: אם מציל בכמה כלים מותר לקלוט יין רק לצורך שלוש סעודות, מהחשש שמא ישכח שהיום שבת ויביא עוד כלים דרך רשות הרבים. אבל אם מניח כלי אחד מותר להציל אפילו יותר משלוש סעודות.

כתב מרן (סימן שלה סעי' ב) אם נשברה חבית בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיה ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט לקבל מן הקילוח באויר לאחר שירד מן הגג ולא יביא כלי

אחר ויצרף אותו לראש הגג ואם מציל בכלי אחד מציל אפילו קולט או מצרף. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ח) מביא כלי ומניח תחתיה, וכיון שהוא כלי אחד אפי' מחזיק מאה סעודות מציל וכנ"ל. עוד כתב (ס"ק ט) ובלבד שלא יביא כלי אחר דמתוך שהוא מחזר אחר עוד כלים חיישינן שישכח שהוא שבת ויביאם ג"כ דרך ר"ה וכ"ז מיירי ביותר מג' סעודות אבל בג"ס יכול להציל אפי' בכלים הרבה ואפי' לקלוט ולצרף ובאמת ביותר מג"ס אסור להציל בכלי אחר אף בלי קליטה וצירוף וכנ"ל בס"א אלא דאורחא דמלתא נקט דכן דרך להציל בקילוט וצירוף כ"כ בספר תו"ש. ובספר פמ"ג מצדד להחמיר בקליטה וצירוף אפי' עד ג' סעודות דאף דקי"ל לעיל בס"א דעד ג' סעודות יכול להציל אפי' בכלים הרבה היינו כשהם מונחים על הארץ אבל ע"י קליטה וצירוף אסור בכל גווני כל שהוא יותר מכלי אחד. עוד כתב (ס"ק י) ואם מציל בכלי אחד מותר אפי' ביותר מג"ס דכיון דלא התירו כ"א בחד כלי זכור הוא שהוא שבת [פמ"ג].

השקיה טיאטוי ושיטפת הקרקע

שו"ע סימן שלו

שאלה שז: האם מותר להטיל מי רגלים במקום שגדלים שם עשבים.

תשובה: מותר להטיל מי רגלים על עשבים, כיון שאין המי רגלים מצמיחים ואדרבא מונעים אותם מלצמוח. וטוב שלא יטיל על הצמחים ממש אלא ירחיק מעט.

כתב מרן (סימן שלו סעי' ג) מותר לילך על גבי עשבים בין לחים בין יבשים כיון שאינו מתכוין לתלוש אבל האוכלים בגנות אסורים ליטול ידיהם על העשבים שמשקים אותם אף על פי שאינם מכוונים פסיק רישיה הוא, אבל מותר להטיל בהם מי רגלים או שאר משקים שאינם מצמיחין. וכתב הרמ"א בהגה: ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגנות אם ישתמש שם עם מים דבקושי יש ליזהר שלא יפלו שם מים (בית יוסף בשם סה"ת). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כח) מי רגלים לפי שעזים הם ושורפים את הזרעים ומונעים אותם מלהצמיח. עוד כתב (ס"ק כט) או שאר משקים שאינם מצמיחים, דהיינו כגון יין לפי שהוא עז וחזק ושורף ג"כ הזרעים וכן שאר משקה שהוא כעין זה וכתב המג"א דלכתחלה ראוי ליזהר אף במשקים ועיין בא"ר שכתב דביין שהוא חזק אין ליזהר כלל וכנ"ל. כתב הפמ"ג דמי דבש ושכר יש בהן מים ובודאי מצמיחין. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ז) מותר להטיל מי רגלים על עשבים וזרעים, שאין מי רגלים גורמים להצמיח אותם. ואף שיש מחמירים בזה, מכל מקום העיקר לדינא להקל בזה וכדעת השלחן ערוך, ואפי' בקרקע שלו. וכל שכן בקרקע שאינה שלו. ומ"מ טוב ליזהר שלא יטיל מי רגלים

על העשבים והזרעים ממש, אלא סמוך להם, ואפי' בתוך שלשה טפחים מהעשבים והזרעים. [ילקו''י שבת ה עמוד לח].

שו"ע סימן שלז

שאלה שח: מה הדין לטאטא, או לשטוף עם מים, קרקע מרוצפת.

תשובה: מותר לטאטא קרקע מרוצפת ולא גוזרים שמא יבא לטאטא קרקע שאינה מרוצפת. אבל לשטוף עם מים אסור אפילו שגורף המים במגב בלי סמרטוט, היות והשטיפה לא כל כך נחוצה כמו הטאטוא, לכן גזרו חכמים על השטיפה בקרקע מרוצפת שמא יבא לנקות קרקע שאינה מרוצפת ויבא להשוות גומות. ואם השטיפה מאוד נחוצה שהרצפה מלוכלכת מותר לשפוך מים על המקום המלוכלך ולנגב במגב גומי.

כתב מרן (סימן שלז סעי' ב) אסור לכבד הבית אלא אם כן הקרקע מרוצף ויש מתירין אפילו אינו מרוצף. וכתב הרמ"א בהגה: ויש מחמירין אפילו במרוצף (טור בשם ר''י ומרדכי ריש פרק כל הכלים ורבינו ירוחם חלק י''ג וסמ''ג וסה''ת) וכן נוהגין ואין לשנות מיהו על ידי עכו''ם מותר (רבינו ירוחם נתיב י''ג) וכן על ידי בגד או מטלית או כנף אווז הקלים ואינו משוה גומות (אגור). ואסור לכבד הבגדים על ידי מכבדות העשויים מקיסמים שלא ישתברו קיסמיהם (הגהות אלפסי פרק הזורק). ע"כ. עוד כתב מרן (סעי' ג) אין סכין את הקרקע ולא מדיחים אותו אפילו הוא מרוצף. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ו) אסור לכבד הבית, דמזיז עפר ממקומו גם משוה הגומות בכיבודו שמתמלאין הגומות שבבית מהעפר והוי בנין ואף על גב דאינו מתכוין לאשויי גומות אפ"ה אסור דפסיק רישא הוא ויש אומרים דחיישינן שמא מתוך טרדתו לכבד וליפות הקרקע ישכח וישוה הגומות במתכוין. עוד כתב (ס"ק ז) אלא א"כ מרוצף בין באבנים ובין בקרשים. עוד כתב (ס"ק יז) אין סכין את הקרקע ולא מדיחים אותו אפילו הוא מרוצף, דגזרינן אטו שאינו מרוצף [רמב"ם] והא דהתיר בס"א לענין כיבוד ולא גזר כן משום דכיבוד הוא יותר דבר נחוץ מהדחה. ודע דהדחת רצפת הקרשים שנוהגין כהיום יש בזה עוד איסור לעשות בשבת מלבד הדחה דהא צריך לזה שריית אלונטית במים כידוע ויש בזה משום כיבוס. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) הספרדים ההולכים בעקבות הוראות מרן השלחן ערוך מותר להם לכבד בית מרוצף בשבת במטאטא כדרכם בחול. ואפי' במטאטא העשוי מענפי אילן יבשים שאינם נכפפים, ובודאי נשבר מהם בעת הטיטוי, אפשר להקל. אבל בקרקע שאינה מרוצפת אין להקל אלא על ידי גוי. ולדעת הרמ''א יש להחמיר שלא לטאטאות את הבית אפילו במרוצף. אבל על ידי גוי יש להקל בכל ענין, בין בבית מרוצף ובין בבית שאינו מרוצף. ויש אומרים שגם לאשכנזים יש להקל

לטאטאות את הבית במטאטא מברשת שאינו עשוי מקש, אף על-ידי ישראל, ואין לחוש שמא יבואו לטאטאות בית שאינו מרוצף ואז ישוו גומות, דכיון שבזמן הזה כל הבתים שבעיר הם מרוצפים אין לגזור בית מרוצף אטו בית שאינו מרוצף. וכן עיקר. [ילקוט יוסף שבת ה עמוד סב]. עוד כתב (אות ב) אין שוטפין את הקרקע במים בשבת, אפילו בקרקע מרוצפת. ומכל מקום כשיש לכלוך על הרצפה, מותר לשפוך על מקום הלכלוך מעט מים מכלי, ולנגב המים במגב [מקל-גומי]. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד סה]. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת ד' (עמוד מט) אין מדיחין את הקרקע אפילו הוא מרוצף, גזירה אטו שאינו מרוצף, שמא יבא להשוות גומות, ומה שלא גזרו בכיבוד קרקע מרוצף, משום שהכיבוד הוא נחוץ יותר, ומכל מקום אם רצפת הבית נתלכלכה מותר לשפוך מים על מקום המלוכלך, ולגרוף המים על ידי מגב שאין בו חשש סחיטה, וכן אם נשפכו מים על הרצפה מותר לגרוף המים על ידי מגב.

שאלה שט: האם מותר להזות מים על קרקע שאינה מרוצפת כדי שלא יעלה האבק.

תשובה: מותר להזות מים על קרקע שאינה מרוצפת, כיון שאינו מתכוון להשוות גומות והוא לא פסיק רישא.

כתב מרן (סימן שלז סעי' א) דבר שאין מתכוין מותר והוא שלא יהא פסיק רישיה הלכך גורר אדם מטה כסא וספסל בין גדולים בין קטנים ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ומותר לרבץ הבית כיון שאינו מתכוין להשוות גומות אלא שלא יעלה האבק. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ה) לרבץ, היינו להזות מים על קרקע הבית כדי שלא יעלה האבק דאע"ג דבהרבצה כמה פעמים מתמלאים הגומות בעפר ובאבק אפ"ה מותר כיון דאינו מתכוין וגם לאו פסיק רישא הוא ואפילו בקרקע שאינה מרוצפת מותר [גמרא].

השמעת קול

שו"ע סימן שלח

שאלה שי: האם מותר לומר לגוי לנגן בכלי שיר "בשבת חתן".

תשובה: מותר לומר לגוי לנגן בשבת חתן, כיון שיש מצוה לשמח חתן וכלה, הוי שבות דשבות במקום מצוה.

כתב מרן (סימן שלח סעי' ב) יש מתירים לומר לעכו"ם לנגן בכלי שיר בחופות. וכתב הרמ"א בהגה: ואפילו לומר לעכו"ם לתקן הכלי שיר שרי משום כבוד חתן וכלה אבל בלאו הכי אסור (מרדכי פרק משילין) ומיהו בזמן הזה נהגו להקל מטעם שיתבאר בסימן שאחר זה לענין טפוח ורקוד. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ח) יש מתירים לומר לגוי, דאיסור

השמעת קול בכלי שיר אינו אלא איסור דרבנן גזירה שמא יתקן כלי שיר ואמירה לא"י ג"כ אינו אלא איסור דרבנן והוי שבות ובמקום מצוה היא דאין שמחת חתן וכלה אלא בכלי שיר ושרי וכנ"ל בסימן ש"ז ס"ה ע"ש ויש מקומות שנהגו להחמיר בזה אם לא שהכינום לזה מע"ש ולא יאמר לו בשבת כלום או שבא מעצמו לנגן [כה"ג]. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות יא) יש להחמיר שלא לומר לגוי לנגן בכלי שיר בשמחה של מצוה בשבת, אפילו בכלי שיר שאינם פועלים על ידי חשמל, חוץ משמחת חתן וכלה. ולכן אסור לומר לגוי לנגן בכלי שיר בשמחת תורה. ועל ידי ישראל אפילו לקשקש בפעמונים אסור. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד עג]. ע"כ. וכ"כ בחזון עובדיה שבת ג (עמוד תעה).

שאלה שיא: האם מותר לספוק כף אל כף להבריח עופות שבשדהו.

תשובה: אסור, שמא יטול אבן ויזרוק עליהם, ונמצא מטלטל ד' אמות ברשות הרבים. כתב מרן (סימן שלח סעי' ד) המשמר פירותיו וזרעיו מפני חיה ועוף לא יספוק כף אל כף ולא יטפח כפיו על ירכו ולא ירקד להבריחם גזירה שמא יטול צרור ויזרוק להם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יז) ויזרוק להם לר"ה. ולהפוסקים דבזמן הזה ליכא ר"ה אפשר דשרי בכל זה דגזירה לגזירה היא וכ"ש לספק כף אל כף כלאחר יד בודאי שרי לכו"ע ואין לחוש שמא יטול צרור מאחר שיש לו היכר שאין מספק להדיא. ע"כ. אולם בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג) כתב, אף על פי שכל השמעת קול שאינה דרך שירה מותרת בשבת, מכל מקום מי שהופקד לשמור את הפירות, ורוצה להכות כף אל כף כדי להבריח את העופות, אסור לו לעשות כן, אף שאינו דרך שיר, דחיישינן שמא יטול צרור ויזרוק לרשות הרבים כשירצה להבריחם. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד סח].

גרף של רעי, שחיה בשבת, הפרשת תרומות ומעשרות בשבת

שאלה שיב: האם מותר ליתן דלי תחת דלף של מי גשמים בשבת, והאם מותר לטלטל את הדלי עם המים המאוסים שבו.

תשובה: אם המים ראויים לרחיצה או לשתיית בהמה אין המים מוקצים ומותר לתת כלי תחתיהם. אבל אם אינם ראויים אסור, משום שמבטל כלי מהיכנו. אלא אם כן יתן בדלי קודם לכן איזה כלי היתר כמו כף או מזלג ואז יחשב הדלי בסיס לדבר המותר והאסור. ובדיעבד שנתן דלי תחת דלף מים שאינם ראויים לשום שימוש, מותר לטלטל הדלי כדי להרחיק את המים כדין גרף של רעי, אם הדבר מאוס עליו ומפריע לו. ומים הנוטפים ממזגן יש להחמיר לדונם כמוקצה של נולד בשבת.

כתב מרן (סימן שלח סעי' ח) מותר ליתן כלי תחת הדלף בשבת ואם נתמלא שופכו ומחזירו למקומו והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה אבל אם אינו ראוי אסור משום שאין עושין גרף של רעי לכתחלה ואם נתן כלי תחת דלף שאינו ראוי לרחיצה מותר לטלטלו במים המאוסים שבו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ל) אין על המטר היורד שם מוקצה או נולד ויכול לשתותו או לרחוץ ממנו וה"ה אם הוא ראוי רק לשתיית בהמה. עוד כתב (ס"ק לא) אם אינו ראוי אסור משום שאין עושין גרף של רעי לכתחילה, פי' אין עושין דבר שימאס על סמך שיהיה מותר אח"כ להוציאו כגרף של רעי ואם אפילו יתרצה שישאר כך ולא יזיזנו ממקומו ג"כ אסור כמו שכתבו הפוסקים ועיין בבה"ל. עוד כתב (ס"ק לג) מותר לטלטלו במים המאוסים שבו, דוקא כשהוא נתון במקום שישיבתו קבועה שם דמאוס עליו והוי כגרף של רעי שהתירו לטלטלו להוציאו לאשפה מפני כבודו אם הוא עומד במקום שישיבתו קבועה שם וכנ"ל בסימן ש"ח סל"ד ע"ש. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע סימן שח (אות קכט) מים הנוזלים ממזגן בשבת, יש לדון בזה שמא הם אסורים משום מוקצה, דנולד שלא היה מתחלה בעולם, הוי מוקצה. אך יתכן שגם מים היוצאים מן המזגן דינם כעננים, ואין בו דין נולד. [וכן נראה מדברי האור שמח]. ונכון להחמיר בזה. ולפי זה, נכון להחמיר שלא להניח בשבת כלי ריקן כדי לקבל את המים היוצאים מן המזגן, שיש בזה משום מבטל כלי מהיכנו, שהרי מים אלה אינן ראויים לשתיה אחר דהוו נולד. ולכן יתן בכלי מעט מים, ואחר כך המים שנוטפים מהמזגן בטלים קימעא קימעא. [ילקוט יוסף יורה דעה על הלכות שעטנז מהדו"ק עמוד קע, ילקוט יוסף שבת כרך ב' מהדורת תשס"ד במילואים שבעמוד תרנו]. ע"כ. [ומה שכתב שיתן בכלי מעט מים ואחר כך המים הנוטפים מהמזגן בטלים קימעא קמעא. לכאורה הוי דבר שיש לו מתירין ולא בטל. כמו שכתב בנידון זה בחזון עובדיה שבת ג עמוד קמד עיי"ש. אלא יתן קודם בכלי כף או מזלג או איזה פרי והוי בסיס לדבר המותר והאסור].

שו"ע סימן שלט

שאלה שיג: האם מותר לשחות בבריכה בשבת.

תשובה: אם יש לבריכה שפה סביב דומה לכלי ומותר, ולא גזרו בזה שמא יעשה חבית של שייטים. אך יש להמנע משחיה בשבת משום חשש כיבוס וסחיטת הבגד ים.

כתב מרן (סימן שלט סעי' ב) אין שטין על פני המים אפילו בבריכה שבחצר מפני שכשהמים נעקרים ויוצאים חוץ לבריכה דמי לנהר ואם יש לה שפה סביב מותר דכיון דאפילו נעקרו המים השפה מחזרת אותם למקומם הוי ליה ככלי וליכא למיגזר ביה שמא יעשה חבית של שייטין. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב) אין שטין על פני המים, בידיו

ורגליו שגם רגליו עקר מן קרקע המים. והטעם שמא יעשה חבית של שייטין כדמסיים לקמן והוא כלי של גומא שאורגין אותו ועושין כמין חבית ארוכה ללמוד בו לשוט על המים. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י סימן שא (אות ט) אין שטין [או שוחין] על פני המים בשבת, שמא יעשה חבית של שייטין לשוט על פני המים. [ובבריכה העומדת ברשות הרבים אסור גם משום חשש שמא יתיז מים ברגליו חוץ לארבע אמות]. ובבריכה שבחצר אסור לשוט בה בשבת, מפני שכאשר המים נעקרים ויוצאים חוץ לבריכה דמי לנהר. ואם יש לבריכה שפה סביב מותר. דכיון שאפילו נעקרו המים השפה מחזרת אותם למקומם, הוה ליה ככלי וליכא למיגזר ביה שמא יעשה חבית של שייטין. ובאופן כזה אין לאסור השחייה משום התעמלות בשבת, אף אם בא לידי הזעה. ואמנם למעשה יש להורות להמנע מלרחוץ בכל בריכה בשבת, ובפרט בבגד ים, מכמה חששות. [ילקוט יוסף שבת כרך ב' עמוד ז'].

שאלה שיד: הפריש תרומות ומעשרות או הפריש חלה בשבת האם הפרשתו הפרשה.

תשובה: אסור מדרבנן להפריש בשבת תרומות ומעשרות או להפריש חלה, משום מתקן. ואם הפריש הפרשתו הפרשה והפירות או הפת מתוקנים. אך אם עשה כן במזיד לא יאכלם הוא או אחרים עד מוצאי שבת, ובשוגג מותר אף לו מיד, כיון שאינו אלא איסור מדרבנן שנראה כמתקן לא קנסו בשוגג.

כתב מרן (סימן שלט סעי' ד) אין דנין, ולא מקדשין, ולא חולצין, ולא מיבמין, ואין כונסין, ולא מקדישין, ולא מעריכין, ולא מחרימין, ולא מפרישין תרומות ומעשרות, ואין פודין הבן, ואין מגרשין, אלא אם כן הוא גט שכיב מרע (דתקיף ליה עלמא) וכולם אם נעשו שוגגין או מזידין או מוטעין מה שעשוי עשוי. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כה) ולא מפרישין תרומות ומעשרות, שהוא דומה כמקדיש אותן פירות שהפריש, ועוד שהוא כמתקן דבר שאינו מתוקן. ואם עבר והפריש במזיד לא יאכל בין לו בין לאחרים עד מו"ש מטעם קנס ואם היה בשוגג מותר אפילו לו מיד. עוד כתב (ס"ק כו) תרומות ומעשרות, וה"ה חלה ועיין לעיל בסימן רס"א במ"ב סק"ד. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות יא) אין מפרישין תרומות ומעשרות בשבת. וכן אין מפרישין חלה בשבת, מפני שדומה למקדיש חפץ בשבת, וגם נראה כמתקן. והאיסור להפריש חלה בשבת, הוא לא רק מעיסה, אלא אפילו מפת שנאפתה מערב שבת ולא הפרישו ממנה חלה, אסור מדרבנן להפריש חלה בשבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד צ, ובמהדורת תשס"ד עמ' תלו].

תולש, מוחק, מלאכה בשינוי

שו"ע סימן שמ

שאלה שטו: מה הדין לתלוש שערה אחת לבנה מתוך שחורות בשבת ובחול.

תשובה: התולש בשבת שתי שערות חייב חטאת, ואם תולש שערה לבנה מתוך שחורות או שחורה מתוך לבנות כדי להתנאות חייב אף בשערה אחת, משום שמקפיד על כך וחשובה מלאכה. והתולש כדי להתנאות גם בחול אסור, ועובר משום "לא ילבש גבר שמלת אשה".

כתב מרן (סימן שמ סעי' א) אסור ליטול שערו או צפרניו בין ביד בין בכלי בין לעצמו בין לאחרים, וחייב על שתי שערות. ומלקט לבנות מתוך שחורות אפילו באחת חייב. ודבר זה אפילו בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) לבנות מתוך שחורות אפילו באחת חייב, והטעם משום דאפילו באחת מקפיד שלא יהיה נראה כזקן לכך חשיבא מלאכה ובתוספתא איתא דה"ה במלקט שחורות מתוך לבנות. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) אסור ליטול שערו או צפרניו בשבת, בין ביד בין בכלי ובין בשיניו. בין לעצמו ובין לאחרים, ואם נטל שתי שערות בכלי חייב. [וביד אסור מדרבנן]. וכן התולש שערה אחת מבשרו או מבשר חבירו עבר על איסור דרבנן, כיון שהוא פחות מכשיעור. שכל חצי שיעור בהלכות שבת פטור, ואינו אסור אלא מדרבנן. והמלקט שערות לבנות מתוך שערות שחורות אפילו שערה אחת חייב. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קה, ובמהדורת תשס"ד גם בעמוד שפט].

שאלה שטז: בסקויט שחקוק עליו שם החברה, האם מותר לשוברו במקום האותיות.

תשובה: מותר לאכול בסקויט שחקוק עליו כתב מסוים ואין בזה איסור מוחק בשבת. וכן לשבור בידיו את הבסקויט במקום האותיות לשם אכילה יש להקל.

כתב מרן (סימן שמ סעי' ג) המוחק דיו שעל הקלף או שעוה שעל הפנקס אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות חייב. וכתב הרמ"א בהגה: אסור לשבור עוגה שכתוב עליה כמין אותיות אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה דהוי מוחק (מרדכי פרק כלל גדול). ע"כ. וכתב במ"ב (ס"ק טז) עוגה שכתוב עליה כמין אותיות, ויש מחמירין אפילו בציורים. עוד כתב (ס"ק יז) אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה דהוי מוחק, ואף דאינו ע"מ לכתוב איסורא דרבנן מיהו איכא ואף שאינו מכוין למחוק פ"ר הוא ואסור אף בדרבנן וכדמוכח בסימן שי"ו ס"ד. ועיין בספר דגול מרבבה שמצדד להקל בעיקר הדין הזה והביאו בשע"ת ויש לסמוך עליו כשאינו שובר במקום האותיות בידו רק בפיו דרך אכילה. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב) עוגה או שוקולד שכתוב עליהם כמין אותיות, מותר לשוברם

בשבת כדי לאוכלם, ואין לחוש משום מוחק בשבת, ואף על פי שהאותיות נמחקות באכילתו, כיון שהוא מוחק שלא על מנת לכתוב, הוי רק איסור דרבנן, וכיון שאינו מתכוין למחוק הוה ליה פסיק רישיה דלא איכפת ליה בדרבנן, הילכך יש להתיר. וכן פסקו האחרונים. ואין הבדל בזה בין אם האותיות הם מגוף העוגה, בולטות או שוקעות, כגון ביסקויטים, או סוכריות ושוקולד, לבין אם האותיות נעשו מצבע מאכל או מקרם [ביצה טרופה וסוכר]. ואפילו כששובר את האותיות בידו לשם אכילה, יש להקל. ומכל שכן באותיות שנכתבו בלועזית, שאינו בכתב אשורי. [ילקוט יוסף שבת ה' עמ' קיג. ועמוד שפג. ושבת כרך ג' עמוד רנט, יביע אומר חלק ד' חאו"ח סימן לח. לויט חן סימן קיט].

שאלה שיז: העושה אחת מהמלאכות ביד שמאל האם עושה איסור דאוריתא או דרבנן.

תשובה: העושה מלאכה ביד שמאל חייב מהתורה, חוץ מכותב שאסור מדרבנן שאין דרך לכתוב ביד שמאל. ובמרפק או ברגל, אסור מדרבנן בכל המלאכות.

כתב המ"ב (סימן שמ ס"ק כב אות ח) כתב הח"א דכל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו בין בשמאלו, והביא ראיה לזה מתוספתא פ"י אך ברגלו בפיו ומרפקו משמע שם דפטור ואסור. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) הכותב בשבת ב' אותיות, חייב משום כותב. וכן הכותב במכונת כתיבה, חייב משום כותב, וחכמים אסרו לכתוב אף ביד שמאל. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קיח].

מעמר, קורע, התרת נדרים

שאלה שיח: מה הדין להשחיל תאנים לחוט בשבת, או ללקט פירות שנתפזרו בבית.

תשובה: תאנים יבשות שעשאם גוש אחד או השחילם לחוט ונעשו קבוצה אחת אסור מהתורה משום מלאכת מעמר ואפילו עושה כן בבית, שכן הדרך לאחד התאנים גם בבית. אבל איסוף פירות מפוזרים היא מלאכה הנעשית בשדה, לכן אם נתפזרו פירות בשדה אסור לאוספם לתוך סל או קופה אלא לוקח אחד אחד ואוכל, וכן אם נתפזרו בחצר לא יתנם לתוך סל או קופה שמא יכבשם בידו לתוך הסל או הקופה ויבא לידי עימור, אבל אם נתפזרו בבית לא גזרו בזה ומותר לאוספם.

כתב מרן (סימן שמ סעי' ט) אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח שדומה למעמר וכן אסור לקבץ כל דבר במקום גידולו. עוד כתב (ס"ק י) המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד הרי זה תולדות מעמר וחייב וכן כל כיוצא בזה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לז) אסור לקבץ כל דבר במקום גידולו, היינו

פירות וירקות ועצים ועשבים וכל דבר הגדל מן הקרקע ובזה חיובא נמי איכא כשמקבצן במקום גידולן דזהו מלאכת מעמר גופא, והאי דנקט המחבר בלשון אסור להורות לנו דשלא במקום גידולן כגון שנתפזרו פירות בבית אפילו איסורא נמי ליכא כשמקבצן יחד. וע"ל סימן של"ה ס"ה. ושומרי גנות ופרדסים צריכין ליזהר מאד בזה אפי' בפירות שנשרו מבעוד יום שלא לאספן בשבת אפילו מעט כי יש בזה חיוב חטאת דשיעור עימור הוא שיעור קטן מאד וכמו שכתב הרמב"ם המעמר אוכלין אם לאכילה שיעורו כגרוגרת ואם לבהמה שיעורו כמלא פי הגדי ואם להסקה שיעורו כדי לבשל ביצה ע"ש. עוד כתב (ס"ק לח) המקבץ דבילה ה"ז תולדת מעמר, שדרכן של אותן הפירות לחברן באופן זה ועיין בנשמת אדם שמצדד דאף כשעושה כן בבית חייב משום מעמר דבאופן כזה עשוי לעשות גם בבית כבשדה וכ"כ בספר מעשה רוקח ע"ש. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י סימן שלה (אות א) מי שנתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה, מלקט מעט מעט ואוכל, אבל אסור ללקט לתוך הסל או לתוך הקופה. אבל אם נפלו במקום אחד ולא נתפזרו, מותר ללקטן אפילו לתוך הסל, אלא אם כן נפלו הפירות לתוך צרור אבנים או עפרוריות שבחצר, שאז מלקט אחד אחד ואוכל, ולא יתן לתוך הסל או לתוך הקופה. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד א]. עוד כתב שם (אות ג) תאנים יבשות שעשאן גוש אחד כעיגול, או שנקב תאנים והשחילן בחוט עד שנתקבצו לגוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב. וכן כל כיוצא בזה. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד ו]. ע"כ. ובחזון עובדיה שבת ד (עמוד קג) הביא דברי הרמב"ם שהמקבץ דבלה של תאנים חייב משום תולדת מעמר, ולכן לא יתן בסל פירות שנתפזרו בחצר שמא יבא לכובשם בסל או בקופה ויבא לידי עימור. אבל בבית מותר לתנם בסל או בקופה. ועיין עוד בעמוד קט בהערה. וצ"ע לדעת הרמב"ם מאי שנא אוסף פירות בחצר לאוסף בבית, ואולי הדרך לכובשם בשדה, וגזרו אסיפה אטו כבישה בחצר הדומה לשדה, מה שאין כן בבית שלא דומה לשדה לא גזרו.

שאלה שיט: דפי ספר המחוברים יחד שלא חתכום בבית הדפוס, מה הדין לקורעם בשבת על ידי גוי.

תשובה: לחתוך דפי ספר המחוברים יש בזה איסור דאוריתא משום קורע, לכן אסור לומר לגוי לקורעם בשבת. אבל אם נדבקו מאליהם מחמת שהיה איזה דבר בין הדפים בלא כוונה להדביקם, מותר לפותחם.

כתב מרן (סימן שמ סעי' יד) המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו הרי זה תולדת תופר וחייב וכן המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים ולא נתכוין לקלקל בלבד הרי זה תולדת קורע וחייב. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק מה) תולדת קורע וחייב, ודוקא

בזה שדיבוק זה נעשה לקיום אבל היכא שנדבקו הדפין להדדי ע"י שעוה או בשעת הקשירה מותר לפתחן כמש"כ סימן שי"ד ס"י כיון דלא נעשה לקיום, כ"ש הכא דנעשה ממילא בלא מתכוין לפיכך אינו דומה כלל לתופר ואין בו משום קורע [מ"א]. ואם נדבקו במקום האותיות אסור לפרקן ועיין לעיל בס"ג בבה"ל שם. ולקרוע מחדש דפין של הספרים שלא נחתכו מבעוד יום יש בהן חיובא ואפי' ע"י א"י אסור [פמ"ג ועיין בבה"ל]. מי שנסתבכו בגדיו בקוצים מפרישן בצנעה ובנחת שלא יקרע ואם נקרע נקרע וכן מותר ללבוש בגדים חדשים ואם נקרע נקרע שאינו מתכוין לקריעה. ופוצעין אגוזים במטלית [היינו שמכה על המטלית כדי לשברם] ואינו חושש שמא תקרע [רמב"ם בפכ"ב]. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) הקורע בגד בשבת מפני שצריך לתקנו, חייב מן התורה משום קורע. וכן המפריד ניירות דבוקים בשבת, ולא נתכוין לקלקל בלבד, חייב משום קורע. וכל זה כשהניירות נדבקו לקיום, אבל אם נעשה כן דרך עראי, מותר. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קמב].

שו"ע סימן שמא

שאלה שכ: האם מתירים נדר לצורך השבת שהיה לו פנאי להתירו בערב שבת, ומה הדין שיפר הבעל נדרי אשתו שאינם לצורך השבת.

תשובה: מותר להתיר כל שהוא לצורך השבת או צורך מצוה, ואפילו היה לו פנאי להתיר בערב שבת. וכן מותר להפר נדרי אשתו, ולא יאמר לה מופר לך כמו שאומר בחול אלא מפר בליבו ואומר לה "טלי ואכלי" "טלי ושתי". ומותר להפר לאשתו גם נדר שהוא לא צורך השבת, כיון שאם לא יפר לה באותו יום שוב לא יכול להפר לה.

כתב מרן (סימן שמא סעי' א) מתירים נדרים בשבת אם הם לצורך השבת כגון שנדר שלא לאכול או שלא לשתות אף על פי שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת אבל הבעל יכול להפר נדרי אשתו אפילו שאינם לצורך השבת מפני שאם לא יפר לה היום לא יוכל עוד להפירם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב) ולאו דוקא אם נדר לגמרי מאכילה ושתיה דה"ה אם נדר מאכילת בשר ושתית יין ג"כ מתירין דדבר זה הוא מצוה בשבת וה"ה אם נדר שלא ללבוש מלבוש הצריך היום ג"כ שרי ועיין ביו"ד דמשמע דה"ה אם נדר שלא לישן בשבת ג"כ הכי דמתירין לו דזהו ג"כ מתענוגי שבת הוא אם רגיל בכך. עוד כתב (ס"ק ג) נדרי אשתו, וה"ה אב לבתו נערה. איתא ביו"ד סימן רל"ד סכ"ד דכשמפר בשבת לא יאמר לה מופר ליכי כמו שאומר בחול אלא מפר ומבטל הנדר בלבו ואומר לה טלי ואכלי טלי ושתי. ופשוט דאם הבעל אינו יודע עדיין מנדרי אשתו והוא שלא לצורך שבת יותר טוב שלא להודיע לו בשבת עד אחר השבת כדי שלא יצטרך להפר בשבת ביום

השמיעה. וה"ה אם נדרה לזמן והזמן כלה בשבת אין רשאי להפר היכא שהדבר אינו לצורך שבת כיון דלמחר שריא למה יעשה דבר שלא לצורך היום ודמיא לשאלת נדרים שאסור להתיר היכא שהדבר אינו לצורך שבת. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) מתירים נדרים בשבת אם הם לצורך השבת, כגון שנדר שלא לאכול או שלא לשתות, אף על פי שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת. ואם הוא לצורך השבת אין צריך להחמיר ולהמנע מהתרת הנדר בשבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קמט]. עוד כתב (אות ב) אם נדר שלא לאכול בשר, או מתבשיל מבושם שיש באכילתו עונג שבת, אף שיכול לאכול דברים אחרים, אפילו הכי מתירין את הנדר בשבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קנא]. עוד כתב (אות ד) הבעל יכול להפר את נדרי אשתו בשבת אפילו אם אינם לצורך השבת, מפני שאם לא יפר לה היום לא יוכל עוד להפירם. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קנא].

שאלה שכא: השומע אשתו נודרת ביום או בלילה עד מתי יכול להפר לה, ומה הדין בשומע מאחר שאשתו נדרה אתמול או שלשום האם יכול להפר.

תשובה: בכל אופן ששמע ממנה שנדרה או שמע מאחר שנדרה מפר באותו יום עד צאת הכוכבים. ואפילו התפלל ערבית מבעוד יום, או קיבל שבת מבעוד יום, יכול להפר עד צאת הכוכבים.

כתב המ"ב (סימן שמ"א ס"ק ד) אין יכול להפר אלא ביום שמעו דוקא וכדכתיב ביום שמעו ואפילו שמע בשבת סמוך לחשיכה קודם יציאת השבת מותר להפר דזמן הפרתה לא הוי מעת לעת אלא אותו היום בלבד דהיינו אם שמע בלילה יש לו זמן להפר לה כל הלילה וכל היום בשבת ואם שמע ביום אפילו סמוך לחשיכה אין לו היתר להפר לה אלא קודם הלילה. ע"כ. ועיין עוד מה שהבאנו מהמ"ב לעיל מש"כ בס"ק ג. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ה) בעל שקיבל שבת מבעוד יום, ושמע שאשתו נדרה, מותר לו להפר את הנדר למרות שכבר קיבל עליו את השבת, דסוף סוף חשיב "ביום שומעו". וכל שכן אם התפלל ערבית ביום חול מבעוד יום, ואחר התפלה שמע שאשתו נדרה, חשיב שפיר "יום שומעו", שהרי לא עבר היום במציאות. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קנא].

מלאכה בבין השמשות, חינוך קטן, ההולך במדבר ושכח מתי שבת

שו"ע סימן שמב

שאלה שכב: מי שלא קיבל עליו את השבת וגם הציבור עדיין לא קיבלו עליהם את השבת, והגיע זמן בין השמשות, האם מותר לו לעשות דבר האסור מדרבנן, או מלאכה שאינה צריכה לגופה.

תשובה: בבין השמשות לא אסרו חכמים לעשות דבר שאיסורו מדרבנן במקום דוחק או לצורך מצוה. למעט כמה איסורי דרבנן כמו להוליך פחות פחות מד' אמות ברשות הרבים, שקרוב הדבר שיבא לידי איסור של הולכה ד' אמות ברשות הרבים. ולענין לעשות מלאכה שאינה צריכה לגופה הדבר חמור יותר משאר שבות מדרבנן לכן אין להקל אלא במקום מצוה או צורך גדול.

כתב מרן (סימן שמב סעי' א) כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בין השמשות (ועיין לעיל סימן רס"א וסוף סימן ש"ז) והוא שיהא שם דבר מצוה, או דוחק. כיצד: מותר לו בין השמשות לעלות באילן או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר וכן מוריד מהאילן או מוציא מהכרמלית עירוב שעשה וכן אם היה טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות מותר בין השמשות ומטעם זה מותר לומר בין השמשות לעכו"ם להדליק לו נר לשבת. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א) מ"ש מרן כל הדברים שהם מדברי סופרים, לישנא דכל לאו דוקא דיש דברים שאיסורן מדברי סופרים וגזרו עליהן ביה"ש אף לצורך מצוה כגון המבואר לקמן בסימן ת"ט ס"ג בשו"ע, וכן להעביר פחות פחות מד"א וכמו שמובא שם במ"א בשם הרה"מ. והטעם משום דהם קרובים לבוא לידי מלאכה גמורה דאורייתא גזרו בהם טפי. וכן הרבה פוסקים סוברים דאין מערבין עירובי תחומין ביה"ש אף שהוא לצורך מצוה. וכן מלאכה שאינו צריך לגופה חמור משאר איסור דרבנן ואסור בכל גווני ביה"ש, אף אם נימא דעצם איסורו הוא דרבנן, וכ"ש דלהרמב"ם הוא דאורייתא. ודע דכל סעיף זה לא מיירי כשקבל עליו שבת אבל אם קבל עליו שבת [כגון ע"י מזמור שיר ליום השבת או לכה דודי בזמנינו] מבואר לעיל בסימן רס"א שאפילו הוא מבע"י ואפילו אם רק הצבור קבלו עליו שאז חל עליו שבת בע"כ אסור לו לעשות כל שבות בעצמו אפילו לדבר מצוה אם לא ע"י גוי. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) כל הדברים האסורים משום שבות לא גזרו עליהם בבין השמשות, והוא שיהיה שם דבר מצוה, או שום דוחק, או אם היה טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות. [ילקו"י שם עמוד קנג]. עוד כתב (אות ב) מה שאמרו שלא גזרו על השבות בבין השמשות, אינו דוקא בבין השמשות של ערב שבת, אלא גם בבין השמשות של מוצאי שבת. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קנג]. עוד כתב (אות ג) יש אומרים שאף על פי שלא גזרו על השבות בבין השמשות, מכל מקום במלאכה שאינה צריכה

לגופה אין להקל בבין השמשות. ויש חולקים וסוברים שאף מלאכה שאינה צריכה לגופה חשיבא כשבות להקל בה בבין השמשות. וטוב להחמיר בזה, זולת במקום מצוה או צורך גדול שיש להקל. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קנד]. עוד כתב (ס"ק ד) אם שכחו להדליק נרות של שבת, מותר לומר לגוי בבין השמשות להדליק לו נר לכבוד שבת [כמובן בלי ברכה]. אך אם יש אור בבית או חשמל דלוק, אין להקל. עוד כתב (ס"ק ה) מי שקיבל עליו שבת ביחידות, יכול להקל בבין השמשות כמבואר בסעיף א'. אבל אם קיבל עליו שבת עם הצבור, יש להחמיר באיסורי שבות בבין השמשות ודינו כשבת לכל דבר.

שו"ע סימן שמג

שאלה שכג: מאיזה גיל צריך לחנך את הילדים במצוות ולהפרישם מאיסורים במילי דאוריתא או דרבנן, ומאיזה גיל אסור להאכילם בידים דבר איסור.

תשובה: במצוות עשה דאוריתא או דרבנן יש לחנך כל ילד לפי חריפותו, שאם יודע להתעטף בציצית כהלכה קונה לו ציצית, ואם יודע מהו שבת חייב לחנכו בקידוש והבדלה וסעודות שבת. ובמצוות לא תעשה, כל שיודע להבחין בין אסור למותר צריך לחנכו ולהפרישו שלא יעשה האיסור או לאכול דבר איסור. ולהאכילו בידים דבר איסור, אסור אפילו בתינוק שלא מבין כלל משום "לא תאכילום" ואפילו בדבר האסור מדרבנן. כתב מרן (סימן שמג סעי' א) קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו אבל אביו מצווה לגעור בו ולהפרישו (מאיסור דאורייתא) ולהאכילו בידים אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפילו בדברים שהם משום שבות. ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה: ויש אומרים דכל זה בקטן דלא הגיע לחינוך אבל הגיע לחינוך צריכים להפרישו (תוספות פרק כל כתבי) ויש אומרים דלא שייך חינוך לבית דין אלא לאב בלבד (בית יוסף) וקטן שהכה לאביו או עבר שאר עבירות בקטנותו אף על פי שאין צריך תשובה כשהגדיל מכל מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין (פסקי מהרא''י סימן ס''ב). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג) ודע דשעור החינוך במ"ע הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי ענינו כגון היודע מענין שבת חייב להרגילו לשמוע קידוש והבדלה היודע להתעטף כהלכה חייב בציצית וכנ"ל בסימן י"ז וכן כל כיו"ב בין במ"ע של תורה בין בשל ד"ס. אבל החינוך בל"ת בין של תורה בין של דבריהם הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או לאכול אבל תינוק שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למנעו בע"כ מלאכול מאכלות אסורות או מלחלל שבת אפילו באיסור

של תורה כיון שאינו מבין כלל הענין מה שמונעו ומפרישו, וכן אם הוא כהן אין צריך להוציאו מבית שהטומאה בתוכו אא"כ הוא בר הבנה אזי מצוה על אביו להוציאו כדי להפרישו מן האיסור מחמת מצות חינוך. ולהכניסו בבית שטומאה בתוכו וכן לספות לו בשאר איסורים אסור אפילו בתינוק שאינו בר הבנה עדיין וכמו שנכתוב לקמיה ומ"מ אשת כהן מעוברת שקרבו ימיה ללדת מותרת ליכנס לכתחלה באהל המת דאף שנראה לנו שודאי תלד שם ולד ושמא יהיה זכר ויטמא שם אפ"ה מותר דס"ס הוא שמא יהיה נקבה ושמא יהיה נפל. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א) קטן אוכל נבלות וטריפות אין בית דין מצווין להפרישו, אבל אביו מצווה לגעור בו להפרישו. ולהאכילו בידים אסור, אפילו דברים האסורים מדברי סופרים. [מלבד מוקצה שמותר להאכיל מוקצה בשבת לקטן, כגון פירות בשבת מהדקל], וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד, ואפילו בדברים שהם משום שבות, וכגון, שאומר לו הבא לי מפתח דרך כרמלית, אסור. ואסור ליתן לקטן בידים אפילו איסור דרבנן באופן אקראי, ואף בתינוק שלא הגיע לחינוך אין להקל. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קנו].

שו"ע סימן שדמ

שאלה שכד: ההולך במדבר, ושכח מתי יום שבת כיצד ינהג.

תשובה: מתחיל למנות יום א' מיום שנפל בליבו הספק, וביום השביעי מתפלל של שבת שובת ומקדש ומבדיל. אבל מותר בעשיית מלאכה כל הימים אם אין לו לחם לאכול, כולל היום ששובת בו, ויעשה בצמצום רק לצורך פרנסת היום בכל הימים. וכן מותר לו להמשיך ללכת במדבר כל הימים כולל היום ששובת בו, כדי שיצא מן המדבר למקום ישוב ורווח והצלה.

כתב מרן (סימן שדמ סעי' א) ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת מונה שבעה ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו ומקדש השביעי בקידוש והבדלה ואם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות מלאכה כלל עד שיכלה מה שיש לו ואז יעשה מלאכה בכל יום אפילו ביום שמקדש בו כדי פרנסתו מצומצמת ומותר לילך בו בכל יום אפילו ביום שמקדש בו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) ואם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות מלאכה, היינו אפילו אין לו כ"א לחם בעלמא שוב אסור לעשות מלאכה אצל בני השיירא להשתכר בשביל תבשיל דהלא אין כאן פקוח נפש. עוד כתב (ס"ק ז) כדי פרנסתו מצומצמת, אכל יום נמי קאי שאינו רשאי להשתכר ממלאכה יותר ואפילו ביום הששי שלו כדי להכין על יום השביעי שלו שלא יצטרך לעשות בו מלאכה ג"כ אסור דשמא היום הוא יום שבת ולמחר יהיה יום חול ואיך יחלל בדבר שאינו נוגע לפקו"נ אבל כדי פרנסה מותר שנוגע

לפקו"נ שאם לא יעשה מלאכה ימות במדבר ברעב. ובדיעבד אם הרויח ביום אחד יותר מכדי פרנסתו אסור לו למחר לעשות מלאכה עד שיכלה מה שיש לו [תו"ש].